

JELENKOR

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

- LACKFI JÁNOS verse 529
SIMON MÁRTON versei 530
NAGY MÁRTA JÚLIA versei 533
POÓS ZOLTÁN verse 536
KERESZTURY TIBOR: Mint az állat (*regényrészlet*) 537
MARGETIN ISTVÁN: Hogy szokjam a levegőt (*elbeszélés*) 541
ANTAL BALÁZS: Hullámozás (*elbeszélés*) 548
URSZULA HONEK versei 557
TOROCZKAY ANDRÁS verse 560
MAKÁRY SEBESTYÉN versei 563
RALF ROTHMANN: Az álmatlanok szállodája (*novella*) 566
KRZYSZTOF CZYŻEWSKI: Élni lélekszakadva (*esszé*) 576
TAKÁTS JÓZSEF: Puskin utópikus értelmezése
(*Dosztojevszkij Puskin-beszédéről*) 585

*

- VÁRKONYI GYÖRGY: A négyzet atyjának leveleiből
(*Molnár Farkas-dokumentumok*) 594
SZEREDI MERSE PÁL: Kassák Lajos és a *Ma* folyóirat nemzetközi
kapcsolataiból (*A jugoszláv és a spanyol avantgárd 1921–1922*) 600

*

- BEDECS LÁSZLÓ: Kik is ők egymásnak? (*Fekete Vince: Gyönyörű apokalipszis*) 610
GYÖRFFY MIKLÓS: Feszület helyett bitófa (*Horoáth Viktor: A Júdás-terv*) 614
P. MÜLLER PÉTER: Jolántól Diannáig – áttűnések, átváltozások a Parti Nagy-
teátrumban (*Parti Nagy Lajos: Mauzóleum – hat színdarab*) 619
OWAIMER OLIVER: A leporolt nemzeti klasszicizmus
(*Takáts József: Másik mitológia. Tanulmányok a 19. század magyar irodalmáról*) 629

*

MELLÉKLET

- JÁNOSSY LAJOS: Itt élet (*dráma*)

2025

JÚNIUS

JELENKOR

LXVIII. ÉVFOLYAM

6. szám

Főszerkesztő
ÁGOSTON ZOLTÁN

*

Főszerkesztő-helyettes
GÖRFÖL BALÁZS

Szerkesztő
FENYŐ DÁNIEL

Tördelőszerkesztő
KISS TIBOR NOÉ

Szerkesztőségi titkár
KOZMA GYÖNGYI

A szerkesztőség munkatársai
PARTI NAGY LAJOS
főmunkatárs

BERTÓK LÁSZLÓ, CSUHAH ISTVÁN, HAVASRÉTI JÓZSEF, KERESZTESI JÓZSEF,
NAGY BOGLÁRKA, PINCZEHELYI SÁNDOR, SZOLLÁTH DÁVID, TAKÁTS JÓZSEF,
THOMKA BEÁTA, TOLNAI OTTÓ, VÁRKONYI GYÖRGY

*

Szerkesztőség: 7621 Pécs, Széchenyi tér 7–8.
Telefon (üzenetrögzítő is) és telefax: 72/310-673, 215-305, 510-752, 510-753.
A szerkesztőség e-mail címe: jelenkor58@gmail.com

Arra kérjük a folyóiratunkban még nem publikált szerzőket, hogy közlésre szánt műveiket kinyomtatva, postai úton juttassák el a szerkesztőség címére.
Az elfogadott kéziratok szerzőit a küldeményhez mellékelt válaszborítékban vagy a megadott e-mail címen értesítjük. Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Kiadja a Jelenkor Alapítvány
(Pécs, Széchenyi tér 7–8. Telefon: 72/310-673),
a Nemzeti Erőforrás Minisztérium, a Nemzeti Kulturális Alap és
Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata támogatásával.
Felelős kiadó: a Jelenkor Alapítvány kuratóriumának elnöke.

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt. Postacím: 1900 Budapest
Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu
WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>), e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,
telefonon 06-1-767-8262 számon, levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban
(<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Budapest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu

Belföldi előfizetési díjak: előfizetési díj félévre 7800,- Ft, egy évre belföldre: 14 300,- Ft;
a Magyar Posta Zrt.-nél külföldre: az aktuális díjszabás szerint.

Lapunk előfizethető közvetlenül a szerkesztőségen keresztül is.

Számlaszámunk: MBH Bank Nyrt. 50800111-11164573

Megjelenik havonként.

A szedés és a tördelés a Jelenkor szerkesztőségében készült.

Nyomtatta a Molnár Nyomda és Kiadó Kft., Pécssett.

Index: 25-906, ISSN 0447-6425

KRÓNIKA

BERTÓK-PÓDIUM. A beszélgetéssorozat újabb rendezvénye Imreh András és Mesterházi Mónikát látta vendégül, akikkel Mohácsi Balázs beszélgetett május 15-én a pécsi Reggeli kávézóban.

*

A TÉKOZLÁS ÖRÖME. *Csordás Kata* verseskötetét mutatták be május 5-én a Reggeli-ben. A szerzőt Görföl Balázs kérdezte.

*

A HAZÁM ÉS AZ OTTHONOM. *Jehan Paumero* önéletrajzi prózakötetét mutatták be május 21-én a pécsi Szabadkikötőben. A szerzőt *Bérczes László* kérdezte, közreműködött *Köles Ferenc* színművész.

*

MAGÁNGYŰJTEMÉNY – KÁLMÁNDY 75. *Kálmándy Pap Ferenc* képeiből rendeztek kiállítást a fotóművész hetvenötödik születésnapja alkalmából a pécsi Művészetek és Irodalom Házában április 25-e és május 22-e között. *Aknai*

Tamás megnyitóbeszéde honlapunkon olvasható (www.jelenkor.net).

*

PÉCSLIT KÖLYÖK. Immár második alkalommal rendezték meg a gyerekeknek szóló fesztivált, amelyen színházi, zenés, kézműves, mesei programokkal, könyvbemutatókkal, író-olvasó találkozókkal várták az érdeklődőket május 17-én a Tudásközpontban.

*

JÁTÉK ÉS DERŰ. A Pannon Filharmonikusok koncertjén Mozart, Dejan Lazić és Brahms művei csendültek föl május 15-én a pécsi Kodály Központban. Zongorán közreműködött *Dejan Lazić*, vezényelt *Bogányi Tibor*.

*

ARTISJUS IRODALMI DÍJAK. Az Artisjus Irodalmi Nagydíjat idén *Szilágyi Ákos*nak ítelték oda. Az Artisjus Irodalmi Díjban *Ács Pál*, *Kemény István*, *Lányi András*, *Sipos Lajos* és *Sziűcs Teri* részesült.

Szerzőink

Lackfi János (1971) – költő, író, műfordító, Zsámbékon él.

Simon Márton (1984) – költő, Budapesten él.

Nagy Márta Júlia (1982) – költő, Budapesten és Debrecenben él.

Poós Zoltán (1970) – költő, író, Budapesten él.

Keresztury Tibor (1962) – kritikus, publicista, Szentendrén él.

Margetin István (1979) – író, Budapesten és Belo Horizonte-ban él.

Antal Balázs (1977) – író, Nyírszőlősen él.

Urszula Honek (1987) – lengyel költő, író.

Danyi Gábor (1984) – műfordító, (irodalom)történész, Varsóban és Budapesten él.

Toroczky András (1981) – költő, író, Budapesten él.

Makáry Sebestyén (1992) – költő, a Kisképző magyartanára és portása, Szentendrén él.

Ralf Rothmann (1953) – német író.

Tatár Sándor (1962) – költő, műfordító, az MTA Könyvtárának munkatársa, Törökbálinton él.

Krzysztof Czyżewski (1958) – lengyel író, színházi rendező, kultúraközvetítő.

Csordás Gábor (1950) – költő, műfordító, a Jelenkor Kiadó alapítója és szerkesztője, 2015 óta többnyire Nyugat-Európában tartózkodik.

Takáts József (1962) – eszmetörténész, kritikus, Pécsen él.

Várkonyi György (1951) – művészettörténész, muzeológus, Pécsen él.

Szeredi Merse Pál (1990) – művészettörténész, a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Petőfi Irodalmi Múzeum – Kassák Múzeum fősztályvezetője és muzeológusa, Budapesten él.

Bedecs László (1974) – kritikus, Budapesten él.

Györfly Miklós (1942) – kritikus, műfordító, irodalomtörténész, Szentendrén él.

P. Müller Péter (1956) – irodalom- és színháztörténész, kritikus, Pécsen él.

Owaimer Oliver (1995) – irodalomtörténész, kritikus, a Petőfi Irodalmi Múzeum tudományos munkatársa, Szegeden él.

Jánossy Lajos (1967) – író, kritikus, Budapesten él.

SZÍNES MŰMELLÉKLET
VÁRKONYI GYÖRGY Molnár Farkasról szóló írásához

Folyóiratunk a Kulturális és Innovációs Minisztérium, a Nemzeti Kulturális Alap és Pécs Város Önkormányzata támogatásával jelenik meg. Köszönjük a Molnár Nyomda Kft. támogatását.

A Jelenkor a LAPKER újságospavilonjain kívül
a következő könyvesboltokban is megvásárolható:

PÉCSETT: Fókusz Könyvárúháza, Jókai utca 25. –
Művészetek és Irodalom Háza, Széchenyi tér 7–8.

BUDAPESTEN: Írók Boltja, 1061 Bp., Andrássy út
45. – Ludwig Múzeum, 1095 Bp., Komor Marcell
u. 1. – Magvető Café, 1074 Bp., Dohány u. 13.

A LIBRI budapesti és vidéki könyvesboltjaiban:

Allee Könyvesbolt
Árkád Könyvesbolt, 1. emelet
Campona Könyvesbolt
Csepel Plaza Könyvesbolt
Duna Plaza Könyvesbolt, 1. emelet
Könyvpalota
Mammut Könyvesbolt
Oktogon Könyvesbolt

Stop.Shop. Könyvesbolt
Pólus Center Könyvesbolt
Sugár Könyvesbolt

Budaörs Könyvesbolt
Debrecen Könyvesbolt
Győr Könyvesbolt
Győr Plaza Könyvesbolt
Kaposvár Plaza Könyvesbolt
Miskolc Könyvesbolt
Nyír Plaza Könyvesbolt
Pécs Könyvesbolt
Szeged Plaza Könyvesbolt
Szolnok Plaza Könyvesbolt
Zala Plaza Könyvesbolt

www.jelenkor.net

1300,- Ft

JELENKOR

97704471642002

25006

Chaplin borotvája

Úgy írni verset, ahogy Chaplin borotvál,
 kuncsaftöhökentő, peckes mozdulatokkal,
 faarccal és lefojtott derűvel,
 úgy írni verset, ahogy a gége környékén
 virgonc manőverekkel táncol a penge,
 észveszejtően közel a vérerekhez,
 az élet forrásához, a membránnyi bőrrel
 leplezett közvetlen halálveszélyhez,
 úgy írni verset, ahogy a bajusz helyén
 elcikáz a fém, s közben két ujj
 játékosan befogja az orrot, elfogy
 az olvasó levegője, de csak egy
 pillanatra, úgy írni verset, ahogy
 sokszoros nagyításban a borosta
 szálai kacéran elnyesődnek,
 úgy írni verset, ahogy a színpadiasan
 hadonászó karmozdulatok
 erőcentrumában ott lakoznak
 az apró, szabatos félköríves suhintások,
 úgy írni verset, ahogy a borotvahab
 felhői fokozatosan elüledeznek,
 és feltárul a ragyogóan sima bőr,
 melyet egy kendő mókásan
 makulátlanra pofozgat, úgy írni
 verset, hogy végül a döbbenet olvasó
 fejébe csapom kalapját, és komikus
 komolysággal tartom markomat
 a képzelt elismerésért, amit az
 zavartan egyik, majd másik zsebében
 keresget, végül kipengtet nekem
 egy mély sóhajtást, fejtakarást,
 álmatlan éjszakán forgolódást,
 töprengő homlokráncot, pár
 leharcolt neuront, melyek a vers
 hatására jártak be bizonyos pályákat,
 én meg elégedett vigyorral nyugtázom,
 hogy ma sem éltem, írtam hiába.

This is Going to be Great Television

Akartam írni a háborúról, azért jöttem, hogy arról írjak, de valami folyton közbejött, elvonta a figyelmem, nem lehet így élni, egyszerűen minden érdekes, mindenki nyaral, nőszül, kutyát vesz, lovat, töltött káposztát főz, betaggeli a fagyizót, két csillagra értékeli a tengert, látszólag minden fontos, fontosabb, mint a háború, ezért is akartam írni a háborúról, azért jöttem, hogy arról írjak, de megkérdezték, jártam-e a fronton, én meg azt mondtam, hogy nem jártam, azért mondtam ezt, mert nem jártam, erre azt mondták, akkor miért akarok róla írni, én meg nem tudtam, mit feleljek, hogy oké, én nem ragaszkodom hozzá, tényleg nem, tudok én másról is, csak valahogy oldják meg akkor, hogy múltjon már el ez a három éve tartó sírhatnék, szűnjön meg, szűnjön meg, egy szót se fogok írni róla, csak tűnjön el, mert abban bíztam, ha írok róla, talán eltűnik, emiatt akartam írni a háborúról, azért jöttem, hogy arról írjak, csatlakozzak a háborús versek általam rég kihaltnak hitt, kissé ócska nagy hagyományához, persze, olyan drámai mélység, mint egy válltöméses kosztium, a halottak meg halkan beszélgessenek a sötétben az arcukat birizgáló fűvel, féltem is, hogy elrontom a hangulatot, a közönség kedvét, azt nem szabad, viselkedjünk, vacsora közben ne hozzuk szóba, az égő világot támasszuk az esernyőtartó mellé, a halál meg törölje meg a lábát, mert kidobatom, köszönöm, igen, pont emiatt a lehetetlen ügyetlenkedés miatt akartam írni a háborúról, azért jöttem, hogy arról írjak kvázi, itt, bárhol, nem tudom, hol, hol lehet egyáltalán írni róla, egy nagy sötétlő erdőbe jutottam az egészszel, váratlanul elvesztek tőle a szerepeimhez járó mondatok, ezen görcsöltem félálomban a fázó, autókkal szabdaltnál tájban, egér a lyukban, napokat ültem egy bedeszakázott kilátóban, néha szelfiztem egyet, hogy úgy tűnjön, tudom, hol vagyok, nem tudtam, hol fogok írni róla, gondoltam, majd valahol, mert valamit kell, mondani kéne, kellett volna, akartam, a maradék becsület miatt akartam írni a háborúról, azért jöttem, hogy arról írjak, csakis arról, de mit, mi az, hogy háború, mi az, hogy becsület, Úristen, nem tudom, tényleg nem, én csak egy, és akkor hirtelen esni kezdett a hó.

Challenger Deep

Ha úgy adódik, ha egyszer megtörténik valóban, hogy egy szép napon fáradt mozdulattal kinyitod gömbölyű, fekete bánatod kerek zsilipajtáját, sóhajtvá bekászálódsz, elhelyezkedsz, szép lassan átgondolod, mi volt ez, mi történt és miért, olyan kényelmesen, ahogy a hospice otthon kukáiból szedegetik a fészkekhez a hajszálatokat a madarak, aztán magadra csukod, ha úgy adódik, hogy valóban megtörténik egyszer, és gömbölyű, fekete bánatodban ülve merülni kezdesz, süllyedni pontosabban, le csak lefelé a türkiz ragyogásban és mindenhol cápák és rég halott költők fekete-fehér fotói, és borzasztó, kicsi megszokások, és csillámló, álmatlan hajnalok és kacagó tévek és sötét, kínlódó unalom úsznak majd rajokban, ringatózva, sorban, mint a csillagképek, rímelő, nyomasztó csillagképek, csúnya zakókban, sajtreklámokkal, a véred után szaglászva, szemrehányón bámulva befelé gömbölyű fekete bánatod belsejébe, és te, holott világbajnoka lehetnél a holtak előtti mentegetőzésnek, egy szót sem szólsz, türelmesen süllyedsz tovább a sötétség felé, ami lassan növekszik körülötted, szénnel rajzolt köd, te reflektort kapsz, a félelmes homályban bálnák úsznak el hümmögve, szürkén, hatalmasan, mennek keresni a bűntudat kapcsolóját a 4 fokos sötétben, de ne ess kétségbe, gömbölyű, fekete bánatod kis kerek ablakán át nézz utánuk, rendíthetetlenül figyelj, nézz, ahogy a neurológialaborokban kitenyésztett kísérleti halak, amiknek az idegpályáit pirosra festette a szomorúság, csak süllyedj, csak merülj tovább mindig lefelé, és ha egy ponton aggódni kezdenél, hogy ez a te gömbölyű, fekete bánatod mire elég, megtart-e, kitart-e, vigyáz-e rád útban lefelé, nem roppantja-e össze a sötétség, szóval, ha fölmerül benned a közepe táján, hogy mi van, ha eddig tartott, ha épp most múlik el, mi lesz az életeddel, a karriereddel, miről írnál, mi lesz veled, ha a bánatod épp most múlik el, és összeroppant a semmi, amitől eddig védett – ne pánikolj, nem múlik, kevés dolog biztos, ez igen, csak ülj nyugodtan, akár az eső szagának emlékei egy formalinba tett, kétszáz éves agyban, hamarosan elérsz majd a legaljára, hamarabb, mint hinnéd, tompa döndüléssel, ahol egy árva sörösüveg fogad a homokban, mintha épp csak lekéstél volna egy fesztivált, itt a világmély sivatag közepén, szétszéltek az ünneplők, véget ért a buli a sötétség szívében, nem vártak meg, ennyi maradt utánuk, egyetlen árva sörösüveg, ezért jöttél, ezért ülsz mióta gömbölyű, fekete bánatod csöndjében, ott legalul, arra gondolsz, akinek a sós víz a szeretetnyelve, az nem gyászol, csak tenger.

Peterborough, NH

Arra mentem ki éjszaka, hogy egy gyerek áll az előszobában a nyitott hűtő előtt és a málnát eszi, amit tegnap vettem 3 dollárért. Hetek óta itt vagyok és egy szót sem sikerült írni, csak járkálok és szédülök a hidegben, hallgatok, mint a behavazott napelemek. A hűtőm egyébként majdnem üres, csak ez a málna volt benne, a répatortát és a tápióka pudingot tegnap megettem, egy ebédről maradt narancs figyel még benne valahol. Idáig egy olasz filmet néztem, amitől azt éreztem, jelentőségteljes vagyok és szemtelen, akár a templomi perselybe dobott kaparós sorsjegy hegedűszóval a háttérben. Nem volt nagyon jó, de legalább addig sem kellett arra gondolnom, hogy eltűntek a szavak a fejemből, nulla van, végtelen hőmező terpeszkedik az agyam helyén, és hetek óta úgy lépkedek benne, megyek rajta keresztül, mint akit egy divatbemutatón önmagának öltöztettek, és most nem tudja, hogy pózoljon a némán bámuló fák előtt. Erről a gyerekről kezdtem el írni még az elején egyébként, sőt írtam is róla néhány nagyon gyenge szöveget, nem közepeset, nem fáradtat, nem fantáziátlant, egyszerűen rosszat, mielőtt végleg elfogytak a szavaim, újra és újra megírtam egy rossz verset erről a gyerekről, egyre tanácstalanabban, hogy mi a baj. Az lehet hasonló érzés, amikor valaki rájön, hogy mégsem evangélista. Amikor aztán elfogytak a szavak, arra gondoltam, túl vagyunk a dolgon, nem érdekel az egész, a hátralévő időt kibekkelem valahogy, írásnak látszó tevékenységekkel, erre tessék, ma arra mentem ki éjszaka, hogy kint áll a gyerek az előszobában a nyitott hűtő előtt, egyből megismertem, hogy ő az, holott képet sosem láttam róla, csak egy cikket olvastam, arról szólt, hogyan mészárolták le a fél családjával együtt, mert nem voltak hajlandóak elmenekülni, mielőtt elérte őket a front. Ha lehetek őszinte, annyira azért nem örültem neki, hogy megeszi a málnát, amit reggelire tartogattam, de mindegy, ráadásul egy kazal rosszabbnál rosszabb versen keresztül kísértett már, bármi mással szívesebben foglalkoztam volna, mint vele, nemhogy hajlandó lettem volna népem túlnyomó többségéhez csatlakozva úgy tenni, mintha nem lenne háború a közvetlen szomszédunkban, de azt terveztem, növesztek még három kezét, hogy egyszerre foghassam be a szemem, a fülem és a szám, ehelyett, mondom, ott állt és a koszos, véres ujjaival a málnásdobozban turkált, én meg hirtelen már nem is emlékeztem, miért akartam róla írni, nyilván a büntudat miatt, hogy vele ellentétben élek, hogy engem nem vert agyon a húgommal együtt puskatussal valami állat, de hát ez az én fotelben nevelt büntudatom így magában annyira langyos és elcsépett, amolyan

kínos értelmiségi hobbi, még jó, hogy nem tudtam megírni, mert akkor most el kéne mesélnem neki, és elsüllyednék a szégyentől, itt az előszoba küszöbén, így csak bámultam szavak híján, hosszan, ahogy eszi a dobozból a málnát kényelmesen, egyesével, rám se nézve, így álltunk ketten a fagypontra körüli fényben, amíg oda nem lépett hozzám, hogy a kezembe adja az utolsó szemet, és suttogva azt mondja, semmi baj, ő már látta Istent, mert Isten egy 30 dolláros tajvani gyártmányú játékdron, amiről egy 157 dolláros aknagránát lóg távirányítással kioldható dróthevederen, én pedig nyugodtan írok, amit akarok, őt igazán nem érdekli, és bámuljak nyugodtan hetente ezer órát a fekete iszonyatba, mert az sem, csak ezt a kettőt inkább ne keverjem össze, és elhallgat, kint hajnalodni kezd, és szarvasok futnak a hóban a lövések irányába, és tanácstalanságomban azt mondom, van még egy szem narancs, ebédre maradt, nem kéri-e? Azt mondja, pizsamában van, nincs zsebe.

N A G Y M Á R T A J Ú L I A

Lánykor

*Egy iskola hátsó udvarának erdeje,
kيتينpáncélfényű autókkal a csörgőfák
arany-rőt palettája alatt. Zöld vált át
vörösbe, puha föld a kemény kőbe –
mint a folyosó falához simuló gyerek.
Belelapulok a matériába, talán nem vesznek észre
és rohannak le a többiek –
szilaj vadlovak, átnyargalnak
három sivár gránitemeletet.
Kipusztulok, mint egy úzött állatfaj,
vagy nem tartanak már, egyre megy.*

*Kékszőlőfürt alatt sárga úritök, kacsai,
mint feltárt labirintus, fészker alatti egéralagutak.
Jön a rokonság, likórszagú*

*szélrohamként tör fel a sötétből az áhítat.
Fukar szezonok vesszőerdejéből
egy marcona füstfarkas kiharap.
Letérdeltet, és a füledbe hörögi,
odvas szíved, az ellőtt erdei állat
feltámad, mert minden és mindenki megérdemli azt.*

*A szaloncsend a béke relikviája.
Ahol sűrűbb az élet, ott biztos több az étel.
Vaníliásárga szelleme szűz vasárnapoknak,
tiltott ékszerek ezüstdobozában létezel.*

*Fojtott suttogás reggelente, szalmakosár-súrlódás
a falhoz – kékje, mint egy bepiszkolódott ég,
alatta a veranda tejüvegének tengere.
Miért akarnám az egész világot,
ha már egyszer kitömték vele.*

*Alélt mályvaszirmok nyerne új életet
egy elnyúlhatetlen paplanhuzaton.
Lombok lámpaarcát festem selyemre
eltévedt hold alatt fenyőzöld alkonyon.
Ködlehelet az ablakpárkányon az évben,
amikor a didergés kiiktathatatlan –
havat terelnek a jégpásztorok,
hogy a fagykarám végre megnyíljon alattam.
Mert egy rakás szellem jár a házban, és egy ilyen nap
után már nem kell estére semmi.
Csak kutatni szavak és gesztusok után,
amiket sehonnan sem lehet már kikaparni.*

A fantomnyáj lemészárlása

*Minden nap a semmié. A tájon fémes bevonat.
Rémregényt firkál rá a ködből kitörő varjúhad.
Szemétágyásból kitörő csontfa,
ólomfelhőkbe döfő vértorony.
Hogy mi nyomaszt és mégis mi tart itt,
attól tartok, meg nem mondhatom.*

*Ezernyi ázott barna inda háza – gyökérviskó,
ezernyi ázott délután ágya.*

*A november a mészárosok majálisa.
Óvilági festményhentesek;
borszínű arcuk tükröz az üstnek.
Rózsás húst kockáznak és buzgón kevernek.
A ködnyáj már a határon barangol,
velük csúszom át az éjszakába –
mélypontom mindenki más röpte,
közönyöm mások örök izzása.*

Ezernyi ázott délután nyúge, kénes és savas párája,
belefolyni egy látszathálba, belesüllyedni az álom tavába.

*Éjjel minden sarok vigalmi negyed,
mulatnak benne a páraemberek.
A borba mártott emlékcáfat a torkukon akad,
akváriumtükrökben úsznak át rajtuk
a kifoghatatlan aranyhalak.*

Ezernyi ázott délután pompája, patinája és pazarlása,
vérmes nagyurak lucskos cobolyprémje és szőlőkoszorúja.

*Undorból fakad a legmélyebb tisztelet:
pocsolyában nézem a tükröképeket.
Minden kőbe vésett, ami efemer –
a legalja fölénye úgylis leteper.*

Ezernyi ázott rét Betleheme, a felhők kápolnája,
vértócsában a fantomnyáj vigadozása.

*Az ellőtt állatok talpa táncra áll,
megdermed a kép és megdermed a táj.
Hogy konzerváljam, amit más gyanútlan eléget –
Makacs gyümölcsöt feloldani
komótosan a sűrű zselének.*

A múlt magánszáma

*A fény átcsúszott a redőnyön,
és megvilágította az ablakra
ragasztott műanyag bolygókat,
és az ősrégi rózsaszín hajzselét,
amibe egykoron homok ragadt.*

*Tompán világít a jégcsap-
füzér. Olyanok a fények, mint
egy nyári délelőtt, a temetőben.
Csend. Csak a lila alumínium-
csengőt hallod. Csengetett
egy picit a műfenyőn, mikor
véletlenül belerúgtál.*

*Egyre inkább egyedül, egyre
inkább örülni ennek. Ahogy
egymásra talál a rozsdá és a vas.
A fény betöltötte a temetőt,
és egyben ki is üresítette.
Ideje felébredni.*

Mint az állat

regényrészlet

Ég veletek, mást nem mondott.

Bíborkát életében nem ölelte meg még senki – igaz, ő sem ölelt meg még senkit, leszámítva a tanyájukon magasodó jegenyét. Azt sem önszántából: nem is tudta feledni jellegzetes szagát, rothadó illatát, nem beszélve arról, hogy az arcán levő maradandó sérülések, hegek, forradások, vágások, sebhelyek örökre megőrizték neveltetése legemlékezetesebb periódusának lenyomatát. Jó lenne egy napszemüveg, gondolta, nehogy csúnyasága, ragyás arcbőre elriassza dr. Kerti Bendegúzt, akinek viszont egy masszív görbebotra lett volna szüksége, amivel meg tudná könnyíteni egyre szaporodó látogatásait – végtére is az első békeévben betöltötte a hetvenet, a hetvenegyediket taposta, megterhelő volt már a táv. Főként az emelkedőket, kaptatókat bírta nehezen, azokkal kellett minden alkalommal nagy küzdelmet vívnia. Fulladt, hevesen vert a szíve, egyre gyakrabban kellett leülnie pár pillanatra a földre vagy egy kidőlt fára vizitjei során. Hogy lesz ebből utazás, a farekorderek és egyéb nevezetes fák meglátogatása, tette fel magának a kérdést, amit a madár oly felkészülten, s oly lelkesen szorgalmazott... Minden vágya az volt, hogy kedvére tegyen, hogy lássa a madár, minted elkövet, készen áll a nagy kalandra, de közben meg pontosan érezte, nem bírná már a nagy utazást a szervezet. Hetvenegy az csak hetvenegy, akárhonnán nézem, nincs mese. Ráadásul cukros vagyok. Egyre szaporodó látogatásai során így aztán figyelt rá, nehogy véletlenül szóba hozza az ezeréves zsennyei tölgy mosolyát és a többi nagy, a rejtélyes élőlény által oly behatóan ismert facsodát. Jobb lesz innen a Pilisből, kellő távolságból megfigyelni őket – gondolatban!, kiáltott föl, mint aki a megoldásra rájött.

Mit tetszik mondani, kérdezte Bíborka, semmit, felelte a nyugalmazott geológus, de alighogy kimondta, máris lelkiismert-furdalása támadt, elszégyellte magát, végtelenül sajnálta, hogy a köztük eddigre kialakult kölcsönös bizalom dacára most kényszerű okokból elhallgat a madár elől valamit. Kerti úr ugyanis őszinte ember volt, túl őszinte!, vén marha!, nem tudja tartani a száját!, vetette gyakorta a szemére drága felesége, Ilonka, nyugodjon békében, de hiába figyelmeztette számtalanszor, hogy baj lesz belőle, ha mindent kimond, kipofázik, ez lett a veszte – mit veszte! a végzete! –, ez a fenenagy őszinteség. Ahogy ugyanis a szerény példányszámban megjelenő szaklapban publikálta korszakalkotó felfedezését, mely szerint a Dunántúli-középhegység mélyén nagy mennyiségben értékes andezit és dolomit kőzetek találhatóak, megpendítve, hogy több évtizedes kutatásai szerint a Börzsönyben nem kizárható az általa felfedezett lelőhelyen a mélyben arany sem, ellopta a NER a felfedezését: egy jól felépített, korrupciós

vádakkal átszótt, a professzor szakértelmét, teljes életművét kétségbe vonó, erkölcsi és egzisztenciális mivoltát besározó, a drága Ilonkára is kiterjedő lejárató kampány keretében egy éjszakai, éjjél előtt két perccel benyújtott és megszavazott kormányrendelettel és az ehhez kapcsolódó jogszabály-módosítással kisajátította, állami kezelésbe vonta az érintett területeket, kiadta egy csókosnak visszasaosztott kenőpénzért ötven évre művelésre, őt pedig indoklás nélkül, azonnali hatállyal nyugdíjazta, leváltotta a Földtani Intézet éléről, megszüntetve magát a Földtani Intézetet is, és hamarosan megkezdődött a kitermelés.

Reggel még sofőr jött érte, estére kisemmizett földönfutó, egy nagy senki lett. Duplanulla, ahogy az ügy kezelésére kijelölt államtitkár nagy kacagások közepe fogalmazott, miközben a fiókjába tette a fényes, hatalmas asztalon eléje csúsztatott bélelt borítékot. Légy piszok a gépezetben, kétes egzisztencia, örüljön, hogy nem kell vezetőszáron a tárgyalóterembe bevonulnia a fél nyolcas Híradó kamerái előtt. Merthogy azt is megtehetnék, minden különösebb szívfájdalom nélkül, fűzte hozzá az államtitkár az új tulajdonos előtt, ugyebár, Pistikém. És akkor ez a leszerepelt mókus feldughatná a seggébe a tőlünk kapott kiskeresztjét, és megtudná, hol lakik a magyarok istene.

Ott állt dr. Kerti Bendegúz, Magyarország kiskeresztjével kitüntetett okleveles geológus a panellakás konyhájában, türelmesen meghallgatva drága Ilonkáját, nyugodjon békében, másfél órán át záporozó válogatott szidalmait. Pedig a drága Ilonka segítsége nélkül is tudván tudva, hogy neki a mai nappal az élete értelmes, hasznos része véget ért.

Akkor és ott, a zsírstagú konyhában nem gondolta volna, hogy bármit is tartogat még számára a jövő. Tisztességgel eltemette a sajnálatos események hatására szívinfarktust kapott Ilonkáját, óránként meghallgatta ősrégi, de annál megbízhatóbb Sokol rádióján a híreket – csak hogy múljon a nap, teljen az idő, mert amit hallott, az nem érdekelte egyáltalán. Egy rugóra járt itt minden, módszeresen számolták fel mindazt, ami neki hajdanán oly sokat jelentett, élete sarokpontja volt. Kihúzták a lábam alól a hazát, mondta egyszer váratlanul a madárnak, amikor már úgy érezte, bizalmas viszonyban vannak, lebegek a lét peremén szilárd talaj hiányában, de ezt mire kimondta, a legszívesebben máris visszavonta volna, mit terhelje ilyen földi dolgokkal a másmilyen paraméterek alapján, égi színtereken egzisztáló madarat. Azt sem tudom, érti-e egyáltalán, amit itt összehordok... Mit nyomasszam ilyenekkel, van neki épp elég baja. Először is a közelítő telet kell valahogy átvészelnie, már csípősek voltak az éjszakák, kivált a hajnalok, Kerti úr elképzelni sem tudta, hogy élte túl az eddigieket. Elkezdett neki a túléléshez elengedhetetlennek gondolt dolgokat kihordani – takarókat, hogy ne faggyon halálra, gyufát, hogy tüzet tudjon rakni, egy Bunsen-égőt és egy lábast vízforralásra, sőt egy díszpárnát is, hogy a fészek komfortosabb legyen. Időnként megkérdezte, mire lenne még szüksége, de a lény a fáról minden alkalommal azt felelte, az ezeréves zsenyei tölgy mosolyát szeretné látni, azon kívül megvan mindene. Egy hosszú kötelet is hozott, ráeszkábált gallyakból egy kezdetleges liftet, legyen mivel felhúzni a dolgokat, elsősorban élelmiszert, természetesen, de a fészek lakójának gyomra ekkor már nem vette be az emberi táplálkozásra alkalmas ételeket. A legkisebb falatot sem tudta lenyelni, legyen az kenyér, puhára főzött tészta – mindent kihányt azon nyomban, amit Kerti úr abbéli szándékában felszolgált, hogy felhízlalja télre a madarat. Csak a pondró-

kat, férgeket, gyíkokat, bogarakat, gombákat és növényeket fogadta be akkor már a gyomra, de nem is vágyott többre, jól elvolt ezekkel is, nem hiányzott a lakoma, az emberi táplálék, a sok finom falat – már a gondolatától is öklendezett.

A zsenneyi tölgy mosolya... Hát igen. De ahhoz először is le kéne neki a fa koronájából a földre ereszkednie, akárki is volna ez.

Doktor Kerti nem sürgette színvallásra alkalmi beszélgetőtársát, türelmesen várta, hogy Bíborka önként beavassa, kicsoda-micsoda volna is ő valójában; ki fiaborja, az élőlények miféle kategóriájába, csoportjába is tartozik, milyen névre hallgat, hol nőtt fel, volt-e gyerekszobája, vagy klónozták talán. Kapcsolatuk legelején Kerti doktor egy ritka, Magyarországon nem őshonos madárfaj egyik utolsó példányának vélte, aki a háború és a klímakatasztrófa által megbolygatott természeti törvények hatására hatalmasra nőtt és megtanult beszélni, emberi nyelven és a fák nyelvén egyaránt. Míg azonban emberi beszédre a nyugalmazott geológus látogatásai során is csak nagy ritkán vállalkozott, addig a fák nyelvén láthatóan szívesen kommunikált. A fák a beszélgetőpartnerei, a valódi társai, vonta le az önmagára nézve nem túl hízelgő következtetést Kerti úr, belátva, ha valaha el is nyeri e rejtélyes élőlény bizalmát, sorsa, múltja, minden bizonnyal szomorú története sohasem fog előtte feltárulni. Szemmel láthatóan nem az a mesélős fajta... Nem tudhatni, volt-e szorgos édesapja, gondoskodó szülőanyja, vagy itt, az erdő mélyén, a turisták által látogatott ösvényektől távol jött-e a világra egy irdatlan méretű tojásból kikelve hosszas kocogtatás után. Nem derült ki, volt-e csecsemő. Szívott-e csecset kiskorában? Dajkálta-e állat, ember? Óvta, védte valaki vagy valami, amikor szándékai ellenére erre a szomorú világra jött? Hol vészelté át a háborút? Hogy került a fejére az a kétes tisztaságú, ódivatú Surda-kalap? Csupa talány... Kerti doktor nem erőltette hát a dolgot, nem kívánta megsérteni a rejtélyes lény privát szféráját, autonómiáját, ugyanakkor bántotta a dolog, mert nagyon egyoldalúnak találta így az amúgy egyre szorosabbá váló kapcsolatukat. Hogy amíg ő már a kezdet kezdetén udvariasan bemutatkozott, feltárta kilétét, a fészek lakója azóta sem törekszik felfedni inkognitóját, nem mutatkozik meg fizikai valójában, és kizárólag a famatuzsálemekről, farekorderekről, nevezetes példányokról, történelmi egyedekről hajlandó beszélni sokadszor is, már ha megszólal egyáltalán. Csupán erről, a cégénydányádi kastélyparkban álló hatalmas platánról, Magyarország legnagyobb duglászfenyőjéről, az öszpötei kandeláberfáról, meg a somi Patkó betyárfáról vagy éppen az óriás karjairól: a mamutfenyőről a soproni Erzsébet-kertben.

A gyertyán arcát akarta látni a bakonyi álmosvölgyben, na és mindenek fölött a zsenneyi tölgy mosolyát.

Ez volt minden kívánsága.

Slussz-passz. Egyebekben nem nyitott vitát.

Kerti doktor rendszeres, egyre fárasztóbb, kimerítőbb látogatásai egyikén Bíborka a fatársulásokról mesélt lelkesen, egyfelől olyan ez az egész, mint egy szakszervezet, csak hatékonyabb, magyarázta, védik egymás érdekeit, egyre közelebb húzódnak egymáshoz, és a sarjak is éppen ott, az összetartó közösség közegében indulnak növekedésnek. Nem szívják el a másik elől a vizet, a sebhelyek védelmére leveleket növesztenek, a kártevők ellen ellenanyagot termelnek, így aztán évszázadok alatt megszerveződik a tölgyek, juharok, gyertyánok, hársak köztársasága a végzetesen és végérvényesen leszerempelt emberi társadalom helyén, magyarázta lelkesen, amikor a nyugalmazott geológus érezni kez-

dett szívjátékon valamit. Hallgatta a madarat, ahogy szinte transzba esve, földöntúli elragadottságban magyarázta, hogyan is veszik majd birtokba a fák újra a világot, hogyan követelik vissza a tönkretett természetet, s hogy ez a lassú, de fényes, örömteli átmenet hogyan is iktatja majd ki a folyamatból a végtelenül gonosz embert. Az embert, emelte fel hangját az átszellemült, lelkes előadó, amely itt a földön csak kárt okozott, semmi jó, semmi pozitív nem köthető hozzá, csak a gyilkolás, a lopás, rablás, csalás és a kíméletet nem ismerő kegyetlen pusztítás, sorolta, amikor – miként a székesegyházakban hallható zengő, méltóságteljes harangkondulás – megdobbant a kinyírt, tönkretett és megalázott nyugalmazott geológus szíve, különös, eddig sohasem tapasztalt érzés kerítette hatalmába, előntötte egész testét a melegség, sosem élt még át ilyet. Bár nem tudta így, ilyen tiszta, egyszerű egyértelműséggel megfogalmazni, mert hetvenegy év alatt sosem volt még része benne, de ez volt a szerelem.

Kerti úr szerelmes lett a madárba.

Esteledett, megjöttek a baglyok, a harkály is végzett mára, befejezte az egész napos kopácsolást. Kerti úrnak indulnia kellett, ha nem akart vaksötétben letapogatni a hegyről, kockáztatva a nappal is egyre gyakoribb eleséseket. Az egész teste össze volt már zúzva, lábát feltörte a kamaszkori cserkészcsapat oszlopos tagjaként kapott bakancs, pedig eleddig hamvas síhederkora óta jól szolgálta erdei útjait, túrázásait. Elindult hát hazafelé az új tapasztalat birtokában, óvatosan, a lába elé nézve araszolt félhomályban lefelé a hegyről. Nem tudta, most mitévő legyen. Nem volt a maga ura. Amikor hazaért, halálosan kimerülve, csak akkor tudatosult benne teljes súlyával, hogy mi is volna ez. Hisz meglehetősen gyakran mutatta ezt a dolgot a televízió: például hogy fiatal emberek futnak egymás felé a vakító szépségű homokos tengerparton a naplementében, lenge fürdődresszben, többnyire egy fiú és egy lány, fanfárok szólnak, és amikor találkoznak, összenyomják a szájukat, és úgynevezett csókban fejeződik be a nagy szaladás. Futott ő is néhanapján képzeletben, ahogy csak a rossz lába bírta, ölelésre tárt karokkal, de vele nem jött szembe senki.

Így aztán megállt, miközben a képernyőn megjelent a The End felirat.

Vagy meztelen testek birkóztak az ágyban meglehetősen vehemenciával, olyanmire egymásba gabalyodva, hogy azt sem lehet tudni, ez most kinek a lába, kinek a keze, hogy kerül a nő szájába egy pénisz, miért hátulról döfködi az ember kíméletet nem ismerve; haragszik rá? Ha meg nem haragszik, akkor honnan és mivégre ez a nagy gerjedelem? Aztán lehiggadnak, nagy, elégedett nyögések és sóhajtások közepette véget ér a testmozgás. Ez a szerelem. Noha Kerti úron ilyenkor megdagadt a mackónadrág, úgy vélte, mindez semmilyen formájában sem túl gusztusos. Drága Ilonkája, nyugodjon békében, kiváltképp undorodott, mikor ilyesmiket látott, majszolván a tegnapi, kicsit már kiszáradt akciós aprósüteményt, hüvelykujjával megigazítva elmozdult felső fogsorát. Pfúj, adott hangot abbéli véleményének, hogy ez valami mocskos, förtelmes, a nyugalom megzavarására alkalmas műsorszám volna, utasítván Kerti doktort, hogy haladéktalanul váltson csatornát. Természetesen mindketten tudták, hogyan lesz a gyerek, az általános iskolában volt szexuális felvilágosítás, ám az teljességgel elképzelhetetlen volt, bármilyen helyzetben, bármilyen formában és változatban, bármiféle késztetés vagy inger hatására, hogy Ilonka, isten nyugosztalja, széttegye a lábát, így aztán nem is lett gyerekekük.

Hogy szokjam a levegőt

Próbált figyelmeztetni, de nem vettem komolyan. Azt hittem, csak ugrat. Ezt a sokzsebes rövidnadrágot ne hozd, nagyon gringónak nézel ki benne. Ha kiszúrják, hogy külföldi vagy, biztosan kirabolnak. Húzd ki magad, nálunk nem jár-hatsz így, görbén, mint egy áldozat. Dominanciát kell sugároznod. Ne fújd ki az orrod nyilvánosan. Ne mozgasd a nyakad tánc közben. Mosolyogj, ha idegennel beszélsz. Menj többet a napra, kicsit még barnulhatnál. Bárkivel beszélsz, mosolyogj. Mennyi idő a telefonod? Hat év, *Nossa Senhora*, csoda, hogy működik. Nehogy lecseréld, tökéletes. Ez biztos nem kell senkinek.

A portugál nyelv két létigét használ, *ser* és *estar*. Látszólag egyszerű szabály: állandó és ideiglenes, mindigvan és mostvan, valójában filozófia, nehéz ráérezni, tanulni kell. A binárisra butított spektrumok örök problémája, mekkora az a változékonyság, amit még állandónak tekintünk, mennyi tartósság fér az ideiglenesbe?

Állandó a nemzetiség, a származás. Magyar vagyok, sosem változik, *ser*. Állandó az identitás, férfi vagyok, *ser*. Állandóak a személyiségjegyek, introvertált vagyok, *ser*. Állandóak a fizikai jegyek, kissé még pocakos vagyok, sokkal lassabban változik, mint szeretném, *ser*. Ideiglenes a fizikai állapot, a huszonhárom óras úttól kimerült csak mostvagyok, alszom, elmúlik, *estar*. Ideiglenes az érzelmi állapot is. Az Uber-sófőr figyelmeztetésétől, hogy az utcán tárcát, telefont soha ne vegyünk elő, a táskát pedig mindig erősen fogjuk; és attól, amit a kocs ablakából látok leendő hazámból,

a fóliával fedett kunyhók a felüljáró tövében,
a fűben gubbasztó, csontsovány emberek,
a szögesdróttal védett lakóházak,
a buszmagasra pakolt taliga elé befogott félmeztelen tangapapucsos a külső sávban,
a villanyoszlopok vezetékgyanacsokból földig lógó kábelek,
a mangófának dőlve fekete csikket szívó hajléktalan,
az utcasarkokon maszatos kézikocsikból árult olajos töltött tészták,
és általában a rengeteg, rengeteg ember,
ettől kiakadva, sokkolva, megijedve csak mostvagyok, nagyon remélem, hogy elmúlik, *estar*.

Két nap zsilipelés, hogy szokjam a levegőt, mielőtt továbbmegyünk leendő otthonomba, Belo Horizonte-ba. Nina elém jött, ha már São Paulóban tett le a repülő, legalább kipipáljuk, ő sem igazán ismeri, gyerekkora óta nem járt itt.

Az apartmanház portáján megtanulja arcunkat a kamera. Kulcsot nem kapunk, a földszinten pillantással, fent a lakásba PIN-kóddal jutunk be, mint a koreai sorozatokban.

Fél hétkor már teljes a sötét. Biztonságos környezet, Consolação negyed, a Vigasztaló Szűz Máriáról elnevezett kerület, de nem akarunk kockáztatni, pizzát rendelünk.

Az Airbnb teraszáról tíz-, tizenkét-, húszemeletes házakra látok. Fehér és sárga fényű ablakok, a csillagtalan ég alján sárgásszürkén derengő szmogsáv. Bármelyik nagyváros lehetne.

Hiába a lakótömbök semlegessége, nem tudok elszakadni a kocsiból látott képektől, az első benyomástól. Ez tiszta Bangkok. Nem erre számítottam. Nem tudom, mire számítottam, semmire, utána sem néztem igazán, hova jövök. Persze, rákerestem a látványosságokra. Mi mást tehettem volna? Hol lehet ennek utánanézni? Hey, Siri, milyen érzés Brazíliában élni? Ki kellett volna jönnöm látogatóba, hiába drága a repjegy, csak tesztelni, egy hónapig, Bangkokból huszonöt nap is sok volt, kipróbálni, meg-e, tetszik-e, mielőtt eldöntöm, mielőtt eldöntjük, hogy ideköltözöm.

Hogy mondom meg neki, ha nem tetszik? Ha nem akarok, nem tudok itt élni. Bangkokra nem hivatkozhatok. Hülye gringó. Mint egy korlátozott észak-amerikai, akinek minden trópusi város egyforma.

A földrajzi elhelyezkedés mindig ideiglenes, magyarázza Fernanda az ingyenes oktatóvideón. Tudom, hogy nem logikus, szabadkozik, távolabbi kamerára vált a kép, hogy a lány széttárt tenyerei is látsszanak, de nincs kivétel, a legmakacsabb tárgyak is az ideiglenes létigét kapják, az agy a fejben mostvan, szomorú, de beláthatod, hogy ez sajnos könnyen megváltozhat, a ház az utca végén mostvan, nyugodj meg, nem fog arrébb sétálni. Persze, hogy nem. De ledőlhet. Vagy túlnőhet rajta az utca. Rio de Janeiro Brazíliában mostvan, Fernanda szégyenkezve nevetgél, a magyar történelem felől nézve ez sem meglepő. São Paulóban mostvagyok, Brazíliában mostvagyok, nem kell ráfeszülni, *estar*.

A zuhany csapján egyetlen fogantyú, négyágú csillag, hőmérsékletet nem, csak a víz erősségét szabályozza. Nina megment a hideg víztől, fordít egyet a zuhany tövében lógó műanyag pálcikán. Négyállású kapcsoló, üres kör, egy, kettő, három teli, hideg, langyos, meleg, forró, ennyiből lehet választani. Átfolyós vízmelegítő, Belóban is ilyen lesz, Lorenzetti, ugyanez a márka. De ilyenkor tavasszal már amúgy sincs rá szükség, a hideg sem igazán hideg, csak szobahőmérsékletű. Ha kipihentem magam, nekem is jobban fog esni.

A fürdőszoba ablakából ugyanaz a kép, kisebb kivágásban. Csalóka látvány, elfedi a valós méreteket. Városhatáron belül tizenegy és fél millió ember, agglomerációval együtt majdnem huszonhárom. Két és fél Magyarország.

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy szegény ember, annak egyetlenegy fiacskája és egy felesége. Egyszer azt mondja a fiúcska, édesapám, én elmegyek szolgálni, szerencsepróbálni. Eredj, fiam, jó utat, ahol sár nincs. Feltarisznyázták a fiút, és útnak bocsátották. A fiú ment, mendegélt, hetedhét ország ellen. Meg sem állt, míg egy nagy, selymes rétre nem ért.

Kávéillat ébreszt. Tizenegy és fél óra zavartalan pihenés, az app szerint kilencvenhét százalékos alvásminőség. Nina már bevásárolt, reggelizett, helyet foglalt egy délutáni városnéző sétára, kiválasztott egy múzeumot és három éttermet, és utánanézett a metrójegyeknek is. Fordultak a szerepek, ugyanazzal az izgalom-

mal igyekszik megmutatni Brazíliát, ahogy az elmúlt évben én hurcoltam őt körbe Magyarországon és pár európai városon.

Friss kenyér, vaj, joghurt, sonka, sajtok, tej és narancslé, gyümölcskosár, a tűzhely mellé odakészítve a tojás, a tápiókaliszt. Bőséges, túlzó választék. Volt már ilyen.

A vallás, a filozófia örök. Nina keresztény, én buddhista vagyok, a lány, akitől néhány éve megijedtem, hedonista, *ser, ser, ser*. Akkor értettem meg, hogy túlsúlyos vagyok, *ser*, amikor először ráálltam a testkompozíciót elemző mérlegre. Nem csak mér, pontoz és ítélkezik. Negyvenhárom pont, *poor*. Gyér összetételű testem van, *ser*. Fél év alatt nyolc kilót fogytam, már csak két pont hiányzott az *average* testhez, amikor megismertem a hedonista lányt. A kétórás reggeliket szerettem, a kétórás esti edzéseket ellógtam. Ha átragad rám a hedonizmus, örökre velem marad, *ser*.

Legjobban a gyümölcsök érdekelnek, a banán kisebb, a mangó teltebb, mint otthon. És van egy sima, citromsárga héjú, megnyúlt labda, ilyet még nem láttam. Nagyobb, mint a mangó, de ahogy megemelem, szinte kirepül a kezemből. Könnyű, mintha üres lenne. *Maracujá azedo*, mondja Nina, és félbevágja. Fanyar maracuja. Passiógyümölcs, a kedvencem, bár amit én ismerek, az negyedekora és sötét barnáslila. Illata összehúzza a szám, a belseje már ismerős, fekete magok a narancssárga rostban, nagyot nyelek, szeretni fogom ezeket a trópusi reggeliket. Bár ez talán még a mérsékelt égöv, valahol itt megy át a Baktérítő.

Szűk rövidnadrág, hogy a zsebe szorosan fogja a telefonom. Pénztárcát, táskát nem viszek. Átvágunk egy plázán. Szerencsére kevés az ismerős üzlet, csalódás lenne az otthoni neveket látni. Lindt, az nálunk is van, de az legalább tényleg finom. Nina büszkén sorolja a nemzetközi láncokat, amik bebuktak Brazíliában. Dunkin' Donuts, micsoda hülyeség, a fánknál ezerszer jobb édességeink vannak, majd meglátod. Hard Rock Café, az csak Belóban bukott meg, a *mineiró*knak nem kell a túlárzott burger, amikor rendes steaket is ehetünk. A Starbucks most zár be negyven kávézót, a Lush pedig másodszor is kivonult az országból. Minden bezárt üzlet győzelem, megnyert csata a gyarmatosítók ellen, bosszú az elrabolt kincsekért.

Avenida Paulista, irodaházakkal szegélyezett kétszer három sávú sugárút a pénzügyi negyed szívében, hétvégére lezárják a forgalom elől. Nedves aszfalt, pont elkerültük az esőt, az időjárás változékony, napos időnk mostvan, *estar*.

Szellős tér, eloszlik a tömeg. Szabadon cikázunk az út két oldala között,

lila, zöld, fekete kendőkön kucorgó árusok előtt gyűrűk, karkötők, bőrláncok, horgolt terítők, filmes- és zenészfigurák, David Bowie, Amy Winehouse, Ollókezű Edward,

szépiaárnyalatú festmények, üres csónak az Amazonason, a festő *indigenous* férfi, fekete kontyában madártollak, lábánál hangfal, *São Paulo funk*, mondja Nina, felénk guruló görkörös lány, zsebre dugott kézzel szorítom a telefonom, fejhallgatójából durva basszus hallatszik, ahogy elsuhan,

bolhapiac, az érmék asztalán rögtön kiszúrom a dózsás húszforintost, ki kellett volna hoznom a régi pénzeimet, a pengőket, milpengőket, itt talán még érnek valamit,

villanypózna magasában csófadtt Cheetos plüssgepárd, fekete srác kiált rá, *tá molhado, cusão?*, megáztál, seggfej?

az út közepén táncóra, háromsávnnyi ugráló tömeg, *axé*, segít Nina, beláthatatlan a brazil műfajok sora, *pagode, forró, sertanejo, samba, choro, bossa nova*, mennyi lehet még?

frissen préselt cukornádlé, csirkehússal töltött krumpligombóc, fűszeres olajszag, a street food asztalok körül összesűrűsödik a tömeg, zsebre teszem a kezem,

kókuszos korongok, nem neked való, mondja Nina, elfogadom a körömnyi kóstolót, émelvítő, mint az összeragadt porcukor,

a piros traverzeken álló múzeum alatt hajléktalanok, matracaik szabályos

rendben, egymástól azonos távolságra, mint galambok a dróton,
órákig tudnék nézelődni, de idő van, indulnunk kell a városnéző sétára.

Bármilyen rövid, a pillanat állandó, *ser*. Ez a pillanat mindig október lesz, szombat, délután fél három, tavasz. Ebben a pillanatban a Praça da República most gyülekezünk, *estar*, német backpackerek, japán üzletasszony, három argentin lány, egy nyugdíjas angol-indiai pár és mi a zöld lombok alatt, a piros pólós idegenvezető lány körül. Az utolsó otthoni hetekben hiába vártam a nyárvégi melankóliát, az általános iskola óta minden évben visszatérő levertséget. Épp a II. János Pál pápa téren vágtam át, ragyogó szeptemberi napsütés, amikor rájöttem, miért. Az én időszámításomban idén a nyár után tavasz jön.

Idegenvezetőnk elmagyarázza az ingyenes túrák szokásos szabályait, aztán figyelmeztet, csak ott fényképezzünk, ahol szól, hogy biztonságos.

Ritkán követik egymást a látványosságok, az utcán elnyúló, a lámpáknál összetömörülő harmónikaként mászkálunk toronyházzal toronyházra. Megismerjük a város történetét, az első jezsuita misszió érkezése, gyarmatosítás, császárság, köztársaság, de a hivatalos történelmi korszakok mellett kirajzolódik egy másik felosztás, arany, cukornád, kávé.

Befogadhatatlan a sok évszám, a történetek jobban megmaradnak,

hogy azért takarja védőháló a Copan, Latin-Amerika legnagyobb, ötezer lakosú társasháza homlokzatát, mert a hetvenkétfélmillió apró csempe lepotyogott darabjait nem tudják az eredetihez eléggé hasonlóval pótolni,

hogy a belváros utcáinak kétágú dobócsillagokra hasonlító, valójában a város stilizált kontúrját ábrázoló fekete-fehér mintáját tervező építésznő a hatvanas évek óta várja a jogdíját,

hogy az egykor gazdag Matarazzo-kereskedőház központjából lett városháza tetőkertje ingyenesen látogatható, de időben fel kell iratkozni, mert alkalmanként csak tizenöten mehetnek fel,

hogy a kávéültetvények munkásigénye miatt ma is itt él Japánon kívül a legtöbb japán,

és hogy itt van Németországon kívül a legtöbb német cég.

A túra a pékséget és cukrászdát is működtető bencés kolostor mellett ér véget, „akkor igazi szerzetesek, ha saját kezük munkájából élnek”, hiába próbálkozik az idegenvezető lány profin lezárni a sétát, egyre húzódik el tőle a csoport, végül ő is feladja, kibírhatatlan a hűgyszag, arrébb vonulunk elköszönni.

Jornal Nacional, esti híradó, tegnap hajnalban Rióban, egy tengerparti bárban lelőttek két orvost, egy harmadikat megsebesítettek. A nyomozók téves leszámoló-

si kísérletre gyanakszanak, a halott orvosok egyike a Rio das Pedras milícia tíz napja szabadult tagjára hasonlított: borotvált haj, szemüveg, szakáll.

Fél órával a feliratkozás előtt már kisebb tömeg ücsörög a Matarazzo-épület oldalában, a parkolásgátló betonkuglikon. Gyors létszámenlőrzés, tizenkettő, még beférünk. Mázli.

Beesett vállú nő érkezik, süt róla, hogy *gringa*. Mellénk ül, Nina beszélgetni kezd velem. Digitális nomád, menedzsmentet tanít nőknek, heti egy online képzés, meg van egy podcastja is, sajnos franciául. Három hónapot marad, nincs konkrét terve, utazgat. Megjegyzem a történetét, valami hasonló nekem is jól jöhet még fedősztorinak. Számot cserélnek, feltétlen látogasson el Belóba, tanácsolja Nina, Minas megnyerte a legbarátságosabb állam és a legvendégszeretőbb állam címét, sőt, a legjobb ételét is. Beszélgetés közben párok, családok szállingóznak, megszámlálnak minket, csalódottan visszafordulnak.

Az utolsó percekben hangos pár érkezik, vidáman köszöntik a sor legelejen ülőket, puzsi, ölelés. Összehúzott szemmel figyeljük őket, ez az egyetlen esélyünk feljutni a tetőkerthbe, holnap délelőtt repülünk tovább.

Egyenruhás lány fordul be a sarkon, megáll a terelőkorlátnál, kezében felíróta. Gyorsan a fal mellé rendeződünk, érkezés szerinti sorrend, a hangos pár lazán a sor elejére lép. A lány elmagyarázza a folyamatot, névvel, fényképes igazolvánnyal iratkozhatunk fel, aztán még elmehetünk kávézni, egy óra múlva ugyanitt találkozunk. Sajnos alkalmanként csak tizenöt fő vehet részt, Nina nem bírja tovább, előbújik belőle a jogász, a sor elejére siet, apellál, *chegaram depois*, ők később jöttek, a hangos pár védekezik, dehogy, ők itt voltak, csak elmentek enni, Nina nem hagyja magát, bizonyít, láttuk, nem úgy köszöntetek egymásnak, mint akik tíz perce találkoztak legutóbb, tanúkat sorakoztat, pillanatok alatt az egész sor skandálja, *não é justo*, nem igazságos, *chegaram depois*, *chegaram depois*, a hangos pár megfutamodik, puffogva lelépnek.

Húsz év jogi karrier nem múlik el, a szakma és a foglalkozás állandó, *ser*. A szakma érthetőbb, papírod van róla, örökre a tiéd. Akkor is, ha csak azért mentél tanár szakra, mert elrontottad az írásbelit, és nem vettek fel programtervező matematikusnak, akkor is, ha egy napot sem dolgoztál a szakmában, matematika–informatika szakos tanár vagyok, *ser*. A foglalkozás változhat, de általában tartós. Különösen akkor, ha betolod az összes pénzed egy startupba, és a cég eladásakor nagyvonalúan aláírsz két évet, persze, örömmel levezenyled a szakmai átadást, nem probléma. Aztán amikor öt hónappal később a barátnőd ösztöndíjat kap Spanyolországba, választanod kell, a hét hónapos kapcsolat, csórón és szabadon, vagy hatvan-hetvenórás munkahetek még másfél évig, egyedül, cserébe nem bukod el az összes pénzed. Vezető szoftvermérnök voltam, *ser*.

Az olasz márvánnyal borított csarnokban meghallgatjuk a Matarazzo-család történetét. Klasszikus múlt századi családregény, a tehetséges Francesco egy tonna disznózsírral indul útnak Olaszországból, szerencsét próbálni. Hajóbal-eset, tengerbe veszett áru, újrakezdés. Cipőpucolás, narancs- és lottószelvény-árusítás után saját kisbolt, disznófelvásárlás, és megint zsír. Hét év múlva már az akkori fővárosban, São Paulóban él, testvéreivel búzalisztet és pamutot importál az Egyesült Államokból, irodaházukat Mussolini kedvenc építészete tervezi. Halálakor ő Brazília leggazdagabb embere, cégük mindent termel, készít, épít és

gyárt, amiben pénz van, cement, papír, sör, hírlap, szappan, parfüm, gyertya, trágya, tehervagon, szög, film, munkásszállók, raktárak, természetesen saját bankjuk is van. A cégvezetést tizenkettedik fiára hagyja. Családi viszályok, hibás döntések, a modernizálás halogatása. Két generáció alatt mindent elveszítettek, az irodaházat autógyárak és bankok adták-vették, míg végül az utolsó tulajdonos adósságainak fejében megkapta a város.

A tizennegyedik emeleti, mesterséges dzsungelban végre nyugodtan fényképezhetünk. Keskeny sétány a lift gépháza körül, két oldalán több mint négyszáz növény. A pálmák, gyümölcs- és díszfák ágai, levelei, virágai és légyökerei mögött minden irányban toronyházak. Hátafordítunk a kilátásnak, megszökünk a nagyvárosból. Alig érünk körbe a sétányon, vezetőnk máris a lépcső felé tereli a csoportot, ennyi volt. Az egyik fán hangos énekesmadár, karcsú rigó, *bem te vi, bem te vi*, ismételteti, jó, hogy láttalak.

Tavaszi szél vizet áraszt, éneklő vékony lányhangon a magányosan, testvérek nélkül álló magyar oszlop a portugál nyelv múzeumában, a nyelvek csarnokában. Félhomály, csak a tompa narancsfényű, golyóstoll-forma oszlopok világítanak. A nyelvcsaládok tagjainak fénye összeér, összeadódik. Fülünket az oszlopra tapasztjuk, hogy jobban halljuk, minden madár társat választ, nem ilyen egyszerű ez. Talán itt rontottam el annyiszor. Félrevezet a népdal, a társ csak a képlet fele, ént is választani kell. Jó lesz-e, tetszik-e, el tudom-e fogadni azt, aki őmelléte lennék. Egy dagadt hedonista. Spanyolországban nulláról újrakezdő negyvenes, az egyetemi bulikon fiatal barátnője mellett feszengő öreg szerető.

Hát én immár kit választok, a népmesék hasznosabbak, utat mutatnak, szegény ember fiát külföldön várja a szerencse. Bejártam a világot Bostontól Bangkokig, pontosabban az északi féltekét, haza-hazatértem feleséget keresni, és csak most, övele értettem meg, hogy a mesék végén nem csak udvariasság a sorrend. Előbb a királylány keze, és csak utána, vele a fele királyság.

Te engemet, én tégedet, csak két napja vagyok Braziliában, nem bántottak, nem raboltak ki, de a biztonságérzetemet ellopták. Esténként az állandó éberségtől, az egész napos készenléttől kimerültem eszem ágyba, annyit alszom, mint egy csecsemő. Ki leszek itt? A brazil lazaságot eltanuló, felszabadult, kíváncsi, életvidám gringó, akit otthon elképzeltem és akit Nina megérdemel, vagy egy szürkülettől napkeltéig a hálószobában bujkáló, az utcán folyton a zsebeit tapogató zsákmányállat?

Lefordítom Ninának a dalszöveget, milyen szép, mosolyog. Megnyugtató, hogy a barátnóm olyan nyelven nőtt fel, ami szerint az emberi kapcsolatok, szerelem, barátság, állandóak, *ser*. Kegyetlen, hogy a szingliség is az, bár érzésre tényleg hosszú és reménytelen, egészen addig elnyúlhat, míg egy szerda délután az esélytelenek nyugalmaival jobbra húzod a szép brazil nőt, aki húsz év jogász-kodás után úgy döntött, visszamegy tanulni, és egy szemeszterre épp áthallgat az ELTE-re. Mi a legrosszabb, ami történhet?

Teljes falat betöltő képregénycímlap, Batman és Blue Beetle, a bal felső sarokban vigyorgó Joker-bélyeg, 1939. szeptember 16.,

falra szerelt, fekete rakétán rózsaszín felirat, *faça arte não faça guerra, make art, not war*,

Batman Pelét öleli, a focistán az elmaradhatatlan zöld-sárga nemzeti mez, tízes szám,

festett ufók, gombák, hullók, nonfiguratív törzsi minták,
ketrecéből kitörő gengszter-Csórike,
de főleg Batman, mindenhol Batman.

Félóra metrózás és húsz perc kóválygás, Nina időnként behúzódot egy kerítés mellé, míg ő a térképet böngészte, én őrködtem, de végül megtaláltuk a csendes, családi házas környéken eldugott Batman Alleyt, São Paulo Camden Townját, a helyi hippinegyedet. Szabadtéri graffitimúzeum és kirakodóvásár, ruhák, kézműves ékszerek, éttermek, bárók, kávézók, cd- és bakelitlemezboltok, minden sarkon más zene, színes falak, színes emberek.

Kerthelyiség, felszabadul egy olajos hordó, rámozdulunk, de szól a pincér, hogy mások régebb óta várnak, mindjárt keres nekünk is helyet. Alig nézünk körül, már jön is, fémhulladékból hegesztett robot mellett kapunk asztalt. Ki mondta, hogy a magyarok találták ki a romkocsmát?

Nina rendel, ideje kipróbálni az igazi caipirinhát, magának a klasszikus verziót kéri, kristálycukor nélkül, nekem maracujával.

A cukornádpálinka tolakodóan édes, de az alkohol hat, az első kortytól kiszalad belőlem a stressz, csak a fáradtság marad. Körülöttünk mindenki laza, jó helyen vagyunk, biztonságban vagyunk. Nyolcéves forma fiúcska áll meg az asztalunk előtt, kezében Polaroid fényképező. Nem kérünk fotót, de Nina ellátja pár tippel, hogyan pörgethetné fel az üzletet. Dicsérje meg a nőket, hogy milyen szépek, mielőtt felajánlja a fényképezést, udvaroljon nekik, utána nehezebben mondanak nemet. Komolyan veszi a kissrácot, lelkesen magyaráz, gyakoroltatja, jó nézni. Mintha két napja most látnám először. Nem kifelé figyelek, a látványosságokra, az érdekességekre és a veszélyre, nem befelé, a félelmekre, a kételyre vagy sehova, kifacsartan a zajtól, a színektől és a szüntelen figyelemtől, végre csak vagyok. Két hónapig csak telefonon láttuk egymást, reggel és este, neki reggel, amikor elindult a napja és még egyszer, nekem este, amikor véget ért az enyém, fél-órák, órák minden nap, kihagyás nélkül, most pedig mióta itt vagyok, nem beszélgettünk, csak a praktikus témák, hova megyünk, mit eszünk, az melyik része a marháának. Tökéletes házigazda, elkényeztet és kiszolgál, mint egy látogatóba jött távoli barátot, szívélyes, de hűvös kapcsolat, arra sem emlékszem, megcsókoltam, átöleltem-e a reptér óta, nem tudnék itt élni, mondja, ez a város tiszta Bangkok.

Úristen, de jó, hogy ezt mondod. Nekem is azonnal Bangkok ugrott be, csak nem mertem, nem akartam bunkó gringónak tűnni. Belo nem ilyen?

Nossa Senhora, dehogyis.

Komolyan?

Persze, ne hülyéskedj, ez a hely, ez a folyamatos stressz... Nem, Belo nem ilyen, majd meglátod.

El nem tudod képzelni, mennyire be vagyok szarva két napja, hogy ebben kell élnem.

Oi, tadinho, szegénykém, gyere ide. Kérsz még egy caipirinhát?

Isten ments, borzasztóan rossz.

Hullámozás

A kicsi emlékmű előtt letérdelt, és összefonta a kezét. Nem imára, meg semmi, inkább csak úgy pihentetéképpen, hogy tegye valahova a karjait, ha már ott lógnak a válláról tehetetlen. A kettétört szív közepén a cikkcakkosan kialakított repedésen át látszott, hogy a fű kezdi benőni a talapzatot. Nem volt forgalom, ezért nem lépett át a szalagkorláton, mivel amúgy sem maradt hely a korlát meg az emlékmű vagy inkább jel közé odaállni, annyira közel volt. Leguggolt, és a korlát alatt átnyúlva beleállította a jobb oldali betonvázába a virágot, aztán felgyenesedett, meggyújtotta a mécset a gyufával, rárakta a bádofedelelet, és óvatosan feltette a szív tetején kialakított mélyedésbe. A bal oldali váza és a másik kis mélyedés még üresen állt. Úgy húzta vissza a kezét, hogy sokáig rajtafelejtette közben az ujjait a hideg márványon. Olyan kevés különbség volt a két évszám között. Olyan nagyon kevés.

Az út mentén burjánzó, zsírosan kitelt mezők zúgtak a délutáni meleg szélben. Minden irányban nyurga faszor zárta a horizontot, jó messze bent a parcellák végein. A kék eget a nyugati fény narancsosan áztatta át. Madarak csicseregtek, bogarak zümmögtek, duruzsolt a világ. Végül csak átlépett a korlát felett, és megtépkedte a fűvet hátul a betonalap körül. Dehát igazából mindegy volt. Csak a mostnak szólt. Talán egypár napnak.

Visszafelé azért átment az úttest túloldalára. Valamivel följebb elhaladt a másik, egyszerű fekete tömb mellett, ami jóval a korláton kívül állt, még az útpadkán is túl, de csak úgy menetközben pillantott oda. Porlepte, száraz, ki tudja, mikori virág a vázában. Gyertya vagy mécses sehol. Egy magányos, fekete kő, ami még aznap se jutott eszébe senkinek.

Végül mégis megállt, amikor meghallotta az autót. A háta mögül jött, a másik sávban. A világosszürke aszfalt széles, nagy ívben kanyarodott a szalagkorlátnak a fényben szinte világító csíkjai között. Azért kelt akkora hang, mert két jármű is jött, csak akkor látta, amikor közelebb értek, s a hátsó előzésbe kezdett. Az akármennyire is enyhe, de mégiscsak kanyarban. Úgy repesztett el Talló mellett, hogy meglibbent rajta a ruhája. Azután meglibbent újra az immár lehagyott huzatjától is. Elnézett utánuk, ahogy repesztve eltűnnek a következő, éles kanyar mögött, amerre ő is tartott. Akkor mégis odafordult a fekete kőhöz, mint akinek erről az egészről eszébe jutott valami. Még sokáig hallatszott a dübörgő motorok robaja, és érződött a benzinszag.

A kocsit a csatorna partján hagyta a híd előtt. A fűben látszott, hogy mások is meg-megálltak ott a töltés tetején, éppen a gát koronáján futó földút mellett. Az autót mások oldalán a tujasorban elbújt lelakatolt gátórház némán figyelt. Mögötte három birka legelészett a töltés oldalán meg a tetején. Talló fellépett a hídra, a keskeny, magas járdára, rágyújtott, odakönyökölt a vaskorlátra. Lent alatta,

a nagy meder mélységes mélyén a sekély vizet teljesen ellepte az a sötétzöld nyálka, amitől az egész inkább posványnak tűnt. A szaga odáig érződött. A puszta közepén nagy fekete vájatként futott végig a csatorna, de hogy merről hozta és merre vitte a vizet, nem lehetett megmondani a lepedéktől. Úgy tűnt, nem mozdul egyáltalán. Valahol messzebb hosszú hodályok sötétlettek a töltés alatti napverte lapályon, előttük kiszáradt kutat hirdetett a gém szálkás, fekete T-je. Az egész fölött a kék hegyek, de már a folyó túlsó partján, amit ez a csatorna kötött össze minden bizonnyal valamelyik másikkal. Vagy ki tudja, mivel.

A csatorna mellett egy magányos utca kőhajtásnyira futott ki az útig. A település nevét ugyan tábla hirdette, Talló elment mellette, visszajött mellette, de se odébról, se visszábbról, se lentről, se fentről a hídról nem látott folytatást. Ez az egyetlen sor nyúlt odáig a pusztaságban a kockaházaival, az ablakokba rakott muskátlisládáival, a virágos udvaraival. Ha volt egyáltalán több utcája, a fészkes fene másik végén lehetett. De kurvára utálok ezt a kibaszott alföldet, dörmögte oda maga elé Talló a semmibe.

Elővette a telefonját. A legutóbbi üzeneténél még mindig üresen állt a kör, nem tudta továbbítani a készülék, mert nem talált jelet. Rábökött az ujjával megint, és akkor megjelent a „küldés” felirat. Aztán a zümmögéstől úgy megijedt, hogy majdnem kiejtette a kezéből, bele a mederbe, ahogy a biciklisek hirtelen kifordultak a bozót között rejtőző túloldali kanyarból, és átzúgtak a hídon a háta mögött. A töltésről lefelé még gyorsítottak is, és egy-kettőre eltűntek a másik kanyarban, amelyik felől ő gyalogolt vissza a kocsijához az imént.

Kikanyarodott az autóval, és megfordult a híd torkolatában. Lassan ereszkedett le róla, aztán a kanyaron túl elgurult a két fekete jel között. Kinézett balra, jobbját elvette a kormányról, összeszorított mutató- és középső ujjai hegyére csókot nyomott, kitolta a lehúzott ablakon a karját, felmutatta az ujjait a törött szívnek. Behúzta a kezét és megtörülte a szemét a szemüvege alatt.

Mikor a négyes kereszteződéshez ért, lefordult a főútról. A jelzőtáblán ugyanannak a településnek a neve állt, amelyiké a csatorna melletti utca elején is, de falun erre sem haladt át. Talán ha tovább hajt. A keskenyebb és szakadozottabb bitumenútról azonban letért ott, ahol a kompot jelezte a kézzel festett tábla a kereszteződéstől jó öt kilométernyire. Akkor mindjárt felért a gátra, ahol egészen szűk, egysávos út vezetett tovább. Ez már egy másik gát volt, bal kézre a fák mögött a rendes folyónak kellett lennie, csak még nem látszott. A visszapillantóban megint bicajosok. Vagy ugyanazok, vagy nem, más lehetőség nincsen, mondta magában. Amikor felhajtott, tábla jelezte, hogy a nemzetközi kerékpárútra ért.

Éppenséggel gyorsabban tekertek, mint ahogy ő ment, mivel betartotta a sebességkorlátot, és ezért csak kettesben gurult. Aztán még ki is kellett állnia az egyik direkt arra kialakított kicsi öbölbe, hogy elengedje a szemből érkező autót, máskülönben nem fértek el egymás mellett, csak ha bevárta egyik a másikat. Mikor a lehajtóhoz ért a kikötőnél, akkor fogtak bele, hogy leelözzék. Van vér a pucátokban, mondta ki hangosan Talló. Olyan közel siklottak el az oldalához, hogy szinte hallani vélte, mikor végigcsikarják. Hiába indexelt, balról kerülték, de nem mert fékezni se, mivel mögötte is jöttek. Aztán eltelt az a pár másodperc, ameddig az egész tartott, és nem lett semmi baj sem. Azért azalatt végig

káromkodott az ijedtség miatt magában Talló. Vissza kellett valamennyire akkor már tolatnia.

A kompállomás mellett kitágult a part. Az autót otthagyta a négyzetekre hasadozott betonparkolóban, kivette a táskáját meg az összetekert hálózszakot a csomagtartóból, és az ártéri üdülőtelep utcácskáin elsétált a vállalat vendégházáig. A lábakon álló deszka- meg még inkább farostlemez-bodegának szerencsére másik vendége nem volt. A sivár helyet az irodákból kiszuperált bútorokkal rendezték be, ki tudja mióta ette itt a por meg az idő az ülő- meg a fekvőalkalmatosságokat, de az biztos, hogy előtte valahol máshol már nagyon sokáig. Sújtó, száraz fülledtség zuhant Tallóra, amint belépett. Körüljárta a szobákat, és amelyiknek az ablakán kevésbé szakadozottnak találta a szúnyoghálót, abban lepakolt.

Az udvaron megnyitotta a fagycsapot, és akkor már odafent sem csak szöröcsögött a mosdó. Sokáig sárga meg barna víz jött. Talló nézte, nézte, nézte, mielőtt nagy óvatosan alátartotta a kezét. Átöltözött, rövidnadrágot, pólót vett fel, aztán elment a büféhez. Melegszendvicset kért, amiből semmit nem érzett, csak a ketchupot, meg hogy a pirítós felsebezte az ínyét. Míg várt a megpörkölődött fa- meg nádszagban, többször is megpróbálta elküldeni az üzeneteit. Aztán kétliteres kannásbort vett műanyag flakonban, és azzal visszament a nyaralóhoz. Leült a lépcsőn, hogy kilásson a folyó fele, és ott kezdett inni. Csapkodta a szúnyogokat a csupasz lába száráról.

Valahol zene szólt, valahol meg egy udvaron sütögettek. Suhogott a komp kifeszült huzalja odébb, dohogott a motorja a vízben. Az árnyékot adó összefüggő lombsátor susogott a folyó felől kelő meleg szellőben. Talló újraindította a telefonját. Volt, hogy az segített a hálózatra csatlakozni.

Később lement a partra fürdőnadrágban és papucsban. A borból még maradt valamennyi. Törülközőt nem vitt magával, úgyhogy csak beállt a vízbe mindjárt a szélén, ahol bokáig ért. Kutyahideg volt, de annyit kibírt. Talán ezért, meg a hétköznapi este miatt, meg hogy még a vakáció is éppen csak kitört, nem volt tömegnyomor. Álltában többször elnézett a szállása felé, ahol a lépcső tetején ott árválkodott a palack. Ő meg itt árválkodott. Már a komp se járt.

A vízben kikerült a lombok alól, a hullámokon csúszkáló naplementét onnan látta az égen is. Máshol, ahol a fény nem érte, a víz sötéten hömpölygött a lába körül. Ha a túlsó partot nézte, azt hihette, hogy a vadonban van. Mármint ha nem az ottani kikötőt nézte, hanem valamerre a másik irányba. Hirtelen az visszhangzott a fejében, hogy mennyire üreges ez az este. Utánanézett a szónak, de már nem érthette meg pontosabban, mert mást énekeltek. Üreges, üreges este, micsoda hülyeség. Biztos nem is ezt mondták, mondta magában. Aztán meg azt, dehát ez tényleg az.

Visszament az üreg belsejébe, a nyaraló elé, és addigra lement a nap és besötétedett. Ott ült a borral, cigarettázva, a csukott ajtóra nézett, és akkor már az a szó visszhangzott a fejében, hogy kényelmetlenség.

Azután mégis reggel lett, és Talló felült az ágyon és mindjárt egy nagyot tüsszentett. A halántékához kapott fájdalmas arccal, és sokáig úgy maradt, hiába dörzsölte. A nyelvével az ajkát nyalogatta, míg ki nem tapogatta az ágya mellett

valahol a szódavíz. Lezuhanyozott, kivárva a krákogás meg a szörcsögés meg a nyomokban kilövellő sárszínű lé spriccelésének a végét. Fogat mosott, és hosszan köpködött. Azután nemsokára megint vakarózhatnékja támadt a portól. Beképelem, mondta magában. Megint kezdem.

A büfében nagyon híg volt a kávé és nagyon forró és nagyon kevés, és nagyon hangosan szólt a rádió. Sokáig lötykölte a kis papírpoharat, míg kortyolgatott, többször is odafordult a pulthoz, de végül nem szólt semmit. Azután lekapcsolták vagy lehalkították a rádiót, és mindjárt csak a komp duruzsolása hallatszott, mert az már bőven járt. Tíz óra volt. A letámasztott biciklik pecásokról árulkodtak. Ezek nem olyan biciklik voltak, amilyenekkel itt a gáton száguldoznak.

A rossz kávé után beült az autóba, és kihajtott az üdülőtelepről. Most őt engedte el egy szemből érkező kocsi. Közben többször is villantott a reflektorával, de Talló akkor is betartotta a sebességhatárt. A férfi a kormány mögül mutogatott, amikor a közelébe ért. Talló oda se nézett, csak a szeme sarkából látta a kézmozdulatokat.

Lehajtott a töltésről, azután a nagy útkereszteződésen nyílegyenesen átvágott. Elnézett jobb felé, a törött szív irányába, indexelt is, de aztán odapillantott a műszerfalán az órára, és kikapcsolta az irányjelzőt. Hosszú, kanyargós út vezetett többnyire fák között a legközelebbi településig. És még ott is sokáig tekergett, mire a házhoz ért. Még le sem állította a motort, egyből látta, hogy azok már várták.

Hátrakerült gyorsan, és előszedte a csomagtartóból a két tasakot az ajándékokkal, és úgy nézett fel a kapu felé, ahová az asszony már odaért, a férfi meg a kerekesszékekkel megállt a járdán egy kicsivel előtte, hogy Talló bejöhessen. Szervusztok, köszönt előre, és szélesen rájuk mosolygott.

A gyepet nyírták, de rendes fű csak foltokban látszott közte, a nagyját mindenféle gaz tette ki. A sövénysor teteje kiegészítve, vagy megtámadta valami tébolyult rovarhorda. Lonkák a teraszon kínálták helyet, már odakészítették a süteményt meg az üdítőt meg friss gyümölcsöket a kertből még ebéd előttre, Talló pedig gyorsan kért egy kávé. Tudom, a legnagyobb bögrénkbe, és cukor nélkül, bólintott Anna, és eltűnt a házban. Helyette odajött a macska, és kíváncsian méregette Tallót, mintha nem tudná eldönteni, felismeri-e, vagy sem, és ha igen, akkor legutóbb hogy is volt vele.

A tágas terasz sötétbarnára festett deszkamennyezete alatt jó hűvös volt. Huzat járt. Parkosított udvar, vagy talán kert vette körül mindenféle dús növényekkel. Az egész fölött szikrázóan kék ég, amerre csak a tető alól kilátott. Hát eltelt egy év megint, mondta Szilárd, amikor magukra maradtak. Hogy vagy, mi van veled? Talló mosolyogva vállat vont, és az ajkát lebiggyesztette, én már évek óta ugyanúgy vagyok mindig. A magányos emberrel nem történik semmi. Megvagyok. Inkább te mesélj, mi van a gyerekekkel? Aztán a választ meg se várva tovább kérdezett. Megkaptátok az üzeneteimet? Vacakol a net a telefonomon. Kinek írtál, Annának vagy nekem? Írtam én mindkettőtöknek, de nem tudom, átjött-e. Tegnap én nem láttam, most meg bent maradt a telefonom. Majd ha kijön Anna. Mondani, mondjuk, nem mondta.

Szilárd kicsit hallgatott, azután a kezével a kerekesszék karfáján kezdett dobolni. Voltak a parton? Tudtál pihenni? Attól, amennyien voltak, attól igen. Szű-

nyog? Na az van. Meg mocsok abban a házban. Dehát ezek a helyek mind ilyenek. Sajnálom, hogy rossz éjszakád volt, mondta Szilárd. Hát sokkal jobb semmiképp se lehetett volna. Tudod, milyen ez. Szilárd bólogatott, de aztán azt mondta, annyira azért nem tudom. Talló ránézett és csöndesen felelt, van neked elegend így is. Ne panaszkodjunk, vonta meg a vállát egy idő után Szilárd. Ne bizony, tért vissza akkor Anna is, és másféle kedvet hozott mindjárt magával. Vigyorgott, Talló azt vette észre először, csak utána az óriási bögrét a kezében, amelyet színültig töltött kávéval. Voálááááá, mondta hosszan elnyújtva Anna, és olyan fejet vágott, akár a cirkuszi bohócok, és viccesen pukedlizett. Ó na, tátotta el a száját Talló. Kézivödör, mondta Szilárd. Beszerezve direkt a kedves vendégnek, tette hozzá Anna, és akkor már mind a ketten nevettek, és velük nevetett Talló is, ahogy elvette a kezéből.

A lányok?, kérdezte kicsit később Talló. Egyik erre, másik arra, egyházi tábor, erdélyi csavargás a barátokkal, élík az életüket, felelte Anna. A nyaraláshoz úgyis magukban szoktak hozzá ez alatt a hét év alatt, ha jól akarták érezni magukat, mondta Szilárd. Ne beszélj, voltunk együtt is azóta, csóválta a fejét Anna. Hát voltunk, igaz, egyszer, húzta el a száját Szilárd, de az olyanra is sikeredett, hogy utána nem erőltettük. Ezzel nehéz ellazulni, fordult Tallóhoz, és megpaskolta a széke kerekét, és lehetetlen meglepedkezni róla. Főleg, ha nem is akarjuk, csak átadjuk magunkat a mélabúnak, emelte fel a hangját direkt színpadiasan Anna, és felállt, hogy az ebédre nézzen.

Amikor eltűnt a házban, Szilárd azt mondta Tallónak halkán, bocsánatkérő mosollyal, kicsit makacs és szigorú a feleségem. Szerintem te vagy a szigorú, ő meg pont azon van, hogy ne legyél. Akkor is makacs, mondta megint Szilárd. Neked még legalább van, mondta végül Talló. Szilárd ránézett, kinyitotta a száját és becsukta, aztán a felesége után nézett, az üres ajtónyílásba, és megint kinyitotta a száját, de megint becsukta.

Az ételt is ott találta fel az asszony. Akkor már el kellett zavarni a macskát, úgyhogy abbahagyta a nyávogást, csak csöndesen végigfeküdt a terasz kövén és tisztálkodni kezdett. Evés után viszont azonnal felugrott Szilárd ölébe. Látod, ő lesz az egyetlen, aki marad, mondta Szilárd, mikor megint maguk lettek ketten, mert Anna behordta a tányérokat. Dehogy ő lesz, ingatta a fejét Talló, te sose leszel egyedül. Nem vagy szerencsés fickó, én tudom. Mert ez pusztán szerencsétlenség, hogy akkor éppen arra jártál. De hogy szeretnek és nem vagy egyedül, az nem szerencse kérdése. Erről nem tehetsz, mutatott a székre, amikor látta, hogy Szilárd a homlokát ráncolja, arról meg igen. De pedig tehet az ember mindenről, mondta Szilárd. Azután azt, ne haragudj, nem úgy gondoltam. Te tényleg nem tehetél róla. Ti nem tehetetek. Nincsen már olyan, hogy mi, rázta meg a fejét Talló, és feltolta az ujja hegyével a szemüvegét az orrnyergén, azután alá is nyúlt.

Már megint ez a depi, fiúk?, jött ki az ajtón akkor Anna. Fogadjunk, hogy a jó hírt meg nem is mondtad el, fordult oda a férjéhez. Milyen jó hír, na? Ne kíméljete! nézett egyikről a másikra Talló. Szilárd viszont csak lesütötte a szemét és a homlokát ráncolta, úgyhogy végül a felesége válaszolt. Megnyertük a pert a kórház ellen. Na végreeee!, nyújtotta el a végét Talló. Teljesen vége, kész, jogerős, s minden? Anna bólogatott. Még fel se fogtuk, nemhogy el tudnánk hinni, de igen. És akkor?, csattant fel végül Szilárd, nem fogok tőle újra járni. Talló látta,

ahogy Anna tekintete elborult, és nyitotta a száját, de ő megelőzte, a lányokra gondolj, Szilárd! A jövőjükre. A lakás, amire te már nem tudtál dolgozni nekik. Meg az ilyen szar szemetek lelkiismeretére, mint az enyim. Szilárd ránézett, de becsukta a száját, és elfordult valahova. A macska leugrott az öléből. Akkor annak nézett legalább utána.

A délutáni kávé itták, amikor Talló rákérdezett az üzeneteire Annánál is. Nem tudom, felelte a nő, nem láttam. Kavargatta kicsit a kávéját, megfújta, kavargatta megint. Ja, de tudom, megjött az, csak. Lötykölte kicsit a kezében. Csak akkor kötöztem át Szilárdot, aztán meg elfelejtettem. Engem?, nézett fel Szilárd. Igen. Téged. Ja, igen, tényleg, persze, mondta Szilárd. Ugyis itt vagy, mi meg úgyis vártunk, fordult aztán gyorsan Tallóhoz. Na igen, bólintott rá ő. Ez ilyen vendégvárás időszak nektek, igaz-e? Anna köhentett, Szilárd meg zavartan mosolygott, ennyi történik velünk egész nyáron, felelte. De ez az ennyi aztán egyszerre sok is, ugye? Egyik vendég a másik után, ingatta a fejét Talló. Mi örülünk, hogy így van, vont a vállát Szilárd. Na persze nem úgy, tette hozzá aztán, ne kelljen magyarázzam. Nem is kell, mondta Talló, de Szilárd folytatta. A szerencsétlenségben a szerencse. Az emberi dolgok.

És Andival gyakran leveleztek még, Anna? Szilárd úgy hallgatott el, mintha meg se szólalt volna. Anna felállt, hogy összeszedje a kiürült csészéket meg a nagy bögrét. Szoktunk, igen, válaszolta félvállról, mikor milyen gyakran. Talló fészkelődni kezdett, és beharapta az ajkát. Elnézett Anna után, többször nyitotta a száját, de végül nem mondott semmit, mert még azelőtt eltűnt az ajtóban. Mint aki tudta.

Ne csináld, mondta Szilárd. Mit ne csináljak? Egyszerűen csak, nem tudta befejezni. Csak ne, kezdte aztán újra, de megint befejezés nélkül. Végül azt mondta, nem tudom, mindegy, ne haragudj. Már voltak itt?, kérdezte kicsit később Talló. Nem, felelte Szilárd, és nem mondta tovább. Aztán hogy Talló le nem vette róla a tekintetét, azt mondta, vacsorára jönnek majd. Én, nyelt egy nagyot Talló, és csak nagyon nehezen mondta tovább, én a kislánnyal együtt is visszafogadnám. Ugyanúgy szeretném őt is, mint a sajátomat szerettem. Megtörülte a szemét a szemüvege alatt. Ne csináld, kérte megint Szilárd, és ha valaki látja, azt mondja, ez nagyon fáj neki. Talló megint megtörülte a szemét. Nem fogom neki megmondani, mondta Szilárd megrendült hangon. Te is tudod, hogy én illet nem mondhatok. Tudom, mondta végül Talló, és nagy levegőt vett. Igazad van, persze, hogy tudom.

Amikor leparkolta az autót a töltés alatt a hídnál, tiszta volt az ég. Mire a törött szívtől visszaért, beborult a messzi távolban. A híd magasából látta odalent a síkságon a feléje száguldó felhők árnyékát végigcsúszni. A szelet már akkor érezte, mikor az úttesten gyalogolt. Persze az előző nap gyújtott mécse addigra kialudt. Más még nem gyújtott és nem helyezett el virágot sem ott. Egy kicsit megint elálldogált az út szélén.

A kapu előtt ült a kocsiban, az utca másik oldalán a Lonka-házat figyelve, mikor az eső lezúdult. A cseppek bepettyezték a szélvédőt. Nem indította be a motort az ablaktörő kedvéért, de így is kilátott. Azután az eső elment, és azután visszajött még egyszer.

Mire a törött szívhez megint elért, már ott volt a mécs és a virág. Lelassított az autóval, úgy nézett oda. Utána gyorsított. A töltésig nem látott parkoló járművet sehol, úgyhogy még alatta, a sehovába tartó falunyúlvány elején megfordult.

A Lonkáék utcájába végül nem kanyarodott be. Indexelt ugyan, és neki is fogott, hogy letérjen. Aztán helyette mégis inkább csak megállt, egy kicsit várt, aztán visszaindexelt a forgalomba.

A kompállomás előtt a gáton félrehúzódott a szemből érkező autónak. Míg ott várakozott, a mögötte tekerő biciklisek beérték. Azok vagy nem vették az adást a közlekedési rendről, vagy magasról tettek rá. Talán abban bízva, hogy ez a nemzetközi kerékpárút-dolog magasabb rendű a ráterelt autós közlekedésnél is. Még csak a bolyból se váltak szét, úgy tekertek tovább lassítás nélkül szemközt a kocsival. Az elkezdte nyomni a dudát, de hát nyomhatta. Azután ki is ordított, hogy a kurva anyátokat! Azután gázt adott.

A bicikli a biciklijével együtt Talló kocsijának vágódott, felpattant a motorháztetőre, azután lecsúszott vagy lezuhant róla. Az egész pár másodperc alatt történt. Mire Talló magához tért, az autós elhajtott. A biciklisek megfordultak, bár az elől haladók nem vették észre, hátul mi történt. Akik kitalálták ezt az egészet, szitkozódott szíszegve Talló. A szíve a torkában dobogott. Kipattant a kocsiból, hogy a földre került bringáshoz szaladhasson.

A bicikli a kocsi előtt hevert, de a fickó ahogy átcúszott a motorháztetőn, a túloldalt lebecskázott a gát oldalán. Talló a szeme sarkából látta, hogy legalább még egy másik is elesett, akit körülvettek a társai. Úgy sietett le a töltésen oldalazva, hogy a kocsijára rá se nézett, lett-e vele valami.

Nem kell segíteni, mondta a férfi, Nem kell, ismételte, és felállt. Sisak, térdvédő, könyökvédő, csuklószorító, napszemüveg, komoly felszerelés rajta. Talló azt mondta magában, hogy biztos a felsője alatt is viselhet valamit, ami védi a gerincét, meg úgy egyáltalán a felsőtestét. A kurva anyját az ilyeneknek, mondta a férfi. Eltolta magától Tallót, mikor segíteni próbált. Mi van a bringámmal?, kérdezte, vagy inkább csak úgy dűnnyögte. Odafele van, mondta Talló. Elsőre visszacsúszott a tag a töltésről, és fájdalmas arcot vágott, de amikor Talló segíteni próbált, még rá is förmedt, hogy hagyjon!

Mire fölkapaszkodtak, visszaért az élcsapat is. Az egyik odalépett Tallóhoz, amint meglátta, és már emelte is a karját, hogy orrbavágja, de a többiek rákiáltottak, és odaálltak Talló meg a férfi közé. Dulakodás támadt, kicsit egymást is lökdösték, és szitkokat szórtak Tallóra, mire mindegyik felfogta, hogy neki semmi köze ehhez az egészhez. Ha felfogták.

A kocsijának az eleje több helyen megsérült. Apró horpadások meg egy csikarás marása. Úgy állt be a kompállomás parkolójába, hogy a fara legyen kifelé, így legalább nem látta. A part most egészen elsárosodott a nagy zuhé után, törött ágak heverték a pocsolyákban meg mindenfelé, levelestől, ahogy a szél beletépett a fába. Sújtó ereje volt a levegőnek, mint ahová a vihar még majd visszatér. Ennek ellenére a part szinte tele volt.

A biciklisekről kiderült, hogy ők is csak erre a telepre tartottak, pár házzal odébb cuccoltak le. Azért is tudott végül is hamar visszaérni az eleje. És miután tisztázták a félreértést, nem győztek elnézést kérni. Mármint némelyik. Talán a

fele akkor is azt gondolta, hogy egyik autós olyan, mint a másik. Ami nyilván addig tart, amíg hazaérve ők is vissza nem ülnek a kormány mögé. Mert az úgy már mindjárt más akkor, mondta magában az egészre Talló, mikor végre egyedül maradt a nyaralóban.

A farostlemez mennyezet egy helyütt beengedte az esőt. Szerencsére a középső, legnagyobb teremben, ami az étkező meg a társasági helyiség lehetett, bár Talló nem nézte végig az egész házat. Megelégedett azzal, hogy az ő szobájában nem. Akkor is érezte mindenhol a mocsárszagot, vagy a felázott farostlemez bűzét, vagy valami ilyesmit, és össze tudta rakni, hogy egy újabb zuhénál mi jöhet még. Már csak ez az éjszaka van, mondta ki hangosan az ágy szélén üldögélve.

Pittyent a telefonja. Nem nézte meg. Még pittyent ugyanúgy vagy kettőt, mire elővette. Felvillantotta a képernyőt, de aztán le is zárta. Odébb lökte az ágyon. Aztán is pittyegett még, de hiába. Helyette inkább elment lezuhanyozni, és aztán felvette az előző este is viselt könnyű ruháját.

Odakint zene szólt és megint sütögetés füstje és a sütögetők lárma. Sokkal hangosabb lett az üdülőtelep, mint az előző nap volt. A vízben is üldögéltek meg álldogáltak ott a part közelében. Egyik-másik jobban beúszott. Talló nem nagyon nézett szét, de hát el tudta volna mondani úgy is, kiből áll most ez a közönség. Legalábbis a nagyja.

Már visszafelé tartott az üveg borával, egy újabb szájjal meg torokcsikaró szendvicshöz semmi kedve nem volt, amikor megszólították, hogy üljön oda közejük, ne legyen magában. Megköszönte, hogy majd meglátja. Visszasétált a házhoz. De végül a lépcsőn se ment fel. Odaballagott a biciklisek szállásához, a szemével megkereste azt, amelyik az előbb odahívta és melléje ült. A bort beadta a közösbe. Azt aztán viszont se látta, de kapott helyette sört meg csöpögtetett kenyeret sült kolbásszal, mivel szalonnát meg debreceni párost tartottak a tűz fölé nyársra szúrva. Sört többet kapott, mint kenyeret.

Régebben én is sokat bicikliztem, mesélte ott üldögélve, míg volt kivel. Ismerem erre is a járást. Tekertél erre is? Tekertünk. Soha többé nem fogok. Pedig ez jó út, mondta az egyik bringás. Csak hát rohadékság, hogy felhozzák ide az autósokat. Itt jó, bólintott rá Talló, de odalent, mondta tovább, a falvak között is van egy úthálózat. Bicikliknek, úgy értem. Egy igazán szemét biciklisút. Eleve keskenynek építették, mikor még itt a téeszek akartak gondoskodni arról, hogy a fejjasszonyok a hodályokhoz kitekerhessenek. Ezt most csak úgy mondom ugyan, de tényleg olyasmi lehetett. Azóta se foglalkozott senki aztán az egészszel, mióta téesz nincs, azóta nincs gazdája. Csak az egymásra mutogatás megy. Most egy az, hogy szeletekre hasadozott és dobál. Egy másik az, hogy ahol településen megy át, ugyanez a betoncsík a járda is. A harmadik, hogy a falvakon kívül teljesen benőtték a fák, amelyek elválasztják az autóúttól. Nem lehet elférni a belógó ágaiktól. De az útra végig ki van téve a tiltótábla a bringásoknak. Aztán mikor a gyerekek bringatúrát terveznek, akkor látják, hogy a térképek meg a megyei tájékoztatók itt bicikliútról beszélnek, és hogy ez milyen minőségű út, arról persze hallgatnak. Úgyhogy nyugodtan jöhetnek erre. Aztán majd itt helyben szembesülnek vele, hogyha jót akarnak, akkor az autóúton kell menniük. Nincs itt nagy forgalom, nem?, kérdezte az egyik fickó. Na itt jön az, hogy nincs. Ezért egy csomóan, ilyen környékbeli takony kölykök meg kijönnek ide a

pusztába gyorsulósot játszani meg az agyukat csinálni. Közben vadulnak, marháskodnak, egymást cukkolják, isznak. A, mindegy is, legyintett egy nagyot a levegőbe Talló és abbahagyta. Rohadék dolog, amikor az autós a biciklisre nyomul, mondta, mire valaki megölelte a vállánál. Épp ezért kell megbecsülnünk a rendes sofőröket. A kezébe nyomtak egy üveget megint, ő meg jól meghúzta.

Sokkal később, már majdnem elbólintott a tűznél, elővette a telefonját, és belelapozott az üzenetekbe. Lapozott, olvasott, olvasott tovább. Felállt, és köszönés nélkül visszament a vállalati nyaralóba. Felmarkolta a kocsikulcsot. Tizenegy óra felé járt, de most élet volt a parton és a vízben az ő társaságán kívül is. Ezt teszi a péntek, mondta magában.

A kocsinál kivette a sofőroldali ajtó rekeszéből a palack vizet és beleivott, aztán a langyos lé nagyját az arcára locsolta. Akkor tisztult ki a füléből a zsidóság, de később aztán megint sokáig hallotta. Beszállt, és gyújtást adott, és kifordult a kompállomás parkolójából.

Néptelen sötét úton hajtott el, és épp csak az utolsó pillanatban fordult oda a szívhez. Átment a hídon, és néhány kanyar után beért a következő településre. Az jó hosszan nyúlt el az út mellett, és csak a temető meg a kicsi, mesterséges horgászto választotta el a szomszédos kisvárostól.

Talló egyből nevetségesnek érezte, amikor azt mondta magában, fútca, de hát mégiscsak valami olyasmi volt az a néhány kivilágított, hosszú és lapos épülettel meg az előttük cigizgető és iszogató meg beszélgető gimnazista korúval teli útszakasz a vasútállomás körül a kisvárosban. Az egyetlen emeletes épületen egyedül a Panzió felirat világított, de se a recepción, se a felső szinten semmi fény. Leparkolt, kiszíjazta magát, kiszállt. A bulizók a túloldalon rá se bagóztak. Mögöttük egy réginek tűnő házban mély basszus lüktetett, ugyanannak a fekete tere festett ablakát színes fények villózták át bentről.

Az épület előtt álló autók közül az egyikben ültek valakik. Vagy nem ültek, de benne voltak mindenképp. Pont amellet parkolt az egyetlen olyan autó, amelyben gyerekülést szíjaztak az utastér hátuljába. Talló addig állt ott, hol a kocsi, hol a panzió fele leselkedve, amíg a másik kocsiból ki nem szállt egy magas, erős testalkatú fiatal srác. Mi a kurva anyádat kukkolsz, majom?, köpte oda Tallónak, recskázol, vagy mi van? Talló szó nélkül átsietett az út túlsó oldalára, és úgy került vissza a saját kocsijához. Hirtelen belevillant, hogy nem tudja eldönteni, kitisztult-e már a feje, vagy nem. Amiről végül is tudta, mit jelent.

Még a körforgalomig sem ért el a visszaúton, amikor leintették. A rendőrség épülete meg a felirat rajta persze ki volt világítva. Talló félreállt, és leengedte az ablakot. Na igen, vigyázni kell a gyerekekre, mondta a rendőrnek. Az nem felelt, csak azt mondta, kérem, fújjon bele. Az olyantól én örökre elvenném a jogosítványát, mondta Talló. Soha nem adnám vissza neki. Kérem, fújjon bele, uram, mondta megint a rendőr. Talló kihajolt, de a rendőr hátrébb húzta a szondát, mert felfogta, hogy a szájába akarja venni, pedig nem volt szabad, meg nem is úgy kellett. És akkor Talló is megértette ezt, és egy kicsit eltartotta a fejét, és távolabbról végre belefúj.

Hangzások

Legkönnyebb a hangját felidézni valakinek, de nem az utolsó beszélgetést. Az övé úgy hangzott, mintha fagyott havon járnék. A telet még nem értem meg, de várok, míg minden megfagy, és ropogni kezd.

Fekete

Mióta nincs többé, tüzetesebben veszem szemügyre a fekete kutyát, egyre nehezebben mászik föl a fotelbe. Először a jobb első mancs, aztán a bal. Ugrani próbál. Reggel feltakarítom az ürüléket, felmosom a vizeletet. Megsimogatom a hátát, ő pedig elfordítja fejét az ablak felé.

Hangpróba

Mióta nincs többé, félek éjjel kimenni a ház elé. Többször is megnézem, hogy minden ajtó zárva van-e. Ha szólítanám, válaszolna.

Urszula Honek (1987) – lengyel költő, író. *Białe noce* [Fehér éjszakák] című prózakötetért elnyerte a Kościeliski-díjat és a Conrad-díjat, valamint Booker-díjra is jelölték érte. A könyv magyar nyelven a Jelenkornál jelenik meg Csordás Gábor fordításában. Legutóbbi verseskötete, a *Poltergeist* [Kopogó szellem], amelyből a fenti versek származnak, egy közeli barátjának elvesztésének a krónikája, egyszerű, organikus, érzelmekkel teli költészet, amelyben elmosódik a határ a valóság, az álmok és az emlékek között.

Hét kívánság

*Ezt az álmot még nem mondtam el: száguldó
autóval elgázolunk egy kiscicát, az alom maradéka szanaszét fut.
Roppanást hallunk, amely, akár akarjuk, akár nem,
társunkká szegődik.*

*Ezt az álmot még nem mondtam el, mert folyton betegségekről,
kézremegésről beszélünk, és arról, hogy akár akarjuk, akár nem,
el kell búcsúznunk egymástól.*

*Ezt az álmot még nem mondtam el, mert egyre többször
nem mondunk semmit.*

Elszökni vele

*A barátnőm beteg volt, de senki
sem látogatta meg.*

*Hó esett, befedte a nyomokat, s talán ezért
nem találták a hozzá vezető utat.*

*A barátnőm haldoklott, de senki
sem tudott róla. Egy decemberi reggelen
elkotorták a havat a ház elől, lekapcsolták az áramot,
kivitték a testet.*

*A barátnőmnek temetése volt, amelyre hosszú
órákat utaztam. A mise alatt a templom körül bolyongtam,
cipőmmel széttúrva a havat. Fel akartam hívni a férjemet,
hogy megkérjem: segítsen felnyitni a koporsót,
hogy elszökhessek vele.*

Akkor valaki, akit rég nem láttam, meg akart ölelni.

Azt mondtam: nem szoktam ilyet csinálni.

Hanyatt fordítva

*Végül mégis el kellett őt képzelnem
holtan, a decemberi reggelt, ahogy megtalálta
őt Agnieszka.*

Hanyatt fordítva II

*Reggel Agnieszka hanyatt fordította, mert
nem reagált a szóra és az érintésre. Hason aludt,
álmában ment el. A szeme nyitva volt, kék volt;
még nem fedte be hályog.*

*Bárcsak, mikor álomba merült,
a kigyulladó lámpákra nézett volna.
Karácsonykor tovább világítottak
a szokásosnál.*

I

Nem aludni éjjelente, horrorfilmeket nézni, teát főzni: feketét, málnát, oolongot. Kérni, hogy emeljék meg a gyógyszeradagot, rendszertelenül menstruálni. Azt mondani a férjemnek: nem akarom elveszíteni az embereket. Hozzábújni, aztán: nem aludni éjjelente, horrorfilmeket nézni, teát főzni: feketét, málnát, oolongot. Hallgatni a város fehér zaját vagy a wyszowatkai csöndet. Nézni a holdat (ma olyan volt, mint egy gyerekeknek szánt kifestő; apró omlós kiflire emlékeztetett). Vagy bámulni a sötét éjszakát a faluban. Felébredni, ahogy a szomszédasszony pirkadatkor kivezeti a teheneket az istállóból és a neviükön szólítja őket. Érezni a bőrön a hajnalpírt, érezni, ahogy megcsap az alkony, hallani a szabadon eresztett és a láncra vert kutyák ugatását. Időről időre sírva fakadni, aztán: nem aludni éjjelente, horrorfilmeket nézni, teát főzni: feketét, málnát, oolongot.

DANYI GÁBOR fordításai

Kik ezek az emberek a képeken

*Mama tudott olyan csúnya lenni, mint Marika néni,
ha elgondolkodott, szomorú volt, vagy mérges.
De Marika néni soha nem tudta magát széppé varázsolni
egy mosollyal. A csúnyasága alapvető volt, egyértelmű.
Gyerekként szembesülni vele, hogy már a Parkinson-kór
is szétzilálta, mintha folyamatosan rázta volna valaki,
mint fát egy őrült gyümölcsszedő.*

*Apa mindig szeretettel beszélt róla,
édesanyjáról is.*

*Mama szőlőtőkék közt. Nagy szó volt, ha adott szőlőt,
mindig neki kellett adnia. Soha nem csipegethettünk,
vagy ha mégis, mérges volt, ahogy anya is, amikor ezt
a mérgeességet megtudta. A szőlő, a málna, körte, a kertek
gyümölcsei, a büntudat. Mi csak lelegeljük. Lelegeltük,
szerettünk legelni, mint a lovak. Mint a ló, mama szomszédja.
Öregkorának bosszúsága.*

*Mennyi csalódás egy fénykép, eleve kudarcra van ítélve
az egész vállalkozás, de ha ráadásul nem sikerült jól,
mintha dárdával hajigálnánk a napot.*

*Papa öszüléséből sejthető, mennyit írnak a kép készültkor.
Az első ősz csíkja szülei, testvére halálakor
fiatalkorában jelent meg.
Aztán terjedt el a fején.*

*Van, ahol a papa apát jelent, a mama anyát.
Van, ahol az apa édesapa, az anya édesanyja.
Nehéz elkerülni a gügyögést. Vajon miért kell?
Miért kell hűvösséget tettetni?
Talán mert bölcsőbbnek, okosabbnak tűnik,
aki tudja, hogy nem számíthatunk igazán részvételre,
megértésre, a másik embernek a mi életünk nem érdekes,
a mi életünkben is saját életét keresi, semmi mást.*

Nyitott szájú halottak énekelnek számodra hallhatatlan frekvencián.
Egy váll fölött kivoillan a lényeg.

A fotókon ott lesz örökre a család szaga.
Egyre kevésbé vagyok türelmetlen. Sőt.
A tegnap gyakori megérkezése gyanakvásra készítet,
talán soha nem is tűnik el semmi.
Aki van, öröktől fogva van.

Éva néni frizurája. Éva néni barátnőinek, kollégáinak
frizurái. Bele szeretnék túrni. Le akarom venni.
Meg akarom enni. Vattacukor. Szőke vattacukor,
vaníliás íze lehet. Mint a madártej. Olyan íze van,
mint a mániás depresszióknak. A pániknak,
a kényszerszergondolatoknak. A szenvedésnek.

A borostyán ezen a képen még nem nőtte be a kivágott fát.
A kisfiú még él, az anya már nem,
a ház még áll, de már nem a miénk.

A terített asztalon kezek, a fotóba nem fért bele a két tulajdonos,
az egyikük egynegyed arca. Vajon miért nem? Nem volt hova hátrébb
lépni, vagy nem voltak fontosak? Inkább a szebb, sikeresebb
családtagokra meg a vendégre fókuszált a kép készítője.
A szemközti fal mellett tévé áll, benne fények, talán karácsony,
vagy csak a vaku? Ahhoz túl sok és túl sokféle fény.
Ki lehetett a fotós? Apa? Máttyás? Más?

Papa, Mama, Éva néni, Marika néni. Mind halottak.
Egy jó fotón valami régi romok között pózolnak.
Míntha a Baldur's gate-ben lennének.
Van egy helyszín [utánanézni], ahol a vámpírok laknak.

A napfény apán, behunyja a szemét, eltakarja a szemét, mosolyog.
Valószínűleg másnapos, vagy csak fáj a feje, érzékeny volt a hőmérsékletváltozásra.
Érzékeny ember volt. Ugyanakkor soha nem mutatta gyengének magát.
Nem keménykedett. Derűsen, könnyeden volt az. Magától értetődően.
Mint ahogy a nap süt.
Kint ül a kertben. Műszálas ing. Dús, rozsdásbarna haj. Borotvált arc.
Orromban borotvahabjának az illata, a frissen borotvált bőre, a vér íze,
apa vérének íze, mert direkt a sebre adtam puszit, hogy ne gondolja,
hogy undorodom tőle. Ahogy nem fordítottam el a fejem akkor sem,
amikor megmutatta a sebét. De nem fogtam meg a kezét, amikor
utoljára láttam, mert féltem, hogy elkapom a koronavírusust.
Meg kellett volna fogni. Tartani.

*Hogy hol találom a fotót, vajon eligazít bármiben?
Például ha papa dossziéjában van egy fotó apáról,
az lényeges? Vagy ha egy Bibliában találok valakiről.*

*Elmosódott fényképek, elmosódott arcok.
Egy fekete-fehér nyár a határban, fiatalok,
a végtelen földeken egy diktatúrában jókedvűen.
Erdősorok.*

*Ügyetlenül ellőtt képek, tornacipős melegítő lányok,
bármelyik lány lehetne az anyám.
Keresi az útját egy folyó, egy történet.
Keresik a szavakat, amelyekkel kapcsolatba lépnek.
Tapogatózás, eldöntetlenség.
A bármi lehet lobogása.
Vajon véletlenek az arcok,
ennyi idősen mi véletlen?*

*Egy tábor, egy felállított sátor,
mi történhetett benne?
Milyen szavak hangozhattak el
a hatvanas-hetvenes években?
Miről álmodtak?
Milyen színe volt a sátornak?
Apa izmos félmeztelen teste.
A fiam lehetne a képen.*

*Papa öntözi a növényeket. A színek a fekete-fehér képeken.
A kannát felismerem. Ebben a virágágyásban lett rosszul,
de nem ezek között a virágok között, az később volt pár évvel.*

*Egy lány víz alól bukik fel, nevető vízköpő.
Egy jó alakú másik fruska büszkén pózol.
Stégen ül a vízköpő talán, bikiniben.
Egy szerényebb, kivehetetlen arcú szőke bokor előtt állt be.*

Kik ezek a lányok? Élnek-e még?

Nekem is le kellett volna fotózni azokat, akik tetszettek.

Apa egyik lába egy kidőlt fán.

*A rosszul sikerült fotók
a fiatalság.*

Az Ördög sarkához

*Meg akartak verni, mert virág volt nálam.
De nem azért, mert buzinak néztek,
hanem el akarták venni a virágot.
Egy közönséges margaréta volt,
de úgy bevilágította a kocsmát,
hogy – mielőtt nekem estek volna –
egymással kezdtek dulakodni.
Annyira összegabalyodtak,
hogy csupán egy-egy kar,
kétségbeesett szempár
tudott szabadulni
a lassan morajló öllekezésből,
mert az Ördög sarkához címzett kocsmá mélyén
már-már az öllekezés képét mutatta
a rövidnadrágok és pólók alól kinyúló
karok és lábak szövedéke.*

Add nekem.

Ne neki, hanem nekem.

Nekem add.

Kérlek.

Kánikula volt.

*Az Ördög körbehugyozta a villanypóznákat,
és felállt a szőröm a mágneses térben.*

Nem szeretnél inkább
ebben az orgiasztikus
és feloldódni a virág
Ittuk a pöceszagú sört.

infernóban kavarni,
vonzásában?

Matek

Összeírom teendőimet.
Teendőim halmaza A.
Most már elég A-t olvasgatnom és pipálgatnom, és kész.
Olvasgatás- és pipálgatásfeladatok összefoglalva B.
Tehát a teendőim: A és B.
Az átláthatóság kedvéért nevezzük C-nek.
 $A+B=C$.
Ezt jó érzés látni.
A jó érzés bizonyoságot ad a nézőpont létezéséről,
 $A+B+C=D$.
De kell lennie egy perspektívának,
ami az én nézőpontomat is felfogja.
 $A+B+C+D=kedd$ (a mai nap).
Azonban a kedd se lebeghet magában,
 $A+B+C+D+kedd=F$.
De a kedd valahogy összezavarja a dolgokat.
Nem lenne szabad esetlegesnek lennem.
Úgy tanultam nagyapámtól a matekot,
hogy nem szabad bizgerálni a ceruzával
meg a lapszéllal.
Oda kell figyelni.
 $A+B+C+D+E$ (kedd helyett)+ $F=G$.
Ennek a hét minden napján működni kell.
Kimegyek a Farkasréti temetőbe.
Nem tudom, hogy nagyapám tudja-e,
de a felette lévő urnában
egy fejszámológépművész hamvai vannak.
Nagyanyám pedig új koszorút vett.
Egy puttó ül rajta, és nyitott könyvet tart a kezében.
Csakis az Obádovics-matematika lehet.
A nyitott könyv a tudás kinyilvánítására utal.
 $A+B+C+D+E+F+G=H$.
Jól van, Sebikém, ha így folytatod,
szép, értelmes életed lesz.

A nyolc boldogság betű szerinti olvasata

*Mikor beléptem a Vatopedi monostor
főtemplomába, az oltárnál
rólam beszéltek.
Makarioi hoi ptochoi to pneumatiki...*

*Makáry az, aki lelkében szegény.
Makáry az, aki szomorú.
Makáry az, aki szelíd.
Makáry az, aki éhes és szomjas az igazságra.
Makáry az, aki irgalmas.
Makáry az, aki tisztaszívű.
Makáry az, aki békességet szerez.
Makáry az, aki üldözést szenved az igazságért.
Makáryak vagytok, ha gyaláznak és üldöznek titeket,
és hazudozva minden rosszat mondanak rátok
miattam.*

*És mi lesz a többivel – kérdeztem.
A többi makárysággal?
A hétköznapi boldogulással
és az élvezetekkel?*

*Erre a legcsekélyebb hiányérzet nélkül
abbahagyták a rólam szóló evangéliumi részlet olvasását,
és tömjént égettek,
és menydörgésszerű, többszólamú énekkel
dicsérték Isten bölcsességét.*

Az álmatlanok szállodája

Az intézkedésekre a pincében került sor. Mindnyájan tudták, de egyikük sem akarta elhinni; az emberek már csak ilyenek. Minél hátborzongatóbb és félelmetesebb valami, annál jobban működnek a szemellenzők. Ezért fölösleges elrejtőznöd, ha valami igazán hajmeresztőt csinálsz. Bárhol megteheted, még egy szállodában is, ahol ébren fekszenek a szobáikban, és reménykednek, hogy nem az ő emeletükön áll meg a lift. Senki nem zárta kulcsra az ajtókat, a kliensek szabadon járkálhattak dohányozva a folyosókon, és még amikor levittük őket a pincébe, ahol alig győztük leslagozni a nyomokat, akkor sem hitték el. Igazgatták a hajukat, félszegen mosolyogtak, sőt megpróbálták elcsevegni az örökkel. „Mi újság, elvtársak? Hogy halad a földreform?” És amikor rájuk förmedtek, hogy pofa be, akkor zavarukban idiótán néztek.

Egyszer megengedtem magamnak egy tréfát. Éppen nem volt sok teendő, s én elszórakoztam a Jusszokoviccsal, aki nem ismert, én viszont tudtam róla egy s mást. Levettem a csörömpölő plecsnikkel teleaggatott zubbonyomat és a kötényt, kölcsönvettem egy órvezetői zubbonyt, és fölmentem a nyolcadikra. Pacal elvtárs, ahogy akkor emlegettük, már várt az ágy mellett állva; egészen el volt szürkülve az orra környéke, de megjátszotta a rezzenéstelenül higgadtat. Mindenki valami különleges és drámai dolognak tartja a saját végét, aminek méltósággal kell elébe állnia. Közben meg... Hát igen.

Nem kellett semmit mondanom, elég volt egy fejmozdulat, és máris az óraszíjával (olcsó Vremjája volt) babrált; levette és rárakta a búcsúlevelekre – amelyeket azután persze elégettünk; itt szívrohamban vagy tüdőembóliában haltak meg az emberek. És amikor lefelé mentünk ezzel a rozzant lifttel, ráhunyorítottam, és azt mondtam: – Na, ne nézz olyan bánatosan, Grigorij, mindjárt túl leszel rajta. Mit csinálnak a gyerkőcök? Jól van a kis Jurij meg a szép Anuska? Elbaldogulnak az új pónival? Csoda egy lovacska, nem?

Akkor fölvetette azt a trockista fejét, torkon ragadta saját magát, és kinyitotta a száját, mintha valaki meglazította volna a hurkot. Ott volt előttem maga a két lábon járó hitetlenkedés, és a szemében, amelybe beköltözött már a halál, föl-

---

Ralf Rothmann (1953, Schleswig) – német író. A Ruhr-vidéken nőtt fel, maga is számos kétkezi foglalkozást űzött; az ezen a vidéken (és jobbára munkás- és bányász-környezetben) játszódo regényei külön csoportot képeznek életművében. Egy darabig a líra is kísérte pályáját, ma már csak prózát, főként regényeket ír, amelyeket több nyelvre lefordítottak, és számos rangos irodalmi díjjal jutalmaztak (legutóbb 2023-ban Thomas Mann-díjjal). Magyarul eddig néhány rövidprózája, valamint (Szijj Ferenc fordításában) *Tavasszal meghalni* című regénye jelent meg. Jelen novellája a címadó darab a szerző elbeszéléskötetéből: *Hotel der Schlaflosen. Erzählungen*, S. 23–45. © 2020, Suhrkamp Verlag GmbH, Berlin. A közlés a Suhrkamp Verlag GmbH szíves engedélyével történik.

izzott egy aprócska reményparázs. – Ismered a gyerekeimet? Hogyhogy, elvtárs; honnan? Találkoztunk már? Povarovóba valósi vagy?

Most sem tudom, hol a csudában van az, én Szuzdalból jöttem, de egy csomó tájszólást tudok utánozni. Úgyhogy azt mondtam: – Nem, nem vagyok povarovói. De a feleségem, akit csak úgy feszít a sok édes tej, ő ott született a porfészketekben. Álomba dúdolt téged, és kopaszra nyírta a fejedet, amikor tetves voltál. – Nevetve a vállára csaptam. – Ő a nővéred, te tökfej! Ha ott lettél volna az esküvőnkön, most tudnád!

Mozgatta ugyan a cserépes ajkait, de még nem tudott egy szót sem kinyögni. Megállt a lift, továbbdöcögött, újra megállt: az egész elgyakott cári vircsaft szimbóluma; az uraságoknak állandóan szorulásuk volt a pástétomos süteményeiktől. Aztán Jusszokovics ezt dadogta: – Te vagy Blohin? Vaszilij Mihajlovics Blohin?

Fejcsóválva nézegette az örvezető verejtékétől bűzlő, avas zubbonyt, amelyen mindössze egy fogpiszkáló volt a rangjelzés.

– Nem, ez nem lehet; a sógorom, Vaszilij nagykutya, hallottam, hadnagy, sőt talán őrnagy a Csekában. Egy csomó levelet írtunk neki, de hát egy ilyen elfoglalt ember, hogy is lenne ideje...

Valósággal rekedt lett az izgalomtól!

A tükrös sarokban a végtelenségig megsokszorozódott a képünk; ezer ór vi-gyorgott ezer delikvens holtsápadt képébe, ez a kis szarjankó meg úgy tördelte a kezét, hogy ropogott.

– Az ég szerelmére, vigyél ki innen, Vaszilij! – sutto-gta nedves szemmel. – Szeretném még egyszer látni a feleségemet. Gondolj a kis unokaöcsédre, az édes unokahúgocskádra; lelépünk külföldre, esküszöm. Ez az egész egy félre-értés, ez az átkozott Bergyicsev, a patikus, aki majdnem megölt minket a place-bóival, ez mártott be minket. Mert fáj a foga a földünkre, az almáskertre! Roko-nok vagyunk, Vaszilij! Isten nevére kérlek, légy emberséges! Az esküvőnkre se jöttetek el.

– Hát igen... – mondtam, amikor végre leérkeztünk a pincébe. Félrehúztam a tolórácsot, és intettem neki. – Isten nevében itt már rég nem történik semmi, Grigorij. Le lett cserélve a cégvezetőség, ha nem tudnád. Egyébként Bergyicsev doktorról is hallottam már, nemsokára alaposan meg fogjuk mogyorózni, légy nyugodt. De most először is kiviszlek innen. Mi másért is hoztalak volna ide? Menj csak nyugodtan tovább, tegyél úgy, mintha hozzám tartoznál. Ezen a rész-legen mindenki olyan hülye, hogy észre sem fognak venni semmit. Arra hátra, jobbra...

Az ablaktalan előtérben aztán a legtöbben elbizonytalanodva megtorpannak, hiába a szép georgiai szőnyeg meg a Nataljámtól ajándékba kapott baden-badeni jugendstil lámpa. Az íróasztalon csiszolt üvegpalack két aranyszegélyű pohár-ral, de az állófogason ott lóg a munkaöltözetem: a kötény, duplán cserzett kecs-kebőrből, a külső oldala mindig jól bezsírozva, a bőrsapka és a hosszú szárú kesztyű, amely szabadon hagyja a jobb mutatóujjat. Hát ez így persze halálsza-got áraszt.

A világítóaknán át napközben látni lehetett a járdarácsra lépő gyalogosok cipőtalpát, és egy acélajtó mögött volt a csempézett munkaszoba, a hotel egykori hűtőkamrája. A lefolyó fölött villanykörte lógott, a falon pedig egy összetekert

slag; sokan felfúvódtak ettől a látványtól, vagy reszketve belekapaszkodtak a saját gallérjukba. Általában csak azok nem reszkettek, akik maguk is öltek már. De hogy valaki igazán pánikoljon, az ritkán fordult elő; nem csoda azok után a kihallgatások és különleges kezeléseik után. Véres citromoknak hívtuk őket, és mindegyikük tudta, mi vár rá itt.

De adhat munkát a rettegéshorog is, mert végül csak a reflexek győznek, és akkor alig lehet elég gyorsnak lenni. Az én kedves sógorom azonban nem torpant meg; ellenkezőleg, neki, ahogy mondani szokás, hívogatóan simult a talpa alá a jövő, és miután átlépte a jóformán már csak szögek alkotta tölgyfa küszöböt – szinte mindenki, bármekkora önuralmat igyekezett is mutatni, megbotlott az utolsó lépésnél –, hátrafordult, és engem keresett a tekintetével. Félénken mosolygott; rövid fogai mint az én Nataljámé, és én rámutattam a fehér falra, amelyről vízgyöngyök gördültek le. – Ott az ajtó. – Aztán kihúztam a zsebemből a Waltheremet, és kivittem Jusszokovicst.

Nincs ennél jobb pisztoly erre a munkára, szentigaz. Akár egy kis teherhordó számár, amely a hátán cipeli az éjszakát, és sose merül ki. Volt belőle egy egész kofferre való. Három-, négyszáz népelleneséget is elintézhetsz vele egy nap, és soha nem forróbb a tapintása, mint a héjában főtt krumplió, amit télen az iskolába menő gyerekek kabátzsebébe dugnak, hogy melegítse őket. Nem úgy, mint a mi Tokarevünk, amely folyton elakad, a Waltherem egyetlenegyszer sem hagyott cserben; soha egy defekt vagy csőrobbanás, soha; ezt el kell ismerni a németekről: borzalmasan néznek ki az asszonyaik, olyanok, mint a hagymák, de a fegyvereik iszonyú jól passzolnak a kezedbe.

Miután tarthatatlanul nagy lett a zsúfoltság a Butirkában, és annyi volt a fegyver, hogy alig lehetett normálisan végrehajtani a kivégzéseket, kiutalták nekünk ezt a szállodát. – Szó, ami szó, húsz emberre méretezett cellákba nyolcvanhat vagy százat belezsúfolni, az tényleg durva. A kübliket is húsz főre számolták ki, reggel mindig föl kellett mosni először, hogy munkához láthassunk. Ebben az öreg szállodában viszont, amelynek a sors tréfájaként *Őt nemzet* volt a neve, és már határozat volt a lebontásáról, bőven volt hely; sok delikvensnek kétágyas szobája volt, ámbár ágynemű nélkül; gyöngyházasan fénylettek a csupasz matracokon a legfrissebb spermafoltok.

Mióta elvették az embereimet, és a legtöbb mindent egyedül kellett csinálnom, sokszor jó késő lett, mire végeztem; olyankor én is bent éjszakáztam a kasziban. Jó csapatom volt, öt kipróbált kolléga, a legcsekélyebb morgolódás nélkül, rezzentelen arccal segítettek eltakarítani a lengyel tisztet, nem is tudom, hány ezret. Mindenesetre többet, mint ahány golyót kaptunk, úgyhogy ki kellett találnom valamit. Egy golyó, két fej egyszerre – ezt meg lehet csinálni. Kegyelemlövés nincs; aki nem szenderedett el egyből, az úgy járt.

De aztán hely- és fejcserek jöttek a Belügyi Népbizottságon, és egyszer csak a saját embereim kerültek rá a listára: a Fedor, a Jari, az Alekszej, a testvére, Igor és a vidám Artjom egyik napról a másikra eltűntek a karcserben; fogalmam sincs, hogyan és miért. Az én nevem is, amint később hallottam, rajta volt a listán, egészen az elején, a B-nél, de aztán szeretett atyuskánk, Sztálin saját kezűleg húzta ki. Mint tudjuk, nem létezett akkoriban nagyobb szerencsétlenség, mint ha ott volt a neved valamelyik takarosán, akkurátusan legépelte listán azok közül, ame-

lyeket nap mint nap letettek aláírásra Joszif Visszarionovics elé. Na de ha aztán áthúzta a nevedet – mit mondjak... Mintha Isten újjáteremtett volna!

A munka maga rendben volt, alighanem megtiszteltetés is, mégis: attól a naptól fogva szívesebben lettem volna egyszerű tiszt valahol a harctéren, például a lovasságnál. Soha nem volt gondom azzal, hogy trockistákat, szabotőröket vagy kémeket likvidáljak, lehetnek akármilyen nagykuttyák. Az egész vezérkar, rendjelekkel a szívük fölött, mint a Jakir, a Tuhacsevszkij vagy a Grimm; ők is ugyanúgy krepálnak meg, mint bárki más, legjobb esetben némán, anélkül, hogy nagy mocskot csinálnának. A főnökömnek, Jagodának hátulról átlőttem a szemüvegét, lepuffantottam az utódját, Jezsovot, azt a kis buzi törpét is. „Mondjátok meg Sztálinnak, hogy a nevével az ajkamon halok meg!” Seggnyalók az utolsó lélegzetükig. De hidegvérrel, teljesen kikapcsolva a múltat, a saját embereim tarkójához szorítani a Walthert; ehhez idegek kellettek.

Darabbérben nyomtuk együtt az ipart, azt is ebben a szállodában. Megtöltötük egymás pisztolyait, kihordtuk a halottakat a pincéből, lemostuk az agyvelejtüket a falról, aztán este föllifteztünk a lakosztályokba, együtt főztünk és együtt részegedtünk le. Megosztottunk a nőkön; egyenesen a Ljubjankából jöttek, készséges hús, csupa reménykedés, hogy egy dugás megmentheti őket – ami így is volt, ha szépen kitétek magukért, pár napig legalábbis. Szépen átadogattuk egymásnak a laposteveteket és a trippert, és éjszakákat átbeszélgettünk a lovakról (Artjom és Fedor is tenyésztők voltak, akárcsak én), és ha reggel hallottam zörömbölni az első liftet, tudtam, hogy a szarjankók, a buzgó mócsingok viszik maguknak az új munkadarabokat a pincébe. Akkor még a másik oldalra fordulhatok.

Bár a falak vastagok voltak, azért rosszabbul aludtam a szállodában, mint otthon, Natalja puha karjában; az se segített, ha olvastam. Nagyon éles a hallásom, és akkoriban gyakran zúgott a fülem, ez az átkozott tinnitus; valószínűleg az örökös durroztatástól. Munka közben betömtem viasszal, az működött, de éjszakánként úgy feküdtem a keményített ágyneműben, mint egy öreg róka, aki hallja a hó alól az egerek szívverését. Tudtam, hogy azok sem alszanak a többi kétszáz szobában; mind a falra merednek, és azt várják, hogy a dübörgő lift az ő emeletükön álljon meg – és meg is érdemelték ezt a rettegést. Nekem viszont szükségem volt az alváásra; oda kellett figyelnem a munkámra, és nem érzékenykedhettem; különben akár a saját fejembe is golyót röpíthettem volna.

– Mint egy nő – gúnyolt a jó Fedor, amikor ő került sorra, és azt kértem, hogy bocsásson meg, alighanem bőbeszédűbben, mint ahogy köztünk szokás volt. Rám hagyta a három haflingerét, amikor csípőre tett kézzel odaállt a lefolyó elé. – Mimóza-lelkű vagy, mint egy cárkisasszony – mondta. – Egyébként: ha nyáron kiviszed a lovakat a legelőre, kend be az orrukat melkfettel; azt szeretik. És a Kolját, a dagit, el kell vinni a kovácshoz. Na, húzd meg vég...

A „-re”-t már nem hallottam; szentimentális sosem voltam. De titokban megesküdtem: bárki adta is ki ezt a parancsot – Berija lehetett az, a mostani főnököm –, ő, ha a pisztolycsővem elé kerül, nem ilyen szelíden fog összerogyni, mint Fedor meg a többiek. Egy örökkévalóságig fog vinnyogva és üvöltve kínok közt rángatózni. Ismerek minden egyes koponyaideget.

Kívülről egyébként sima, normális hotelnek látszott a munkahelyünk, és olykor be is jöttek az előcsarnokba (bőrfotelek, kristálycsillár a recepció fölött) uta-

zók vagy olyanok, akik Csehov miatt voltak kíváncsiak a nevezetes szállodára. De aztán hamar sarkon fordultak, amikor meglátták a kéksapkás egyenruhásokat. Szinte mindent változatlanul hagyunk, csak a szobakulcsokat gyűjtöttük be, és az ablakkilincseket szereltük le. Némelyik kedves vendégünknek ennek ellenére sikerült kijutnia; hallottuk, ahogy a felsőbb emeleten csörömpölnek az ablaktáblák. A büszkék, a diplomások voltak azok, akik komolyan úgy gondolták, hogy bosszantanak azzal, ha ők maguk teszik ki a végső pontot. Pedig csak lószert takarítottunk meg, az üveges pedig keresett a dolgon. Mindenesetre érdekesnek találtam, hogy szinte mindegyikük éjszaka tette, amikor kiürültek a járdák. Ronccsá kínozza és halálra ítélve, még mindig ügyeltek arra, hogy senkit ne üssenek agyon a nyomorult testükkel. Figyelmesek az utolsó pillanatilag.

Egyszer, amikor megint felébresztett a csörömpölés és az azt követő kiáltás, nem tudtam visszaaludni. Éjfélre járt, magam elé vettem az egyik könyvet az éjjeliszekrényemről. Natalja mindig ellátott az újdonságokkal, a barátnője egy pinszki könyvkereskedésben dolgozott. Akkoriban mindenfélét elolvastam, ahogy jött, természetesen különösen sokat a lótenyésztésről a lovassággal összefüggésben. De a duzzasztógát-építésről, a földreformról vagy a kulákok árulásáról, a Kerenszkij-offenzíváról, a vadkacsavadászatról is – és természetesen a költőket, a klasszikusainkat egymás után. Csak az volt a lényeg, hogy elfáradjak tőle.

Ismertem már egy könyvét a szerzőnek, meg kell adni, nagyszerű könyv volt. Többször is elolvastam, de nem tudtam, hogy néz ki a figura. Ebben azonban, egy elbeszélésgyűjteményben, volt róla egy fotó, egy mellkép; sejteni lehetett, hogy az egyenruhazubbonyt viselő fickó nem valami magas; félig kopasz, okos és talán ravasz szemek is a kis kerek szemüveg mögött, pisze orr, jóságosan mosolygó száj – mindenkivel-nyájas orosz arc, karcsú nők oldalára képzelhető férfi. Valamikor még a Csekánál is dolgozott. De a váll-lapjai ellenére is volt benne valami szellemi elemelkedettség, szakállal haszid zsidónak nézett volna ki; és egyszerre eszembe jutott a friss napi listánk, amelyet mindig előző este kaptunk meg, a halál ábécéje, hogy úgy mondjam. De a végén még magam is átcsapok itt költőibe.

Odakint épp söpörték össze az üvegcserepeket. Zörömbölni kezdett a lift, fölkeltem, kimentem pisálni, és megpróbáltam zuhanyozni; hideg volt a víz, az is maradt. Aztán letelefonáltam a pincébe; egy örökkévalóságig tartott, amíg Dimitrij fölvette. Az adjutánsom volt, egy kényszerletelepített kazah, ahhoz is hülye, hogy a vajas felét sózza meg a kenyérnek; valószínűleg rám volt állítva, egyszer már láttam a Luxban Berija egyik sameszével. Mondjuk, én is jelentettem róla. – Kit vittek most le? – kérdeztem ásítva. – A Babel lent van már? Iszaak Babel?

Miközben azt kérdeztem magamban, el tudja-e egyáltalán olvasni ez a félnótás a listát, hallottam, ahogy azt az üres koponyáját vakarja. – Alázatosan jelentem: épp most érkezett meg. Vérescitrom-típus; eléggé megdolgozták. Elintézzem maga helyett, főnök? Akkor alhat még egy órát.

Fölmelegítettem magamnak egy teát, és ettem két hagymás pirogot hidegen, aztán zsebre tettem a könyvet, mielőtt lementem a lifttel. Egy-két aranyciráda letört vagy le volt verve a tükör keretéről, egy helyen hajszálak tapadtak a gipszre. A folyosón ott állt már tíz-tizenkét munkadarab, arccal a falnak.

Legjobb, ha az ember pár óráig pácolja ott őket, akkor porhanyósak és alázatosak lesznek, már csak azt akarják, hogy legyen vége, minden izgágáskodás nélkül. Belerúgtam egy jajveszékélő asszonyba, mire az szorosabban odatapadt a gázcsőhöz, és amikor kinyitottam az előtér ajtaját, odabent a pofa, ez a Babel, nem nézett föl. Bal kezét, amelyről három köröm hiányzott, a térdén nyugtatta, jobb könyökével az asztal peremére támaszkodott, és mélabúsan bámult a semmibe.

Hegyes orr, a borostás arc a járomcsont fölötti zöldessárga foltokkal sápadt, a fülben alvadt vér. Gallértalan ing volt rajta, fémgombos gyapjúmellénye el volt filcesedve, de nagyon jó cipője lehetett, mert már csak zokni volt a lábán. Fejcsóválva akasztottam föl a zubbonyomat a fogasra: – Talán felállnál, ha egy tiszt lép a szobába!

Az öklét az asztallapra nyomva, halkán nyögve föltápászkodott, de még mindig nem nézett rám. A sarokban függő Sztálin-portré felé hunyorgott, s ahogy ott állt előttem behajlított, kissé remegő térdekkkel, tényleg nem volt valami magas: épp hogy a vállamig ért. – Mit látsz szemüveg nélkül, zsidócska? – kérdeztem, s közben kinyitottam az iratszekrényt és elővettem a kofferemet.

Mozgatta az ajkát, többször megköszöörülte a torkát; régen szólalhatott meg utoljára. – Eleget – felelte végül, és visszazökkent a székre, anélkül, hogy engedélyt adtam volna rá neki.

Megleپően sötét, telt zengésű volt a hangja, mint ezeknek a rádióbemondóknak vagy mókamestereknek, én pedig kikerestem magamnak aznapra egy Walthert, megtöltöttem a tizes tárat, és azt mondtam: – Mármint *őrnagy elvtárs!* Katona voltál, nem?

Bólintott, köhögött, és megismételte: – Igenis. Eleget látok, őrnagy elvtárs.

Olyan hang, amelyet nem várnánk egy ilyen töpörtyűtől, és amitől libabőrösök lesznek a nők, semmi kétség. Becsúsztottam a fegyvert a pisztolytáskába, és leültem a másik székre. Akik a Butirka börtönből jöttek, úgy büzlöttek, hogy nem lehetett kibírni a közelükben. Ezek azelőtt Jarira tartozó esetek voltak, ő korábban egy szennyvíztisztítóban dolgozott; nekem viszont tüzelés közben be kellett fognom az orromat. De ez a Babel szerencsére a foltos nadrágja ellenére sem büzlött jobban, mint általában az örök, úgyhogy nyilván egyenesen az „ütlegek dácsájából” jött, ahogy akkoriban mondták. Mivel ott a cellák közvetlenül az irodák alatt voltak, ügyeltek a tisztaságra és a friss levegőre.

Kidugaszoltam a palackot, megtöltöttem két poharat vodkával, a jó lengyelből, és az egyiket odatoltam elé. Ezt utoljára Jakirral csináltam meg, a mi elsőrangú hadvezérünkkel. Remek ember volt! Átölelt és még arcon is csókolt, mielőtt, készen a halálra, belépett a csempézett helyiségbe. De ez az elgyötört költőmaradvány még föl se pillantott. Némán meredt a szőnyeg mintáira, az indákra és rombuszokra, s közben a lábujjait mozgatta a lyukas zokniban. Az asztalról lelógó egyik ujjja is rángatózott, mintha elektromos impulzusokat sugározna; még látszott rajta a jegygyűrű lenyomata.

Várható volt, hogy nem fog a snapszhoz nyúlni. Biztosan napok óta nem kapott enni, és egyetlen kortytól összeesne; ez nem ritkaság. Úgyhogy benyúltam a zubbonyzsebembe, és kigöngyöltem a zsírpapírból kettőt Nataljám pirogjaiból, magamnak szántam őket ebédre; erre nagyot nyelt az Iccig, erőlködve, mintha fából lett volna a gégéje, és hunyorgva rám nézett.

Napraforgóolaj, kecskesajt és mazsola szaga töltötte meg a helyiséget; odatoltam a pirogokat a szegény ördög elé. – Házi; a feleségem sütötte. Főzni, azt tud, a legjobb az okroskája és a borscsa. Egyébként annak idején tőle kaptam ajándékba a *Lovashadsereget*. Jó könyv, meg kell adni, brávo; még ha a Bugyonnijról csúnyákat írsz is. Háromszor olvastam, némelyik passzusát még annál is többször.

Bólintott, lehunyta kékre színeződött szemhéját. Könnyek buggyantak ki alóla, megállapodtak a szempilláin, és amikor fölemelte reszkető kezét és megpróbált letörni egy darabot a pirogból, fölcsúszott a ruhaujja, és láttam, hogy egy darabon lehántották a csontjáról a húst: régi módszer. Inai nem voltak már, vagy ereje, mindenesetre kinyitottam a bicskámat, és fölvagdosztam az egyik pirogot; egészen úgy, mint egy maître d'hôtel. Akkor előrehajolt, és egymás után fölnyalta a darabkákat a papírról.

– Írni tudsz, szó se róla; erős könyv, beszipant; azt se bántam volna, ha sokkal hosszabb – mondtam, és rágyújtottam. – Az a széthasított koponyájú öreg a katona ágyában, az éneklő ápolónők a sebesültek között, a vörös kozákkabátok... A mindenségit – ki ne vágyna így a csatába?!

A lámpa alá fújtam a füstöt. – De miért, mondd, mi a búbánatos ménkéért szerepeltetted valódi nevén a Bugyonnijt? A szovjet hadsereg marsallját, aki bedurrantja a jókedvet a Kremlben a baszott tangóharmonikájával! Amikor először olvastam, azt gondoltam: – Elment ennek a jódolga? Megunta az életét? Azt hiszi, amiért a Gorkij a barátja és pártfogója, vele már nem is történhet semmi? A Bugyonnijnak már a bajszán meglátszik, milyen önbálványozóan peckesen jár-kei a világban! Addig merevítette enyvvvel és cukorral, míg drótkemény nem lett; minden szálára ráakaszthatsz egy dohányzacskót! Egy ilyennek költői virágnyelven sem lehet megmondani, hogy kutyaütő hadvezér, brutális zsidógyilkos és hiú seggfej!

Megette az egyik pirogot, fölnyalt egypár morzsát a papírról, és kissé kiegyenesedett ültében. Közben nem vette le a gyulladt szemét a másik tésztabatyuról, és rekedten azt mondta: – De hát ez így volt. Tényleg így volt. Nem én voltam, aki azzal a pár csepp tintámmal... Ő rántotta bele a vereségbe a Vörös Lovashadsereget.

Cuppogott, mintha a foga közé ment volna valami, és röviden rám pillantott; pont az a fajta okosság volt a tekintetében, amely akkor maga volt az ostobaság. – Az irodalomnak nem szabad taktikáznia, becsületesnek kell lennie, őrnagy elvtárs. Felelősséggel tartozik az életnek, az igazságnak.

Ekkor az asztalra csaptam, úgy, hogy kilöttyent a vodka a poharakból. – Az élet, az élet! Miféle frázisokat bőfögsz te itt föl?! Aki gyilkol, az is az élet! És mit ér a becsületesség, ha csak békétlenséget terem? Ha ma este a feleségem mellé fekszem, suttogjam neki azt: „Galambocskám, nemrég agyon kellett lőnöm az öcsédet?” Kinek használ ez? Csak a fájdalmat szaporítjuk vele!

Tényleg sikerült elérnie, hogy dühbe lovaljam magam. Jellemző. – És egyáltalán: mi az, hogy igazság? – folytattam. – Mindenki folyton hazudik, a te mélyen tisztelt Gorkijod is álszent kutya volt. Szegénységről és bízáló nyomorról írt, és közben aranymozaikok közt lakott, kaviárral telt fürdőkádak és párizsi toalettbe öltözött dámák közt élvezte az életet. Mindenki úgy csúri-csavarja a történelmet, hogy ő a legjobb színben tűnjön fel, lehetőleg sok érdemrenddel a mellén. Az

igazságot azonban, a végső, tiszta igazságot, barátocskám, mindig egy golyó mondja ki.

Fölvágtam a másik pirogot; aprított véreshurkával és fokhagymával volt töltve, fájjt érte a szívem; ez a kedvencem. De mit tegyünk, néha ilyen is van. – Nevezzük nevén: bosszút akartál állni, igaz? Azért, amit a Tóra-cimboráiddal művelt. Hiszen ti mindig összetartotok. De csak azért, mert ki kellett tekernie a vékony nyakacskaikat, és felégette a városkaikat, azért a Bugyonnij még nem antiszemita, ugyan már. Neki azok nem zsidók voltak, hanem egyszerűen polyákok, ellenség, akik orvul beleszorítottak volna minket a Visztulába. Végtére is egy szovjet marsall nem náci. Nekem is hányhatnékom van tőle, de fasisztának mégse fasiszta.

Újra előrehajolt. Két keze halottmozdulatlanul hevert az ölében, és ahogy szép, mozgékony ajkaival fölcsippentett s a szájába szippantott egy pirogdarabkát, önkéntelenül Flekka jutott eszembe, a szelíd trakehneni kancám. Még egy kicsit úgy is fújtatott ez a Babel, mint ő. – Ezenkívül, jófiú, azt se felejtsd el, hogy senki nem tett annyit az orosz lótenyésztésért, mint a marsall – mondtam. – Előbb tudta, mint a Legfelsőbb Szovjet, hogy nélkülözhetetlenek az állami méntelepek, és az elvtársak háta mögött életben tartotta ezeket. Ami nem volt veszélytelen. Beszél ezeknek a patásoknak a nyelvén; jobban érti őket, mint én a feleségemet. És valószínűleg hamarosan lesz egy stramm Bugyonnij-fajtánk, teljesen az ő elképzelései szerint kitenyésztve: páratlanul intelligens, mint a villám, gyorsul vágatába, és hegyi terepen is biztosan mozog. Akkor aztán legyőzhetetlen lesz a lovashadseregünk!

Foglyom bölintott ugyan, de az volt az érzésem, hogy már egyáltalán nem figyel rám. A töltelék tényleg jó volt, senki nem tud olyan mesterien bánni a fűszerekkel és a fokhagymával, mint az én Nataljám. Babel egyik falatot a másik után csippentette föl, és lassan, nagyon lassan rágott; arcát az asztallapra fektette, és a semmibe révedt. Látszott a szemüvegszár mélyedésnyoma a halántékán, némi takony folyt ki az orrából, én meg azt mondtam: – Hogy összekeverted a realitást a realizmussal, a piti kis magántapasztalataidat a történelemmel, hogy nem futotta az erődből, hogy kitalálj egy ilyen Bugyonnij-figurát a korrump hadseregével együtt, az a te írói kudarcod. Az pedig, hogy ez a bosszúszomjas szarzsák tényleg létezik, az most a peched. Csak irkáltok mindenfélét, és azt gondoljátok, nincs következménye, hiszen ez csak művészet, nem fáj senkinek. Persze... Most mindjárt megérzed, mennyire fáj.

Némán tisztára nyalta a zsírpapírt; én összehajtogattam és félreraktam. Jelezni kezdtek az epeköveim; lassan eljött az első korty ideje; ez nekem persze nem volt probléma. De a vendégem, aki a karját se nagyon tudta megemelni, ő csak disznóolat csinálna az asztalon, beletölteni viszont semmit nem akartam, elvégre nem vagyok szanitéc. Úgyhogy átöntöttem neki a vodkát a pohárból egy csészealjba, hogy felszürcsölhesse belőle.

– Na, akkor a jövőre, ahogy itt mondani szokás. Nemsokára öreg leszek, akkor lesz időm a kultúrára, és talán én is írok egyszer egy könyvet, például a haflingerekről. Ez egy teljesen méltánytalanul alábecsült fajta, tudod; csodálatosan igénytelen. Odaállítod a legelőre, és egész nap el se mozdul a helyéről, csak lelegeli a fűvet maga körül. A Bugyonnij-lóval keresztezve prima ágyúhúzó lovakat lehetne nyerni; ideálisak lennének ősszel és tavasszal a sáros földeken.

Behunyta a szemét, megnyalta a szája sarkát, és egy szót sem szólt. Csak mert a lovasságnál szolgált, attól még egyáltalán nem kell, hogy fogalma legyen a lovakról és a patájuk átmérőjéről; világos. Tulajdonképpen még lovagolni sem kellett tudnia; akkoriban a rekrutákat odakötötték a lovakra, úgyhogy még holtan is a nyeregben maradtak. Mindenesetre az volt az érzésem, hogy egészen máshol jár gondolatban – ki lát bele ezekbe a fickókba. Miután kiszűröskölt a csészealj, valamicske szín költözött az arcába, és fészkelődni kezdett a széken. – Mi van – kérdeztem. – Mi kéne?

– Semmi – mormolta. – Vízelnem kell.

Odamentem a fogashoz. – Tartsd vissza. Nincs vendégtoalettünk – mondtam, és eléje toltam az éjjeliszekrényemről levett és magammal hozott könyvet. Az *Odesszai történetek* volt, ő írta, szép rusztikus papírkötés; ráfektettem a töltőtollamat; a kis ember szomorú csodálkozással emelte föl a fejét. Valami homályosbizonytalan remény keresett benne szavakat, kitisztult tőle a tekintete, és sajátságosan meglágyította a vonásait; ezek a művészek mindig gyerekek maradnak. – Tedd meg nekem, légy szíves, hogy írsz bele valamit – mondtam. – „Vaszilij Mihajlovics Blohinnak, az igazi lószakértőnek, a *Lovashadsereg* szerzőjétől, Iszaak Babeltől”. Vagy valami hasonlót.

De már vissza is szürkült az arca. Söhajtva elnézett mellettem, az acélajtóra, és vállat vont. Hogyan írjak, ha még enni sem tudok; mintha ezt jelentette volna mindez, én pedig, miután rágyújtottam egy új Papirossára, fogtam a jobb alkarját, és az asztalra fektettem. Megvonaglott a fájdalomtól, összeszűkülte a szeme, és vicsorogva szívta be a levegőt. De aztán összeszedte magát, és próbált a tollért nyúlni; ilyen kis ember léteire egészen méretes volt a keze. – Egy Parker – mormolta, és reszkető kézzel megtapogatta. – Milyen szép.

– Ugye? A Tuhacsevszkijtől kaptam; búcsúajándék. Az összes marsall közül leginkább neki volt stílusa. Egyébként ő is Bugyonnij áldozata volt. Az öreg bajszkirály vele vedelt és születésnap dalokat játszott neki a tangóharmonikáján, aztán egyszer csak a bírása lett a negyedik perben, és leleplezte az áruháza sajtó előtt. És nem voltak igazak a vádjai, barátocskám, abban biztos lehetsz. Na mi van, nem tudod lecsavarni a kupakját?

Meg se tudta fogni a tollat, még balkézzel se, én meg az órára néztem, a jó öreg Vremjára. Hosszú nap állt előttem a lista szerint; nagyon kevés alvás után. Egyre több emberanyag érkezett; letartóztatták például Natalja barátnőjét, mert franciául beszélt. – Na, akkor így csináljuk – mondtam, és kihalásztam a szekrényből a bádogdobozkát a Pelikan tintával. Furcsa érzés volt megfogni az ujjbegyeket, amelyeken nem volt már köröm, de azért vettem egyenként az ujjait, belenyomtam őket a bélyegzőpárnába, s aztán a könyv első oldalára, rögtön a neve alá. Fogadok, hogy ilyen aláírása nincs senkinek az egész Szovjetunióban. Utána lecsuktam a fedelet, és fölsegítettem a foglyot.

Még egyszer megnézte magának a jugendstil lámpát, és rángó szemhéjjal az arcképet is a falon, én meg fölvettem a kötenyt. – Ez egyébként történelmi nevezetességű hely – mondtam megcsomózva a hátamon a kötenyt pertlijét –, ebben a szállodában lakott Csehov, amikor Moszkvában időzött; tudad ezt? Van is egy emléktábla a foyer-ban. Hivatalosan, mármint ezt mondta az anyjának és a feleségének, a *Szláv Bazárban* szállt meg; oda küldette magának a postát. De itt talál-

kozott a szeretőivel, ezekkel a kis színésznőkkel és ifjú rajongókkal – és biztosan nem azért, hogy alvásra pazarolja az éjszakákat.

Föltettem a bőrsapkát, és a szemöldököm fölé toltam, magasan fölhúztam az alkaromra a kesztyű hosszú szárát, és a csempézett helyiségbe vezető acélajtóra mutattam. – Ez a Csehov igazán nagy író volt, sokkal nagyobb, mint a Gorkij, ez a birka; Csehovnak egyikőtök se ér a nyomába. Rettenetes, hogy olyan korán elémészette a tüdőbaj. Valahányszor *A kutyás hölgyet* olvasom, kicsordul a könnyem. Vagy *A püspököt*. Vagy a *Vologyát*.

Hunyorgott a villanykörte a lefolyó fölött, Babel bölintott, maga felé fordította a tenyerét, és a fekete ujjbegyeit nézte. – Így igaz – mondta –, én is ugyanígy vagyok veled. Senki nem ír olyan melegszívűen és gyöngéden. Nekem mindig *A sztyeppe* volt a legszebb. Vagy *A diák*. Anton Pavlovicsot egyszerűen nem lehet nem szeretni. – Egy pillanatig elrédve mosolygott, fölemelte a fejét és rám hunyorgott. Ezüstösen derengett a borostája a fényben. – Őt is agyonlőtted volna?

Elnyomtam a Papirossámat a hamutartóban, és kibiztosítottam a fegyvert. Amelyeknek tízes táruk van, már csak azért is praktikusabbak, mert valamivel hosszabb a markolatuk; akkor sem veri ki őket a kezedből a visszalökődés, ha történetesen kimerült vagy a hosszú műszaktól. – Úgy érted: őt is agyonlőtted volna, *őrnagy elvtárs!* Miért, mit gondolsz?! Van más válasza az embernek? Természetesen őt is kivégezném, az egyiknek semmi köze a másikhoz!

Aztán elővettem a fiókból a listát, és odaírtam a neve mögé az időpontot: 1 óra 40. Ugyan még csak 1 óra 37 volt, de a páratlan számokból csak elgépelések lesznek. – És most menj be oda. És ha van fémkoronád vagy -hidad, akkor ne szorítsd össze a fogadat, csak szép lazán nyitva tartani a száját, értem? Mind a kettőnknek könnyebb lesz úgy!

Berogyasztott térdel, botladozó léptekkel ment előre, ez arra utalt, hogy a combjai közt is kezelésbe vették... Jobb nem is pontosan tudni. A ravasz meghúzása után megint az a zümmögő surrogás töltötte meg a fülemet, mintha parányi rugók vagy valami elektromos vezeték hangja lenne, de ez a Babel hang nélkül halt meg: összerogyott, mint egy kupac ruha. És később, az ötvenes évek elején, én már nevetségesen alacsony zsolddal nyugállományban voltam, rehabilitáltak. Minden vádpontban felmentették, teljesen hivatalosan; ennek én örültem. Komolyan örültem, akkor is, ha a könyvet nem tudtam eladni; még a zsidó antikváriusoknak sem kellett. Senki nem akarta elhinni, hogy azok tényleg az ő ujjlenyomatai.

TATÁR SÁNDOR fordítása

Élni lélekszakadva

Igazságosság

Az utolsó nyugodt lélegzetvételek: Kanada, jól fizetett munka az IT-ágazatban, *creative writing* tanulmányok az Egyesült Államokban, írói rezidenciák Nyugaton, családi nyaralások Egyiptomban, a fia, Andrija biztonságban tudása Lengyelországban... Viktorija Amelina 2022. február huszonhatodikán lépte át az ukrán–lengyel határt. Este érkezett Lvivbe, ahol történelemtanár anyja lakik. Mihelyt Kijiv környéke felszabadul, sietett keletre. A kijivi vonaton találkozott három asszonnyal, akik író nők, és egyúttal a Méltóság Forradalma aktivistái: Larisza Deniszenko, Szeptelana Povalajeva és Olena Sztjazskin. A közös sors kapcsolja össze őket: eszmélés a Majdan napjaiban, az „orosz békével” szembeni ellenállásban megérelődő ukrán testvériség. Ennek titkát Vika a halálát megelőző hónapban foglalta versbe. Már akkor, a kijivi vonaton majd szétpattan a tüdükük a levegőtől, tudják, hogy már csak ki kell lélegezniük: *...lélekszakadva tanúskodni... lélekszakadva sietni az övéikhez*. Vika még május elején jelentkezett a háborús bűnök dokumentálását oktató tanfolyamra, és hamarosan csatlakozott a Truth Hounds nevű ukrán civilszervezethez, amely a nemzetközi jog megsértésének eseteit tárja fel. A terepen, a front közvetlen közelében dolgozó, szorosan az elkövetett bűnök nyomában járó dokumentátor lett. Lélekszakadva dolgozott.

Ilyennek ismertem meg. Háborús időkben egyetlen találkozás, néhány napos ismeretség, éjszakába nyúló beszélgetés elég ahhoz, hogy létrejöjjön egy kapcsolat, hogy teljes megvilágításban lássuk a másikat. Világosság volt benne, és az a fajta finomság, amely látszólag törekenységre utal, ám valójában a megtörhetetlen erő és bátorság megnyilvánulása. A csendbe merülő arcon tragikus pecsét árnyéka. A tudók közé tartozott. Az írók háza Harkivban neki nem közönséges írói rezidencia volt. A harmincas években a ház lakóinak több mint nyolcvan százalékát megkínozták a sztálini rezsim. Vika számára ez nem pusztán történe-

---

Krzysztof Czyżewski lengyel író, színházi rendező és kultúraközvetítő 1958-ban született Varsóban. Irodalom szakon végzett a poznańi egyetemen. Pályáját az avantgárd színházi mozgalomban kezdte, egyik alapítója és 1977–1983 között munkatársa volt a világhírű *Gardzienice* kísérleti színháznak. A lengyelországi hadiállapot idején illegális folyóiratot adott ki *Czas Kultury* címmel. A nyolcvanas évek második felében *Arka* néven színházat és kulturális központot működtetett Czarna Dąbrówkában, a kasub régióban. 1990-ben létrehozta a *Pogranicze* (Határvidék) alapítványt egy hajdani zsidó „stetl”-ben, a lengyel–litván–belorusz határon lévő Sejnyben. 2011-ben, a Miłosz-centenárium évében nemzetközi dialógusközpontot alapított Krasnogradban, ahol Czesław Miłosz családjának udvarháza állt, és azóta folyóiratot ad ki *Krasnogruda* címmel. Lengyel és angol nyelven számos esszékötete jelent meg. Többek között Stanisław Wyspiański-díjjal (1992), a párizsi *Kultura* folyóirat díjával (1996) és Bethlen Gábor-díjjal (1998) tüntették ki. Itt olvasható esszéjét kéziratból közöljük.

lem volt, de egyúttal annak tudata is, hogy nemzedéke a következő láncszem a „kivégzett újjászületés” költőinek láncolatában. Maradj itt Krasznogrudában! – kérleltem különösebb meggyőződés nélkül. Mindketten tudtuk, hogy falra hányt borsó. Álmatlanul, fáradhatatlan cselekvésben, a károsultak iránt nyitottan, égő haraggal a gonosszal szemben, a barátságban határt nem ismerően arra teremtették, hogy a lélek kertjében munkálkodjon. Sok nevét ismerte a szeretetnek, de a háború annak a szeretetnek a szolgálatára sarkallta, aminek a nevét gyakran hallani lehetett tőle: igazságosság. Fontos volt számára az erőszak modern formáival szemben az igazságosság terjesztésének, megértésének és megvalósításának hagyománya, amelyet a Lvivben tanult büntetőjogászok, Raphael Lemkin és Hersch Lauterpacht kezdeményeztek, amikor a nemzetközi jogba bevezették a népirtás és az emberiség elleni bűntett fogalmát.

Van egy fényképfelvétel Vikáról – a háttérben Ukrajna zászlaja és szimbólumai –, amelyen a donyecki körzet határán áll kék köpenyben, kihúzza magát, világosszőke haja szabadon hull a vállára és a mellére. Képzletben mérleget és kardot adok a kezébe. Nemezis istennő papnőjének látom, aki megőrzi legősibb, a görög szellemiség gyökeréig nyúló rokonságát a bosszúnak és gyűlöletnek kiutat kereső Aphroditéval, amit idővel a kultúra elhomályosított. Úgyelve arra, hogy az emberek pontosan megkapják, amit érdemelnek, szeretetteljes maradt, és minden pillanatban kardot ragadni készen őrködött a jóság és boldogság igazságos egyensúlya fölött.

Vika teli tudóval / vértől duzzadó vitorlával / szeretettel töltekezve élt... Hitte, hogy megtisztul a levegő, hogy eljön még az idő, amikor lehetséges lesz óvatosan belélegezni az életet. Nem adatott meg neki, hogy megérje ezt a pillanatot. Lélek szakadva élt, mindvégig...

*hordd
tüzelj
mond*

Jövő

2023. június huszonhetedike, kedd. Rossz hírek Ukrajnából – egy orosz rakéta csapódott be az emberekkel teli RIA étterembe Kramatorszkban. A következő hírek tizenhárom halotról szólnak, köztük négy gyerek. A számos sebesült között ott van Viktorija Amelina.

Már úton kellene lennie Franciaországba, hogy egy évet töltsön egy írórezidencián, és befejezze *Látni a nőket. Látni a háborút* című könyvét és az ukrajnai tartózkodását megörökítő följegyzéseit *Háború és igazságosság* címmel. A kijivi „Könyvek Arzenálja” fesztiválon kolumbiai írókkal és újságírókkal ismerkedett meg. Föllelkesítette az ő „Aguinta Ucraina!” (Tarts ki, Ukrajna!) szolidaritási akciójuk az orosz propaganda Latin-Amerikában elterjedt hazugságai ellen, elhárította, hogy többet ad nekik a háború valóságából, mint amennyit a fesztivál nyújthat. Hétfőn hajnalban elindultak a donbaszi fronttól 40 kilométerre levő Kramatorszkba. Útközben ellátogattak a házba, ahonnan az oroszok elhurcolták, majd megkínózták és agyonlőtték Volodimir Vakulenko író, gyerekkönyvek

szerzőjét és egy kiskorú fiú apját. Vika csodával határos módon megtalálta a kertben elásott naplóját, amely a versekkel és az ő bevezetőjével az egyik legmegrázóbb dokumentuma lesz ennek a háborúnak. Meglátogatták a zsidó temetőt is Harkiv külterületén.

A legkorábbi Facebook-posztokat a herszoni körzetből küldte, amelyet már elárasztott a bombákkal lerombolt duzzasztógát vize. Herszonba azért ment, hogy följegyezze a meggyilkolt karmester, Jurij Kirpatenko feleségének tanúságtételét. Június elején a közösségi médiában közzétette a Truth Hounds beszámolóját a Kahivkában elkövetett orosz háborús bűntettekről.

Kezdetől nem hittem a kramatorszki tragédia véletlenszerűségében. A rakéta, amelynek szilánkja eltalálta Vikát, egy Iskander típusú precíziós ballisztikus lövedék volt, amelynek hatótávolsága több mint ezer kilométer, és egy 10-30 méteres sugarú körön belül talál célba.

A várakozás mindig magában hordozza a remény csíráját, de a barátoktól a következő napokban érkező hírek kifejezetten igyekeztek a legrosszabbra felkészíteni minket. Nem történt csoda, a műtét a dnyiprói kórházban nem mentette meg Vika életét. Július elseje volt. Az élet fele a január elsején születettnek. Két évvel korábban az ukrán parlament döntése ugyanezen a napon adta vissza a Donbasz egyik kisvárosának a régi nevét: Novi Jork. Néhány hónap múlva Vika felszállt a Lvov–Novi Jork jelzésű autóbuszra, hogy elkísérje az általa szervezett fesztivál vendégeit. Ha életben marad, ha megadatik neki, hogy megérje a *peremohát*, nem lehetetlen, hogy életének másik fele ezzel a másik Új Jorkkal lett volna kapcsolatban, amely sokkal inkább a jövőt jelentette számára, mint az óceánon túli metropolisz.

Hector Abad Faciolince kolumbiai író így írta le Vika utolsó tudatos pillanatát: „Az étterem teraszán szemben ültem vele. Mivel alkoholtilalom volt, Viktorija alkoholmentes sört rendelt. Sergio Jaramillo jeget töltött a poharamba, meg valamit, ami almaléhoz hasonlított. »Olyan, mint a whisky«, mondta Viktorija, és mosolygott. Ebben a pillanatban lecsapott ránk az Iskander, a pokol az égből. Viktorija otthona most az ég. Nem keresztény vagy muszlim értelemben. Hanem az anyagtalán ég, a szellem nagyon emberi ege, amelyet emlékezetnek hívunk.”

*

Vika meggyőződése szerint a jövő az igazságosság záloga. Az egymást követő rezsimek és tragédiák azonban túl sokáig megakadályozták, hogy az ukránok kideríthessék és életük részévé tegyék az igazságot az elkövetett bűnökről. Vika Krasnogradban azt mondta nekem, jól megjegyezte Milosz első szavait a Nobel-díj átvételekor tartott beszédéből: „Egy teremben, ahol az összegyűltek mind betartják a hallgatás fogadalmát, egyetlen igaz szó akkorát szól, mint egy pisztolylövés...” Vika szerint abban a helyiségben, ahol a múlt szellemei tolonganak, fel kell gyújtani a villanyt. Vagyis meg kell birkózni a történelem elhazudásával, meg kell nevezni és meg kell büntetni a bűnösöket, vissza kell adni az áldozatok méltóságát, ápolni kell az emlékezés okos kultúráját, az önszeretetet könyörtelesen elutasító istennő, Nemezis szellemében. Kis mosollyal emlékezett vissza a harkivi Szabadság téren látott hirdetésre: „Élj a jövő centrumában!” A fejlesztő

cég jelmondata Vika képzeletében harcának új súlypontját idézte fel, a múlt sérelmeire való emlékeztetés után: a jövőt. Ukrajna valódi győzelmét – a *peremohát* – nem csupán a terület megvédésében látta, hanem amellet és talán mindenekelőtt a megszállt jövő felszabadításában.

A lélekszakadva élő számára a *majbutnye* lett az alapvető kérdés: *...kicsit már látni kezdtem / a »holnapot«, aztán – semmi, sötétség – írta Egy szó a szótárban [jövő]* című versében 2022. június tizenegyedikén. Azt kérdezi a jövőről: látod-e? És azt feleli, „látom”, de – hogy el ne árulja magát barátjának előtt, akivel Kijivben sétál, és aki olyan hiszékeny, mint az „ukrán Suspilne Rádió”, ráadásul bolond és hazudós is – hozzáteszi:

*nem vagyok biztos abban, hogy az oroszok
nem lőnek ránk iszkanderekkel most azonnal*

Otthon

Látom a tizenöt éves lányt, akit a moszkvai tévéstúdióba hívtak. Megnyerte a volt szovjet köztársaságok ifjúsága számára az orosz irodalomról rendezett vetélkedőt. Sztárnak érezte magát addig a pillanatig, amíg az újságíró meg nem kérdezte tőle, hogyan üldözik Lviv orosz nyelvű lakosait. Ekkor ráébredt, hogy valójában miért hívták be a stúdióba, mi célból investált a szétesőben lévő impérium az ő orosz tanítási nyelvű iskolájába és az orosz nyelvű tévéadásba, amit ők otthon néznek, az internacionalista aranyifjúságba, a Puskinról elnevezett amatőr színházba, a moszkvai utazásokba. „Valószínűleg többet áldoztak ránk, mint az orosz falusi gyerekek oktatására: akiket már leigáztak, azokat nem kellett csábítani nyári táborozással, kirándulással a Vörös térre” – írta a krasnogrudai szemináriumon készült esszéjében. És mindjárt hozzátette: „Remélhetőleg az Orosz Föderáció egyik legrosszabb befektetésének fogok bizonyulni”.

Ez volt Viktorija Amelina életének egyik fordulópontja. Élete súlypontja lassan áttolódott Moszkváról Kijivre. Az Oroszország által fabrikált hazugságok helyett mivoltának ébredő tudatára és a hovatartozás új érzésére. Az igazság választása az önazonosság választásává lett. Korán számot kellett vetnie azzal, hogy a képzelet és az őszinte emberek közötti kapcsolat erénye a határtalanság, ám az impérium által kisajátítva a leigázás és a rabságban tartás eszközévé válik. Hamarosan éreznie kell majd, milyen nehéz a nyugati nemzetállamok nyitott határok mellett érvelő lakosainak megérteniük a szabadulni akaró Ukrainát, amelynek számára a határ Oroszországgal életszükséglet. A *Scorpions Wind of Change* című dala, amelyet a berlini fal leomlásakor énekeltek, így szól: *The world is closing in / and did you ever think / that we could be so close, like brothers*, a szöveg, amelyet kívülről tudott, a Krím annexiója után egészen más jelentésre tett szert. Most sokkal közelebb állt hozzá Hannah Arendt, aki *Az emberi állapotban* azt írja, hogy ami a görögöket a határok sérthetlenségének védelmezésére készítette, az nem „a magántulajdon tiszteletben tartása volt, ahogy ma értjük, hanem a meggyőződés, hogy egy otthon birtoklása nélkül az ember nem tud részt venni a világ ügyeiben, mert nem rendelkezik saját hellyel benne”. Arendt mondásának szellemében született meg Szerhij Zsadan, Oleh Kadanov és Euhén Turcsinov

nevezetes zenekara, a „Mannerheim-vonal” – a név egyszerre saját elveik védelmének metaforája, és utalás a finnek valóságos védelmi vonalára a múlt század harmincas éveiből az orosz támadóval szemben. Amikor Vika meghívására koncertet adtak a donbaszi front közvetlen közelében rendezett fesztiválon, már nem volt helye a metaforának, a költészet valósággá vált. Majd maga a valóság keresett támaszt az ukrán nyelvben és identitásban, amelyek nélkül a védelmi vonal elvesztette létének értelmét. Innen a költészet valóságos, korántsem metaforikus jelentősége az ukránok számára. Vika a holodomor traumáját és az oroszosítás komplexusát megtapasztaló családból származott, így nem örökölhette nagyszüleitől az ukrán nyelvet. Nagy belső munkájába került megszabadulni attól az érzéstől, hogy „nincs a helyén” a saját országában.

Az „orosz béke” fészkeből kiesett emigráns, a több nyelven alkotó író, az ukrán hazafi és nomád életmódot folytató aktivista számára az otthon kérdése alapvetővé vált. „Ez az” – mondta, miután megnézte Sejnyben az ukrainai és lengyelországi gyerekek által a Pogranicze alapítványnál készített rajzfilmet. A film címe, a békét és szobát egyaránt jelentő *Pokój* a szó két jelentését összekapcsolva napfényre hozta az élet számára fontos intim tér birtoklását, a meggyökeresést a saját otthonban és a másokkal való békés együttélés szükségletének szabadságát. Vika ahhoz a nemzedékhez tartozott, amelyiknek meg kellett találnia az otthonát Ukrajnában, sőt – vállalni a harcot annak megmentéséért, akár az élete árán. És otthon érezte magát másutt is, mindenütt, ahol ukránként segítségre és megértésre számíthatott – Prágában, ahol közvetlenül Ukrajna végső orosz lerohanása előtt tartózkodott, Lengyelországban, Európában, az Egyesült Államokban. De az Ukrajnával való szolidaritás egymagában még kevés volt neki. Hálája kifejezése után mindjárt a második mondatban arról érdeklődött, mi történik a lengyel–belorusz vagy az amerikai–mexikói határon, átérezve a sorsközösséget a világ minden tájának migránsaival.

Az otthon Vika számára végrehajtandó „házi feladat” volt, vagyis a világ megjavítása önmagán kezdve, a saját országa iránti bizalom terének helyreállítása, olyan állampolgári közösség felépítése, amely nem feledkezik meg az igazságosságról, felelősséget vállal a leggyöngébbek sorsáért, a kisebbségek jogaiért, küzd a kizárás ellen. Annak az ukrán nemzedéknek a társadalmi aktivitása és kritikus patriotizmusa, amelynek egyik vezére Vika lett, az igazság hangos kimondásával társult. Lélekszakadva élni azt is jelentette, hogy szét kell kiáltania saját nevét, élnie kell hosszú éveken át elfojtott jogával, hogy önmaga és önmagánál legyen: „...a hallgatás olyan mély repedéseket okoz, hogy bajosan érezzük magunkat otthon” – írta.

Ukrajnai otthonra találásában döntő jelentősége volt Majdannak 2013 decemberében. „Ahhoz, hogy Kijivben kimenjünk az utcára, kölcsönösen bízunkunk kellett egymásban.” A Méltóság Forradalmának legfontosabb tanulságát olyan szavakkal fejezi ki, amelyekben a közösségteremtés egyetemes formája fejeződik ki: „Az otthon nem mágikus, ideális hely, de olyan hely, ahol biztos lehetsz benne, hogy ha vernek, a szomszédok védelmedre kelnek”. Az állampolgári szolidaritás megtapasztalása nyomán Vika hazájában olyan graffitik jelentek meg, amelyekben a HOME szó O-betűje ukrajna térképét tartalmazta. „Ez nagy hatással van rám” – vallotta be a Natalija Kornyenkoval folytatott beszélgetésben.

Új York

2021. november hetedikén, a világon először, két maraton zajlott Új Yorkban: a hagyományos, immár ötvenedszer az amerikai metropolisz utcáin és hídjain; a második szinte a frontvonalon, a Donbasz kisvárosában, ahol háború zajlott, amelyről a világ nem akart hallani. Az első maraton pacemakerek nélkül zajlott, ezáltal a versenyzők jobban magukra voltak utalva, és egyúttal hevesebb érzelmeket váltottak ki a nézőkből. A második esetben hiányoztak a pacemakerek, a békefenntartók, akiket a világ gyáva nyúlként nem mert beküldeni a fegyveres konfliktus fokozottan veszélyes zónájába. Ez a jelmondat kísérte: „egy maraton, amit senki sem óhajt teljesíteni”, mivel a benne való részvételhez a világ bármelyik pontján jókora távolságot kellett legyőzni az Ukrajna elleni orosz agresszió és a maratonná átalakuló háború elleni tiltakozás szellemében. Az ukrán Novi Jorkban zajló versenyhez a maroknyi helyi résztvevő mellett több mint harmincötezen csatlakoztak, többen, mint az óceánon túli metropoliszban. Így próbálták az ukránok fölhívni a világ figyelmét a moszkvai rezsim bűnére, amelynek a világ még mindig adott el fegyvereket. Viktorija Amelina számára még valami számított ebben az egész ügyben: maga a városka és lakói. Alig egy hónappal korábban szervezte meg ott az első Novi Jorki Irodalmi Fesztivált.

Vika Krasnogradban mindenekelőtt Novi Jorkról akart beszélgetni. Mesélt nekem az Avdijivka és Bahmut közötti dombokon, a háború ciklonának szemében elhelyezkedő városkáról, amely az ukrán és az orosz nyelv, az Ukrajnához vagy a donyecki szeparatistákhoz és Oroszországhoz való tartozás érzése között megosztva, 2014 óta szakadatlanul tűz alatt állt, a háború előrehaladtával egyre inkább elnéptelenedett. Február huszonegyediké után Vika számára az egyik legfontosabb ügy a veszélyeztetett családok kitelepítése lett Novi Jorkból.

Azért ismerte Novi Jorkot, mert a férje családja onnan származott. Először 2005-ben vitte el őt gyermekkorá paradicsomába. Vika mesélt nekem a nagyvárosi kisasszonyról, aki elment az isten háta mögé, és nem tudni, hogyan, ott hagyta a szívét. Azon az éjszakán Krasnogradban szabadjára engedték képzeletünket, és arról ábrándoztunk, hogy Novi Jork „a világ kis közepe” lesz. Nagyon tetszett nekünk a nagy és a kicsi ütköztetése és az értékek átkalibrálása a kicsi javára. Nemcsak a Donbasznak, nemcsak Ukrajnának van szüksége erre, hanem a modern megapolisz lakóinak is, ahol a nagy számok sokszor elveszetteiséget és elidegenedést fednek. Vika meg volt győződve arról, hogy az irodalmi fesztivál egy hosszú távú program kezdete, hogy egész éves tevékenységnek, a helyi közösséggel végzett organikus munkának kell követnie. Fontos volt neki az orosz nyelvű lakosok együttműködésének biztosítása, akiknek többsége még nem találta meg otthonát Ukrajnában. Tudta, hogy ezért nemcsak az orosz propaganda felelős, hanem az ukrán állam mulasztásai is. Nagy súlyt fektetett a legfiatalabb nemzedék, a tanítók, az állampolgári közösség vezetői körében végzett munkára. Jól látható ez már abból, ahogyan a fesztivált megszervezte – az irodalmi és művészeti rendezvényeket a „Tanítók napja” előzte meg a donyecki körzet pedagógusai számára, amelynek során a meghívott vendégek, köztük Olena Sztyazskina és Szerhij Zsadan történelmi előadásokat tartottak, vagy beszélgetést vezettek a költészetről; a gyerekeknek saját kreatív terük volt, ahol

műhelyekben vehettek részt, vagy könyveket olvashattak; a fiataloknak esszé pályázatot hirdettek; létrejött a helyi New Yorker.City portál, amelyet máig a város három lakója, Krisztina Sevcsenko, Valerija Panaszenko és Nágya Hordijuk működtet; híres ukrán személyiségekkel együtt helyi zenészek, költők és gyermek táncsoportok léptek fel; mindenre telt a közösségi vállalkozókedvből, Viktorija Amelina saját pénzalapjából, önkéntesek, társadalmi szervezetek adományaiból.

Vika elbeszélése és fényképei, továbbá a Facebookra föltett fotók alapján próbálom elképzelni a városkát, Novi Jorkot. Közepén a Kert utca fut végig. Kétoldalt vöröstéglás, piros cseréptető, kék ablakkeretű házak. Nem véletlenül lett ez a két szín a Novi Jorki Fesztivál vizuális szimbóluma. A téglagyárat a tizenkilencedik század vége felé ide települt németek építették. Korábban kozákok gazdálkodtak a telepen, meg balkáni kereskedők, akik itt kerestek menedéket a Zaporozsjei Szics bukása után. Hogy honnan került a Novi Jork név az ukrainai sztyeppe peremére, titok a történészek számára, mert már 1846-ban, jóval a német telepések érkezése előtt megtalálható a térképen. Egy helyi legenda egy szerelmes előkelőségről szól, aki Nyugatról hozta ide szerelmét, és fényes jövőjű várost, afféle Új-Amszterdamot akart itt felépíteni számára. A legendákkal vigyázni kell, mert szeretnek újjászületni, csábító bűverővel befolyásolni olyanok sorsát, akiknek semmi közük mélyen a múltban rejlő forrásukhoz.

Jóllehet a német telepések között lutheránusok is voltak, a kisváros lakosságát döntően menoniták alkották. Az adó elengedésénél fontosabb volt számukra, hogy mentesültek a katonai szolgálat alól, mivel vallásuk tiltotta, hogy fegyvert vegyenek a kezükbe. Kultúrájuk aszketizmusa, ami többek között arra készítette őket, hogy lemondjanak a technológia vívmányairól, nem képezte akadályát a gyorsan gazdagodó település iparosításának. A huszadik század elején a sztyeppei szállás majdnem nyolcezer lakosságú kisvárossá fejlődött, gépgyárral, vasúttal, könyvesbolttal, villanyhálózattal, malommal, lány- és fiúiskolákkal. Ebből a korszakból származik a hajdani Gardenstrasse csinosága, meg a szökőkutas park, az ipari épületek választékos, gazdag díszítésű architektúrája. A fényképek nézegetését a menoniták tragikus sorsának elbeszélése kísérte a sztálini rezsim idején. A könyvesboltot vezető két testvér közül az egyik megtagadta a vallásos könyvek elégetését, és a bolsevikok agyonlőtték. Másokat Szibériába, az Amur vidékére deportáltak. Vika számára Ukrajna újjászületése a megújult emlékezést is jelentette a szomszédokra, a másokra, akiknek a „szovjethatalom” a poklot hozta el. Álljunk meg az „Ukrán New York” kulturális központját ábrázoló fotónál. Auron Thiesen 1910-ben épült híres szövetkezeti boltjának épületében kapott helyet. Csak néhány éve helyeztek el rajta egy táblát, amely ukrán és német nyelven ismerteti történetét. A fesztivál programjának összeállításakor Vika meghívta Szerhij Zsadant, hogy Novi Jork lakóinak fölolvassa Bertolt Brecht német verseiből készült fordításait, a híres dzsesszbőgős, Mark Tokar kíséretével, aki hamarosan az Ukrán Védelmi Erők tisztje lett. Minden, amit tett, erősen rezonált a határ menti emberek számomra oly kedves ethoszára, a „kötőszövet” újrateremtésére és az emlékezetkultúra megalkotására a hidak lerombolását átélő társadalmak számára. Tökéletesen ráérezett a határvidékre, nemcsak mint a konfliktusok termőtalajára, hanem mint a Mással való érintkezés terére, ahol a világ újjászületésének kezdődnie kell.

Novi Jork stratégiai jelentőségű helyen fekszik a donbaszi front vonalán, az ukrán Mannerheim-vonal megerősített védelmi pontja. Szüntelen harcok folynak ott, amelyek következtében anyagi mivolta könyörtelenül eltűnik a föld színéről. Az orosz bombák megsemmisítették gazdasági lehetőségeit. Sokan odavesztek, aki tehette, távozott. Korábban, a bolsevik forradalom és a második világháború történelmi megpróbáltatásai után a városka mindegyre újjáéledt. Nem kétséges, hogy eddigi történelmének e legmélyebb sebei után is újjá fog születni, még ha ez biztosan hosszú és nehéz folyamat lesz is. Van azonban egy másik dimenziója is a helység jelenlétének Ukrajna és a világ térképén. Viktorija Amelinának köszönhetően Novi Jork a megszállt jövő felszabadításának szimbólumává lett. Reális megvalósulásában döntőnek bizonyulnak majd a katonai és gazdasági tényezők, amelyek jelentőségét se Vika, se szövetségesei nem vonták soha kétségbe. Ám ezeknek, a geopolitika kemény tényei helyett, amelyek nem számolnak az étellel, a természeti környezettel és az emberek szükségleteivel, a kis központok világméretű civilizációs ökoszisztémának részévé kell válniuk. Mert pontosan ezek lesznek képesek megváltoztatni a valóságot, gondoskodni a lakosok szellemi és fizikai egészségéről, a jó szomszédságról más emberekkel és a természettel, és a nagy központ erőmonopóliumával a sok kisebbet, de egyenjogút szembeállítani, univerzális értékeket teremtve a *genius loci* lehetőségeiből, az emlékezet és az emberi jog kultuszára támaszkodva igazságot szolgáltatni az áldozatoknak, a fejlődés iránti közös felelősséggel megtörni az autoritarizmus diktátumát, legalább ugyanannyit beruházva az oktatásba és a civil társadalomba, amennyit a sportba és az útépitésbe. A jövő Novi Jorkja, amelynek Viktorija Amelina az életét áldozta, Dávid erejével születik újjá, és a legyőzött Góliátot hagyja maga mögött a csatátéren. Ekkor a világba visszatér az igazságosság, mindenkinek megadva, ami megilleti, és az ember megtalálja otthonát, ahol boldog lehet, amely nem gazdagságot, nem hatalmat, hanem csak jót hoz neki.

Visszatérés

Lélekszakadva élni olyan, mint bekopogtatni egy ajtón, visszhangzik, felébreszti az alvót. Akiknek ez van megírva, mint Viktorija Amelinának, azok túlmennek mindazon, amire szokás szerint képesek vagyunk, amit ukránul a *mohti* szó fejez ki. Vika igazságosságot, otthont és jövőt keresve a győzelemhez vezető útról tett tanúságot, Ukrajna rendeltetéséről, amely a *pere-mohti*, az erőnkön felüli és képzeletünket meghaladó tettek által valósul meg. Az ének lélekszakadva kiáltássá változik. Egyre hallom. Folyton visszatér, és túlharsogja a „soha többé” halott szavain csámcsogó világot. Folyton megpróbálja túlharsogni az *apeacement* új változatainak konformizmusát, vagyis a zsarnokság előtti térdhajtás módozatait, amelyek olyan régiek, mint maga a világ, mindig abban a csalóka reményben, hogy a gonosz pusztítása a gyávákat csak másodikként éri, és addig talán valahogy eltérítik az első frontvonalban áldozatul esettek csontjai.

*A tavaszi kék mezőre
kimegy egy nő fekete ruhában*

*hogy nővérei nevét szétkiáltta
mint egy madár az üres égbe*

A nővérei nevét kiáltó nő, aki fájdalommal veti be a mezőt, saját nevét a *poesis*ben – a szó általi cselekvésben – találja meg. Viktorija Amelina költőnként a nagy háborúban született meg. Korábban elbeszéléseket, gyermekkönyveket írt. A Nalija Kornjenkóval folytatott beszélgetésből kiolvasható, mit jelent számára költőnőnek lenni határhelyzetben: „A versek akkor kezdtek megjelenni, amikor mondani akartam valamit, de nem voltam képes prózai szöveget létrehozni, még egy hétköznapi posztot sem a Facebookon. Régóta meggyőződés, hogy fikciót írni nem annyira sajátos képesség, mint inkább sajátos képtelenség, képtelenség arra, hogy közvetlenül fejezzem ki magam, mint a többi ember. Amikor elvesztettem azt a képességet, hogy prózában fejezzem ki magam, eljött a költészet ideje. Csak az képes megvilágítani mindent: valójában nem is költészet, hanem lövedék, amely a nyelvemet találta el. A nyelv darabjai költészetté állnak össze... Minden egyes szó megváltoztatta jelentését. Ezért abban a kevés versben, amit az invázió óta írtam, nincs egyetlen metafora, egyetlen lelemény, semmi hatáskeltés. Van viszont közvetlenség, meztelen jelentés, információtörmelék. Úgy hívom ezt: »Látszólag verssorokba szedett dolgok háború idején.«” A többi *Nemköltészet* című versében mondja el:

*nyelvtöredékek
költészetre emlékeztetnek
de nem azok*

*és nem is ő
ő Harkivban van
önkéntesként*

Nálunk Krasznogrudában az a szokás, hogy aki először jár ott, bejövet megkondgatja a vasból kovácsolt béka alatt függő harangot. Hiszünk benne, hogy ez a hang a visszatérés ígéretét hordozza. Vika megkondgatta. És másnap este, a sejnny „Régi Jesivában”, a Café Europa találkozózn felolvasta *A visszatérés története* című versét, amely ezekkel a szavakkal végződik:

*Hát te mit hoztál magaddal?
Csak ezt a történetet
a visszatérésről
Előhúztam most a napvilágra
Növekszik*

CSORDÁS GÁBOR fordítása

PUSKIN UTÓPIKUS ÉRTELMEZÉSE

*Dosztojevszkij Puskin-beszédéről**Születésnap ajándék Szilágyi Ákosnak*

A véletlen, és nem a hozzáértésem indokolja, miért írok esszét épp Dosztojevszkij Puskin-beszédéről, hiszen nem vagyok az orosz irodalom- vagy eszmetörténet szakértője, orosz nyelvtudásom rég megkopott, sőt, Dosztojevszkij még csak kedves szerzőim közé sem tartozik. Ám úgy alakult, hogy éppen Dosztojevszkijre való utalásokat kerestem Márai Sándor *A teljes naplójának* 1970–1973-as, 1974–1977-es kötetiben, mert ekkoriban írott *Erősítő* című regényét olvasva feltűnt, hogy a mű legfontosabb jelenetsora valamiféle válasz a *Karamazov testvérek* Nagy Inkvizítor-poémájára. Így lapoztam rá az 1975-ös évnél az alábbi sommás bejegyzésére: „Az oroszok [a kínaiakhoz képest] kevesen vannak és imperialisták, világuralmat akarnak. Mert oroszok. Mert barbárok, tele kisebbségi komplexussal – csak akkor tudnak kielégülni, ha terjeszkednek, hencegő kegyetlenséggel bebizonyítják magukat”. Következő lépésként újra elolvastam a Puskin-beszédet, mert úgy emlékeztem több évtizedes távolból, hogy remek példa e kisebbségi komplexusra és nagyszabású ideológiai kezelésére. S átolvasva eszembe jutott az a felvillanyozó két oldal, amelyet Szilágyi Ákos írt e beszédről *Oroszország elrablása* című könyvében – majd nekiláttam, hogy megírjam negyedszázados késéssel érkező hozzászólásomat egykori értelmezéséhez, születésnap tisztelgéséért.

Mint az *Istenkereső, pokoljáró* című gyűjteményben közölt visszaemlékezésekből és az író levelezéséből ismert, az 1880. június 8-án Moszkvában elhangzott beszéd megdöbbentő mértékű sikert aratott. A többnapos Puskin-ünnepségnek a többi rendezvénye is felfokozott érzelmeket váltott ki a résztvevőkből, Dosztojevszkij felolvasásának hatása azonban felülmúlta az addigiakat. A korszak ismert kritikusa, Sztrahov ekként idézte fel és egyben elemezte is a beszéd pillanatát: „Aki nem volt jelen, elképzelni sem tudja a lelkes elragadtatást, amely a termet Dosztojevszkij beszédének végeztével betöltötte. A tömeg, amely régóta vágyott lelkesedni, és megünnepelni mindent, ami erre méltónak tetszett, minden hangzatos frázist, minden tetszetősen elszavalt verset – ez a tömeg most egyszerre olyan emberre talált, kiben magában is lobog az entuziazmus, egyszer csak olyan szavakat hallott, amelyek csakugyan megérdemelték a lelkesedést; és kirobbanó izgalmban szívvel-lélekkel belévetette magát az ünneplésbe. Ott helyben, a nyílt színen összevissza csókoltuk Fjodor Mihajlovicsot, a hallgatóságból néhányan a tilalom ellenére felkapaszkodtak az emelvényre, egy fiatalember, úgy mondják, elájult, amikor hozzáért Fjodor Mihajlovicshoz”.

Úgy tűnik tehát, az író nemigen túlzott, amikor feleségének írott levelében arról számolt be, hogy „a szó szoros értelmében minden oldalnál dörgő tapssal félbeszakítottak”, s „amikor pedig a beszéd végén meghirdettem az emberek világméretű egyesülését, a hallgatóság valóságos hisztériába esett, amikor befejeztem – nem ordítottak, hanem valósággal sikoltoztak a gyönyörtől: a hallgatóság soraiban ismeretlen emberek sírtak, zokogtak, ölelgették egymást, és megesküdték, hogy jobbak lesznek, nem gyűlölni, hanem szeretni fogják egymást. A rend felbomlott, mindenki odatódult a pódiumra... »Proféta, pró-

féta!» – kiáltozta a tömeg. Turgenyev, akiről jó szót ejtettem a beszédemben, könnyes szemmel ölelt át. Annyenkov is hozzám sietett, hogy kezét szorítson és megcsókoljon. »Maga zseni, több mint zseni!« – mondták mindketten”. Közönség és szónok ritka egymásra találásaként, növekvő várakozás és maradéktalan beteljesülés együtteseként írt az eseményről Sztrahov, Dosztojevszkij tudósítása pedig valamiféle vallási élményként jelentette meg a történéseket: saját magatartásának („meghirdetem az emberek világméretű egyesülését”) éppúgy vallási jelleget adott a leírásában, mint a hallgatóság viselkedésének. A kritikus visszafogottan, az író izgatottan ugyanarról számolt be: e különleges pillanatban a közönség közösséggé változott.

Valójában azonban mind az író e napokban írott levelei, mind a visszaemlékezések el- lentmondásosabbnak mutatják a Puskin-beszéd körülményeit és hatását, mint a fenti két bekezdés. Dosztojevszkij gyanakodva készült moszkvai fellépésére, a „nyugatos” írók és egyetemista hívek kelepcecéjének képzelte az ünnepséget. A cári kormányzat egyik legfontosabb alakjának, Pobedonoszcevnek, akivel jó viszonyt ápolt, azt írta levelében egy hónappal moszkvai utazása előtt, hogy „már Pétervárott is hallottam fél füllel, hogy Moszkvában holmi klikk tombol és dühöng, amely igyekszik megzavarni mások beszédeit”, különösen a „retrográd szavakat”, s „a professzorok körüludvarolják Turgenyevet, aki szemmel láthatóan személyes ellenségemmé válik”. Az író politikai-ideológiai szereplésre készült, ellenséges légkörre számítva: „Megírtam beszédemet Puskinról, és éppen meggyőződésem (vagyis, bátorodom így mondani: meggyőződésünk) *legszélsőségesebb* szellemében, és ezért el vagyok készülve bizonyos gyalázkodásra”. Előzetesen Dosztojevszkij számára a moszkvai felolvasás egyrészt a nyugatos-haladó „párttal” szembeni állásfoglalás, másrészt az írói versengés alkalma volt. Tíz nappal a rendezvénysorozat kezdete előtt írta a feleségének: „Ha az ünnepi gyűlésen sikere lesz a beszédemnek, akkor ezután Moszkvában (és következésképpen Oroszországban is) ismertebb leszek mint író – vagyis a Turgenyev és Tolsztoj által már kivított nagyság értelmében”. Tolsztoj nem vett részt az ünnepségen. Turgenyev igen: ő volt a fő ellenfél, az utolérendő és legyőzendő vetélytárs.

Dosztojevszkij Puskin-beszéde történetének, mint már az eddigi idézeteimből is látható, valójában két főszereplője van: a szónok mellett Turgenyev is az (és Puskin, miként majd lesz róla szó, semmiképpen sem). Közös szereplésük, a beszéd szövege, s a felolvasást követő kézfogás jelene a két író több évtizedes feszült viszonyának egészébe is beleilleszkedik. Június 7-én, tehát a beszéd elhangzása előtti napon az ünnepség keretében mindketten Puskin-művekből olvastak fel közönség előtt. Íme Dosztojevszkij feleségének írott ingerült beszámolója: „Igen jól fogadtak, sokáig nem hagyták, hogy elkezdjem, egyre kiáltozták a nevemet, és a felolvasás után háromszor visszahívtak. De Turgenyevet, aki gyalázatosan rosszul olvasott, többször hívták vissza, mint engem. A kulisszák mögött... észrevettem vagy száz fiatalembert, akik tébolyodottan ordítottak, amikor Turgenyev kiment a színre”. E mondatok már-már a két író párbajaként állítják be az ünnepséget. S lehet, hogy Dosztojevszkij összeesküvéstől való féltelme indokolt volt: ha a „nyugatos” írók nem is szervezkedtek ellene, az egyetemi ifjúság valóban megragadta a lehetőséget, hogy Turgenyev mellett, s ezáltal közvetve Dosztojevszkij ellen tüntessen.

Az akkori haladó fiatalok – mint Ljotkova-Szultanova visszaemlékezéséből kitűnik – „gyűlölték” Dosztojevszkijt az *Ördögök* miatt, mert a regényt a forradalmi ifjúság megrágalmazásának tekintették, s elítélték *Az író naplójának* a „zsidókérdésről” írott szakaszait, illetve az 1877-es, a balkáni szláv népek érdekében indított háborút és hódító céljait pártoló cikkeit. „A társadalom bizonyos része lelkesen fogadta Dosztojevszkijnek e megnyilatkozásait, az ifjúság ellenben elkeseredetten harcolt az író nevének varázsa ellen, felháborodva idézte »a cárnak és népének szövetségéről« szóló prédikációját, a háborút dicsőítő lelkes és dölyfös szavait – »ha úgy akarjuk, legyőzhetetlenek vagyunk!«” A június 8-i beszéd közönsége tehát megosztott volt: voltak a teremben, akik ellenszenvvel fogadták,

mások viszont rajongó hívei lehettek. Az író már az előző napi Puskin-felolvasások után találkozott velük: „A szünetben, amikor végigmentem a termen, rengeteg ember, fiatal, öreg és nő, hozzám rohant, mondván: maga a mi prófétánk, maga jobbá tett bennünket, amikor elolvastuk a *Karamazovokat*”. Azaz Dosztojevszkij, ha igaz a feleségének írott beszámolója, már a beszéde előtti napon „prófétának” nevezték, s erkölcsi megjobbulásukról számoltak be neki – ugyanez történik hatványozottabban másnap. Úgy tűnik, a június 8-i beszéd sikere részben egy másik írásművön alapult: a folytatásokban megjelenő, a befejezéséhez közeledő *Karamazov testvérek* hatásán.

Ahhoz azonban, hogy megpróbáljam megválaszolni, sokadikként a sorban, miért vált-hatott ki oly példátlan lelkesedést a Puskin-beszéd, előbb röviden össze kell foglalnom Dosztojevszkij és Turgenyev kapcsolatának történetét. A viszonyuk – én legalábbis így tudom – 1867-ben romlott meg igazán, amikor Dosztojevszkij meglátogatta Turgenyevet Baden-Badenben, éles vitába keveredve vele *Füst* című új regényéről. De bizonyos, hogy már korábban gyanakodva figyelték egymást. Mit szólhatott például Dosztojevszkij 1863-as leveléhez a már évek óta Nyugat-Európában élő Turgenyev, amelyben arról számolt be pétervári írotársra, hogy a hatóságok betiltották fivérével együtt készített folyóiratukat, a *Vremját*: „Ön ismeri lapunk irányzatát: ez az irányzat félreérthetetlenül orosz, sőt nyugat-ellenes”. A címzett viszont vélhetően „nyugatos” íróként gondolt magára. Persze lehet, hogy a levélíró e mondatot a velélcenzúrára számítva fogalmazta meg, üzenetként a hatóságoknak, s lehet, hogy ekként olvasta a címzett is. De a tartalma igaz volt. S ha Turgenyev elolvasta ifjabb kollégája *Téli feljegyzések nyári élményekről* című, szintén 1863-ban közzétett nyugat-európai útirajzát, azzal szembesülhetett, hogy Dosztojevszkij Nyugat-Európa ádáz bírálója, aki fel kívánja szabadítani Oroszországot a nyugati civilizációs gyámság alól. Ha olvasta, bizonyosan nem tetszett neki. Az 1862 utáni években írott *Füst* ugyanis mintha válaszolt volna, akarva vagy akaratlanul, a *Téli feljegyzések* egyik fejtegetésére.

Az útirajz a 19. század közepének jól ismert fecsegő, tréfás, szeszélyes, kedélyes hangján szólal meg, amelyet annak idején Heine beszélt talán a leginkább szórakoztatón (magyarul pedig Petőfi). Dosztojevszkij azonban menet közben hangot vált, s a fecsegésbe szatirikus szakaszok és prófétai megszólalások ékelődnek. A Párizsról és Londonról szóló V. fejezet például egyszerűen a „Baál” címet viseli, jelezve, hogy e városokban bálványimádók és istentelenek élnek. Csapongó gondolatmenetében feltűnik a majdani Puskin-beszéd egyik tézise is: hogy e költő próféta volt, s az *Anyegin*ben a „népi szellem szemszögéből” láttatta, ítélte el nyugatos szellemi közegét. Feltűnik továbbá a Puskin-beszédhez utóbb írott szerzői értelmezés (*Néhány magyarázó szó*) tézise is, miszerint „szélsőségesen haladó pártunk szinte már eszelősen ragaszkodik” az „európai pórázhoz” és „gyámsághoz”. A *Téli feljegyzések* felől nézve a majdani Puskin-beszéd nem új lépésnek, inkább taktikus továbbfejlesztésnek tűnik írója pályáján. De túlzottan előreszaladtam e mondatokkal. Most csupán az útirajz III. fejezetének egyik szakaszára kívánok rámutatni, s kapcsolatba hozni a *Füst* egyik szereplőjével.

A III. fejezet az európai mintákhoz kötődő művelt orosz réteg éles hangú szatíróját foglalja magában. E réteg tagjai úgy érzik – írja a szerző –, hogy joguk van leleplezni az orosz nép civilizálatlanságát: „Ez a hit vagy csupán pöffeszkedés a néppel szemben, vagy gondolkodás nélküli, rabszolgai hajbókolás a civilizációnak éppen az európai formái előtt; így pedig még nevetségesebb ez az egész”. Potuginnak hívják a *Füst* című regény azon szereplőjét, aki a cselekményben ugyan mellékes, közvetítő szerepet kap, ám az elbeszélő lehetővé tette, hogy oldalakon át kifejtse a politikai nézeteit. Beszédének több része is válasznak tekinthető a *Téli feljegyzések* imént idézett szakaszára (s más hasonló nyugatbíráló szövegekre, amelyeket más szerzők írtak akkoriban). Potugin azon gúnyolódik például, hogy ha bárhol a világon tíz orosz összetalálkozik, s beszélgetni kezd, mindig ugyanaz a téma: Oroszország jelentősége és jövője. „No, és ilyenkor az a rothadt nyugat is meg-

kapja a magáét. Ez aztán a beszéd, tessék csak elgondolni! Minden ponton lepipál minket ez a nyugat, s mégis rothadt.” Az ilyen oroszok ellenében fogalmazza meg Potugin a maga álláspontját: „Igenis, kérem, igenis: én nyugatos vagyok, hódolója Európának; vagyis pontosabban annak a műveltségnek vagyok a hódolója, mellyel oly kedvesen csúfolkodnak minálunk mostanában, hódolója a civilizációnak – ez az, ez a találóbb szó erre – s szeretem teljes szívemből, hiszek benne, s más hitem nincs és nem is lesz soha”.

Mire Dosztojevszkij 1867-ben meglátogatta baden-badeni írórtársát, már folyt közöttük (szövegeik által) a vita. Mellékes kérdés, hogy a szerző nézeteit foglalta-e össze a szereplője vagy sem. Potugin élcelődése a mindig Oroszországon gondolkodó oroszokon, s hit-tétele a nyugati civilizáció mellett akkor is kihívás lehetett Dosztojevszkij számára, ha azt feltételeznénk, hogy Turgenyev nézetei eltértek ettől. Öt héttel azelőtt, hogy a látogatásra sor került volna, a *Füst* írója regényének védelmében levelet írt a kritikus Piszarevnek, leszögezve, hogy műve „nem tetszik úgyszólván egyetlen orosz olvasómnak sem”. A szereplők közül a legtöbb szó – miként majd vélhetően a Dosztojevszkijjal való szóváltásban is – nem a főszereplőről esett, hanem Potuginról. „Meglehet, ez az alak csak nekem kedves egyedül, mégis – örülök neki, hogy megjelent, és egymással versengve szidják a nagy pánszláv mámorban, amelynek mostanában nálunk olyan sokan átengedik magukat. Örülök, hogy éppen most tudtam zászlómra felírni a »civilizáció« jelszavát...” A levél mondatai mintha azt igazolnák, hogy a regényíró többé-kevésbé a sajátjának tekintette Potugin nézeteit – vagy mondjuk így: utólag kiállt értük. Ugyanezt tapasztalhatta 1867 nyarán a *Téli jegyzetek* szerzője. A Turgenyevnél tett látogatásáról hosszan, indulatosan számolt be (majdnem két hónappal később) pétervári barátjának, Majkovnak, többek közt így fogalmazva: „Ő maga mondta nekem, hogy könyvének fő gondolata, a lényege ez a mondat: »Ha Oroszország elsüllyedne, az emberiségnek semmi kára, semmi izgalma nem származnék belőle.« Kijelentette, hogy ez az ő alapvető véleménye Oroszországról”. Az idézett mondat Potugin „szónoklatából” való. Persze, hogy valójában milyen kifejezéseket használt Turgenyev a szóváltásuk során, nem tudjuk.

A *Füst* Baden-Badenben játszódik, orosz szereplőkkel. A mű első negyedét lapozva politikai szatírának vélheti az olvasó, ám egyszer csak megváltozik, szerelmi regénnyé alakul, szenvedélyes négyosztörténettel a középpontban, háttérbe szorítva a közéleti témát. Évekkel korábban a pétervári kritikus Antonovics azt írta az *Apák és fiúk* szerzőjéről: „Turgenyev úrnál költészet és tendencia mind ez ideig felváltva jelentkezett. Az *Aszja* tiszta költészete után a tendenciózus *A küszöbön* következett...” A *Füst*, ebben az értelemben, magában foglalja a szerelem tiszta költészetét és a politikai tendenciát is: a terjedelem nagy részét az előbbi foglalja el. A Majkovnak írott Dosztojevszkij-levelet olvasva viszont valószínűnek tűnik, hogy a szerző és látogatója közötti beszélgetés csupán a mű tendenciáját elemezte – akár azt is mondhatnám: Potugin nézeteit. A *Füst* a két író szóváltásában, úgy lehet, elvesztette „tiszta költészet” jellegét, s ideológiáivá egyszerűsödött. Ez történik majd tizenhárom évvel később a Puskin-beszédben Puskin műveivel is. Dosztojevszkijnek lesújtó véleménye volt a regényről. Turgenyev négy évvel később azt írta egyik levelezőtársának, visszaemlékezve a látogatásra: azért jött, „hogy istenigazában megdorgáljon a *Füst* miatt, amit véleménye szerint a hóhér kezével kéne máglyára vetni”.

Nem részletezem tovább a két író kapcsolatának későbbi történetét. Valamennyi olvasójuk tudja, hogy az *Ördögök* Karmazinov nevű alakja Turgenyev-paródia, s hogy a *Töretlen földet* az *Ördögök*re adott válasznak is lehet tekinteni. Az 1880-as Puskin-beszéd moszkvai közönsége ugyanúgy ismerte feszült viszonyukat, s tudott a szakadékról, amely politikai nézeteiket, világnézetüket elválasztotta egymástól. Ezért lehetett nagy hatása a gesztusnak, amellyel Dosztojevszkij a felolvasása közepén élt: vetélytársa megemlézésének. A félmondat az *Anyegin* hősnőjének, Tatjánának a dicséretébe ágyazódik: „megállapíthatjuk, hogy ilyen szépségű orosz női alkat szinte nem is született többé szépirodal-

munkban – talán Turgenyev *Nemesi fészek* című művének Lizája kivételével”. A teremben, Ljotkova-Szultanova visszaemlékezése szerint, ez történt: „Amikor Dosztojevszkij Liza Kalityinát említette (a *Nemesi fészek*ből), mint a »pozitív női jellem« példáját s Puskin Tatjánájával rokon mintaképét, beszédét Turgenyevnek szóló lelkes ováció szakította félbe. Az egész közönség felállt, csak úgy dübörgött a taps. Turgenyev nem akarta elfogadni ezt a lelkes tüntetést, erőszakkal cipelték ki az emelvény szélére. Sápadtan, zavartan hajlongott”. A közönség egy része, a haladó ifjúság voltaképp a szónok ellenében ünnepelte Liza megalkotóját; a többsége azonban, úgy képzelem, azt köszöntötte, hogy két nagy írója e gesztus által nyilvánosan megbékélhet egymással. Hálásak voltak, hogy nem kell választaniuk, hanem egyszerre fogadhatják el mindkettőjüket. Az áthidalhatatlannak tűnő ellentét áthidalódott. A Puskin-beszéd a maga csatáját, úgy sejtem, e félmondattal nyerte meg.

De miről is szól ez a beszéd, amelyet még *Az orosz filozófia története* című vaskos monográfia is tárgyal, noha filozófiai eszme-futtatást nemigen találunk benne? „Nem irodalomkritikusként szólok”, hangsúlyozza kétszer is a szónok, s valóban, a beszéd inkább szól Puskin ideológiai, mint szoros értelemben vett irodalmi teljesítményéről. Ha nekem kellené a címet választanom a szöveghez, *Az író naplója* egyik cikkének elnevezését venném kölcsön: ahogyan az *A történelem utópikus értelmezése* címet viseli, úgy viselhetné a beszéd a „Puskin utópikus értelmezése” címet, hiszen a költő életművének profetikus kiaknázását hajtja végre, ahogyan az említett cikk a történelem profetikus hasznosítását. S ez esetben a költő profetikus „útmutatásának” kibontója, a szónok maga is próféta, akinek témája végső soron – Potuginnal szólva – „Oroszország jelentősége és jövője”. Fejtegetésének ideológiai tengelye az orosz eszmetörténet *Leitmotívja*, a szülőföld–Európa-viszony. E tengelyhez igazítja hozzá a költő néhány alkotását, részletesen csupán két epikus művet tárgyalva, s még néhány műcímet megemlítve. A mai olvasó könnyen gondolhatja azt, hogy a beszéd a sokrétű, sokféle, ellentmondásos, kétértelműségben lubickoló, gyakran ironikus puskini költészet ideológiává egyszerűsítése. Csakhogy 1880-ban sikert aratott. Nyomtatott változatát a következő hónapokban sok kritika érte, de bírálói, ha jól tudom, nem a költő életművének ideológiai redukcióját kárhoztatták. Egy mai szemmel nézve interpretációs hibának tűnik, egkor bevett értésmód volt.

Az egyik verses epikai mű, amelyre Dosztojevszkij kitért, ifjúkori alkotás, a *Cigányok*. E tüneményes kis költemény, amely, úgy tetszik, oroszul még zeneibb, mint magyar fordításban, csupa toposz: nagyváros és puszta, azaz társadalmi és természeti élet ellentéte mint a rabság, illetve szabadság világa; a cigányság mint a szabad élet megtestesülése; szerelem és féltékenység, amely gyilkosságba torkoll. A Puskin-beszédben mindebből nem sok minden maradt. Dosztojevszkij kezén a mű politikai allegóriává, a főszereplő Aleko pedig társadalmi típusá lett. „Aleokban Puskin már felfedezte és zseniálisan bemutatta a szerencsétlen vándort, aki nem leli helyét saját hazájában, a történelmi orosz mártírt, aki oly történelmi végzettséggel bukkant fel a néptől elszakadt társadalmunkban.” Én inkább azt mondanám, hogy e „szerencsétlen vándort” Aleokban nem Puskin, hanem Dosztojevszkij fedezte fel. De nem okvetlenül szeretnék, csupán rámutatni, hogy a beszédben Puskin alkotásairól szólva nem irodalomértelmezés zajlik, hanem ideológiapépítés. A *Cigányok* főhősében voltaképpen a *Téli feljegyzésekből* már ismert téma testesül meg, a népi-degen orosz intelligencia, hogy elnyerje szerepét a szónok aktuális építményében.

Voltak a beszédnek olyan hallgatói, a már említett egyetemi ifjak, akik számára az Aleko-epizód volt a legfontosabb része a felolvasásnak. Hisz e rész arra szolgált, hogy Dosztojevszkij rámutathasson: e néptől elszakadt típus, „orosz értelmiségi társadalmunk” jellegzetes alakja, „tartósan meghonosodott nálunk”, s most szocialistaként „járja az idegen mezőket”, abban a hitben élve, „hogy fantasztikus tevékenységünkkel nemcsak a saját céljaikat érik el, nemcsak a maguk boldogságát teremtik meg, hanem az egész világot.

Mert az orosz vándoroknak az egész világ boldogságára van szükségük, hogy megnyugodjanak: olcsóbban nem adják...” A már említett Ljotkova-Szultanova nem felejtette el a beszéd gúnyos hangját, amellyel Aleko utódait, a szocialista értelmiségieket emlegette, hogy következő mondataiban kiterjessze e kritikát azokra a liberálisokra is, akik „az »európai szocializmus« egy árnyalatával” rokonszenveve társulnak az „orosz vándorokhoz”. A beszéd a *Cigányok* „utópikus értelmezése” révén dolgozta ki, képzelte el hallgatóival, majd olvasóival önnön politikai-ideológiai ellenfeleit.

Azt már nem mutatom be, hogyan egyszerűsödik a beszédben „útmutatássá” az *Anyejin*. Aki Puskin műveinek irodalmi értelmezésére kíváncsi, Szinyavszkij, Jurij Lotman, Péter Mihály könyveihez forduljon, vagy a Vajl–Genisz szerzőpáros Puskin-fejezeteihez, s ne Dosztojevszkijhez. A beszédben Puskinból „nagy népi író” lesz, az „orosz vándorok” ellenpólusa: művelt ember, aki „azonosult a néppel”. Innentől kezdve a szöveg már profetikus üzemmódban halad előre. A költő művével előre jelezte az orosz függetlenséget (azaz az európai kulturális-erkölcsi gyámság alóli kiszabadulást) és egyben a küldetést, amely az európai népek családjában az oroszokra vár – állította Dosztojevszkij. Puskin ugyanis, olvashatjuk, a világirodalomban egyedülálló érzékenységgel rendelkezett, hogy más népek, az összes többi nép lelkébe beleélje magát, s e képesség nem személyes volt, hanem népi: az orosz nép, nemzet egyedülálló képessége ez. Puskin műve tehát felmutatja az oroszok rendeltetését Európában és a világban: „az egyetemes emberi egyesülés”, a testvériség létrehozását, amelyre eme rendkívüli, Puskinéval azonos képességük jelöli ki őket. Nem egyszerűen szlavofil cél ez, hiszen nem az orosz civilizáció önállóságát és különleges értékét hirdeti (noha azt is), hanem európai, világméretű feladatát. S nem nyugatos cél, mert nem beilleszkedni kíván az európai civilizált világba, hanem utat mutatni neki, megoldást nyújtani belső bajaira, és vezetni. Ez volt a Puskin-beszéd nagy ideológiai leleménye: hogy az orosz egyetemes küldetés eszméje által meghaladja és ezáltal ki-egyenlítsé a szlavofil-nyugatos ellentétet.

Hallgassunk bele a beszédbé: „Igen, az orosz ember elhivatottsága kétségkívül Európára és világra szóló. Igazi orosz, tökéletes orosz a valóban ugyanannyit jelent (végső soron, ezt jegyezzék meg), mint minden ember testvérvé, vagy egyetemes emberré válni, ha így jobban tetszik. Ó, az egész szlavofil és nyugatos beállítottság nálunk csupán egy nagy, bár történelmileg szükségszerű félreértés. Az igazi orosz számára Európa és a nagy árja nemzetség minden birtoka ugyanolyan drága, mint maga Oroszország, mint saját földjének birtoka, mivel a mi birtokunk széles e világ, s nem karddal kívánjuk megszerezni, hanem a barátság erejével, és az emberiség egyesítésén fáradozó testvéri törekvésünkkel”. E hang, amely oly nagy hatást váltott ki a moszkvai teremben, idegen fülnek, azt hiszem, hamis. Az „alázattal teli ártatlanság hangja”, ahogyan Ewa M. Thompson nevezte a birodalmi terjeszkedést maga mögött tudó orosz irodalom jellegzetes kifejezőmódját. Dosztojevszkij közönsége bizonyára hálás volt a szerzőnek, hogy *Az író naplójában* írott cikkeivel szemben ezúttal nem kötötte össze az orosz küldetést a katonai megoldással. Nem orosz olvasó számára viszont nem hangzik igazán megnyugtatónak – tekintettel a birodalom méretére és terjeszkedési dinamikájára –, hogy „nem karddal kívánjuk megszerezni” mások birtokát.

Már a kortársak megállapították, hogy elemi hatását a Puskin-beszéd nem kijelentései újszerűségének köszönhette. A szöveg szinte minden témája ismert volt már a *Téli feljegyzésekből* vagy *Az író naplója* cikkeiből. Az előbbi sorozatról már esett szó. Két példa az utóbbiból: *A történelem utópikus értelmezése* című írás (1876-ból) hosszan taglalta az orosz nép egyetemes rendeltetését. Az összes többi nép „csak önmagában és önmagáért él”, írta a szerző; mi, oroszok viszont, a pravoszláviának köszönhetően, „mindenki szolgájává leszünk az egyetemes megbékélés érdekében”. A folyamat, amely már meg is kezdődött, „az emberiség végleges egyesüléséhez vezet”. Első lépése „az egész szlávágnak, mond-

hatni, Oroszország védőszárnyai alatt történő egyesülése” kell legyen – írta. De „nem a hódítást, nem az erőszakot szolgálja ez az egyesülés”, siet leszögezni – ám a bekezdés mégiscsak így fejeződik be: „Magától és ugyanezen cél érdekében, Konstantinápolynak előbb vagy utóbb miénknek kell lennie...” Amit persze nemigen lehetett elképzelni hódítás és erőszak nélkül. A háborút a cikkben is megjelölt célok érdekében háromnegyed évvel később indította el a cár.

Az *Egy szlavofil vallomásai*, ugyanebből a sorozatból, 1877-ből (már és még folyt a háború) kétféle szlavofilizmust különböztetett meg (túl a fogalom szitokszóként való alkalmazásán): az irányzat egyes hívei Oroszország feladatát minden szlávok egyesítésében látják, mások, mint a szerző maga is, továbbmenve, Európa, az egész emberiség egyesítésében. Az „új, testvéri, egyetemes szövetség” létrehozására azért az oroszok a legalkalmasabbak, mert az „egyesülés alapelvei a szlávság géniuszában rejlenek, de különösen a hatalmas orosz nép szellemében, amely oly sokat szenvedett”. Európa (a cikk mindig úgy beszél e térségről, mintha nem különféle államokból állna, amelyeket különféle népek laknak, hanem egyetlen ország lenne) nem akarja megérteni, hogy Oroszország a háborúját önzetlen és békés célokért vívja – panasolta a cikkíró a következő bekezdésekben, s azon is kénytelen volt eltöprengeni, már-már réalpolitikusként, nem lenne-e korai a katonai jellegű összeütközés „Európával”. De e bizonytalankodás után visszatért a magabiztossága, s kinyilvánította, hogy Európa belső társadalmi bajait csak Oroszország „alapelvei” oldhatják meg (véltetően a testvériség orosz eszméje), s írása vége felé hosszabb tirádát iktatott be arról, hogy mily drága is Európa az olyan szlavofil álmodozóknak, mint amilyen ő maga is. E szövegrész variánsával a Puskin-beszédben is találkozhatunk.

Lehetséges, hogy nemcsak a *Karamazov testvérek* miatt nevezték a beszéd elhangzása előtti napon moszkvai olvasói Dosztojevszkijt a prófétájuknak, hanem *Az író naplója* miatt is. A szónok szavába a hallgatói vélhetően belehallották a regény és a cikksorozat szavait is. Ugyanakkor figyelemre méltó, mennyivel óvatosabban járt el a szerző a beszédét, mint a cikkeket írva. Úgy emelte át belőlük az oroszország rendeltetésének eszméjét, hogy eltüntetett mellőle a pánszláv réalpolitikát, a háború, a hódítás témáját, és a pravoszláv egyházra tett utalásokat is. Sőt, a beszédben inkább az orosz nép, az orosz nemzet rendeltetéséről esik szó, mint Oroszországról. Az író, úgy látszik, komolyan gondolta bűvészmutatványát, szlavofilek és nyugatosok összebékítését (s voltaképpen ez volt beszédének az egyetlen váratlan eleme): az utóbbiak megnyerése érdekében nem eshetett szó pánszláv célokról, európai háborúról és pravoszláv elhivatottságról. Nem hangozhatott el az sem, hogy az európai civilizáció „mindenestül természetellenes és oktalan”, ahogyan az *Anna Karenináról* írott egyik cikkében fogalmazott. Ám a teremben ülők többsége számára valószínűleg átütött a beszéd mondatain háttérszöveggként *Az író naplója*. A mutatvány azonban sikerült. Ám a semmibe foszlott, amint a beszéd szövege nyomtatva megjelent.

A Puskin-beszéd az összebékítés szövege: az oroszország és Európa, az orosz nép és a művelt réteg, szlavofilek és nyugatosok, Dosztojevszkij és Turgenyev összebékítésének a kísérlete volt. A béke azonban egyetlen napra szólt. Turgenyev rövidesen így fogalmazott Sztaszjulevicsnek, a *Vesztnyik Jevropi* szerkesztőjének írott levelében: „Ez a rendkívül okos, csillogó, minden szenvedélyessége mellett is ravaszul összefabrikált beszéd teljes egészében hamis alapokon nyugszik, igen jólesik az orosz hiúságnak... Újra ugyanaz a büszkeség a megalázkodás álarca alatt...” Beszéde elutasító sajtóbeli fogadtatását látva maga a szerző is feladta békeközvetítő szerepét. *Az író naplójában* másodszor is kiadott beszéd elé írott *Néhány magyarító szóban* már újra az „orosz párt” „politikai harcosát” olvashatta a közönség. Az ádáz vita folytatódott.

A beszédet fogadó rendkívüli helyszíni lelkesedés bizonyára egyszerre szólt a többszörös összebékítési kísérletnek, s az orosz egyetemes küldetés ígéretének, amely a közösségi kisebbségi komplexust páratlan önbizalommá fordította át. A *Téli feljegyzésekben*, *Az író*

naplója cikkeiben, s a beszédben is újra és újra felbukkannak a kisebbségi érzés jelei: a panasza, hogy Európa nem ismeri és nem ismeri el, nem érti meg, ellenségesen fogadja, semmibe veszi az orosz teljesítményeket és törekvéseket. Hogyan lehetne kivívni Európa figyelmét – ezen töri a fejét a cikkíró még azon írásaiban is, amelyekben azt feltételezi, hogy hamarosan „a Nyugat szétrohad”, elárasztja a vér, és összeomlik. Az orosz egyetemes küldetés eszméje ellenben azt állítja, hogy az oroszország magasabb rendű, mint a Nyugat, ha nem is gazdasági vagy tudományos tekintetben, de erkölcsi, politikai-vallási értelemben. S azt állítja, hogy az oroszok, Oroszország hozhatják el a Nyugatnak „a megváltó szót”, orvosolhatják magukban hordozott alapelveik révén a társadalmi bajait, s ők teremthetik meg a világban az egyetemes megbékélést, az egyetemes emberi szövetséget, egyedülálló képességük által. Az orosz egyetemes küldetés eszméje a közösségi sértettséget, a mellőzöttséget, a fejletlenség érzését közösségi magabiztossággá változtatja át.

Ám az orosz *egyetemes küldetés* ígérete furcsa, szándékolatlan következménnyel is jár: a beszéd javaslatát az ideológiai ellenfél, az „orosz vándorok” elutasított politikai hitének a hasonmásává teszi. Ami számukra a szocialista eszme, amelyet világméretűen kívánnának megvalósítani, az az orosz egyetemes küldetés híve számára a keresztény testvériség világméretű érvényesülése. A már idézett ironikus sorok, amelyekkel Dosztojevszkij a szocialista „vándorok” meggyőződését jellemezte, saját javaslatára is igaz: ő is azt reméli, hogy nemcsak a maga népe boldogságát teremti meg, hanem az egész világot; ő is úgy véli, hogy a maga népe boldogságának az egész világ boldogítása a feltétele. „Mert az orosz vándoroknak az egész világ boldogságára van szükségük, hogy megnyugodjanak: olcsóbban nem adják...” Nem adja olcsóbban Dosztojevszkij sem. A szerkezeti párhuzam magyarázata vélhetően az, hogy mindkét ideológiai javaslat, a szocialista is és az orosz egyetemes küldetés is vallási modellt követ. Így van jelen kifejtetlenül a Puskin-beszédben mégiscsak a pravoszláv egyház egyetemes elhivatottságának gondolata.

Thomas Mann, akinek politikai (szerinte apolitikus) gondolkodására az I. világháború éveiben nagy hatással voltak Dosztojevszkij értékező írásai, például *Az író naplója* németre fordított cikkei, *Egy apolitikus ember elmékedései* című könyve egyik esszéjében így fogalmazott az orosz gondolkodóról szólva: „»Krisztus nem törődik a politikával«, mondta Luther. Dosztojevszkij sem törődött vele: a vallási zseni lényegében apolitikus”. Nekem úgy tűnik, Dosztojevszkij értékező prózájában egybeesett vallási és politikai gondolkodás – már ha ez utóbbi fogalmat nem a Thomas Mann-i mesterkéltlen leszűkített értelemben értjük. Szlavofil bírálója, Konsztantyin Leontyev azt kifogásolta többek között a Puskin-beszédben, hogy szerzője krisztusi eszményként jeleníti meg a népek egyetemes testvériségét, holott a Bibliában nincs ilyen eszme. Nem pravoszláv prófécia ez, írta, hanem „valamiféle általános humanitárius jövőndőlés”. Ami, az én szótáramra átfordítva, annyit jelent, hogy Mann tévedett: Dosztojevszkij művében nem vallással, hanem politikai vallással találkozunk. S éppen ez volt az oka, hogy elhangzásakor a beszéde vallásos érzelmeket váltott ki hallgatóiból, ám amint nyomtatva kikerült a nyilvánosságba, vitatottá válva elveszítette vallási jellegét: ideológiává lett.

Az esszé hivatkozásai

Dosztojevszkij Puskin-beszédét, *Téli feljegyzések nyári élményekről* című útirajzát, *Az „Anna Karenina” mint különös jelentőségű tény* című cikkét, továbbá az író feleségének, Pobedonoszcevnak, Turgenyevnek és Majkovnak írott leveleit e kötetből idézem: Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij: *Tanulmányok, levelek, vallomások*. Magyar Helikon, Budapest, 1972. A levelekből származó idézetek oldalszámai az előfordulás sorrendjében: 733., 727., 729., 730., 534., 573. – Szilágyi Ákos: *Oroszország elrablása*. Helikon, Budapest, 1999, 59–61.

– N. N. Sztrahov és J. P. Ljotkova-Szultanova visszaemlékezéseit lásd: *Istenkereső, pokoljáró. Kortársak Dosztojevszkijről*. Gondolat, Budapest, 1968. Idézett vagy hivatkozott oldalai az előfordulás sorrendjében: 402., 410–412., 413. sk. – A *Néhány magyarázó szó az alább következő Puskin-beszéd kapcsán, A történelem utópikus értelmezése és az Egy szlavofil vallomásai* című írásokat e kötetből idézem: Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij: *A történelem utópikus értelmezése. Tanulmányok*. Osiris, Budapest, 1998. – A Dosztojevszkij nyugatellenességéről tett megállapításaim részben Andrzej Walicki könyvfejezetére támaszkodnak: *Orosz és lengyel messianizmusok*. Attraktor, Máriabesnyő–Gödöllő, 2006, 95–119. – Turgenyev Piszarevhez írott levelét lásd: Turgenyev: *Visszaemlékezések, levelek*. Vál. Zöldhelyi Zsuzsa. Gondolat, Budapest, 1963, 246–248. – Antonovics kritikáját idézi: Zöldhelyi Zsuzsa: *Turgenyev világa*. Európa, Budapest, 1978, 195. – Turgenyev Polonszkijnek írott levelét az 1867-es találkozásról idézi: Ljudmila Szaraszkina: *Dosztojevszkij*. Kairosz, Budapest, 2016, 427. – P. P. Aprisko műve, *Az orosz filozófia története* (Osiris, Budapest, 2007) 373. és rákövetkező oldalain ír a Puskin-beszédről. – Az ajánlott Puskin-irodalom: Andrej Szinyavszkij: *Séták Puskinnal*. Európa, Budapest, 1994; Jurij Lotman: *Puskin*. Európa, Budapest, 1987; Péter Mihály: *„Pár tarka fejezet csupán...” Puskin „Jevgenyij Anyegin”-je a magyar fordítások tükrében*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1999; Pjotr Vajl – Alexandr Genisz: *Édes anyanyelv*. Az orosz irodalom aranykoráról. Európa, Budapest, 1998, 73–95. – Ewa M. Thompson: *A birodalom trubadúrjai. Az orosz irodalom és a kolonializmus*. Örökség Kulturpolitikai Intézet, Budapest, 2015, 51. – Turgenyev Sztaszjulevicsnek írott levelét idézi: Bakcsi György: *Dosztojevszkij*. Gondolat, Budapest, 1970, 414. – Thomas Mann kötetének „A hitről” című fejezetéből idéztem: *Egy apolitikus ember elmélkedései*. Helikon, Budapest, 2000, 462. – Konsztantyin Leontyev: *Az egyetemes szeretetről*. (Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij beszéde a Puskin-ünnepségen) című vitairata a fentebb említett Dosztojevszkij-kötet függelékéeként jelent meg magyarul: *A történelem utópikus értelmezése. Tanulmányok*. Osiris, Budapest, 1998. Idézetem a 156. oldalról való.

A NÉGYZET ATYJÁNAK LEVELEIBŐL

Molnár Farkas-dokumentumok

Egy Molnár Farkas (1897–1945) képzőművészeti munkásságát bemutató kiállítás előkészítése,¹ a számbajöhető anyag felkutatása során került elő néhány eddig ismeretlen levél, melyeket az építő-, festő- és tervező grafikus művész, a pécsi bauhauslerék egyike írt pécsi rokonának és barátjának, Gábor Jenőnek és feleségének. A hármójuk közötti családi kapcsolat ismert és jól dokumentált tény,² de egy pécsi nyaralóterv kapcsán Gábor Jenő és Molnár között érdemi szakmai (építészeti) kollaborációról is tudunk egy, a közelmúltban, a Gábor Jenő-hagyatékban felbukkant levélváltásnak köszönhetően.³ Az eddig nem ismert rajzok társaságában felfedezett néhány levél részben Weimarból, részben Budapestről íródott Pécsre, s Gábor Jenő örökösei őrizték meg őket.⁴ Dokumentumértékük leginkább abban rejlik, hogy nem kizárólag és nem is elsősorban a rokonság, hanem a barátság bensőséges szálai alkotják a két művész között az igazán szoros köteléket. Ez a barátság jóval a rokoni kapcsolat megpecsételése előtt kezdődött. A Molnárnál négy évvel idősebb Gábor Jenő már 1920 decemberében kulcsszerepet játszott a Pécsi Művészkör megalapításában, amelynek elnökévé azt a Dobrovics Pétert/Petar Dobrovicót választották, akinek a kései kuboexpresszionizmustól befolyásolt formanyelve és árkádikus kompozíciói mindkettőjükre kimutatható hatást gyakoroltak.⁵

Különös a Molnár-levelek évődő-ironizáló, olykor önironikus hangneme, amelyből a két művész eltérő pozíciójára következtethetünk. Gábor Jenő, a Pécssett főreáliskolai rajztanárként dolgozó, a többek közt Molnárnak is kiállítási fórumot jelentő Művészkört megszervező, képzőművészeti főiskolai diplomával rendelkező idősebb, ám „vidéki” jóbarát egyértelműen a támogatásra, tanácsokra és bennfentes információkra érdemesített, így érezhetően alárendelt kolléga szerepét játssza ebben a joviális hangvételő, intim levelezésben. Ennek magyarázata a közös indulás után merőben eltérően alakuló pályaképben lelhető fel. Míg Gábor Jenő Pécssett tanárkodik, helyi érdekű rajztanfolyamot vezet, addig barátja, Molnár Farkas a weimari Bauhaus növendéke, ott a huszadik századi építészeti modernizmus egyik legnagyobb hatású figurája, az intézményt vezető Walter Gropius saját építészirodájának munkatársa,⁶ nemzetközi művészcsoporthoz tartozó, a Bauhausbücher sorozat *Die Bühne im Bauhaus* című kötetének társszerzője, magyar és kül-

¹ „Fiú légijátékszerrel”. A képzőművész Molnár Farkas (1897–1945). Janus Pannonius Múzeum, Modern Magyar Képtár, Pécs. 2025. április 26. – szeptember 14.

² Molnár Farkas későbbi felesége, Herrfurth Hedvig Gábor Jenő feleségének, a levelezésben és dedikációkban „Macus” néven említett Szamohil Máriának másodunokatestvére és zongoratanára is volt.

³ Ferkai András: Ki tervezte Gábor Jenő festőművész pécsi nyaralóját? *Ars Hungarica*, 2020/3, 279–298.

⁴ Dr. Szőrényi Miklósnak tartozom köszönettel a levelek megismeréséért.

⁵ Bajkay Éva: Expresszívek a Pécsi Művészkörből. *Jelenkor*, 1997/9, 835–847. Várkonyi György: Festő a szigeten. A festő, publicista és művészetszervező Dobrovics. *Jelenkor*, 1997/9, 848–856.

⁶ Annemarie Jaeggi: „Egy Bauhaus, amely nem építhet, nem Bauhaus”. A magyarok hozzájárulása a korai Bauhaus építészetéhez. In: Bajkay Éva szerk.: „A művésztől az életig”. *Magyarok a Bauhausban*. Baranya Megyei Múzeumok Igazgatósága, Pécs, 2010, 96–117.

földi folyóiratokban megjelenő publicista s mindemellett az emigrációban létező magyar avantgárd weimari és bécsi helyszíneinek (Kassák *Ma*-körének) arculatformáló összekötője. 1925-ös végleges hazatérése után pedig avantgárd színházi kísérletek közreműködője,⁷ és ugyanebben az évben már a magát a festészeti modernizmus letéteményeseként pozicionáló KUT (Képzőművészek Új Társasága) kiállítója. Ebben az életútban és pályaképpen ugyanakkor különös aszinkronitás mutatkozik. A főntebb részletezett tapasztalatokat, kapcsolatokat, „beágyazottságot” magáénak tudó Molnár a levél megírása idején még mindig egyetemi hallgató, 1919-ben megszakított műegyetemi tanulmányait folytatja Budapesten annak érdekében, hogy a megszerzett diploma birtokában idővel kamarai tagsághoz s vele önálló tervezői jogosultsághoz jusson.⁸ Bizonyára tudathasadásos állapot, amit az is alátámasztani látszik, hogy a hallgatói jogviszonyát épp csak megújító Molnár a levél zárlatában erősen túltengő önértékeléssel „a négyzet atyja”-ként aposztrofálja magát. Ez az epitheton ornans (más alkalommal is használja az eposzi jelzőt) mindenképpen az utókor tárgyilagos kritikai magyarázatát igényli, mert egyrészt érthető, másrészt tarthatatlan.

De lássuk először a levelet, amelyet hiányos keltezése ellenére a benne említett melléklet (az *Új Föld* első száma)⁹ alapján biztonsággal datálhatunk 1927-re. A levél helyesírását csak a legszükségesebb mértékben javítottuk, többnyire ott, ahol az elírás nyilvánvaló volt.

*

Molnár Farkas kézzel írott levele Budapestről Gábor Jenőnek és feleségének Pécsre.
1927. február 2.

Kedves Macus és Jenőcske!

A napokban meg fog érkezni számotokra a remélem várva várt Új Föld egy gyűjtővív kísérletében, amely úgy is tudom, a régi spinett tetejére fog költözködni és a családalapítás örömeiből kimarad. Ugy mint Kassák-é, ami végeredményben nem olyan nagy baj, mert vele hadiállapotban vagyunk.¹⁰ A legközelebbi Dokumentum már nekimegy az új bolygónak,¹¹ és véres szájjal nem fog kímélni engemet sem, aki pár héttel ezelőtt még tényleg dokumentuma voltam valami abszolútban való hi-

⁷ Ferkai András: A Bauhaus utóélete a magyarországi építészet néhány példáján. In: Bajkay: „A művészettől az életig”, i. m., 345–357.

⁸ Molnár Farkas rövid életrajzát lásd: Ferkai András: *Molnár Farkas*. TERC Kft. Budapest, 2011, 445.

⁹ 1927-ben mindössze három lapszámot megért folyóirat. Szerkesztő-kiadója Remenyik Zsigmond, felelős szerkesztője Tamás Aladár, művészeti szerkesztője és címlapjának tervezője Bortnyik Sándor. A lap az avantgárd Kassákkal és az ő konstruktivizmus-felfogásával szakító „renegátjainak” fóruma lett.

¹⁰ Kassák hazatérése után, 1926 decemberében indított új lapjának, az avantgárd utóvédharcait folytató *Dokumentumnak* az *Új Föld* és az 1927–1930 között Tamás Aladár szerkesztésében kiadott *100%*, a kommunista párt legális folyóirata volt a riválisa. A konstruktivizmus és általában az avantgárd megítélésében mutatkozó különbségek ellenére a *Dokumentum* és az *Új Föld* egyaránt lelkes propagátora volt a Bauhausnak, benne a magyarok tevékenységének. Az *Új Föld* a pécsiek közül Molnáron kívül Stefán Henrik és Forbát Alfréd munkáit is közölte.

¹¹ A *Dokumentum* 1927. januári számának 32. oldalán jelent meg *Kolumbusz megérkezett az „Új Földre”* címmel d. t. (Déry Tibor) dadaista párbeszédnek álcázott, több mint gunyoros „lapszemléje”. A rövid cikkben Déry nem kíméli a Punaluáról író Palasovszkyt (a szóhasználat különös aktualitása miatt érdemes szó szerint idézni: „Vulvára, poloskára, lueszre emlékeztet”), s hosszan citálja a Modern Magyar Muzsikusok Szabad Egyesületének előkészítő bizottsága által jegyzett nyílt levelet, amit programcikkek tekint, s rámutat arra az ellentmondásra, „hogy a vezércikk meg akarja semmisíteni az eddigi kultúrát, míg a programcikk az eddigi kultúrára akar építeni”.

temnek?¹² De hát így van ez, csak egy pápát lehet szolgálni. Nekem persze meg mint aféle született színtváltoztató betyár türingiainak, jobban esik ott lenni, ahol egy se pápa. Mert már a mi Remenyikünk,¹³ aki eleinte amerikai külszínével megtévesztett, egy igazán bele nem való gáláns magyar zsentri, a kis Tamás Aladár¹⁴ meg egy helyes izr. költő, a Bortnyik pedig kebelbarátom.¹⁵ Mindenesetre mint a három klisémet¹⁶ látod, nem kímélik a pénzt és eme perverz szórakozásomat kielégítik. A következők szám már a nyomdában van, ez még különb lesz minden tekintetben.¹⁷ Bár a kiállításra ennek is, az eddig megjelent pesti dolgokhoz képest.

Jenő, ezt érdemes neked megrendelni! Ha ismerőseid közül az Elekkel beszélsz, beszélj őt is rá. A Micinél pedig egyenesen szföügynek tekintem a dolgot. Kelermannak (sic!)¹⁸ is meg kellene rendelni. Különben ezek mind kapnak mutatóványszámot és jól megszövegezett előfizetési felhívást.

Mit csináltok! Jó ügye a farsang, a magatok fajta boldog házaspárnak. Vajha én is köztetek lehetnék, Hedvig, Mici, Frici, Mancsi, Macus, Gobzi, Margit, Olga, Smonci, Klári, én örök szerelmem, kikre agglégényes hideg szobámban annyiszor elgondolok. Negyedik hete szakadtam el tőletek, azóta szakadatlanul vasbetonnal pasziáncozok (sic!), egy szépen sikerült vasbeton vizsgával dicsekedhetek!¹⁹ meg azzal, hogy a Múcsarnokba személyes névre szóló meghívást kaptam a tavaszi tárlatra. Sőt kénytelen vagyok Breuernak is konkurenciát csinálni, mert két szoba bútorra megrendelést kaptam. Breuer Pécssett sokat ígért, de semmit sem tartott be.²⁰ Egy közönséges szélhámós. De nem bánom azért, mert ismerem a feleségét.

Bolond vagyok, sokat iszom és járok a moziba. Tegnap pedig a hátgerincemből is leadtam, ezért írok ilyen hebehurgyán.

¹² A kiábrándultságát, csalódottságát e baráti levélben is hangoztató Molnár elleni támadásnak a Dokumentumban nincs nyoma.

¹³ Remenyik Zsigmond (1900–1962) magyar nemesi családból származó, évekig Dél-Amerikában élő, spanyolul is publikáló író, 1927-ben az *Uj Föld* szerkesztője. Írásai ezt megelőzően a bécsi *Mában* is megjelentek.

¹⁴ Tamás Aladár (1899–1992) író, költő, 1927-ben az *Uj Föld* szerkesztője, s ugyanekkortól az 1930-ig megjelenő 100%-nak is főszerkesztője. 1923–1925 között a *Mában* Kassák is közölte írásait. A „helyes kis izr. költő”-vel (aki hosszú élete folyamán mindvégig megmaradt híthű kommunis-tának) Molnárnak szoros munkakapcsolata volt: a 100% címlapját és a 100% Kiadó könyveinek borítóját is ő tervezte, a lapban 1927–1929 között rendszeresen jelentek meg – főként építészeti tárgyú – írásai.

¹⁵ Bortnyik Sándort 1922-ben Molnár hívta el Bécsből, a *Ma* köréből Weimarba. Bortnyik nem iratkozott be a Bauhausba, de szoros kapcsolatot ápolta a Theo van Doesburg *De Stijl*-tanfolyamát látogató ottani magyarokkal. Hazatérésük után, 1925-ben mindketten közreműködtek a Palasovszky Ödön és Hevesy Iván szervezte Zöld Szamár Színház produkcióiban.

¹⁶ Az *Uj Föld* első száma Molnár Farkas *Építészeti mint művészet* című írását közli, a szerző két, 1925-ből származó villatervének reprodukciójával.

¹⁷ A második szám a „6X6 házak” terveit mutatja be a 37. oldalon.

¹⁸ Dr. Kellermann Emil (1896, Villány – 1944, Auschwitz) orvos, autodidakta festő, a Pécsi Képzőművészek és Műbarátok Társaságának tagja. 1943-ban önálló kiállítása volt a budapesti Tamás Galériában. A katalógus előszavát Kállai Ernő írta.

¹⁹ Molnár műegyetemi tanulmányait hazatérése után, 1925 szeptemberétől folytatta. 1927 tavaszán esedékes diplomáját egy sikertelen, ezért megismételt szigorlat miatt csak 1928 januárjában állították ki. Ferkai: *Molnár Farkas*, i. m., 272–273.

²⁰ Nem tudni pontosan, mire utal Molnár. Az viszont köztudott, hogy a Breuertől nyert információk is szerepet játszottak Molnárnak a Bauhausba történt jelentkezésében. Bajkay Éva: Molnár, az ismeretlen festő. A pálya első évtizedének képei. In: Uő. szerk.: *Molnár Farkas (1897–1945)*. Pannónia Könyvek, Pécs, é. n. (2010), 27. 1924-ben Weimarban Breuer, Molnár és Georg Muche közös nyilatkozatban követelték az építészképzés elindítását a Bauhausban. A memorandum magyar fordítását közli Bajkay: „A művészettől az életig”, i. m., 114–115. Későbbi együttműködésük jelentős állomása, hogy Breuer 1934 végi hazatelepülési kísérlete során közös tervezőirodát működ-tetnek Fischer Józseffel hármasban. Ferkai: *Molnár Farkas*, i. m., 445.

Mit csinál Čačinovič,²¹ mikor jön fel Pestre? Úgy mondta, hogy igen. Ti is felruccanhatnátok húshagyóra. Csinálunk egy Új Föld murit. Már készülnek az Ödipus királyt civilbe lejátszani. Van valami ujság?

Ölel benneteket
baráti szeretettel
a négyzet atyja: Farkas
febr. 2.

A levelet záró formula hangsúlyos önmeghatározásának tüzetesebb vizsgálata külön exkurzust igényel. Molnár építész, képzőművészi és alkalmazott grafikus oeuvre-jének egy szakaszában, kimutathatóan 1922–1925 között a négyzetnek – leginkább vörös változatának – valóban meghatározó, a reklámgrafikai munkákon kifejezetten emblémaszerű szerepe van. A Molnár Farkas-monográfiában közölt életműjegyzékben Ferkai András időrendben sorolja fel ennek a vonulatnak főbb állomásait: az újvidéki *ÚT* folyóirat címlapját 1923 októberéből, a bécsi *Ma* címlapját 1924 februárjából, a Bauhausbücher sorozat Gropius írta *Internationale Architektur* kötetének borítóját 1924-ből (megjelent 1925-ben) és a *Magyar Írás* folyóirat hátsó borítóján saját, Mentor könyvesboltbeli kiállításának hirdetését, ugyancsak 1925-ből.²² Ám ezeket az alkalmazott grafikai felületekre komponált négyzeteket együtt látva sem feledkezhetünk meg arról, hogy 1922–1923 a nemzetközi konstruktivista „fordulat” éve, amikor Németországban – Berlinben, Düsseldorfban és Weimarban – egyszerre jelentkezik a mozgalom orosz és holland szála. Ezeknek az erőteljes impulzusoknak a hatása kimutatható a Bauhausban általában és Molnár Farkas munkásságában különösen is. Molnár a szintén pécsi Weiningerrel és Forbáttal együtt részt vesz Theo van Doesburg *De Stijl*-kurzusán,²³ s jórészt ennek hatására fogalmazza meg a K.U.R.I. = Konstruktív, Utilitár, Racionell, Internacional (sic!) manifesztumot.²⁴ Az általa szervezett csoport kiáltványát, amelynek ugyancsak logója a négyzet, s amelynek építészeti elveit a világmodellként is értelmezhető „világ-KURI”, azaz a Rote Würfel, a *Vörös kockaház* tervei hivatottak képviselni. A terveket és a *Vörös kockaház* makettjét 1923-ban a Bauhaus weimari bemutatózó/beszámoló kiállításán mutatják be.²⁵ Úgy tűnik, hogy itt kapcsolódik össze e szimbolikus formák pragmatikus és utópisztikus felfogása, de minden, a holland neoplaszticizmussal kimutatható direkt kapcsolat ellenére itt, és később is, az orosz hatás mutatkozik erőteljesebbnek. Nem is elsősorban olyan, jelen okfejtésünk szempontjából másodlagos konkrétumok miatt, hogy Molnár weimari rézkarcain, hidegtű-lapjain²⁶ (csakúgy, mint Forbát és az átmenetileg

²¹ Čačinovič (1928-tól Tarai) Lajos (1886–1973), építész, képzőművész, a Pécsi Művészkör 1921-es tavaszi kiállításának résztvevője. Molnárral, Stefán Henrikkel, Johan Hugóval és Weininger Andorral együtt nyert felvételt a Bauhausba 1921 őszén, de tanulmányait anyagi okok miatt nem tudta megkezdeni. 1925-től mérnökként és tanárként dolgozott Pécsen. Mendöl Zsuzsanna: Csacsinovics Lajos életrajza. In: Bajkay: „A művészettől az életig”, i. m., 379.

²² Ferkai: *Molnár Farkas*, i. m., 396–397.

²³ Gergely Mariann: De Stijl kontra Bauhaus. A magyarok szerepe a Bauhaus konstruktivista fordulatában. In: Bajkay: „A művészettől az életig”, i. m., 174–189.

²⁴ A csoportról: Eva Baikay-Rosch: Die KURI-Gruppe. In: Hubertus Gaßner szerk.: *Wechselwirkungen. Ungarische Avantgarde in der Weimarer Republik*. Marburg, Jonas, 1986, 56–74. A manifesztum szövegét magyarul először az újvidéki *Út* 2. évf. 1. sz. (1923. április 15., 2.) közli. Később számtalan újraközlés látott napvilágot különböző összeállításokban. Legutóbb például Bajkay: „A művészettől az életig”, i. m., 190., Ferkai: *Molnár Farkas*, i. m., 404.

²⁵ Annemarie Jaeggi: „Egy Bauhaus...”. In: Bajkay Éva szerk.: „A művészettől az életig”, i. m., 102–103.

²⁶ Várkonyi György: Fiú légijátékszerrel. Molnár Farkas weimari karcái. In: Bajkay: „A művészettől az életig”, i. m., 198–213.

szintén ott időző Bortnyik festményein) felfedezhető Liszickij prounjainak, Malevics architektonjainak, planíjainak idézetei, parafrázisai, hanem azért is, mert a fekete (az volt előbb) és a vörös négyzet egyetemes értelmű jelképként, mi több jövőképként való „felmutatásának” eredeti gesztusa az oroszokhoz köthető: az „ős” Malevicshez (akinek *A tárgynélküli világ* című írását a Bauhausbücher sorozat 11. köteteként megjelentetik),²⁷ valamint El Liszickijhez, aki 1922–1923-ban aktív összekötő szerepet játszik az orosz–német avantgárd művészeti kapcsolatokban. Ráadásul a négyzet mint szimbolikus alakzat „megelevenítésének” mozzanata pontosan datálható és lokalizálható: 1919, Vityebszk, Malevics és Liszickij együttműködése az UNOVISZ-ban. (A történetet és az eredetmítoszt Forgács Éva írja le minden részletre kiterjedően.²⁸) Ettől kezdve lesz a fekete, majd a vörös négyzet az orosz avantgárd utópizmusának jelképe, itt deklarálják, hogy a szuprematizmus nem más, mint a forradalom vizuális nyelve, itt lesz „világítótoronnyá” a szuprematizmus négyzete, s a vörös négyzet egyenesen a művészetek világforradalmának jele. Ugyanakkor az sem elhanyagolható tény, hogy a szakralizált formai és színbeli képlet popularizálódásának kezdete is (a szintén építész végzettségű, Molnár által személyesen is ismert) Liszickijhez köthető, aki 1922-ben Berlinben adta ki az 1920-ban írt szuprematista meséjét, a *Két négyzet történetét*. 1922 Molnár *Vörös kockaház*-tervei készültek ideje is.

A vörös négyzet a tervezést kísérő fázisrajzokon, képi jellegű tanulmányokon a vörös kocka oldalnézeteként jelenik meg, s ez a Molnár által következetesen alkalmazott síkidomnak egy másfajta, ugyancsak lehetséges genealógiájára világít rá. Ennek, a platóni tökéletes testek egyikéből, a hexaéderből, azaz kockából indított, s a Bauhausra is ható francia forradalmi építészetnek, illetve Burke szépségelméletének látens hatásáig terjedő eredetkutatásnak azonban e kommentár keretei között már végképp nincs tere. Az viszont aligha kerülhető meg – végül az inherens környezetet is megemlítve –, hogy a vörös négyzet már az 1923-as weimari Bauhaus-kiállítás Fritz Schleifer, Kurt Schmidt vagy Herbert Bayer tervezte plakátjain is megjelenik.²⁹ A kiállításához kiadott könyv (*Staatliches Bauhaus in Weimar 1919–1923*) négyzetes formátumú oldalainak egyikén színes illusztrációban közli a Bauhaus vizuális képleteként felfogott, a három alapszínnek és alapformának egymáshoz rendeléséből alkotott rendszert, amelyben a kék kör és a sárga háromszög mellett a vörös négyzet, illetve térbeli megfelelője, a vörös kocka szerepel harmadikként. Ugyanezt a vörös előoldalú kockát helyezi el 1923-ban Kurt Schmidt, *Mechanikus balettjé*hez készített színpadképén. Tény viszont, hogy mindezeket megelőzte Peter Keler KURI kompozíciója 1922-ből, ahol a négyzet alakú „konstruktív” mező vörös alapszínű.³⁰ Kétségtelen, hogy a Molnár-oeuvre és a konstruktivizmus négyzetének különleges viszonyában mutatkozó kezdőpontot is az 1922-es évben kell keresnünk. Pontos időrendet rekonstruálni a különböző műformákban ekkortól felbukkanó négyzetes alakzatok között bajos, de egy akár szimbolikusnak is tekinthető mozzanat jól megragadható. Az 1921-es itáliai utazás élményanyagát feldolgozó, Stefán Henrik és Molnár hat-hat litografált lapját tartalmazó, *Italia 921* címmel 1922-ben megjelent grafikai mappa címoldalát és vastag papírra fametszet technikával nyomott külső borítóját egyaránt Molnár tervezte, de a két

²⁷ Moholy-Nagy László készít hozzá borítótervet 1927-ben – természetesen vörös négyzettel.

²⁸ Forgács Éva: Fekete négyzet és vörös négyzet. Malevics és Liszickij alkotói kapcsolata. *Holmi*, 2001/4, 485–497.

²⁹ Bakos Katalin: A Bauhaus magyar művészeinek munkája a tervezőgrafika területén. In: Bajkay: „A művészettől az életig”, i. m., 248–265, 293., 295. kép. Wulf Herzogenrath: Typografie in der Reklame-Werkstatt. In: Uő. et al. szerk.: *Bauhaus Utopien. Arbeiten auf Papier*. Cantz Verlag, Budapest – Madrid – Köln, 1988, 103–115.

³⁰ Színesben reprodukálva Bajkay: „A művészettől az életig”, i. m., 210. kép. A Molnár-féle *Vörös kockaház* tervezésének állomásait és annak Bauhausbeli vizuális környezetét lásd Ferka: *Molnár Farkas*, i. m., 98–107.

változat két külön világot jelez. Utóbbin, a *De Stijl*, illetve konkrétan van Doesburg tipográfiai újításának hatását mutató oldalon a kompozíció építményének alapköve egy fekete négyzet.³¹

A négyzet effajta emblematis használatában ugyan felfedezhetők ideológiai intenciók, ám azok általában nem politikai, hanem esztétikai jellegűek. A négyzetnek ekkor, a húszas évek elején kezdődő diadalútja nem a világforradalom utópisztikus expanziójának jegyében, hanem a konstruktivizmus nemzetközi vizuális nyelvvé, tendenciává (váltaképpen *divattá*) válásának nyomán bontakozik ki. A vörös négyzet az autonóm műalkotásokon (festményeken, kollázsokon), folyóiratcímlapokon és hirdetésekben (!) többnyire a *dekoratív* kompozíció hangsúlykijelölő elemeként, néhol pedig „rejtőző” tökéletes formaként kap szerepet. E trend dinamikáját jelzi az is, hogy azzal egy időben, amikor a *De Stijl* logóként, a nemzetközi konstruktivizmus névjegyeként kezdi használni a négyzetet, Kassák is áttér az addig álló téglány formában szerkesztett *Ma* új, immár négyzetes formátumára.³² 1922 októberét írjuk ekkor, s a fekete és a vörös négyzet külön-külön és együtt is gyakorta tűnik fel a szerkesztő grafikai munkáin. Néhány évvel később, 1927-ben a Molnár Farkas levelében említett *Új Föld* első számának Bortnyik tervezte borítóját a fekete négyzet uralja, míg a vetélytárs *Dokumentum* harmadik számának címlapját Kassák az ismerős vörös négyzettel tervezi meg. Ezek szerint a tervező grafikus Molnár Kassákhöz és Bortnyikhoz hasonlóan csak egyike azoknak, akik a fekete és vörös négyzet(ek) univerzális szimbólumrendszerét alkalmazzák. Mert kétségtelen, hogy ez az „ikon” lesz a húszas években a közép-európai (magyar, román, lengyel, jugoszláv, szlovén) avantgárd műhelyeket (szerkesztőségeket)³³ hálózatba foglaló „szellemi internacionálé” egyik védjegye.³⁴ A fentebbi vázlatos körkép egyértelművé teszi, hogy Molnár Farkas sem genetikai, sem szociális értelemben nem atyja a négyzetnek, ahogy építészként sem a kockának. Viszont bizonyos időhatárok között lelkes és elkötelezett felhasználója annak az összetett történelmi, szellemi potenciálnak, amit ezek az alakzatok hordoznak. A copyrightot – ahogy a levelezésből kiténik – csupán kisajátította. Úgy is mondhatnánk, a négyzetnek Molnár Farkas nem *atyja*, hanem fogadott *gyermeke*.

³¹ A két oldal összehasonlító elemzését lásd Ferkai: *Molnár Farkas*, i. m., 64.

³² Szeredi Merse Pál: *A Ma négyzetes formátuma*. Kézirat. A megvédésre váró disszertáció e fejezetének megismeréséért a szerzőnek tartozom köszönettel.

³³ A szétesett Habsburg Birodalom, azaz az Osztrák–Magyar Monarchia romjain keletkezett új nemzetállamok kulturális összekötőjeként működő avantgárd folyóirat-hálózat szisztematikus áttekintését lásd Lenka Bydžovská: *A Shared World*. In: Karel Šrp szerk.: *Years of Disarray 1908–1928. Avant-gardes in Central Europe*. Arbor vitae societatis, Muzeum umění Olomouc, 2018, 293–313.

³⁴ A „szellemi internacionálé” kifejezést Passuth Krisztina vezette be a korszak irodalmába. Passuth Krisztina: *Tranzit. Tanulmányok a kelet-közép-európai avantgarde művészet témaköréből*. Új Művészet Kiadó, Budapest, 1996.

KASSÁK LAJOS ÉS A MA FOLYÓIRAT NEMZETKÖZI KAPCSOLATAIBÓL

A jugoszláv és a spanyol avantgárd (1921–1922)

Kassák Lajos író, költő és mozgalmászervező 1916-ban indította meg Budapesten a *Ma* című irodalmi és művészeti folyóiratát, amely rövidesen a magyar avantgárd mozgalom legfontosabb fórumává vált. Az első világháborút követő forradalmi időszakban a Kassák által vezetett aktivista csoport támogatta a Tanácsköztársaság kultúrpolitikáját, ennek következtében pedig 1919 második felében a mozgalom legtöbb tagja bécsi emigrációba kényszerült. Kassák 1920 tavaszától 1925 nyaráig Bécsben szerkesztette tovább a *Ma* folyóiratot, amely továbbra is magyar nyelven jelent meg, azonban a korábbi időszakhoz képest sokkal szélesebb nemzetközi horizonttal. Kassák a bécsi emigráció idején a *Ma* programjává emelte a nemzetközi avantgárd csoportokkal való kapcsolatépítést, így folyóirata az 1920-as évek első felében nemcsak a magyar, hanem az európai avantgárd író- és képzőművész csoportok előtt is ismertté vált. Az avantgárd folyóiratok ekkoriban szorosabb vagy lazább módon, de együttműködtek egymással. A szerkesztőségek ingyenesen küldték meg egymásnak újabb számaikat, rendszeresen közölték egymás szövegeit (sok esetben fordításban), valamint a folyóiratok illusztrációs anyagát is felajánlották partnereiknek. Kassák Bécsben nagy mértékben támaszkodott nemzetközi kapcsolataira, és a *Ma* 1923–1925 között a nemzetközi konstruktivizmus egyik legfontosabb folyóiratává vált. Ezt a folyamatot azonban egy hosszabb kereső, tapogatózó időszak előzte meg. Kassák számára 1920 és 1922 között a legfontosabb nemzetközi kapcsolódási pontok a francia és német dada mozgalom tagjai és folyóiratai voltak, de számos más lappal és csoporttal is kapcsolatokat épített ki, amelyek azonban kevésbé voltak hosszú életűek. Tanulmányomban ebből az időszakból rekonstruálom Kassák és a *Ma* kapcsolatait a jugoszláviai avantgárd csoportokkal – a *Zenit* folyóirat körével, valamint az újvidéki avantgárd művészek által kiadott *Út* folyóirattal –, valamint a spanyol avantgárdokkal Madridban az *Ultra* folyóirat körén, és Párizsban, a chilei származású költőn, Vicente Huidobrón keresztül.

Kassák és a jugoszláv avantgárd mozgalom: a *Zenit* és az *Út* folyóirat

A *Ma* 1921. júniusi számában jelent meg Boško Tokin összefoglalója az „új művészeti törekvésekről” Jugoszláviában, *Zenit*, *Zenitizmus* címmel. Tokin az első világháború után néhány évig Párizsban élt, majd 1920-ban tért vissza Jugoszláviába, ahol a belgrádi *Progress* (Halaadás) napilap, majd az 1921. februárban indított *Zenit* munkatársa lett kritikusként. Beszámolójában, amelyet főként a *Zenit*et szerkesztő Ljubomir Micić *Човек и уметност* (Ember és művészet) című manifesztumára támaszkodva írt, kifejtette, hogy a modern művészeti tö-

---

A tanulmány a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Petőfi Irodalmi Múzeum – Kassák Múzeum Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal – OTKA FK-139325 számú, *Kassák Lajos és Simon Jolán 1909 és 1928 közötti levelezésének digitális kritikai kiadása és a modernségkutatás új perspektívái* című kutatási projektjéhez kapcsolódóan készült.

rekvések között a *Zenit* jelenti Jugoszláviában az „új fázist”, és célja az „egységes, internacionális összmozgalom megteremtése”.¹ A folyóirat művészetfilozófiáját, a zenitizmust Tokin úgy határozta meg, mint ami „az expresszionizmusból indult ki, áthaladt rajta, s elérkezett az absztrakt, metakozmikus expresszionizmusig: a legmagasabb művészeti kifejezési formához”.² Tokin írása több éven át tartó szövetség kezdetét jelentette a *Ma* és a Zágrábban, majd 1923-tól Belgrádban kiadott *Zenit* között, amely azonban nem volt előzmények nélküli.³ Tokin 1920 szeptemberében, *A magyar líra „aktívizmusa”* című cikkében mutatta be Kassák körét. „A magyar mozgalom társadalmi, politikai és irodalmi aspektusainak elemzése során Tokin az eredeti német expresszionizmusnál is többre értékelte azt, kifejezettebb forradalmisága, határozottsága és radikalizmusa okán” – írta Vida Golubović a két mozgalom kapcsolatát bemutató esszéjében.⁴ Kassák költészete mellett Tokin az ekkoriban a *Mában* publikáló felvidéki költő, Mihályi Ödön verseit emelte ki, és *Mindenkihez* (Svima) című költeménynek szerb fordítását is közölte a kritikához kapcsolódóan.⁵

A két csoport között közvetlen kapcsolat is létrejött 1921-ben: Ljubomir Micić testvére, az író és képzőművész Branko Ve Poljanski (Branislav Micić) Bécsen keresztül utazott Berlinbe, hogy a frissen létrehozott *Zenit* ideológiáját hirdesse, miután az 1921 tavaszán kiadott ljubljana *Svetokret* című folyóiratának második számát már nem tudta megjelentetni. Bécsben a kortárs művészeti kiállítások látogatása mellett találkozott Kassákkal is, aki átadta neki az 1920-ban megjelent *Máglyák énekelnek* című verseskötetét. A találkozási követően Tokin vette fel levélben a kapcsolatot Kassákkal, aki már a *Zenit* harmadik, 1921. áprilisi számának megjelenése előtt elküldte a *Ma* aktuális számait a zágrábi szerkesztőségnek.⁶

Tokin és Micić – Golubović által közreadott – levelezésében fedezhetők fel Kassák és a *Zenit*-kör további kapcsolatainak nyomai: Kassák a *Máglyák énekelnek* szerb fordításának elkészítésére igyekezett felkérni Tokint, amelyet a *Zenit* meg is hirdetett.⁷ Poljanski és Tokin Kassák mellett a fordítóként dolgozó bécsi költővel, Josef Kalmerral is megismerkedett, akinek két verse jelent meg a *Zenit* 1921. tavaszi számaiban, német nyelven. A kétirányú kapcsolatot támasztja alá az is, hogy a *Zenit* nemzetközi társszerkesztője, Ivan Goll feltehetően az első megjelenést megelőzően megküldte Kassáknak a *Paris brennt* (Párizs ég) című hosszúversének egy részletét. A költemény 1921. szeptemberben jelent meg a *Zenit* külökiadásaként, Kassák azonban már Tokin esszéje mellett, a *Ma* júniusi számában közölte a vers egy részletét magyarul, *Gillotin* címmel.⁸ A *Zenit* következő számában, *A Ma és a magyar aktivista mozgalom* című cikkében Tokin azt hangsúlyozta, hogy Kassák és Micić mozgalma eszmeileg közel áll egymáshoz. „Törekvésük a miénkhez hasonló. Ők is a kiutat keresik” – írta. „Már őket sem elégíti ki az expresszionizmus. Nagyon radikálisan haladnak tovább. Egyre inkább a dadaista hangzás jellemzi őket. Az aktivista csoport

¹ Vidosava Golubović: *A Zenit és a magyar avantgárd*. In: Szerk. Sasvári Edit – Marinko Sudac: *A kölcsönös hatások körei. A Marinko Sudac Gyűjtemény*. Petőfi Irodalmi Múzeum – Kassák Múzeum, Budapest, 2012, 36–55., 41.

² Bosko Tokin: *Zenit, Zenitizmus* (ford. ismeretlen). *Ma*, 6. évf. 7. szám (1921. június 1.), 100.

³ Bővebben lásd: Tyrus Miller: *Zenit in the Mirror of the Hungarian Avant-Garde*. In: Szerk. Borjan Jović – Irina Subotić: *Sto godina casopisa Zenit / A Hundred Years of the Zenit Magazine. 1921–1926–2021*. Galerija Rima, Beograd, 2021, 291–309.

⁴ Golubović, i. m., 37.

⁵ A vers a *Ma* 1920. júliusi számában jelent meg (5. évf. 4. szám). Tokin a fordítását a *Zenit*-ben is újraközölte: *Zenit*, 1. évf. 3. szám (1921. április), 5.

⁶ Vidosava Golubović – Irina Subotić: *Зениг 1921–1926 [Zenit 1921–1926]*, Народна библиотека Србије, Београд, 2008, 81.

⁷ Vidosava Golubović: *Писма Бошка Токина Љубомиру Мицићу [Bosko Tokin levelei Ljubomir Micićhez]*. Књижевна реч [Knjizevna recs], 9. évf. 1. sz. (1980), 152. A fordítást Kassák feltehetően a kéziratban addigra elkészült német változat alapján kérte.

⁸ Iwan Goll: *Gillotin*. Ford. Kassák Lajos, *Ma*, 6. évf. 7. sz. (1921. június 1.), 94.

1921 és 1923 között a *Zenit* szerb fordításban közölte Kassák 8. és 31. számozott versét és *Képarchitektúra-kiáltványát*, valamint Kassák linóleummetszetes *Képarchitektúrája* került az 1922. júniusi szám borítójára. **(1. kép)** Kassák a *Ma* 1922. május 1-jei, emigrációs jubileumi számában közölte Micić 13. számú versét magyarul – a *Zenit*-szerkesztő felesége, Nina Naj (Anuška Micić) német fordítása alapján.¹¹ Micić 1921-ben kezdett Kassákhoz hasonlóan sorszámmal ellátott versiklusba, amely szerb nyelven jelent meg a *Zenit*ben, illetve egyes versek német fordításban. Micić verseit a futurista *parole in libertà* (szabad szavak) elve alapján a *Worte im Raum* (Szavak a térben) alcímmel látta el, és a tipográfiai elrendezésnek is jelentős szerepet szánt. Ez a tipográfiai gondolkodás érzékelhető Micić *Üvöltés* című versén is, amelyet Gáspár Endre fordított le a *Ma* 1922. augusztusi számában, a *Zenit* német különszáma alapján.¹² Az eredeti német változatban megjelenik a Micić által ekkor formulázott *Barbargenie* (vagy Barbarogenije, „barbár géniusz”) kifejezés, amelyet Gáspár – ismeretlen okból – „metakozmosz”-ként fordított. A német különszámban volt olvasható Micić *Kategorischer Imperativ der Zenitistischer Dichterschule* (A zenitista költőiskola kategorikus imperatívusza) című kiáltványa, amelyben „Európa balkanizációja” mellett érvelt, mivel a balkáni „barbár géniusz” képes új erőt és új civilizációt elhozni a megfenneklett nyugati világ számára.

A *Ma* 1922. májusi jubileumi számában tűnt fel Kassák két további jugoszláviai kapcsolata is, egyikük Dragan Alexić, a *Zenit*-kör dadaista kritikusa és költője, akitől Kassák egy Kurt Schwitters által ihletett képverset közölt. **(2. kép)** Alexić 1920–1921-ben a prágai egyetemen tanult, ahol kapcsolatba került Karel Teige baloldali avantgárd mozgalmával is. 1921 nyarán tért vissza Zágrábba, később Bécsben meglátogatta Kassákot: feltehetően ekkor adta át neki a *Taba ciklon II.* kéziratát, amely költemény máshol nem jelent meg.¹³ Alexić az 1922. júniusban kiadott *Dada-Tank* című dadaista pamfletben is megemlítette, hogy a „dada tendenciákat mutató” *Mában* megjelent a „néger nyelven” írt költeménye.¹⁴ A következő, *Dada Jazz* című pamfletjében (1922. szeptember) Alexić szerb fordításban közölte Csont Ádám (Hidas Antal álneve) *Kivégeznek* című szintén futurista/dadaista hangvételű, bonyolult tipográfiájú versét, amely eredetileg a *Ma* 1922. májusi számában jelent meg.¹⁵ Alexić önálló kiadványainak megjelentésekor szakított a *Zenit*tal, és viharos fogadtatású dadaista matinékat szervezett Újvidéken, Eszéken, Vinkovciban és Szabadkán, 1922. június és október között.

¹¹ Ljubomir Micić: 13. vers. Ford. Kovács Kálmán, *Ma*, 7. évf. 5–6. sz. (1922. május 1.), 10. Forrása: Ljubomir Micić: 13 (Worte im Raum). Ford. Nina Naj, *Zenit*, 1. évf. 9. sz. (1921. november), 7–8. A *Zenit* májusi száma hirdette a *Ma* jubileumi számát, kiemelve Micić versét, valamint az ugyanott közölt Tatlin-reprodukciót. *Zenit*, 2. évf. 14. sz. (1922. május), 32.

¹² Ljubomir Micić: Üvöltés. Ford. Gáspár Endre, *Ma*, 7. évf. 8. sz. (1922. augusztus 30.), 59. Forrása: Ljubomir Micić: Dichter. Ford. Nina Naj, *Zenit*, 2. évf. 16. sz., „Deutsches Sonderheft” (1922. augusztus 11.), 43.

¹³ Jasna Jovanov: Dragan Aleksić, a képzőművészeti kritikus (1901–1958). *Helikon*, 63. évf. 1. sz. (2017), 73–81., 73–74.

¹⁴ *Dada-Tank*, 1. sz. (1922. június), 7. A folyóirat Kassák hagyatékában is fennmaradt: Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ Petőfi Irodalmi Múzeum – Kassák Múzeum (a továbbiakban: KM), ltsz. KM-1920.

¹⁵ A folyóirat Kassák hagyatékában is fennmaradt: KM, ltsz. KM-1835. Hidas Antalról lásd: Földes Györgyi: Csont Judith – Szántó Judit – Pál Judit: Egy munkásmozgalmi életút avantgárd vonásai. *Literatura*, 43. évf. 3. sz. (2020), 235–256.

2. kép: Dragan Alexić: Taba ciklon II. *Ma*, 7. évf. 5–6. sz. (1922. május 1.), 13. Kassák Múzeum

Micić 1924. áprilisban, már Belgrádban rendezte meg a *Zenit* első nemzetközi kiállítását a Stanković zeneiskola termében. A kiállítás részben nemzetközi felhívás alapján, részben pedig Micić korábbi években épített magángyűjteményén alapult – amelyet a *Zenit* folyóirat szerkesztőségi termében mutatott be Zágrábban, Belgrádban, majd később rövid ideig Párizsban is.¹⁶ A kiállítás névjegyzékét tartalmazó *Zenit*-szám alapján a kiállításon a magyar művészek közül Medgyes László egy, Moholy-Nagy László pedig négy művével szerepelt. Medgyes alkotása nem ismert, Moholy-Nagy négy papírra készített festménye ellenben fennmaradt Micić hagyatékában, és a belgrádi Szerb Nemzeti Múzeum gyűjteményébe került.¹⁷

A másik jugoszláviai referencia Kassák számára 1922. májusban a Csuka Zoltán által egy hónappal korábban, a vajdasági Újvidéken (Novi Sad, Szerbia) megindított aktivista folyóirat, az *Út* volt.¹⁸ A *Ma* jubileumi számában Kassák az egyik oldal margójára nyomtatta felhívását: „a MA testvérlapja az »Ut« megjelent Novisad”.¹⁹ Az *Út* folyóirat egyértelműen a *Ma* társfolyóiratoként jött létre 1922 tavaszán. A szerkesztők által megfogalmazott programszövegben Kassákhhoz hasonlóan a nemzetköziséget hangsúlyozták: „poliglott

¹⁶ Прва Зенитова међународна изложба нове уметности / Première Zenit-Exposition Internationale de l'Art Nouveau [Az első Zenit-kiállítás az új művészetért]. Golubović – Subotić, i. m., 168–192.

¹⁷ Moholy-Nagy László: *Kompozíció kerékekkel* (1921), *H-Rámpa* (1920), *Üvegarchitektúra* (1922), *A „Nagy kerék” vázlata* (1921–1922), Belgrád, Народни музеј Србије [Szerb Nemzeti Múzeum], ltsz. 1311–1314. Tihanyi Lajos három litográfiáját Micić párizsi tartózkodása idején kapta ajándékba, hagyatékából ezek is a Szerb Nemzeti Múzeum gyűjteményébe kerültek: Tristan Tzara (1924), Ivan Goll (1924), valamint Branko Ve Poljanski (1926) portréi (ltsz. 1309, 1910, 1838).

¹⁸ A folyóiratról lásd: Szerk. Utasi Csaba, utószó Bori Imre: *Márciusi zsoldár. A jugoszláviai magyar avantgarde költészete*. Forum, Újvidék, 1973, 550–566.

¹⁹ *Ma*, 7. évf. 5–6. sz. (1922. május 1.), 30.

területen élünk: itt kétszeresen szükség van a mi nemzetfölöttiségünk megdemonstrálására. Nem magyar kultúrát adunk, de kultúrát magyar nyelven! S művészet és kultúra ma már nemzetfölöttiek és az egyetemes irány felé haladnak”.²⁰ Kassák és Csuka feltehetően már az első szám megjelenését megelőzően kapcsolatba került egymással. Az *Út* első számában már hirdette a *Mát* és kiadványait, és Kassák a következő számba egy április 19-i keltezésű nyílt levelet küldött, amelyben üdvözölte az újvidéki aktivista csoport létrejöttét, és mint a *Ma* egyetlen magyar nyelvű társát nevezte meg Csuka folyóiratát:

A napok mint lehasznált képek poros, fekete keretekben úsznak el fölöttünk s három-négy esztendő óta a maguk lapja volt az első tűzoszlop, amely előtt kiviláglott tükörben láthatjuk magunkat és láthatjuk azzal, hogy nem akasztottuk magunkat szögre, jót cselekedtünk, azaz erőt demonstráltunk ott, ahol kórságos tunyaság kísért. Mi ott futottunk és zörögünk a futás és zörgés kényszerével a magányosságban, néha szinte kétségbeeséssel s ma a szétáradás ezer lehetőségét érezzük és látjuk, hogy jelentkezett mellénk néhány fiatalember, akik ugyanazt a küzdelmet végigküzdötték önmagukban, s amikor ma mellénk állnak nem hasonlóságra nyesegetett fácskákat, hanem szabadon fejlett, önmagukat reprezentáló társakat kapunk bennük. Ez az ajándék váratlanul jött hozzánk és hisszük, hogy mégis megérdemletten és elmaradhatatlanul.²¹

A szellemi és művészeti kapcsolat ellenére Kassák az *Út*-csoport egyetlen szerzőjétől sem közölt verseket a *Mában*.²² A *Ma* mellett, Csuka Zoltán visszaemlékezése szerint, Kassákon keresztül kerültek kapcsolatba a *Zenittel* is: „a horvát avantgarderól, a zenitistákról [...] inkább a Bécsben élő Kassák Lajostól hallottunk, aki közelebbi kapcsolatban volt velük, mint mi, Novi Sadiak”.²³ A kapcsolatfelvételre már áprilisban sor került: az *Út* májusi számában a zenitista írók alkotásaiból közöltek egy szerb és magyar nyelvű antológiát, illetve a *Zenit* májusi számában Mester János 1922 című, magyar nyelvű programversében hirdette a három csoport egységét: „[...] mi Kassák Lajos és Ljubomir Micić / árnyéka alá okádtuk bánatunkat / szemünk egyglédába csavartuk velük / végtelen plusz vagyunk: / MA + UT + ZENIT = / MI UJ MŰVÉSZEK!”²⁴

Az *Út* Kassák lapjához hasonlóan rendszertelen időközönként jelent meg 1922 és 1925 között, és egyre inkább a konstruktivizmus irányába tekintett. Az 1923 áprilisában megjelent harmadik számban a berlini magyar műkritikus, Kállai Ernő írt áttekintést a kortárs konstruktivista művészetről, és itt jelent meg – magyar nyelven – a weimari Bauhaus hallgatóból alakult K.U.R.I. („Konstruktív – Utilitár – Racionell – International”) csoport kiáltványa is.²⁵ 1923. októberben a következő *Út* Molnár Farkas tervezte borítóval jelent meg, és tartalmában a helyi aktivista csoport szövegei és – részben konstruktivista – grafikai mellett a weimari magyar csoport szövegeit is hozta. **(3. kép)** Egy szerkesztői közlemény alapján Csuka és Molnár terve az volt, hogy az *Út* további számait felváltva

²⁰ [Csuka Zoltán]: Programm. *Út*, 1. évf. 1. sz. (1922. április), 19.

²¹ Kassák Lajos: Az *Út* embereinek. *Út*, 1. évf. 2. sz. (1922. május), 2.

²² Kassáktól a nyílt levél mellett csak a 49. számú vers jelent meg az *Út* háborúellenes antológia-számában: 3. évf. 1. sz. (1924. augusztus 20.), 2.

²³ Csuka Zoltán: Az expresszionizmus a jugoszláviai magyar irodalomban. *A Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményei*, 1. évf. 1. sz. (1969), 125–127., 125.

²⁴ Mester János: 1922. *Zenit*, 2. évf. 14. sz. (1922. május), 27.

²⁵ Bővebben lásd: Gergely Mariann: De Stijl kontra Bauhaus és a magyarok szerepe a Bauhaus konstruktivista fordulatában. In: Szerk. Bajkay Éva: „A művészetől az életig.” *Magyarok a Bauhausban*. Janus Pannonius Múzeum, Pécs, 2010, 174–189.; Ferkai András: *Molnár Farkas*. Terc, Budapest, 2011, 88–97.

3. kép: Út, 2. évf. 2. (6.) sz. (1923. október). Borítóterv: Molnár Farkas. Kassák Múzeum

szerkesztik, és új „szintetikus laptípust” hoznak létre a Bauhaus építészeti elveinek kiterjesztésére a művészet valamennyi ágára.²⁶ Ez a folyamat – feltehetően az anyagi források hiánya miatt – félbeszakadt, ugyanakkor az *Út* következő, 1924. augusztusban megjelent száma tartalmazta az akkor már a Bauhaus professzoraként dolgozó Moholy-Nagy László rövid írását a fotogramokról egy reprodukcióval,²⁷ az utolsó, 1925. márciusi szám pedig Molnár Farkas fordításában közölte Hans Richter manifestumát és George Grosz önértelmező írását a berlini *G – Material zur elementaren Gestaltung* (G – Anyag az elementáris formáláshoz) című lap 1924. júniusi száma alapján.²⁸ Ugyanennek a számnak a borítójára került fel Berény Róbert bonmot-ja a G-ből: „Miután az ujművészet átszenvedte az idegbajok minden válfaját, reméljük, hogy egy ideig meg leszünk kímélve minden új »izmus«-tól”.²⁹ Az idézet kapcsolódik a nemzetközi avantgárdban is jelentkező krízishez, amely 1924 körül az izmusok csődjét és „elpolgárisodását” hirdette. Az *Út*-ban Arató Endre tematizálta ezt a kérdést, és arra az álláspontra helyezkedett, hogy az új művészetek csődje – értve ezen azt, hogy nem voltak képesek elhozni a várt társadalmi átalakulást – nem végleges vereséget jelent, hanem csak pillanatnyi állapot, amelyből az új művészet „el fog érkezni az élet minden területére”.³⁰

²⁶ *Út*, 2. évf. 2. (6.) sz. (1923. október). A lapszám egyetlen ismert példánya Kassák hagyatékából származik: KM, ltsz. KM-2523.

²⁷ Moholy-Nagy László: A fényképezéstől a fényalakításig. *Út*, 3. évf. 1. sz. (1924. augusztus 20.), 6–7.

²⁸ Hans Richter: G. Zeitschrift für elementare Gestaltung. Ford. Molnár Farkas, *Út*, 4. évf. 1. sz. (1925. március), 10. Forrása: Hans Richter, G. *G – Material zur elementaren Gestaltung*, 3. sz. (1924. június), 11–13., 11–12. Valamint: George Gross művészetéről. Ford. Sz. K., *Út*, 4. évf. 1. sz. (1925. március), 8–9. Forrása: George Groß. *G – Material zur elementaren Gestaltung*, 3. sz. (1924. június), 49–51.

²⁹ *Út*, 4. évf. 1. sz. (1925. március), címloldal. Az idézet „Robert Berny” aláírással jelent meg. Forrása: *G – Material zur elementaren Gestaltung*, 3. sz. (1924. június), 51.

³⁰ Arató Endre: Az új művészetek csődje. *Út*, 4. évf. 1. sz. (1925. március), 2.

A *Ma* és a spanyol nyelvű avantgárd Madridtól Chiléig

Kassák a *Ma* 1921. augusztusi számában közölte az első spanyol avantgárd verset: Humberto Rivas (Panderas) *Óceán* című költeményét. A fordítást Gáspár Endre készítette a madridi *Ultra* című folyóirat május végi száma alapján. Ugyanennek a számnak a hátoldalán Kassák arról tudósított, hogy az 1921 elején indult spanyol lap több száma beérkezett a *Ma* bécsi szerkesztőségébe. A Humberto Rivas Panderas, Guillermo de Torre és Jorge-Luis Borges által vezetett ultraista mozgalom 1918-ban a korábbi izmusok – futurizmus, kubizmus és dadaizmus – meghaladásával és keveredésével jött létre, és egy új esztétikát hirdetett. Első fórumuk a Sevillában, majd Madridban kiadott *Grecia* folyóirat volt (1918–1920), ezt követte az *Ultra* (a lap által használt tipográfiával: *V-ltra*).³¹ **(4. kép)** Az *Ultra* alapvetően spanyol orientációjú volt, azonban számos külföldi avantgárd csoporttal tartott fenn kapcsolatot – elsődlegesen az olasz futuristákkal és francia kubistákkal. Közép-Európában a lengyel *Formisci* folyóirattal és csoporttal volt kapcsolatuk Tadeusz Peiperen keresztül, aki az első világháború alatt Spanyolországban élt és dolgozott. Az *Ultra* 1921. októberi számában a *Mát* is a *Formisci*hez hasonlították a spanyol lap szerkesztői, amikor felhívták olvasóik figyelmét arra, hogy a bécsi folyóirat magyar fordításban közli az ultraista költőket.³² Ugyanebben a rövid hirdetésben olvashatjuk, hogy a *Ma* egy nagyszabású antológiát tervez kiadni, benne az ultraista alkotók verseivel. Ez alapján feltételezhetjük, hogy Kassák az *Új művészek könyve* antológiához kért levélben anyagokat az *Ultra* szerkesztőtől, és ebből a célból jutottak el hozzá a folyóirat 1921-es számai is.³³

Kassák hagyatékában, az *Új művészek könyvéhez* gyűjtött „Idegen fordítások – antológia anyag” feliratú mappában meg is találjuk a spanyol ultraisták Gáspár Endre által magyarra fordított verseinek reprezentatív gyűjteményét: Guillermo de Torre a mozgalom történetét és filozófiáját bemutató tanulmányát, valamint Eugenio Montes, Pedro Garfias, Gerardo Diego, Luciano de San-Saor, Humberto Rivas Panedas, Ernesto Lopez-Para, Juan Larrea, Joaquin de la Escosura és Tomas Luque egy-egy versét. Ezeket a szövegeket azonban Kassák és Gáspár nem az *Ultra*, hanem az olasz futurista mozgalom vezetője, F. T. Marinetti által kiadott római *Poesia* 1920. augusztus–szeptemberi számában megjelent ultraista antológia alapján választották ki.³⁴ A ciklusból Kassák egyedül Jorge-Luis Borges *Oroszország* című rövid költeményét közölte a *Ma* 1921. szeptemberi számában, az ultraista antológia

³¹ Szerk. Kutasy Mercédesz – Menczel Gabriella: *Non serviam. A spanyol nyelvterület avantgárd programszövegei*. ELTE Spanyol Tanszék, Budapest, 2012, 8–9., valamint kiáltványok: 54–80.

³² „Ma. – Hungria. – Como su colega de Cracovia, esta revista húngara publica traducciones de poemas ultraistas que coaccionará en una copiosa antología universal que está preparando.” *Ultra*, 1. évf. 16. sz. (1921. október 20.), [3.]

³³ Kassákról az első spanyol nyelvű említést a kultúraközvetítő publicista, Révész Andor tette, aki 1919-ben a *Cosmópolis* című madridi irodalmi folyóiratban mutatta be a modern magyar irodalmat, azonban az ultraisták feltehetően nem ez alapján figyeltek fel a magyar aktivistákra. Lásd: Katona Eszter: Kassák Lajos és a magyar avantgárd spanyolországi recepciója. *Tiszatáj*, 71. évf. 12. sz. (2017), 141–154.

³⁴ Guillermo de Torre: *El movimiento literario Ultraista de España* (A spanyol utilitarista mozgalom, tanulmány); Eugenio Montes: *Cabaret* (Kabaré); Pedro Garfias: *Primavera* (Tavas); Gerardo Diego: *Elemental* (Elemek); Luciano de San-Saor: *Nocturno de cristal* (Kristálynokturnó); J. Rivas Panedas: *Bengala* (Bengala); Ernesto Lopez-Para: *Estrellas* (Csillagok); Juan Larrea: *Nocturno* (Nokturnó); Joaquin de la Escosura: *Ocaso* (Napnyugta); Tomas Luque: *Luz de belleza* (Szépségfény). KM, ltsz. KM-an. 240–241. Luque verse az *Ultra* 1921. júniusi számából származik. Az *Új művészek könyvéről* lásd: Csaplár Ferenc: A „Karaván”-tól az „Új művészek könyvé”-ig. In: Uő.: *Kassák körei*. Szépirodalmi, Budapest, 1987, 7–13.

4. kép: *Ultra*, 1. évf. 5. sz. (1921. március 30.). Borító: Grabado Barradas. Forrás: Monoskop

további verseit kéziratban hagyta.³⁵ A magyar avantgárd képviselői közül sem jelent meg semmilyen spanyol nyelvű fordítás, így nem véletlen, hogy Torre az 1925-ben megjelent *Literaturas europeas de vanguardia* (Az európai avantgárd irodalom) című kötetében csak az Ivan Goll 1922-es *Les cinq continents* (Az öt kontinens) antológiájában megjelent francia fordítások alapján írt röviden Ady Endre, Barta Sándor és Kassák költészetéről.³⁶

Kassák másik spanyol nyelvterületről érkező kapcsolata 1921-ben a chilei avantgárd költő, Vicente Huidobro volt. Huidobro 1916-ban érkezett Párizsba, majd 1918-ban Madridba, ahol kapcsolatba került az ultraista csoporttal, azonban eltérő művészetfelfogásuk miatt rövidesen szakítottak egymással. Huidobro Párizsban a kubista és szimultaneista művészkörök tagja lett, Madridban pedig 1921-ben önálló folyóiratot alapított, hogy az ultraizmussal szemben a „tiszta művészetet” célul kitűző kreacionista irányzatát népszerűsítse.³⁷ A *Creación* első száma Madridban jelent meg 1921. áprilisban, spanyol, francia, német és olasz szövegekkel (többek között Paul Dermée, Claire és Ivan Goll, Emilio Settimelli és Celine Arnauld írásaival), Arnold Schönberg egy kottájával és párizsi kubisták – Georges Braque, Albert Gleizes, Pablo Picasso, Juan Gris és Jacques Lipchitz – alkotásainak reprodukcióival.³⁸ Kassák és Huidobro 1921 során egészen biztosan közvetlen kapcsolatba került egymással, ugyanis Kassák a *Creación*ban közölt szinte összes reprodukció nyomdai dűcát (korabeli kifejezéssel: kliséjét) kölcsönkapta a chilei költőtől.³⁹ Az

³⁵ A vers megjelenéséről az *Ultra* is hírt adott: „Publicaciones recibidas: [...] Ma. – Hungría. Traduce un poema de nuestro camarada Jorge-Luis Borges.” *Ultra*, 2. évf. 21. sz. (1922. január 1.), [3.]

³⁶ Guillermo de Torre: *Literaturas europeas de vanguardia*. R. Caro Raggio, Madrid, 1925, 364.

³⁷ Bővebben lásd: Martín Puchner: *Poetry of the Revolution. Marx, Manifestos, and the Avant-Gardes*. Princeton University Press, Princeton–Oxford, 2006, 166–175.

³⁸ A második és harmadik szám Párizsban jelent meg *Création* címmel, 1921. novemberben és 1924. februárban. A második számban Amédée Ozenfant és Charles-Édouard Jeanneret (Le Corbusier) purista csendéleteinek illusztrációi jelentek meg.

³⁹ A Fundación Vicente Huidobro (Santiago, Chile) munkatársainak információja alapján Huidobro hagyatékában nem maradtak fenn Kassákkal folytatott levelezésének nyomai, csak a *Ma* 1923. szeptemberi (9. évf. 1. szám) száma. Köszönöm Scholz László segítségét.

egyik kliséjét Kassák a *Ma* 1922. januári számában használta fel, amelynek nagyobb részét Kállai Ernő terjedelmes, *A kubizmus és a jövőendő művészet* című elemzése töltötte be. Kállai tanulmányában aprólékosan elemezte a kubizmus fejlődésének állomásait, és megállapította, hogy a francia festők eredményei követték ki az új, az építészet és a konstruktivitás felé induló generáció útját. A szám illusztrációi közül Pablo Picasso 1914–1915-ben festett kubista csendéletének reprodukciója azonos a *Creación*-ban megjelenttel.⁴⁰ (5. kép) Ezenkívül Fernand Léger 1919-es *Város* című festménye, valamint Albert Gleizes egyik manhattani képe jelent meg Kállai esszéjének illusztrációjaként. A *Creación* első számának két további kliséjét Kassák a *Ma* 1922. május 1-jei emigrációs jubileumi számában közölte: Jacques Lipchitz *Harlekin klarinétal* című 1920-as kubista szoborciklusának egyik darabját, valamint Albert Gleizes szintén 1920-ban készített freskótervét.⁴¹ Ugyanebben a számban Kassák Huidobro 1914 című versét közölte Barta Sándor fordításában az 1918-ban Madriban kiadott, francia nyelvű *Hallali* kötetből, amit feltehetően a *Creación*-számmal együtt kapott meg Kassák. 1923-ban pedig Illyés Gyula fordította le Huidobro *Torony* című versének francia változatát, ami szintén a *Creación* első számában jelent meg (kötetben csak spanyol változatban).⁴² Nem ismert, hogy Kassák és Huidobro a későbbiekben kapcsolatban maradtak volna, de a *Mában* közölt anyagok alapján valószínű, hogy csak a *Creación* első száma jutott el Bécsbe.⁴³

5. kép: Pablo Picasso: Csendélet, 1914/1915. *Ma*, 7. évf. 2. sz. (1922. január 1.), 21. Kassák Múzeum

⁴⁰ *Ma*, 7. évf. 2. sz. (1922. január 1.), 21, valamint *Creación*, 1. sz. (1921. április), [16.]. A kliséjét Kassák később az *Új művészek könyvében* is felhasználta. A festmény ma a Columbus Museum of Art (Ohio) gyűjteményében található (ltsz. 1931.087).

⁴¹ Jacques Lipchitz szobra (*Arlequin à la clarinette*, 1920) ma magángyűjteményben található. A kliséjét Kassák később az *Új művészek könyvében* is felhasználta. Albert Gleizes festménye (*Espace rythmé selon le plan*, 1920) ma a Musée de Grenoble gyűjteményében található (ltsz. MG 2428).

⁴² Vicente Huidobro: *Torony*. Ford. Illyés Gyula, *Ma*, 9. évf. 1. sz. (1923. szeptember 15.), 10. Forrása: Vicente Huidobro: Clocher. *Creación*, 1. sz. (1921. április), [8.].

⁴³ Kiss Ferenc gyűjteményéből került a Kassák Múzeumba Huidobro 1921-ben Párizsban megjelent *Saisons choisies* című verseskötete, azonban nem ismert, hogy ez a kiadvány Kassák, Szegi Pál vagy Tiszay Andor gyűjteményéből származik.

KIK IS ŐK EGYMÁSNAK?

Fekete Vince: Gyönyörű apokalipszis

A címe sokáig távol tartott a kötetétől, és aztán a verseket elolvasva sem tudtam megbarátkozni vele, mert annál, amit ez a langymeleg, ötletlen, kicsit közhelyes szókapcsolat sugall, Fekete Vince ma már sokkal vagányabb, eredetibb, bevállalósabb költő. Aki egykét „bassza meg”-gel, „bebasznak”-kal, „kibaszott”-tal és elég sok „szex”-szel fűszerezi a szövegeit, az ezzel a címmel inkább csak benne ragadt egy korábbi, túlságosan is poétikus, pátoszos, kicsit öntetszelgő pózba, épp abba, amit ezzel a kötettel nyelviileg, tematikailag, sőt a beszédpozíció kiválasztásával is maga mögött hagy. De mivel tudjuk, a kötet-címet és a borítót legtöbbször a kiadó szerkesztői és marketingesei alakítják, kár ezekért számonkérni a szerzőt, és még nagyobb hiba ezekért dicsérni, pláne ezekből kiindulva értelmezni a verseket, ahogy ez olyan sokszor megtörtént már a magyar kritikában.

Mert ha van is gyönyörűség ebben a költészetben (nincs), az biztosan nem a világnagy konstrukciókkal áll kapcsolatban, egyáltalán nem a „mindenséghez” méri magát, ahogy az *Élet és Irodalomban* (2024/47.) Klajkó Dániel képzei, hanem a kicsi, hétköznapi örömhöz, például egy, a nagyszülők kertjében lehulló érett körtéhez, egy csillagfényes, giccsközeli nyári éjszakához, sok másik, szállodai szobákban töltött éjszakához, az erdőhöz, a tájhoz, a nagyon is személyes, egy konkrét helyen, egy konkrét időpontban és egy konkrét partnerrel átélt szexualitás élményeihez. Ahogy az apokalipszis szó is inkább idegen ettől a kötetétől, inkább parodisztikusan értendő, mint szervesen, inkább a Petri György-féle személyes világvége értelmében („Kicsit még élek / aztán meghalok” – *Sláger*), és nem, mondjuk, a Pilinszky János-i univerzális összeomlásában („Szemközt a pusztulással / egy ember” – *Apokrif*). Fekete Vince a halálfélelem és -elfogadás jelentős költője, de a halál elsősorban a saját halált jelenti, az elmúlás, a pusztulás pedig a saját, egykor volt környezet erodálódását. A szülőföld, a szülőfalu, a nagymama háza, a jól ismert kisváros közösségének széthullása, egy szerelem megmagyarázhatatlan kihülése, a legendás vagy legendásnak képzelt székely öntudat felhígulása ugyanis messze nem azonos az egész emberiség és az emberi kultúra totális pusztulásával. Fekete ez utóbbiról nem beszél, se érdeklődése, se eszközkészlete nem látszik ehhez ebben a kötetben – de még a hite sem: nem gondolnám, hogy az ezekben a versekben megszólalók bármelyike is azt hinné, hogy az imént sorolt veszteségeik kapcsán a világ egészének elvesztésétől kellene félnünk. Az egész kötet, mondhatni, háttal áll ennek a problémának, merthogy a mindennapi életből kikopó rutinok, az apró mozzanatok és motívumok elfelejtése, és mindezekből is elsősorban a személyes tárgyak és a személyes terek, mozzanatok, kapcsolatok elvesztése érdekli.

Magvető Kiadó
Budapest, 2024
216 oldal, 5499 Ft

Legjobban talán a személyes kapcsolatoké. Barátok, rokonok, szerelmek, szeretők, itt ott a kollégák eltávolodása, halála. A legfontosabb kérdése a „kik is ők egymásnak?” (*Északi fény*, 69.), és ebbe az itt sorolt relációk tagjait mind-mind beleérti, a válaszokban pedig rendkívül érzékenyen, a részletekre is figyelve, ugyanakkor nyíltan, a tabukat is érintve, általában elégikusan, szomorkásan, de nemegyszer ironikusan, sőt viccesen reagál. Az egész kötet ereje épp abban áll, hogy Fekete Vincének van néhány izgalmas témája, vannak valódi, csontig hatoló, személyesen átélt és átélhető problémái, és van ezekből annyi, és olyan mélységben feltárva, hogy az itt közölt százket vers mindegyike feszültséggel telik meg. Nincsenek alibi körök, nincs túlhabzás, van viszont szembenézés a fájdalmas, a titkolni való, de még a szégyenletes cselekedetekkel, vágyakkal, emlékekkel is. Érdemes ezeket a kapcsolatokat egyenként is megnézni, előre bocsátva, hogy kiemelkedően jól szerkesztett kötetéről van szó, ahol az egyes tematikus szálakhoz és beszédmódokhoz tartozó versek egy talán matematikai rend szerint elszórva, de mindenképpen átgondoltan elkeverve követik egymást. Mondom ezt úgy, hogy általában nem hiszek a kötet szerkesztetének fontosságában, sokkal inkább az egyes, különálló versek erejében – mert vallom, hogy a költészet nem csapatsport, de abban az értelemben sem, hogy a versek egy-egy csoporttá állnának össze és úgy hatnának. Az irodalomtörténet inkább arra tanít, hogy végül csak a különálló versek maradnak, a *Tiszta szívvel*, az *Eszmélet*, a *Hajnali részegség*, az *Egy nap élet*, a *Vak Remény*, vagyis egy-egy költő egy-néhány költeménye, az eredeti köthetők a klasszikusoknak kijáró „összes versekben” pedig amúgy is végérvényesen elmosódnak. Fekete Vince viszont olyan gyűjteményt rakott össze az elmúlt két-három évben született verseiből, ami a nagyon-nagyon ritka kivételnek számít, és a kifejezetten egy hangra épülő kötetektől eltekintve, mint amilyen Oravecz Imre 1972. szeptembere vagy legutóbb Kemény István *Lovag Dulcineája*, nem is tudnék hasonlót mondani.

Hogy a sor végén kezdjem: van a kötetben egy 'szervosztok, székelyek'-vonal, amely ugyan néha bele-belefut romantikus képekbe, édeskés nosztalgiába, túlságosan ismerős szókapcsolatokba, sőt mondatokba is, de alapvetően ironikusan viszonyul ehhez a sajátjának érzett népcsoporthoz. Már-már székely vicceket mesél, például a *Platán* című vers első két sorában: „Kezdetben vala az ige, de igazából / előtte már megvolt maga a székel” (26.), az *Erdéj* végén: „meg akartak minket aszimilálni, de nem tuktak” (93.), a kötelező pálinkázások emlegetésekor vagy az ugyancsak kötelező medvés történettel a *Szellem* című versben, ahol a „magyarból”, honnan máshonnan kapott „medveszprével” próbálják elkergetni az állatot, de a szél visszafújja a gázt, és az egész család könnyezve röhög a bénázáson (194.).

És ez az utóbbi gondolat különösen érdekes az ebbe a csoportba tartozó verseknél, hiszen a magyarországi és az erdélyi magyart állítja szembe, róluk kérdezi, hogy kik is ők egymásnak. A Magyarországról jövő tudás mintha felsőbbrendűnek mutatná magát, de látványos kudarcot vall, egyszerűen nem működik ebben a nagyon hasonló, mégis nagyon más közegben. Több más idevágó vers közül az *Akcentust* emelném még ki, mely már címével is az ismerősségre, de a mégis másságra hívja fel a figyelmet. Talán az egész erdélyiségnek ez a szó, az akcentus a legjellemzőbb szava ebben a kötetben – valami olyan, nemcsak a nyelvben, a kiejtésben, hanem a viselkedésformákban, a gondolkodásban, az öltözködésben és nyilván a költészetben is meglévő másság tehát, amelyet sokáig sokan leküzdödni, de legalább elfedni igyekeztek, esetleg szégyelltek, de amely Fekete Vince verseiben a legfontosabb és a leginkább megőrzendő értéként tételeződik. Külön érdekes, hogy ez utóbbi versben már-már kizsákmányolónak látszik a magyarországi, „távrolról jövő” turista (75.), aki zöldtet és hegyet látni megy Erdélybe, az egzotikumot keresi, fényképezi, videózza – és alkalmanként gyereket csinál az őt etető-itató, nagy szeretettel vendégül látó lánynak vagy asszonynak.

Ugyanakkor állandóan hangsúlyozódik, hogy mindez inkább csak volt, mint van, a jövőről pedig alig-alig esik szó. Becsülendő a versek igyekvő hűsége a tájhoz, a népcso-

porthoz, tiszteletre méltó a közösség erejének, múltjának, hagyományainak kritikátlan szeretete, de jelen van az aggodalom, sőt a diagnózis is arról, hogy az elmondottak inkább az emlékek, a gyerekkor és a fiatal felnőttkor világához tartoznak. Sokan elmentek erről a tájról, még a helyi magyarságért és a magyar intézményekért aggódók is, mert Magyarország jobb, kényelmesebb megélhetéssel kecsegtetett. Az egykori szülőfalu lakóiból az ünnepekre távolról hazalátogatók lesznek, és a versekben emlegetett hűségéről, az aggodalomról, az eláulásról ennél finomabb iróniával nem is igen lehetne beszélni. Miféle hűség ez? Miféle árulás? Ez egy igazán kényes, politikailag is terhelt téma, nem csodálom, hogy sokan gyanakodva közelítenek hozzá, óvatosan beszélnek róla, de Feketének, úgy érzem, sikerült megtalálnia egy gyökereiben Kányádi Sándorhoz és Kovács András Ferrenchez kötődő, mégis nagyon egyedi, kifejezetten árnyalt, rétegzett nyelvet mindehhez.

És ha emlékek és gyermekkor: a versek egy újabb jelentős része a ködössé, meseszerűvé, a valóságot a képzelettel kiszínező múltról szól. Az idén hatvanéves alanyi költő nagyon egyszerű mondatokkal képes nagyon egyszerű, szokványos életképeket vagy hangulatokat felidézni a Ceausescu-kor szürreális, a kis közösségben mégis otthonos, családi-as, bár szegényes mindennapjaiból. „Olyan szépen sütött a nap” – írja például az *Ájterben* (78.), és ettől valahogy szétárad az ötvensoros versben a nyugalom, a napsütés, a gyerekként átélt családi boldogság szépsége. Még nem volt jelen a halál gondolata, de az elköltözésé, a többre vágyásé sem. Viszont ebbe az idillbe bele-belerondít a felnőttkori emlékek kritikusabb, az egykori öregek gesztusait már értő reflexiója. Az *O.* című versben például az apához és a nagymamához érkezik egy tiszta szívű, őszinte örömmel közeledő kisfiú, de a fogadtatás távolságtartó: „azt hitte / hogy örülnek neki, hogy látják, hogy itt van, velük / van” (25.). Utólag érti meg, ki is volt ő nekik. Nem a rajongással szeretett fiú, akinek hitte magát, hanem alkalmasint teher, fáradság, feladat, és ezzel azt is megérti, hogy sehohol sincs előírva, hogy a szülőnek, vagy pláne a nagyszülőnek szeretnie kell a gyereket, az unokáját, és amit természetesnek gondolnánk, annak az ellentéte is igazán gyakran megtörténik.

Az *Ozsdola* ennek a tapasztalatnak allegorikus, de annál megrázóbb újrafogalmazása. A kipárnázott gyerekkor és a párnában megbúvó fenyegetések, sőt veszélyek megfeleltethetők a látszólag védelmező családnak, illetve az épp ebből a családból jövő, sokszor csupán a nemtörődömségből fakadó kockázatoknak. Az itt felidézett traumatikus emlék az ágyhoz, az éjszakához, az alváshoz kötődik, amikor is a nyaraló ritkán használt szobájában egyedül hagyott gyerek a párnájában felfedezi az újszülött rágcsálókat, az éjszaka folyamán, a sötétben: „egész éjjel egész éjszaka a / feje kopasz rózsaszín peléken / fekdűt” (43.). A „feje kopasz rózsaszín pele” akár egy meredő pénzsre is utalhat, és ezt az asszociációs irányt csak tovább erősíti, hogy a párnán egy nagy folt keletkezik, merthogy a rózsaszín állatokból „folyt ki / az a valami lé vér genny vagy mi”. Lehet ez gyerekkori magömlés, lehet akár szexuális bántalmazás, lehet csak egy rémálom is. De utóbbi esetben egy olyan valóságosnak ható álom, mely aztán a jóval későbbi álmokban is visszatér, végleg bevésve a képeket a fejben. És aztán sok más versben is gyakori költői eszköz az álmok felidézése, leírása. A *The Exchange* is egy ilyen vers, gyerekkorról, fuldoklásról, „elárult és elárultatott” gyerekkorról (73.), egy olyan Erdélyről, annak ikonikus helyszínéről, a Szent Anna-tóról, amely látszólag idilli, tündéerkertszerű, kritikálhatóan, örök szeretetre méltó, de a valóságban kiheverhetetlen pofonokat, csalódásokat, és ki tudja, pontosan milyen titkokat rejt. Titkokat, melyek elől menekülni kell, legalább Budapestig.

De az eltávolodás eszköze a versbeli én gyakori hiánya, az önmegszólítás vagy a harmadik személyű történetmesélés is. Utóbbi versekben érezhető leginkább, hogy egy nagyon erős, stabil, határozott, de talán a zavarát leplező én beszél. A vers szubjektuma a szövegtől ily módon ugyanis valamelyest elkülönül, sőt azt uralni igyekszik, de érintettségére újra és újra szemet szúr. Hiába próbál frivol játékosággal is újabb távolságot teremteni, a meditatív bensőségesség, például az emlékek részletgazdagsága, az érzelmek fel-

színre kerülése megmutatja, hogy egy, a formával rendkívül magabiztosan és invenciózusan bánó, a formán belül a szabadvers intonációját kreatívan hajlító költőről van szó. A kötet szerkesztését dicsértem fentebb, de tulajdonképpen majd minden vers felépítését is dicsérni lehetne, pedig gyakran két-három oldalas félhosszú verseket olvasunk. Fekete Vince nemcsak témát talál, de arról költőien, élesen, tabudöntőgetően, mégsem provokatíván tud beszélni, és mindehhez megvan a mesterségbeli tudása, műveltsége, jó ízlése is. A kortárs magyar költészet jelentős, egyre inkább meghatározó szereplőjévé vált.

És végül hadd beszéljek a versek egy ugyancsak fontos, és mindezeket a költői eszközöket koncentráltan használó csoportjáról, a szerelmes versekről. Ezek valójában egy szeretői viszony érzelmi hullámzását, izgalmát, szexuális telítettségét, illúzióit és hazugságait viszik színre. Ez sem gyakori téma, annyira biztos nem gyakori, mint amilyen hétköznapiak az efféle titkos kapcsolatok. Fekete több nézőpontból is rápillant erre a történetre, és érzékenyen mutatja meg a szerelem kiteljesedését, a kétségeknek, a mélységeknek és aztán a szakításnak a stációit, az efféle kapcsolatok buktatóit. Az *Ideiglenes* verscím újra nagyon találó, és bár nem különösebben összetett, mégis a kulcsszavát adja és emeli ki a tárgyalt verseknek. Mindig minden alkalmi és ideiglenes ebben a kapcsolatban, itt konkrétan az otthon az, ami praktikusán egy pár óra kivett szoba, ahol a szerelmesek „egy csodálatos éjszaka” elé néztek (48.). A minden veszélyérzetet elsöprő vágy, amelyben egyszerre van jelen a szexuális vonzalom és a szeretetehség, szinte berántja a párt, előbb csak a kapualjába, aztán az olcsó szállodai szobákba, aztán egy-egy hazugságokkal és konspirációval körülvett közös hétvégébe, ahol az újdonság, a tilosban járás izgalma és a sors kihívásának bizsergető érzése együtt teszi a versbeli éjszakát csodálatossá. A *Fesztelen* című vers aztán már a kínokról is beszél, arról, hogy minden lopott óra vagy akár nap után vissza kell menniük a „Másik Életbe” (94.), ahol kínzó kérdések és fájdalmas válaszok várják őket. A kötetben szépen végigkövethető ez a történet, a csalódásig, a sírásig, a veszteségérzés elhatalmasodásáig. Az egyetlen kritika talán annyi lehetne, hogy a beszélő csak magára koncentrált, a nő érzéseiről, várákozásairól, döntéseinek hátteréről semmit sem tudunk meg.

Máshol ezek a versek talán egy külön ciklusban lennének, itt viszont elkeverednek a fentebb tárgyalt témákat érintő szövegek között, ahol egyébként van még egy szál, a szülők házasságának és válásának története. Ragyogó, az iménti verseket keményen a földre rántó, az álmodozó, szép jövőről képzelgő szeretők sorait a kegyetlen valósággal szembe-sítő cím a *Három piros kauflandos táská*, ami egyben a válástól megtörő gyerek szempontjait is felerősíti. Ezért volt kiváló ötlet a különböző témájú versek összekeverése, mert így párhuzamosan olvashatunk az elragadtatásról és a kegyetlenkedésről, a szeretők örömeiről és a megcsalt házastársak szenvedéséről, a pénzszorásról és nélkülözésről, ráadásul pedig a gyerekek kiszolgáltatottságáról, az ártatlanok fájdalmáról. Talán itt a leginkább szívbe markoló az alapkérdés: kik ők egymásnak? Kik a megcsaltak a házastársaiknak? Kik az új szerelem miatt elhagyott gyerekek a szüleiknek? Senki sem szeretne senkit bántani („egyikünk sem akarja / feláldozni otthoni, megszokott életét”, 69.), de aztán mindenki végzetesen sérül, és ez épp a felnőtt emlékeiben visszatérő gyerek szavaiból derül ki: „És én azért tanulok, teszem hozzá, és imádkozom is, hogyha nagy / leszek, ne váljak el attól, aki nekem a társam tesz” (208.). Mert a gyerek felnőtt, megházasodik, majd elválk, épp úgy, ahogy a szülei tették. Ez a körkörösség szorítja, fogja össze a kötet verseit egyg, Erdélyel, Szent Anna-tóval, körtefákkal, nagymamákkal, halottakkal és meg sem születtekkel, szállodákkal, eltaszított gyerekekkel, szép napsütéssel, gyönyörrel és kinnal, áru-lással, meneküléssel és örök visszatéréssel.

FESZÜLET HELYETT BITÓFA

Horváth Viktor: *A Júdás-terv*

Horváth Viktor *A Júdás-terv* című új regényének nyúlfarknyi fülszövege fölött egy fotó látható, rajta a szerző és előtte egy asztalon – igaz, eléggé nehezen kivehetően – apró, színes bábuk serege. Ez nyilván az én-elbeszélő játékfüggőségére utal, arra a szenvedélyére, amely a számítógépes stratégiai játékokhoz fűzi. Első személyű monológjának kezdetén erről a szenvedélyéről vall, megtudjuk, hogy aprólékosan és korhűen kidolgozott művilága („a műédenek”) a 18. század álmába menekítette a jelen elől. Képzletében, amely számára a kizárólagos valóság, úgy uralkodik világa fölött, mint a 17-18. századi francia egyeduralkodó, a Napkirály, XIV. Lajos. Ezt úgy jelzi a könyv, hogy a borítóján reprodukálja a XIV. Lajost királyi díszben ábrázoló híres festmény egy részletét – ironikus módon az egész alakos kép alfelét. Mint tudhatjuk, állítólag a Napkirálytól származik az ide jól illő mondás: „Az állam én vagyok”.

Aztán a Bán Viktornak nevezett én-hős (akinek a neve egyszerre utal a szerzőre és – spoiler – arra a miniszterelnökre, akit a kezünkben tartott „kurszregény” [alcím] végén majd fel fog váltani) egy napon nem bírja tovább a monitor előtt. Két „ügynöknek” nevezett alak jelenik meg előtte, akik egyfelől az amerikai akciófilmek párban dolgozó detektívjeire emlékeztetik, másfelől a muszlim túlvilág két egymástól elválaszthatatlan anyyá-lára, Munkárra és Nakírra. Az utóbbi páros aztán testet is ölt, és versformában közlik: „mi úgy szolgáljuk az Urat, / hogy nem zavar a szabad akarat, / mert nem kaptunk olyat. / És ezt az embert pedig itt / ma letartóztatják, és elviszik”.

Bán Viktor egyébként katolikus pap, bár szeretőt tart, mégpedig Íjash-Csulúnbaatarné Gobi Magdolna személyében, akinek a mongol képzeteket keltő neve talán jelent valamit, de nekem a groteszk hangzásán kívül mást nem mondott. Elsőre csak egy rövid telefonbeszélgetés erejéig jelentkezik be, ahol is trágár beszédmódjával véteti magát észre. *A Júdás-terv*nek ez a bevezető része (nagyjából az első harmincegynéhány oldal) számomra helyenként kissé homályosnak tűnt, hogy ne mondjam: zavarosnak. A történet (mert végeredményben mégiscsak regénnyel lenne dolgunk) akkor kezd kibontakozni, amikor a papi ornátusba való beöltözés részletes és szakszerű leírása után hő-sünk misét tart a valaha jobb napokat látott plébániáján. Hogy mikor és hol történik ez, azt a szerző megint csak homályban hagyja, feltehetően Budapest budai villanegyedében, valamikor a rendszerváltás után, amikor a hívek maradéka kommunista özvegyekből áll „Budapestnek abból a korából, amikor az állampárt káderei kapták meg a hegyoldali villákat”.

Kalligram Kiadó
Budapest, 2024
280 oldal, 3990 Ft

Megjelenik a provokátor, „lerítt róla, hogy provokátor”, és prédikációjában a pap azzal a feltételezéssel provokálja őt meg a híveket, hogy ha Poncius Pilátus könyörületből megszánja Jézust, mert hiszen kegyelmet akart neki adni, és csak a zsidó főpapok nyomására ítélte halálra, akkor a borzalmas kínhalál, a keresztre feszítés helyett, amely a rab-szolgák büntetése volt, inkább felakasztatja, hiszen úgy pillanatok alatt kiszendetett volna. És akkor az elmúlt két évezred alatt, mind a mai napig nem a kereszttel, hanem a feszülettel lenne Jézus megváltó szeretetének a jelképe, hanem az akasztófa. És ahol most keresztek vannak, a templomtornyokon, az osztálytermek falán, a nyakláncokon, a fülbevalókon, ott most mindenütt a bitófa mása lenne a katolikus vallás jelképe. És mi Jézusnak a bitófán lógó, sőt himbálózó figurájához imádkoznánk. És „Jézus erről ugyanazt gondolná, amit a keresztről gondol. Hogy fertelmes bálványimádás a kivégzőeszközök előtt könyörögni”. És az egyházi ceremóniák, ez az „egész sci-fi színház a világűrben trónján ülő Istennel” így nem más, mint színház, maskarás játék, amit nem kell komolyan venni. És a vallás, az istenhit csak azért kell nekünk, hogy ne kelljen azt csinálnunk, amit Jézus mond, „hanem sokkal kellemesebb könyörögni a Jézushoz, hogy segítsen, mert ő Isten”, könyörögni hozzá, hogy ne bukjon meg a gyerekünk matekból az év végén.

A kereszttel párhuzam kétségkívül frappáns szerzői lelemény, és a folytatással kiegészülve – a misét két napszemüveges úr, a két muszlim ügynök megjelenése szakítja félbe, akik erőszakkal elhurcolják a papot, és bezárják egy sötét, föld alatti verembe – azt a benyomást kelthetik, hogy az ironikus kitérők és bölcselkedések ellenére az én-elbeszélő vallomása, a mise, a prédikáció, az emberrablás, az ávós időkre emlékeztető börtön komolyan veendő realitás. Hogy esetleg zamjatyini, orwelli, koestleri disztópikus regénnyel van dolgunk vagy inkább annak paródiájával, azt groteszk részletek mellett egy darabig a cselekmény alakulása is megerősíteni látszik: Kardossh Vlagyimir, a Nemzetbiztonsági Szolgálat Egyházvédelmi Hivatala századosának vezetésével kegyetlen kínzásoknak vetik alá a papot, és arra akarják kényszeríteni, hogy vonja vissza a prédikációiban kifejtett gondolatokat. Írja alá az erről szóló, előre megszerkesztett és kinyomtatott nyilatkozatot. Orwellt maga az én-elbeszélő is szóba hozza: „Ha az 1984 című regényben leírt rém-társadalmat a 10-es skálán 10-es fokozatúnak vesszük, akkor Magyarország a skála 5. fokáig jutott el abban a korban, amelyikről ez a történet szól”.

Hogy ez közelebről mit jelent, miféle ország az, amely a pap bebörtönöztetésének háttérben működik, és amely valójában egy ördögi központi terv („Júdás-terv”) szerint szemelte ki hősünket arra a sorsra, amelyről a könyv szól, azt úgyszólván pontokba szedve mindjárt itt és később is még többször részletezi elbeszélése: „Még volt parlament, de ott a legtöbb képviselő egyetlen vezér, a miniszterelnök akarata szerint szavazott. Ő (...) birtokba vette az állami tévé- és rádiócsatornákat, a lakosságot elszigetelte a külvilágtól, kellemes álomvilágot teremtett nekik, amelyben irreálisnak és gyűlöletesnek tűnt az odakinti élet; így nyugodtan tarthatott választásokat, csalnia is alig kellett az elsöprő parlamenti többséghez. Nem komor terrorállam volt ez, mint Orwell regényében, hanem kedélyesen gonosz humorú kis műalkotás...”

Miután Vlagyimir kis híján halálos áramütésekkel és vízcsepegtetéssel korábban soha nem érzett gondoskodás és odaadás érzetét kelti áldozatában, és azzal hízaleg neki, hogy a miniszterelnök imádja a prédikációit, és mindent tud róla, váratlanul átszállítják a rabot az érdi (?) börtönbe. Hogy miért épp Érdre, és hogy egyáltalán van-e Érdre börtön, ezek fölösleges kérdések, a továbbiakban jó darabon csak arról van szó, hogy miféle börtönéletbe csöppen itt Viktor atya. És ennek leírása helyenként és átmenetileg szinte szociológiai regiszterbe tereli át a regényt. Az atya – „Hát te meg ki a fasz vagy? A pápa?” – hosszú oldalakon át részletezi cellatársainak személyleírását és életrajzát. Vannak vagy tízen, és a mai magyar börtönlakók keresztmetszetét adják. Akad köztük kisstílusú csaló, agyon-tetovált többszörös visszaeső, többdiplomás, huszoneves hacker, együgyű roma késelő,

drogkereskedő, minden hájjal megkent drogfüggő gengszter, pitiáner tolvaj, Ferike, a szellemi fogyatékos roma betörő, akit a társai heccből rávesznek, hogy írjon segélykérő levelet a köztársasági elnök asszonynak. A levelet a Szőke diktálja le neki, a nagystílusú nemzetközi bűnöző, fegyverkereskedő, akit később a kormány ügynökeként, rendőralezredeként lát viszont Viktor atya. Szó van még olyan sztenderd börtönéleti témákról, mint az cigik belpiaci értéke, a kártyázás, a játékrulett, az elromlott tévé, palacsintasütés a zárka padlóján, világnézeti viták, bokszeccs, amire fogadni lehet, és ami tömegverekedésbe torkollik. Mielőtt a kedvtelve részletezett börtön-tematika végképp eluralkodna az atya elbeszélésében, újabb váratlan fordulat történik: az összekapaszkodó testek súlyától eldőlt a háromemeletes ágy, és rázuhan a miseruhájában megbotló Viktor páterre, aki, mint utóbb megtudjuk, súlyos agyrázkódást szenved.

„A vihar szeme” című második részben a pokol után a purgatórium paródiája következik. Az atya egy nagy parkkal körülvett, fényűző budai luxusvillában ébred, ahová azonban, mint kiderül, ugyanúgy be van zárva, mint volt az érdi börtönbe. Egy dudorászó nő húzogatja szét a függönyöket, és fényesség önti el a szobát. „A nő Ratkó Anna köztársasági elnök asszony volt.” Itt egy pillanatra meg kell állnunk. Hihetnénk, hogy a főtisztelendő úr az agyrázkódás következtében még nincs magánál, képzelődik, vizionál. A köztársasági elnök asszony azonban később is fellép, és megtévesztően hasonló szerepet játszik, mint az olvasó valóságából ismerős másik köztársasági elnök asszony, aki megkegyelmezett egy pedofil bűnöző bűnsegédjének. Az atya tévéhír formájában értesül erről a hírheft kegyelmi ügyről, ami, lám, az ő regényvalóságának jelenében is megtörténik. Az elnök asszony egy alkalommal személyesen hozza el a Karmelitából a becses rabnak az ebédet (lebbencsleves, kapros pulykatokány tésztával), és a nagy napernyő alatt elbeszélget vele. Viktor atya udvariasan megkérdezi tőle, nem szégyelli-e magát a nagy hazugsággépezet miatt, amelynek még ő is apró csavarja. „Magukat alázzák meg, amikor a népet megalázzák ezekkel a gyermeki hazugságokkal.” Mire az elnök asszony: „A nép tudja, hogy a miniszterelnökök és az elnökök hazudnak, és a népet ez nem zavarja, mert ő is hazudik”. És mikor az atya megjegyzi, hogy meg fognak bukni, és akkor majd menekülniük kell, vagy börtönbe mennek, vagy meghalnak, Ratkó Anna így válaszol: „Senki nem fog meghalni. Mert az utódaink is mi leszünk”.

De miért Ratkó Anna? E név hordozója – és ez talán ma már nem mindenki számára köztudomású – munkáskáderként 1948 és 1953 között Rákosi népjóléti, illetve egészségügyi minisztere volt, és az abortusz tilalmát elrendelő törvény tette hírhedtté. Ismerős nevünkkel a Rákosi- és a Kádár-kor más emlékezetes alakjai is kísértének Bán Viktor abszurd világában. Valószínűleg egyszerűen blódlizik a szerző. Vagy a kommunista múlt és az atya jelenkora közti összefüggést akarja így érzékeltetni?

Egyszer „Benke Valéria” látogatja meg az én-hőst. „Negyvenes nő (...) korábbi igazságügyi miniszter, háromgyerekes családanya, elvált. Hogyan keverednek bűnözők közé szép és képzett emberek?” Ahogy leült, kissé felcsúszott a szoknyája, és kivillant hosszú combja. Brüsszélből jött haza, „szolgálni egy komplexusos, kontrollkényszeres, infantilis, kisstílusú, nagyhasú tolvajt”. Hogy ez ki lenne, azt nem mondja ki az atya. Ugyanakkor – nyilvánvalóan a szerző nevében – rendszeresen kommentárokat fűz visszaemlékezésében (?) a nagyhasú tolvaj rendszeréhez, amely fogva tartja, és amelyről mindent tudni vél. Vagy mégsem? „Nem értjük”, mondja többes szám első személyben, „hogy miért lesznek lakájok”. A Benke Valériák. „Nem tudjuk eldönteni, hogy amit hazudnak, arról tudják-e, hogy hazugság, vagy maguk is igaznak képzelik.”

Az „igazi” Benke Valéria, talán ezt sem árt itt felidézni, 1956-ban a Rádió elnöke volt, aztán művelődésügyi miniszter, és 1985-ig a Politikai Bizottság tagja. Külsőre maga volt a kommunista puritanizmus mintaképe. Horváth Viktornál kihívja Viktor atyát fallabdázni, kiderül, kiváló fallabdajátékos, az örök szurkolnak nekik. Aztán beavatja a mesterterv-

be, a Júdás-tervbe, amelyet az atya prédikációi alapján dolgoztak ki „fenn a Karmelitában”, és amelynek az a lényege, hogy úgy készít fel arra, amit el szeretne érni, hogy nem fed fel, amit szeretne, mert ha felfedné, nem tudná végrehajtani, amit szeretne, ellenben az ellenkezőjét megengedik neki, ezért az ellenkezőjét csinálja. Valójában nem Jézus a megváltó, hanem Júdás, mert árulásával fölládozta magát Jézusért. Júdás cselekedete nélkül Jézus ismeretlen maradt volna, Júdás tette őt nagygyá. Jézus elárulása, elfogása és kivégzése mintegy a gyújtószerkezet, a bombát Júdás robbantja fel. Kicsit kacifántos a dolog, elsőre az atya se nagyon érti.

Van egy Münnich Ferenc is. Ő a miniszterelnök-helyettes, a Keresztényhazafias Néppárt elnöke. A Karmelita kolostor egyszerű és egészséges menüjét hozza el ő is egy tálcan a főtisztelendő úrnak. Demagóg szövegével a miniszterelnök megbízását teljesíti, miszerint rengeteg jelölt közül választották ki őt, a „miniszterelnök beleszeretett a maga beszédeibe”. Könyv alakban is kiadták őket: BÁN VIKTOR ATYA PRÉDIKÁCIÓI, INTELMEI ÉS JÖVENDŐLÉSEI. És Münnich csináltatott az atyának egy kis bitófát is. Finom zsinór végén hurok, benne egy szobrocskának a nyaka. „A szokásos katolikus mázas porcelángicc.” „...néztem ezt a gazembert, aki egy nem létező pártnak az elnöke, és kedvenc időtöltése, hogy vadászlesekben üljön a kerek hasával, és gyanútlan állatokra lövöldözzön.” Nem nehéz ki találni, ki a modellje.

Fellép Révai József is mint bíboros, az esztergom-budapesti érsek, és elmondja egy álmát Viktor atyának. Tetovált disznókról van benne szó, egy disznóra tetovált Derrida-idézetéről, szögesdrót-telepítésről a déli országhatáron, az álmom végére kiderül, hogy az eminenciás úr légyölő galócát evett előző este – ezeket a blódségeket már végképp nem sikerült értelmezni, noha egy „műelemzés” is kapcsolódik az álmom-fejezetéhez. Fölösleges ballasztnak tűnik az atya nem létező részletezése is. („Egész életemben kísértett a förtelmes vágy. A vágy a nő után, aztán a vágy a két nő után...”). Íjash-Csulúnbaatar Lehel alezredes úr (korábban a Szőke nevű bűnöző az erdi börtönből) a történet elejéről már ismerős feleségét jelöli ki arra a célra, hogy könnyítsen a főtisztelendő úr felkészítésének a terhein. Az aktusokra a kerti pavilonban kerül sor, amelyet újra fel kell szentelni, hogy misézni lehessen benne. Az érseknek aztán az atya meggyónja a nők testrészein saját testrészeivel végzett illesztési műveleteket.

Elhisszük, hogy a főtisztelendő úr művelt ember, hiszen különben nem őt szemelték volna ki a J-terv végrehajtására, de kicsit sokalljuk olvasottságának a fitogtatását. Olvasmányaiként, illetve érvelésének eszközeiként hivatkozik többek között a következő szerzőkre és művekre: a *Korán*, a *bibliai Genézis Könyve*, *Oidipusz*, *Apuleius*, *Rabelais*, *Boccaccio*, *Dante*, *Milton*, *Madame de Lafayette*, *de Sade*, *Grimm testvérek*, *Kazinczy*, *Casanova*, *János vitéz*, *A Pál utcai fiúk*, *Monte Cristo*, *A pármái kolostor*, *Orwell*, *Koestler*, *Kafka*, *Bataille*, *Hesse*, *Márai*, *Kertész Imre*, *Harry Potter*. Csaknem egy oldalon át sorolja a világirodalomnak és a filozófiatörténetnek azokat a szerzőit, akiknek a művei elérhetőek voltak a luxusvillája könyvtárában.

Időnként szóba kerül az is, mi történik odalenn a városban, és hogy miről tudósít a televízió. Tüntetésekre kerül sor a Kossuth téren, követelik a diktátor-miniszterelnök lemondását és az ő, az atya szabadon engedését. Az ő fogsága úgyszólván világpolitikai téma, rejtett kamerák, poloskák rögzítik minden lépését, minden mondatát, beleértve szexuális életét is, és a hírcsatornákon viszontlátja ezeket a felvételeket – a különféle politikai törekvéseknek megfelelő manipulatív kommentárok kíséretében.

A fallabdameccs után Benke Valéria átad neki egy dokumentumot, a J-tervet. Ez a kormány cselekvési terve, amelyben tételesen fel van sorolva minden feladat, amit részben már megvalósítottak, illetve aminek az elvégzése még hátravan. Az előbbieket azok, amelyeket az olvasó valóságából való ellenzéki lapok vagy az ellenzéki politikusok úgyszólván szó szerint ugyanígy szoktak felsorolni. Ilyenek: „az ország keleti birodalmakhoz láncolása, a közmédia kisajátítása, az állami vagyon családtagok és barátok kezére jutta-

tása, feudális függés kiépítése az intézményekben, az állami intézmények magáncélú használata, rengeteg stadion építése, az iskolák egyházi tulajdonba adása, a tanárok túlterhelése és alacsony bérezése...” stb. A még megvalósítandó feladatokat Viktor atya nem tudja komolyan venni, bár „húsz éve a korábbi fejezetek is mind képtelen ötletnek és örülségnek tündek volna”. Hátravolna ugyanis még többek között az arab számok és a nemzeti himnusz betiltása, a Balatontól északra eső területek Szlovákiához, a Tiszántúl Romániához csatolása stb.

Utolsó negyedében *A Júdás-terv* végképp abszurd szatírává fajul. A luxusvilla medencéjében, mintegy varázsszóra, feltűnik Lea, a miniszterelnök lánya, aki darabos mozgásával, veleszületett proletár trampiságával az ószövetségi Leára emlékezteti a főtisztelendő urat. Miközben gránátalmát reggeliznek kettesben és a hírcsatornákon hallgatják a képtelen híreket, Lea, szó szerint idézve az ószövetségből Júda, Onán és Támár történetét, értékre adja a páternek, a kiszemelt utódnak, hogy aki lefekszik az özvegyel, magyarán az ő anyukájával, az országgal is lefekszik, és „éppúgy birtoktárgya lesz az ország, ahogy a birtoktárgya a nő”.

Egy titkos földalatti nyeregvasút kapszulájában Lea mindjárt el is röpíti a pátert a Fecske utcába, a miniszterelnök valamelyik otthonába, ahol anyukája, „Tamáska Mária” asszony (a fiatalabbak kedvéért: Kádár Jánosné) fogadja, és keresztnevének szólítja Viktort. Ettől fogva az atya már tudja, hogy elérkezett az ő színre lépésének ideje, és tudja azt is, kik azok, akik a megváltó Júdához tartoznak, és vele együtt buknak, és kik azok, akik Jézus próféta oldalán a hatalomátvétel terheit vállalják. A városban kitör a káosz, kora hajnalban a páter épp egy izmos, rugalmas török diplomatalánnyal szeretkezik, mikor betoppan hozzá a menekülő miniszterelnök („karika lábain harmonikázott a drága szövetségből szabott nadrág”), és Viktor atya kimondja azt, amit eddig ebben a történetben nem mondott ki: „Gertler Viktor”. Vagyis így hívnák nála a miniszterelnököt.

Itt megint megállunk értetlenkedve. Gertler Viktor egy tisztos filmrendező volt még az ántivilágból, az ötvenes években sematikus propagandafilmeket készített, de később ő rendezte meg többek közt a *Gázolást* és *Az aranyembert*. Viktornak Viktor ugyan, de ha élne, joggal tarthatná sérelmesnek, hogy ilyen időtlen összefüggésbe hozzák az egyelőre még korántsem menekülő miniszterelnökkel. Gertler Viktor itt mindenesetre elmenekül, további sorsáról négy különböző verzió kerül forgalomba, Viktor páter pedig, miután áttért a református hitre, a bibliai minta szerint feleségül veszi a bukott férfi református özvegyét, sőt még a Református Egyház fejévé is megválasztatja magát. Végül ismerteti radikális intézkedéseit, kezdeményezi Jézus kivégzése körülményeinek felülvizsgálatát, és I. Viktor néven királlyá koronáztatja magát. Noha az intézkedései utópisztikus távlatokat is sejtetnek, azt a látszatot keltve, hogy országglása akár komolyan vehető jövőbe mutat, valójában az örület szabadul el *A Júdás-terv* befejezésében, de olyan örület, amiben nincs rendszer, legalább is nemigen találjuk nyomait. Hacsak nem az ellentmondások, a következetlenségek, a gátlástalan csapongás, az okoskodó, bőbeszédű kitérők teszik Horváth Viktor provokatív „kurzusregényét” kaotikus jelenkorunk tükrévé. Az mindenesetre a javára írandó, hogy eltérően a kortárs magyar irodalom íratlan szabályától nem riad vissza attól, hogy – Schillinger Gyöngyvér kritikájának találó kifejezésével élve – alaposan „összepolitizálódjon”.

JOLÁNTÓL DIANNÁIG – ÁTTÚNÉSEK, ÁTVÁLTOZÁSOK A PARTI NAGY-TEÁTRUMBAN

Parti Nagy Lajos: Mauzóleum – hat színdarab

Legutóbb 2015-ben jelent meg Parti Nagy Lajostól drámakötet, *Molière-átiratok* címmel,¹ benne a *Tartuffe*, az *Úrhatnám polgár* és a *Don Juan* magyar nyelvű változatai, melyekről a kötet előszavában a szerző azt írja, hogy azok „nem fordítások, és nem is saját művek”.² Előtte a *Jelenkor* 2013. októberi számában közölt színdarabot, a *Hulahoppot*, az ő hatvanadik születésnapja alkalmából készített összeállításban.³ Önálló drámakötetét, *Ibusár. Mauzóleum: színművek* címmel 1996-ban az akkor még Pécssett működő Jelenkor Kiadó jelentette meg.⁴ A *Gézcsök* egy könyvterjesztésre nem került kiadványban látott napvilágot 1994-ben, a Színházi Dramaturgok Céhe által abban az évben szervezett zalaegerszegi-egervári Nyílt Fórum tanácskozáshoz kapcsolódó *Nyílt Fórum Füzetek '94-es antológiájában*.⁵

Az új, 2025-ös drámakötet hat művet tartalmaz. Közli a három első színdarabot, melyek az 1990-es évek első felében íródtak: *Ibusár* (1991), *Gézcsök* (1992), *Mauzóleum* (1995), valamint további három színpadi művet, melyek a 2010-es évek első felében születtek: *Bivalyszufélé* (2012), *Az élet sója* (2013), *Hulahop* (2013). A köztes közel két évtizedben Parti Nagy Lajos számos színjátékot fordított, társfordítóval vagy önállóan, az említett Molière-eken kívül, nagyjából a bemutatók sorrendjében, a legfontosabbakat említve: Werner Schwab *Elnöknők*, Michael Tremblay *Sógornők*, Franz Xaver Kroetz *A vágy*, Gerhart Hauptmann *Patkányok*, Max Frisch *Biedermann és a gyűjtögetők*, Martin McDonagh *Pizskavas*, Ion Luca Caragiale *Farsang*, Richard Alfieri *Hat hét, hat tánc*, Ödön von Horváth *Kasimir és Karoline*, Mesél a bécsi erdő, valamint néhány további darabot az elmúlt évtizedben.

Nem céлом teljes katalógust összeállítani Parti Nagy színpadi munkáiból, de még pár további művet, illetve műtípust megemlítek. Vannak dramatikus munkái között olyan színpadi szövegek, mint *A Tisztabúza Éjszakája* (2008), *A hét asszonya* (2009), *A Bandy-lányok* (2011). Átdolgozásai között szerepel a Nagy Ignác

¹ Parti Nagy Lajos: *Molière-átiratok*. Budapest, Magvető, 2015.

² Uo., 5.

³ Parti Nagy Lajos: *Hulahopp*. *Jelenkor*, 2013/10, 955–985. A cím ott dupla „p”-vel végződik.

⁴ Parti Nagy Lajos: *Ibusár. Mauzóleum – színművek*. Pécs, Jelenkor Kiadó, 1996.

⁵ Parti Nagy Lajos: *Gézcsök*. In: *Nyílt Fórum Füzetek '94*, Zalaegerszeg, Hevesi Sándor Színház, 1994, 103–143.

Magvető Kiadó
Budapest, 2025
458 oldal, 6999 Ft

Tisztújítás (2006) című darabjából, illetve a Krúdy Gyula *Boldogult úrfikoromban* (2009) című regényéből készített színpadi változat. Van olyan fordítása is, amely másfél évtizedig csak nyomtatásban volt hozzáférhető: Theresia Walser *Közel sincs már e vadság erdeinkben* című színdarabja.⁶

A mostanit tehát csak részben tekinthetjük gyűjteményes drámakötetnek, inkább vehetjük válogatásnak, mely a szerző önkanonizációját is képviselheti. A kötetbeli időrend csupán egy külső rendezőelv. Parti Nagy Lajos nyelvi univerzumában és műfaji kavalkádjában ennek a kötetnek a szövegei sorrendjüktől függetlenül teremtenek meg egymással és a szerző másutt közzétett műveivel összefüggő hálózatot. A hat párbeszédes mű (kerüljük most el egy irodalmi műfaj/műnem idevonását) műfaji határátlépéseket működtet. Ebbe beleértve más művészeti ágak játékba hozását is. Ezzel mindjárt dekonstruálja is azokat a kategóriákat, amelyekkel meg szokás nevezni ezeket a Parti Nagy darabokat.

Az *Ibusár* esetében Sárbogárdi Jolán történetében az operett „tolakodik” előre, de vele együtt ott van a mű eredetében a rádiójáték, tartalmában (és prózai előképében) a Júlia és Romana könyvsorozatokat tematikus és nyelvhasználati világa, ezeknek a paródiája, a vágy és a képesség szétválásának melodramatikus tragikuma. A *Gézcső*k a nyitó instrukcióban jelzi, hogy „A színtér egy rádióstúdió a harmincas évek közepén, ahonnan élő, egyenes adásban színdarabot sugároznak” (66.), a négy szereplő mellett az „asszisztencia egy rádióstúdió és egy kórház segédszemélyzetéből áll” (65.). Ebben a többrétegű közegben hangoznak el Kosztolányi Dezső utolsó évei szerelmi háromszögének levelei, telefonhívásai, dokumentumai, dialógusai, e többféle írás- és beszédműfajt váltogatva. A *Mauzóleumot*, mely itt és korábbi megjelenésekor is a színmű besorolást kapta, Parti Nagy egy nyilatkozatában annak idején „trahózat” (azaz tragédia és bohózat kevercse) műfajuként említette.⁷ A darab a szerző verseiből, prózáiból átvett mondatokat, fordulatokat, képeket is sűrűn tartalmaz, képviselve az irodalmi műfajok közötti átjárhatóságot. A szituáció statikussága oratorikus jelleget is kölcsönöz a szövegnek.

A 2010-es évekből való három darab közül kettő film alapján, azok inspirációjára, illetve kettő konkrét színművészekre íródott. A *Bivalyszufle* esetében a szerző köszönetet mond a dán Anders Thomas Jensennek, akinek *Gengszterek fogadója* (2000) című filmjéből a darab megírásakor merített. Emellett a műben megjelenő kistűlű gengszterek közül kettőnek a szerepét kifejezetten Mucsi Zoltánra és Scherer Péterre írta. A darab, bár jócskán elrugaszkodik az említett filmes alaptól, dramaturgiájában filmes megoldásokkal is dolgozik. A gengszterfilmnek egyszerre kínálja a sztereotíp mintázatot és ennek paródiáját. Egyes jelenetekben televíziót néznek a szereplők, ennek jellegét festi le az alábbi instrukció: „Megy a tévében a mákfoci, kattogatják a távirányítót, egyszer valami tánra hasonlító ripityom, sose hallott, esetleg hucul-tiroli nyelven, aztán egy arab adó, német stb. merő hangzagy tejbegrízben”⁸ (253.). A következő darab, *Az élet sója* (öt etűd, két színész ötször, avagy átriumklorid) az Átrium Színház számára és a Bíró Kriszta & Hevér Gábor színészpárosra íródott. A játék, struktúráját tekintve, egy „minisorozat”, öt helyzetgyakorlat füzére, párkapcsolati mintahelyzetek színrevitele, melyben a két szereplő, Férfi és Nő változatos szituációkban láthatók. Ezek között a negyedik és az ötödik filmes keretezésű. A negyedikben házaspárként kamerával veszik fel a párterápiás beszélőjüket. Ennek nyomán – mint a nyitókép instrukciójában áll – „kicsit film az egész” (357.), illetve a Nő egy ponton

⁶ Theresia Walser: *Közel sincs már e vadság erdeinkben*. Fordította Parti Nagy Lajos. In: *Az arab éjszaka* (szerk. Szilágyi Mária), Budapest, Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet – Creatív Média, 2003, 173–228. A darab eddig egyszer került magyar nyelvű színpadra, 2016-ban Gyergyószentmiklóson, a Figura Stúdióban.

⁷ Ennek a Parti Nagy Lajos által adott megnevezésnek a pontos forrását egykor nem jegyeztem fel, így itt nem tudom megadni.

⁸ Ahol a szerzői instrukciók kurzívval vannak a kötetben, ott így is idézem őket.

említi, hogy „Azért ez... mégiscsak terápia, szóval rendelés, ha itthon is” (366.). Az ötödik élen pedig ez a felvezetés áll: „Ez a jelenet némafilmként pereg, a két színész, mintha egy stúdióban, »szinkronizálja«” (374.). A *Hulahop* eredete szintén egy filmhez kapcsolódik, Percy Adlon német rendező *Sugarbaby* (1985) című mozijához. A darab is inkább mozi, mint színház. Az akusztikus regiszter fontos szerepet kap a játékban. A kétszereplős színmű férfi szereplője, a földalatti vasút vezetője a metrón játszódnó képekben a megállókat sorolja, amivel létrejön egy „szűrreális, mennyei hangkevercs *Lehel amorózó-hangján*” (387.). A 28. képben részeg nagyáriát ad elő összekevert állomásnevekből.

Ebből a vázlatos áttekintésből is látható, hogy a drámakötet darabjai korántsem törekednek valamilyen normatív műnemi kritériumrendszernek történő megfelelésre. Áttűnnek egymásba műfajok, regiszterek; irodalmi, filmes, zenei, akusztikus zsánerek. Ahogy a nyelvi világ is széttartó, heterogén, asszociatív, szétbontó és újra-, újat teremtő.

A kötetbeli hat darab színházi recepciója kifejezetten aránytalan. A Színházi Intézet adatbázisában az *Ibusár*nak mintegy huszonöt bemutatója szerepel (beleértve a monodráma változatot is).⁹ A *Gézcső*k nincs említve (bár volt pár felolvasószínházi előadása). A *Mauzóleum* kétszer került színre. A *Bivalyszufli* és *Az élet sója* (*Átriumklorid* címen) egyszer, a *Hulahop* pedig egyszer sem.

Parti Nagy Lajos már első versesköteteiben (*Angyalstop* 1982, *Csuklógyakorlat* 1986, *Szódalovaglás* 1990) működtette azt a nyelvet és tematikát, amely az *Ibusár* egyik legfontosabb drámabeli vonása, a dilettáns alkotó egyszerre nevetséges és egyben megindító nyelvgyakorlata, melyben ott feszül az alkotói vágyak és képességnek a diszkrpanciája. A *test anygala* című kisregény fiktív szerzőjeként megteremtett Sárbogárdi Jolán itt szerzőből szereplővé válik. A darab másik ihlető forrása egy *Huszárok* tematikájú hangjátékpályázat volt. Ezekhez kapcsolódott harmadikként az a tapasztalat, amelyet Parti Nagy amatőr költők műveinek olvasása révén szerzett a *Jelenkor* folyóirat szerkesztőjeként az 1980-as évek első felében, illetve mint a pécsi vasútállomás vitrinjébe kihelyezett vasutas költők, írók szövegeinek rendszeres olvasója.

A zenés-táncos huszerettként megjelölt műfajú szöveg két világot ütköztet, tükröztet, és egyúttal egybe is olvaszt. Az egyik *Ibusár*, e képzeletbeli magyar település vasúti jegypénztárosának, Jolánnak a világa, aki az anyjával él. Az otthon és az állomás jegykiadófülkéje képezi az életterét. Szinte esélytelen, hogy párkapcsolatra leljen. Parti Nagy így mutatja be Jolánt első színre lépésekor: „*Nem szép, nem csúnya. Egy lestrapált, kortalan, nagyjából negyven éves nő. Illetve húsz. Illetve hatvan*” (11.).

A másik Jolán fantáziavilága, ahova elvágódik *Ibusár* unalmas, bornírt közegéből. Ezt a vágyát csak képzeletében tudja elérni, amiben eszköze az alkotás. Munka után, éjjelente operettlibrettókat, elbeszéléseket ír, sikerről, hírnévről ábrándozik, reméli, hogy egyszer csak felfedezik. Ennek érdekében írásait rendszeresen postázza a *Magyar Boldog* című lap szerkesztőségébe, ám a közlést minden esetben elutasítják, azzal az indokkal, hogy „nyelvi szempontú baja van a műveinek” (31.). Ez az alkotói tevékenység nemcsak a befogadó elé tárul, hanem Jolán környezete is tud róla. Az anyja rendszeresen olvassa a készülő librettókat, és Gusztó, az állomásfőnök gyakran ugratja Jolánt az írói hobbija miatt.

Ez a két világ kezdetben különválnak a darabban. Látjuk Jolán hajnali felkeléseit, otthoni veszekedéseit az anyjával, és látjuk őt munka közben, a vasútállomás jegypénztárában. Ezek közé a prózai, hétköznapi, szürke jelenetek közé illeszkednek Jolán alkotásának, az

⁹ szinhaziadattar.hu – A nyilvántartás nem teljes. Hiányzik például a Janus Egyetemi Színház 1998-as *Ibusár* bemutatója (erről és a kecskeméti előadásról lásd: P. Müller Péter: Genius laci. *Színház*, 1998/6, 33–36.). Ezt a produkciót a társulat a több tucat pécsi előadáson kívül 1998. november 16-án Sárbogárdon a vasútállomás kultúrvárájában is eljátszotta, a szerző jelenlétében. (Ez utóbbiról lásd rövid beszámolómat: Sárbogárdi Jován: Jolán Sárbogárdon. *ECHO*, 1998/5, 15.)

1848-as magyar szabadságharcot idéző operettjének az epizódjai. Aztán a cselekmény előrehaladtával ez a két világ, a reális és az álomvilág fokozatosan összekeveredik. Jolán tudatát mindinkább eluralja képzeletének operettvilága, ami rávetül a környezete percepciójára is. A körülötte lévő személyeket kezdi összekeverni a librettóban szereplő elképzelt alakokkal, illetve fokozatosan nyilvánvalóvá válik, hogy művének figuráit – szándékosan vagy önkéntelenül – ismerőseiről mintázta. Bajkhállóy Richard huszárcapitány, a librettó pozitív hőse Jolán egykori szerelmének, Kleisermann Mihály jegyvizsgálónak a megfelelője. Talpighy gróf, muzsika kém, a negatív hős az állomásfőnökre, Vargányai Gusztira hajaz. Amália hercegisasszonyt, a primadonnát pedig Jolán önmagáról mintázta.

Jolán fokozatosan ráébred az izoláltságból és mellőzöttségből való kitörési vágya lehetetlenségére és reménytelenségére. Egy este egy üveg Hubertusból merítve erőt és bátorságot bezárkózik a forgalomirányító irodába, az ajtót eltorlaszolja, és a pályaudvar torzán, ki-kihagyón megszólaló megafonjába olvassa-zokogja bele a meg nem értett kompozícióját és vele az életét. Guszti udvarlóból visszavedlik főnökké, csúnyán összeveszik Jolánnal, és levereti az állomás hangszóróját, mert Jolán képtelen kikapcsolni a hangosítást, és amúgy is el kell jutnia az operettben a tapsrendig.

Az *Ibusár* elsősorban Jolán személyes drámáját viszi színre, melyet színesít és motivál a hősnő nyelvhasználati dilettantizmusa és az operett stílusának paródiája. Az ő groteszk lázadása abban a felismerésben és ki nem elégitett vágyban gyökerezik, amit így fogalmaz meg: „mér nem tudok én rendesen látszani?” (31.) Parti Nagy szereplői roncsolt, egyszerre túlbeszélt és korlátolt nyelven szólalnak meg, amelyen ugyanakkor áttetszenek a költői nyelv sajátosságai. A párbeszédetek gyakran szürreálisak, Jolán operettjében komikus szófacsarások, kénrímek, szótörések vannak, emlékeztetve a dilettáns költők nyelvhasználatára, amelyben köznyelvi fordulatok csúsznak át lehetetlen szóképekbe, eltorzult klisékbe.

A darabot a színrevitelek során utolérte a stílusirányzatot vagy műfajt túlzások révén bíráló vagy idézőjelbe tevő művek sorsa. Mint amikor Bertolt Brechtnek az expresszionizmust kigúnyoló, annak jegyeit az extremitásig eltúlzó *Baal* című darabja az expresszionista drámák antológiájában kapott helyet.¹⁰ Az *Ibusárt* 2009. január 15-én bemutatta a Budapesti Operettszínház.

A *Gézcső*k a halálosan beteg és halálosan szerelmes Kosztolányi Dezső 1935 nyaratól 1936 novemberéig tartó életútját viszi színre, a közte és Radákovics Mária között – a feleség, Halmos Ilona szeme láttára – kibontakozó szerelem levelekben, dokumentumokban fennmaradt emlékeinek felhasználásával, dramatizált egybeszerkesztésével. A műfajt ollózatként határozza meg a szerző, és a mű túlnyomó része valóban korábban megvolt írásos anyagokból áll.¹¹ A három említett szereplőn kívül a darab alkalmaz egy Narrátort is, akiről a mű hosszú bevezető instrukciójában Parti Nagy azt írja, hogy ő a darab főszereplője. „Rezonőr, rendező, játékmester, egyszerre áll kívül és belül. A betegség előrehaladtával egyre inkább belül.” (65.) A Narrátor felléptetésével a mű nemcsak arra a dramaturgiai kihívásra felel, hogy a történet végére gégemetszése miatt elnémuló Kosztolányi szolamát továbbvigye, hanem arra is, hogy jelenetekké komponálja a heterogén szöveganyagot, a Narrátor átkötéseivel.

Kosztolányi két halálos kihívás között vergődik, a végzetes szerelem és a gyógyíthatatlan betegség között. Érzelmi imbolygásai, mind rendezetlenebbé váló kapcsolatai örvénybe sodorják. A darabban nem egy nagyszerű író, hanem egy tétova, labilis közembert látunk, aki nem tudja, miként lehetne fenntartani egyszerre a házastársi és a szeretői

¹⁰ Bertolt Brecht: *Baal*. In: *Hoppá élünk! Német expresszionista drámák*. Budapest, Európa, 1982.

¹¹ Amikor a *Gézcső*k először – szakmai – nyilvánosság elé került 1994. december 2-án a zalaegerszegi Nyílt Fórumon, akkor Parti Nagy a saját írói hozzájárulását úgy jellemezte, hogy hidakat illesztett a meglévő szövegek közé. Hidakat a fogpótlás értelmében.

kapcsolatot. Ez utóbbit előbb a barát, Füst Milán segítségével – rajta keresztül bonyolított üzenetekkel – próbálja megoldani, majd felesége engedélyét kéri, aki erre úgy reagál, hogy „inkább hazudj. Legyen bátorságod hazudni... (elhallgat, lehiggad, visszaszívja) Nem, ne hazudj. Nem tudok rólad semmit. A munkádról, a betegségedről” (87.). Máriának a kapcsolatról értesülő férje elégtételt követel, hogy az író vagy vegye feleségül Máriát, vagy álljon ki párbajra. Eközben Kosztolányi egészségi állapota rohamosan romlik.

A főszereplők mellett a darabban megjelenő mintegy féltucat orvos egymásnak teljesen ellentmondó diagnózisokat állapít meg és eltérő kezelési módokat javasol. Egyvalamiben egységesek: bagatellizálnak és torzítanak. Végső soron halálba hazudják a gyógyíthatatlan beteget.¹² Az író magánemberi vergődései több jelenetben tragikomikusak, de a végkifejlet megrendítő. A szerelmi szálát ellenpontozzák Kosztolányinak a saját szakmai megítélésével kapcsolatos kétségei: „Csak az fáj, a legjobban az fáj, hogy nem becsülnek. Hogy semmire se, Babits se. És Milán se” (90.). A két asszony, a magánélet és a szakmai közeg egymásra vetülő, egymásban tükröződő szférái erős dinamikát biztosítanak a szövegnek.

A két részre tagolt *Mauzóleum* összesen harminc jelenetből áll. A helyszín egy budapesti bérház belső udvara, körfolyosói és kapualja, az idő egy decemberi éjszaka: késő estétől a reggeli szürkületig, a rendszerváltozás körüli években „tegmanap – valamikor ’86 és ’94 között” (107.). Nemcsak a házban van éjszakai sötétség, hanem a környező világot is valamiféle szimbolikus feketeség, láthatatlanság, kiismerhetetlenség uralja, ami felerősíti a történet rejtélyességét és szürreális jellegét. A fényt hő „pótolja”, a lakók lába alatt izzik a padló, mert az épület alagsorában lévő cukrászüzem kemencéjében égetnek valamit (illetve majd kiderül, hogy valakit).

A megidézett átmeneti történelmi korszak révén a lakók kétféle rezsimben élnek, a nyolcvanas évek végi pártállami önkényuralomban és a kilencvenes évek eleji vadkapitalista zűrzavarban. A küszöbhelyzet legtöbbjük számára gátja a döntéshozatalnak, a cselekvésnek, az eltűnő és a feltűnő helyzethez történő alkalmazkodásnak. A lehetőség passzivitásba menekíti őket, azzal az igénnyel, hogy döntsenek helyettük mások.

A tizenkét szereplős darabnak nincs hagyományos értelemben vett cselekménye. Felbukkan a drámákban gyakori szituációteremtő, viszonyváltozást elindító mozzanat, egy jövevény érkezése, aki ezúttal egy villanyóra-leolvasó (Hamuhó Ödön). Azért érkezik, hogy megpróbálja ellenőrizni a villanyórát, mert a házban lopják az áramot, ám az ő jötte nem idéz elő változást a meglévő állapotokban. A második jelenetben érkező Hamuhó előtt a nyitójelenetben Rigó János győzködi Kokker Lajost, hogy be kell tenniük az alagsori sütőbe a Rigó által kinyírt férfi tetemét, aki „Hajnalra karamella lesz. Kátrány” (110.). Ennek a Rigó által stricinek („szemét strigónak”) nevezett ismeretlen férfinak az eltűntése, az erre tett kísérlet tekinthető a mű egyetlen drámai cselekedetének. Miközben a tetemet hamvasztják, az épület mindinkább izzásba jön.

A lakók egyre izgatottabbak, a cukrász pedig meg akarja akadályozni, hogy értesítsék a hatóságokat, ezért bezárja az épületet, tűszává téve a lakókat. Ebben a kényszerhelyzetben a szomszédok egymáshoz intézett monológokkal, fecsegéssel töltik ki az időt. Szövegeleikből kisszerű tragédiák sorozata rajzolódik ki. A darab gerincét tulajdonképpen ezek a mikrotragédiák adják, amelyek elmesélése, a pusztá szövegelés az egyetlen dolog, amit a lakók meg tudnak és meg mernek tenni. Kommunikációjuk alapvonása az önigazolás, önfelmentés, önáltatás, azaz a felelősség vállalására való képtelenség. A rendszerváltozás körüli időszaknak ez a habituális jellege korszakokon ível át. Három évtizeddel a darab megírása és első színre vitele után sem vesztett időszerűségéből.

¹² A fiatalabb nemzedékek számára írom, hogy az 1990-es évekig ez általános gyakorlat volt Magyarországon.

Valamennyi szereplőnek megvan a maga külön bejáratú foglalatossága, pótcselekvése, mint az alkoholizmus, az öngyilkossággal való próbálkozás, a guberalás, a családon belüli erőszaktevés, a szeretőtartás és így tovább. A lakók (a lakosság) élete és figyelme a testi élvezetek köre szerveződik, amibe főként az evés-ivás, a szexualitás tartozik bele, ami mellett a betegségekkel való foglalkozás, az emlékekre történő hagyatkozás kap még szerepet. A szereplők között Paparuska Károly, az „ormótlan öregember” (114.) az egyetlen, aki a testi helyett a lelki-szellemi közeget választja a realitással történő szembenézés elkerülésére. Már első színre lépésekor utal rá, hogy ő egy távoli, eszményi nő után vágyakozik: „Szép, erős asszony. Befúj neki a szél, lobogtatja a pálmakalászt, a hóna alatt a ruháját” – mondja róla (115.). Ez a szabadság szobra, fenn a Citadellán, amit – mint megtudjuk – időről időre felkeres, vagy a távolból gyönyörködik benne. „Plátói viszonyba vagyok vele...” – mondja. „Nézem, amíg a nyakam belefájdul. A szoknyáját, a blúzáját, ahogy alá-fúj neki az este. Olyan pont, mint a Mona Lisa vasból. Énszerintem mosolyog.” (172.)

A szereplők zömének különös neve van, a már említetteken kívül például Lapos Elemér, Ischler József és neje, Cseleszta Béla stb. A nevek ilyenfajta karikírozott egyedisége azonban nem jár együtt a figurák egyediségével. Lényegében egyetlen kavalkádszerű nyelvi univerzum elemei ők, akik között ez a nyelv fel van osztva, de ez a felosztás akár felcserélhető is volna közöttük.

A *Mauzózeum* cím többféle konnotációt hordoz. A holttest fölé emelt emlékmű helyett itt inkább a krematórium, a hullahamvasztó jelentéstartalom képződik meg. A pincebéli cukrászkemence lesz az, ami örökre őrizni fogja a megölt gengszter hamvait, még ha ez a mementó nem is intézményesül. Illetve mauzóleumnak tekinthetjük a bérházat is, amely a maga változatlanságával, lakóinak örök ismétlésként megvalósuló látszatéletével olyan, mint a folytonosan eltemetett lehetőségek időtlen nyughelye.

Az Anders Thomas Jensen *Gengszterek fogadója* című filmjének inspirációjára készült, annak elemeit, motívumait felhasználó *Bivalyszufélé* kisfilmű gengszterek világába kalauzol, akik egy rablást követő éjszakai menekülés során egy elhagyott épületben rejtőznek el, amelyről másnap derül ki, hogy a hely egy elhagyott fogadó éttermi konyhája. A két-részes darab az ukrán-osztrák (!) határon játszódik, a mindenkori jelenben. A kisgengszterek Pepets, Kaspauer, Macila és Kiscián. Főnökük, a főgengszter, Fitti Poldi csak az utolsó képben lép színre. E jövevények mellett a helybélieket a polgármester, a rendőrfőnök, a helyi orvos és egy bárónő (volt bába) képviseli. A gengszterek autója menekülés közben mocsárba süllyedt, egyikük haslövésre panaszodik (de lehet, hogy csak a visszapillantó tükörbe akadt bele).

A bonyolultan hurkolt történet szálaikat kiegyenesítve nem kapjuk meg azt a komplexitást, ami a szöveg szövetét jellemzi, így csupán pár csomópont kiemelésére szorítkozom. Az épületben töltött éjszakát követő reggelen a kiscsőnök, Pepets a bőrdöngyös rabolt pénzt számolja, egymillió eurójuk van. Betoppan a bárónő, az épület (valamikor kastélyszálló) egykori tulajdonosa, aki az itt elrejtett ritkafémről, ozmiumról tesz említést, aminek szóba hozatala majd a végkifejletben kap megfajtást. A bandatagok a pénz sorsáról kezdenek eltérő terveket szövögetni. Eredetileg Poldi megbízását teljesítették, neki kéne átadniuk a zsákmányt, ám ehelyett belefognak az épület felújításába. Az építőanyagot a Tüzép-tulajdonos rendőrfőnöktől szerzik be, akitől a kikényszerített ajánlat is származik. Százezer eurós foglalóval. Ez az ajánlat megváltoztatja a banda tervét, az épületben előbb éttermet fognak nyitni, aztán pedig panziót. Itt jutunk el az első rész végéig.

A szünetet követően már befejeződött az épület renoválása, elkészült az éttermi konyha. És persze a pénz is jelentősen megcsappant. A történet végére már csak harmincöt ezer euró marad. A második részben kerül elő a címbeli szufélé motívum. A már berendezett konyhában Pepets szufélé süt Kisciánnal, s mint büszkén hangoztatja, bivalyszufélé ők

csinálnak először. A történet végéhez közeledve Pepets egyre többet emlegeti Poldit, aki kitalálta, hogy gengsztereket képez, és Pepetsset fokozatosan bevette „az összes komoly bulijába”. Mindez előkészíti Poldi – nem mint *deus*, inkább – mint *dominus ex machina* színre lépését, és ezzel a korábbi homályos mozzanatok tisztázását, motívumok lezárását és a narratív hurok kibozását.

Poldi, a főgengszter Pepets egész akciózását az étteremről, a lopott pénz felhasználásáról nyomon követte, az épület adásvételi szerződésébe cégtulajdonosnak a bandatagok neve helyett a sajátját íratta. S miként figyelte meg a kisgengsztert? Pepets már a darab elején fájlalja a protézisbeültetéssel rendbehozott vállát. Azt hiszi, hogy amikor két éve műtötték, akkor platinaimplantátumot kapott. Ám itt, a záró jelenetben kiderül, hogy – a darabban többször emlegetett – ozmium van a vállában, amin keresztül Poldi folyamatosan le tudta hallgatni Pepets minden megnyilatkozását. A két színben lévő alak utolsó megszólalását követően a darab így zárul: „*hirtelen vaksötét, két pisztolylövés szinte egyszerre, aztán üres színpad, tapsrend, nem tudjuk, ki lőtt le kit, de mindegy is*” (304.).

A gengszterfilmek műfaji patentjeit, ismerős fordulatait a mintául szolgáló Jensen-film is már lefelé stílizálta, amit a *Bivalyszufli* elmélyít, tovább árnyal. A darab mozgósítja Parti Nagy nyelvteremtői leleményeit, meghökkentő asszociációit, regisztereket egybejátszó és ütköztető gyakorlatát. A filmes dramaturgia ritmusa lendületet ad a színpadi szövegnek.

Az *élet sója* öt önálló szkeccs füzére, melyeket a párkapcsolati szituációk kötnek össze. A helyszínek: pályaudvar, panzió, városi lakás, ismét egy lakás, illetve egy szinkronstúdió. Az alaphelyzetek némelyike markánsan körvonalazott, mások határozatlan kontúrt kapnak, illetve van, amikor egy jelenetben több szituáció van egymásba illesztve. Ennek nyomán az alapvető téridő-koordináták, amelyeket Mihail Bahytin terminusával kronotoposznak is hívhatunk, a következők: *Pályaudvar*. Búcsúzkodás a peronon, melyben a szakítás lehetősége is benne van. *Panzió*. Egy közösen elkövetendő öngyilkosság előkészületei egy hotelszoba heterotopikus közegében. *Pékesküvő*. A férfi vőfélyként készül részt venni húga esküvőjén, várják a vőlegényt. A jelenet végén csöngetnek, de a bent lévők nem nyitnak ajtót. *Vérluxus*. Egy gázolást követően az áldozatot a gázoló takarítónőként alkalmazza, aki férjét a tulajdonosok távollétében elviszi a villába. Szeretkezésüket követően a férfi elveszti a kontrollt, tör-zúz, a rendőrség jön értük. *Angyal Zug*. Egy vélelmezett szinkronstúdió, ahol a két színész hol szerepben, hol civilként játszmázik egymással, kilétüket, kapcsolatukat felültetve a „mintha” libikókájára.

Valamennyi helyzetben előkerül olyan mozzanat, amely kibillenti az eredeti szituációt, fordulat áll be a két ember kapcsolatában. A *Pályaudvarban* ez abból adódik, hogy a vonat késve indul, a pár nemigen tud mit kezdeni a kapott plusz idővel. A nőt a peronra kikísérő férfi kétszeresen is ideges, egyrészt mert lejárt a parkolási ideje; másrészt mert elkezdi hívogatni valaki a telefonján. Mikor végül felveszi, úgy tűnik, hogy a szeretőjéhez beszél: „Még tíz perc, egyetlenem, sajnós. Késve indul a vonat... Te is hiányzol” – mondja a telefonba (319.). A vonat végül elindul, a nő elutazik, de lehet, hogy nem a tervezett hat napra, hanem végleg.

A *Panzió* című jelenetben a szobába külön-külön érkező pár bőrröndökkel jön. Fokozatosan derül ki, hogy a szeretők ünneplőbe öltözve, pezsgőzve közös öngyilkosságra készülnek. Erről hangüzenetben a házastársukat is értesítik. A férfi próbára teszi a nőt azzal, hogy a tethhez állítása szerint egyetlen pisztolyt hozott magával, így az öngyilkosságuk sorrendje az egymás iránti bizalmukat is teszti. Aztán kiderül, hogy a férfinál van egy másik, egy női pisztoly is. Végül abban egyeznek meg, hogy a nő előbb a férfit, majd önmagát lövi le. A férfi lelövése után azonban a nő meggondolja magát, csakhogy a pisztolyban vaktöltény volt. A férfi az utolsó pillanatban a nő lelövésére készül, de ekkor rájuk török az ajtót – hiszen az üzenetük időközben célba ért.

A *Pékesküvő* jelenetből származik a színdarab címe, mert a férfi szereplő – a történettől mindegy függetlenül – sófajtákat kóstol és különböztet meg egymástól. Az alaphelyzet a küszöbátlépésre való képtelenség, és egyúttal a családi érzelmi rövidpóráz példája (némi- leg emlékeztetve Gogol *Háztűznéző* című komédiájára). A férfi vőfélyként készült részt venni húga esküvőjén, várják a vőlegényt. A készülődés során a férfi frizurát csinál a testvérenek, a hajcsavarok beakadnak A nő hajába. Amikor végül csöngetnek, kiderül, hogy ez a többedik ilyen esküvő előtti alkalom, ám nem nyitnak ajtót a vőlegénynek, a péknek, ahogyan ez korábban a patikus, a hentes, az autóversenyző esetében is történt.

A *Vérluxus* házaspárjának kamerába mondott szövege egyszerre párterápiás megnyilatkozás és gyanúsítottai vallomás. A takarításból élő nő és munkanélküli férje helyzetében az hozott változást, hogy a nőt egy ittas, gazdag autós elütötte, aki a nő hallgatásáért, továbbá kárpótlásképpen munkát ajánlott az asszonynak, hogy heti kétszer takarítson az illető villájában. A nő a férjét annak születésnapján – a háziak távollétében – felviszi a villába, ez az ő ajándéka. A luxustól egyszerre ellazulva és egyben frusztrálódva a férfi előbb „a gengszterék” fegyveréhez akar hozzáférni, majd szétveri a berendezést. A kiérkező rendőrök kivonszolják a párost a villából – ez a felvételen utolsóként említett mozzanat. (A történet nyomokban emlékeztet az *Élősködők* című dél-koreai filmre, ám az a darabnál hat évvel később született.)

Az *Angyal Zug* című ötödik jelenetben mintha vonaton lennénk, s a férfi kalauz volna, és mintha ez volna az a vonat, melyre a *Pályaudvar* Innsbruck felé induló nője fölszállt. Mintha felsejlene itt Esti Kornél, s vele az írója, akit a férfi így hoz szóba: „A ti Kosztolányitok szerint a boldogság nem egyéb, mint a szenvedés hiánya” (379.). És mintha a nő és a férfi egyszerre lenne benne egy kezdődő és egy tartós kapcsolatban. A „szinkronstúdió” adta keretben sorra billennek ki, bizonytalanodnak el a párkapcsolati szituációk. A jelenet egy fluid sorozat vignettákból, ahol a játsszók hol szerepben vannak, hol azon kívül, „színészként, civilben, a vászon előtt” – mondja például az egyik instrukció (380.).

A kötetzáró darab, a *Hulahop* címével megidézi Parti Nagy egyik versét a *Grafitnesz* kötet *Őszi Hedwigek* ciklusából.¹³ Az egész estés színműnek két szereplője van, Majmók Dianna 35 éves temetkezési alkalmazott, hullamosó, akit – Parti Nagy-féle kifejezést kreálva – nevezhetünk kadáver kozmetikusnak is; illetve Heirat Lehel 31 éves vonatvezető a földalattin. A műben megjelenő helyszínek a szereplők munkahelye, valamint Dianna lakása. A 32 képből¹⁴ álló történetben először a nőt ismerjük meg, őt látjuk otthon hulahoppkarikázni, aztán a munkahelyén, majd a metró utasaként. Felbukkan Lehel, aki műszak végeztével a feleségével, Hildegarddal telefonozik. Ezt követően Dianna egy hosszú monológban megelőlegezi a bekövetkező események lényegét azzal, hogy elmondja, régóta szerelmes Lehelbe, mindent kinyomozott róla, és el fogja rabolni (a feleségétől). Ez a dramaturgiai formula olyan, mint Teiresziasz jóslata az *Oidipus királyban* vagy mint a boszorkányoké a *Macbethben*. Előre vetíti a jövőt. Ami bizonyos fokig végzetszerű is, csak itt a prófécia nem valaki másra, hanem Dianna saját sorsára vonatkozik. Ami azon nyomban el is kezd megvalósulni.

A jelenetek élén az elsőtől a hatodikig csak a napszak van megnevezve, a hetedikről az utolsóig emellett a hét adott napja is. Keddtől a rákövetkező hétfőig tart a bizarr szerelmi történet. Kedden kora este szólítja le a földalatti Lehel téri peronján Dianna a vonatvezetőt, Mars csokival kínálja, és közli vele, hogy mindent tud róla. A szerelvény tovább indul. Aztán rövid snittekben látjuk Dianna előkészületeit, halljuk eközben az általa magnóra vett, Lehel által bemondott állomásneveket. Csütörtökön közli a munkahelyén, hogy egy darabig nem jön.

¹³ Parti Nagy Lajos: *Őszi Hedwigek* (hulahopp). In: uő.: *Grafitnesz*, Budapest, Magvető, 2003, 53.

¹⁴ A kötetben a jelenetszámokban a 30. után a 32. kép következik. A 2013-as folyóiratkiadásban ugyanígy jelent meg a darab.

Aznap kora este újra várja Leheldt, ezúttal az Őrs vezér téri végállomáson, a műszak végén. A nő tudja, hogy Lehel egy ideig szalma, mert a neje egy konferenciára utazott, és meghívja magához a férfit másnap estére vacsorára. Átadja a névjegyét, ismerteti a menüt. Aztán péntek estétől Dianna lakásán kezdetét veszi a habzsolás és a bujálkodás. A szenvedély átalakul idillé, „*van a kettőjükben valami valószínűtlenül paradicsomi*” (408.), kölcsönösen szerelmet vallanak egymásnak. Dianna anyáskodik a férfival.

Az idő előrehaladtával tervezgetésbe kezdenek arról, hogy miként maradhatnának együtt, hogyan oldhatnák meg a helyzet prolongálását, hiszen Lehel felesége rövidesen hazaérkezik. Az ötlet az, hogy Dianna rabolja el Leheldt. Szombat késő estétől már erről fantáziálnak. Előkerül egy erotikus játékszer, egy bilincs. Ekkor Lehel azt javasolja, hogy Dianna kérjen őérte váltságdíjat.

Vasárnap késő délután kerül bele a helyzetbe a feleség, aki felhívja a férjét, aki korábban kinyomta a hívásokat, de most már felveszi, és azt állítja, hogy elromlott a telefonja, és épp a szervizben van vele. Ezt követően Dianna elkíséri Leheldt a délutáni műszakjába, végig szemmel tartja. A némajelenet (27. kép) leírása ezzel zárul: „*A műszak végén, éjjel együtt mennek haza. Lehel mintegy megadja magát. Fél, ugyanakkor tetszik is neki Dianna szenvedélye. Elemében van, hiszen kész helyzet elé állítják, mint egész életében*” (446.). Dianna a Gundelből rendelt vacsorát. Lehelnek újra csörög a telefonja, de kinyomja.

Hétfőn reggel Lehel közli, hogy ma megjön Hildegard, haza kell mennie. Dianna az ágyhoz bilincseli. A szeretkezésük után Dianna úgy távozik, hogy Leheldt megbilincselve hagyja. A nő távollétében Lehel felveszi felesége hívását, közli vele, hogy elrabolták és meg van bilincselve, az asszony szitkozódik. Az utolsó képben Dianna visszatér a bevásárlásból. Hildegard őt hívja a mobilján (a Lehelnél hagyott névjegy alapján tudja a számot), megfenyegeti, és közli, hogy már értesítette a rendőrséget. Dianna nem találja a bilincs kulcsát, a lakásban hagyja Leheldt, rázárja az ajtót, és a tetőre indul. Végül halljuk a rendőrök érkezését, akik berúgják az ajtót.

A darabban a kulissza, a színtér és a közeg halálreferenciákkal teli. A terített asztal – amivel Dianna a férfit várja – ravatalszerű, a nő „halálosan szerelmes” (403.). Őt a foglalkozása a halottak világához köti. Részletesen mesél a temetkezési munkájáról, a hullamosásról, az elhunytakról. Lehel a föld alatt dolgozik, ő a metró Orfeusza, aki a megállók nevét már-már recitálva zengi bele a mikrofonba. E térbeli al-, illetve másvilági szféra ellenpontja, hogy mindketten magasban laknak, Dianna a tizediken, Lehel a hetediken, két szomszédos utcában. Dianna elmeséli Lehelnek, hogy oly módon is megfigyelte a férfit, hogy felment a tetőre, és onnan leste meg messzelátóval az otthonában.

A szereplők beszélgetésében felbukkannak műveltségi megnyilatkozások: Shakespeare, Esterházy, Gauguin, Van Gogh stb. említése. Emellett – bekötve a darab jelképrendszerébe, Parti Nagy műveire történő utalások is előfordulnak. Lehel – többek között – így udvarol: „Te olyan vagy, mint egy levesestál madártej. Egy tömött cukrászda. Gyerekkoromban egyszer elvittek egy falusi lakodalomba Sárbogárdra. Elfáradtam, lefektettek, reggel egy olyan szobában ébredtem, ami tele volt tortával. De telis tele. Meg krémessel. A plafonon is rigójancsi...” (431.)

A *Hulahop*-ban a két alak viszonyában Lehel csak tárgya a kapcsolatnak, nem az alanya. Dianna úgy bánik vele, mint egy mindenben engedelmeskedő lényvel, amiben analógiát láthatunk azzal, ahogyan a nő a neki mindenben engedelmeskedő elhunytakhoz viszonyul: „én néha kifejezett szobrásznak vagy minek érzem magam” – mondja a munkájáról (389.). Ugyanakkor a darab ennek inverzeként is értelmezhető, mint egy Pygmalion-történet, amelyben az eredetileg csupán kilesett, megfigyelt személyből szerelmi tárgy válik.

Egy majdani Parti Nagy-filológia törekedhet arra, hogy felgombostúzza az életmű több helyütt jelen lévő motívumait, kifejezéseit, alakjait. Valami olyasféle hálózatos mó-

don, ahogyan azt Földényi F. László tette Heinrich von Kleist munkásságával.¹⁵ A *Mauzóleum* drámakötetben a hat színdarab kapcsán szembeötlő például az evés, a táplálkozás gyakori jelenléte. Jolánt Anyuska diétás libafasírttal traktálná; Ilona főz Didének, áttöri szitán, hogy csövön át lehessen táplálni a gégemetszett költőt; a *Mauzóleum* alagsorában cukrászüzem működik; a *Bivalyszufli* tere egy a darab során renovált étterem, ahol a második részben receptek, ételek adnak témát; *Az élet sója* című darab *Pékesküvő* epizódjában az ízesítő kóstolása kerül elő; míg a *Hulahop* betetőzi ezt az étkezés motívumot azzal, hogy a jelenetek nagy részében a szereplők tömik magukat.

A kötet első és utolsó darabjának női főszereplői a testalkatukkal nincsenek kibékülve. Az *Ibusárban* Jolán „fogyizik”, és Anyuskával veszekszik amiatt, hogy az főhizlalná őt, mint ahogy a libáit. A *Hulahopban* Dianna mintegy hússzor hozza szóba a kövérséget, elsősorban a magáét, és az ehhez való ambivalens viszonyát, félelmét, azt, hogy ha lead hús kilót, akkor „eltűnik hús kiló én” (437.). A kövérséget a hullák kapcsán is említi, mivel nehéz őket a faládba belepaszírozni.

Jolán és Dianna kapcsolata persze nem ebben az összefüggésben érdekes igazán. Két, harmincas éveit második felében járó, egyedülálló, alacsony státuszú, másra és többre vágyó nő, akik valahogy próbálnak kitörni a saját közegükből. A maguk módján mindketten lázadók. Jolán az alkotással és a nyilvánosság meghekkelésével; Dianna a magánéleti akciójával, a kiszemelt férfi megszerzésével. Ők ketten a társadalom számára közömbösek, lényegében láthatatlanok. „Dehát igenis én is vagyok” – szakad ki Jolánból, mielőtt a már idézett kérdést kimondaná: „Mér nem tudok én rendesen látszani?” (31.) Az ibusári állomáson levert hangszóró, a panelház tetejére történő felkapaszkodás jelzi e lázadások kiemenetelét.

Parti Nagy Lajos drámakötete láthatóvá teszi ezeket a karaktereket. Nem csupán Jolánt és Diannát, hanem a pesti bérházlakókat, a kisstíflű gengsztereket, a hétköznapi helyzetek további alanyait, akikkel lehet, hogy néha kivételes dolgok történnek, de akkor is maradnak kisemberek. Ez még a *Gézcsoók* szereplőire is igaz, hiszen nem a hírneves művészt és társait, hanem a zavarodott, tétova közembert ismerhetjük fel ebben a történetben is. A gyűjtemény az eddig nehezen hozzáférhető darabok megjelentetésével immár lehetővé teszi egyrészt, hogy az olvasók szélesebb köre találkozhasson ezekkel a művekkel, másrészt, hogy belőlük további bemutatók készülhessenek.

---

¹⁵ Földényi F. László: *Heinrich von Kleist. A szavak hálójában*. Jelenkor Kiadó, Pécs, 1999 – Matthes & Seitz Verlag, München, 1999.

A LEPOROLT NEMZETI KLASSZICIZMUS

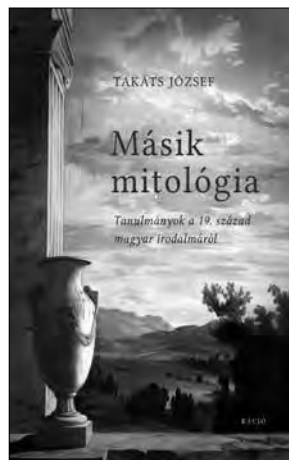
Takáts József: Másik mitológia. Tanulmányok a 19. század magyar irodalmáról

Takáts József tavaly megjelent kötete, ahogy azt tőle megszokhattuk, az irodalom és irodalomtörténet-írás alapvető előfeltevéseire kérdez rá. A szerző ezúttal a 19. századi magyar irodalomról szóló, 2009 és 2022 között született elméleti, módszertani okfejtéseit és átfogóbb igényű történeti áttekintéseit, illetőleg egy-egy szépirodalmi alkotást közép-pontba helyező műelemzéseit gyűjtötte össze. A tanulmánygyűjtemény a borítószóveg ígérete szerint Takáts József 19. századi magyar irodalomról kialakult nézeteinek összefoglalását kínálja. Egyfajta „ellenszérumként” ajánlja magát: a pszichológiai alapú emberfölfogásból kiinduló úgynevezett „modernné olvasás” eljárásával szemben szorgalmaz kifejezetten történeti igényű (erősen eszmetörténeti nézőpontú) megközelítési gyakorlatokat.

A kötet tizennyolc tanulmánya négy nagyobb fejezetbe rendeződik. Az első és az utolsó egység elméleti jellegű, szélesebb körű eszme-, irodalom- és kultúrtörténeti, szakmódszertani problémákat tárgyal. Ezekben a szerző termékeny metodikai irányokat javasol, megvilágító erejű fogalmakat ismertet, lényeges kontextusokat mutat be. Míg az *Ideiglenes összefoglalások* című, bevezető tanulmányciklus a 19. századra vonatkozó, átfogó problémákkal foglalkozik három tanulmányban, addig *A történeti vizsgálódásról* című záró szövegblock két írása a vizsgált korszakon túlmutató kérdéseket vet föl, a(z irodalom)történeti kutatások általános megismerésmódját és kurrens tendenciáit elemzi. Legalább ilyen fontos, hogy a két köztes fejezet esettanulmány-szerű szövegelemzéseket tartalmaz, hol lazábban, hol szorosabban kapcsolódva a keretfejezetekhez, mintegy illusztrálva az elméleti megközelítések és a fölvázolt „elsődleges” kontextus(ok) gyakorlati interpretációs alkalmazhatóságát. Az első szövegközpontú rész, mely lakonikusan az *Arany* címet viseli, kifejezetten Arany János életművével foglalkozik, *A 19. század* című tanulmányblock pedig a korszak egyéb szerzőinek alkotásait helyezi fókuszba.

Metodikai és történeti problémák

A szerző egyik legalapvetőbb eljárása, hogy elkülönít egymástól *történeti* és *kanonizációs* szöveg megközelítési módokat. Azaz a régi textusok különböző kontextusait föltáró történeti elemzés, valamint a szöveg „mai” jelentését fürkésző filozófia(történet)i megközelítésmód közötti szemléleti és metodikai eltérésekre világít rá: „Ha filozófus olvas egy régi állítást mondjuk a szabadságról, úgy képzelem, azt a kérdést teszi fel magának: tényleg az-e a szabadság, amit ez a szöveg

Ráció Kiadó
Budapest, 2024
269 oldal, 3500 Ft

annak mond? Ilyen értelemben szerepel-e a filozófia klasszikus szövegeiben? Jól érvel-mellette, vagy lehetne jobban is? Ha történész olvassa ugyanazt a szöveget a szabadságról, azt kérdezi: vajon mit értettek e fogalmon akkoriban, abban a tér-időben, amelyben a szöveg íródott? A megfogalmazásának milyen nyelvi-szellemi előfeltételei voltak ott, abban a tér-időben?" (*Eltérő gyakorlatok: Filozófia és történeti interpretáció*, 254.) Ha nem tévedünk, ebből a történeti-kanonikus különbségtételből ered a szerző általános elégedetlensége az elmúlt évtizedek túlzottan elméletorientáltak látott irodalomtörténet-írói gyakorlataival szemben, melyeket igen megragadó és hatásos retorikával, a személyes tapasztalatait összegezve kritizál a kötet elején: „Ahhoz a generációhoz tartozom, amelynek az irodalomtudományos neveltetése (a nyolcvanas évek elején-közepén) a »nyitott mű«, a »teremtett világ«, a »lehetséges világok« teóriáinak jegyében zajlott. Az irodalmi szövegek »szükség-szerű többértelműségéről« és »önfenntartó jellegükről« beszéltek és írtak [...] úgy sejtem, jóval többet ígértek e tézisek, mint amit az olvasás valaha is teljesíteni tud. [...] azokat a lelkesítő irodalomtudományos eszméket, amelyek az ifjúkoromat kitöltötték, főképpen a modern irodalom értelmezésére [...] találták ki, s csak korlátozottan vagy módosításokkal alkalmazhatók régebbi (vagy másodrendű) írásművekre. [...] Noha tudom, hogy ennek a 19. században, a romantika után másként kellene lennie, mégis, úgy látom, sokkal erősebb a didaktikus, az példázatos, az allegorikus – vagy általánosan fogalmazva: a célzatos – öszszetevő jelenléte az akkori irodalomban, mint amennyit a bevett fejlődéstörténeti elbeszélés megengedne. S nemcsak másod- és sokadrangú alkotásokban, hanem a kanonikus művek többségében is" (*A tanítás rehabilitálása*, 10–13.).

Takáts József a szűken vett kutatási területét (tehát a 19. századot) a romantika „nagy átalakulás”-ként értett fordulata, illetőleg egy arra adott kulturális ellenreakció kölcsönhatásában véli megragadhatónak. Úgy látja, hogy a premodern világot gyökeresen fölforgató, a modern kultúrát pedig hosszú távon megalapozó változások mentek végbe a klasszikus századforduló körüli évtizedekben. Sommásan összefoglalva: az antikvitás egykor példászerűnek tekintett művei helyébe a *nemzeti autenticitást* („nemzeti ókort”) megidéző és megtestesítő népköltészet darabjai, valamint a „saját *Iliász*” kívánalma, azaz a magyar nemzeti eposz létrehozását megkísérlő kulturális törekvések léptek; emellett átalakultak a szerzőről kialakult normák, hiedelmek, vélelmek és elvárások is a zseni-elméletek tükrében, melyek a miméziselvű irodalomfölfogás helyett immár a költői beszéd szubjektív-énkifejező megszólalásmódjait preferálták; ezzel együtt pedig lassan és fokozatosan az újonnan „föltalált” modern esztétika lépett a költői megszólalás klasszikus retorikák és poétikák által szabályozott rendszerének helyébe. E folyamatok természetesen egyetlen nemzet irodalmában sem valósultak meg vegytiszta formában, viszont mégis valamiféle elutasító vagy elfogadó viszonyulásmódot követeltek meg a kultúra szereplőitől. Takáts József szerint a korabeli magyar irodalomértés egy igen tekintélyes és nagy hatású irányzata, amely mindenekelőtt Arany János életművével és Gyulai Pál kritikus munkásságával fémjelvezhető, a főnti tendenciákra adott „adaptív, kreatív, ellenzéki válasz, alternatívakeresés volt” (*A tanítás rehabilitálása*, 14.). Ezt az ellenkulturális válaszkérését pedig mindjobban áthatotta a nemzetépítés társadalom- és kultúrpolitikai programja, amely az irodalomnak a közös múltban megalapozott nemzeti kultúra kialakításában szánt jelentős szerepet. E kultúraalakító tevékenységet a szerző – a jogkiterjesztés analógiájára – a *kultúrakiterjesztés* fogalmával jellemzi: „a magyar nemesség kultúrájának alkalmas elemeit (eredetmítoszát, jelképeit, emlékeit, történelmét, értékrendszerét stb.) a nemesi elit és értelmisége, majd később állami hivatalnokai is, kiterjesztették a népesség alsóbb csoportjaira, oly módon, hogy egyben bele is illesztették e csoportokat az immár közössé tett történelembe, s beemelték megválogatott emlékeiket, jelképeiket és értékeiket a közössé tett kultúrába. E folyamatot egyszerre jellemezték a befogadás és az uralás szándékai és eljárásai” (*Irodalmi nemzetépítés a 19. században*, 44.).

Az idézett sorok elárulják, hogy Takáts kiemelt jelentőséget tulajdonít annak, hogy a 19. századi szépirodalmi szövegek többsége nem (kizárólag) az esztétikai autonómia jegyében születtek, emiatt azok elemzésekor számot kell vetnünk társadalomtörténeti beágyazottságukkal és használati értékükkel is. Olyan hagyományként mutatja föl tehát az irodalmat, amely nemcsak az esztétikai szándékoltóságú alkotói eljárásokat és befogadási technikákat foglalja magában, hanem tartalmazza a közösségi és egyéni alkalmazhatóság, használhatóság és hasznosíthatóság elvének megfelelő művészeti eszközöket és fogyasztási módozatokat is. Mindenekelőtt az irodalom tágran értett tanító, didaktikus funkcióját emeli ki: „Amikor tanításról, tanulásról beszélek, elsősorban nem ismeretek közlésére gondolok (noha készültek ilyen írásművek is), hanem köz- és magánérzelmek, életvezetési és morális elvek, társas viselkedési normák, a világ rendjére vonatkozó állítások, politikai tanok tanítására és tanulására” (*A tanítás rehabilitása*, 13.). Takáts azt is hangsúlyozza, hogy a 19. században létrejött magyar irodalmi szövegek jelentős részét nem a mai, néma olvasásra kondicionált elvárásaink alapján, hanem szóbeli elhangzás céljából, hallgató és közösségi befogadás számára készítették: legyen szó kávéházi fölolvadásokról, irodalmi pohárünnepek műsorairól, akadémiai emlékülésekről vagy munkás szavalókórusok repertoárjáról. „Általában is a szavalásnak, a költemények eléneklésének, felolvasásának, egyáltalán, az irodalmi művek közösségi és hangos befogadásának jóval nagyobb jelentősége volt, mint ma általában hisszük” (*A használati történet*, 244.). A szerzőt azonban nem egyszerűen a szépirodalmi szövegek eseményszerű működése foglalkoztatja, hanem azok történetileg átalakuló, igen változatos és széles körű befogadási-fogyasztási lehetőségeire kíváncsi.

Szövegolvasatok

Gyulai Pál *Hadnagy uram* (1850) című huszárballadájának elemzése, mely a kötet egyik kiemelkedő darabja, remekül illusztrálja az irodalom didaktikus jellegű hagyományának 19. századi jelenlétét. A szerző igen finom és érzékeny megfigyelései arra világítanak rá, hogy a didaktikus szövegek nem csupán egy korszak irodalmi kultúráját dokumentálják, hanem akár elmélyült befogadói szándékkal is meg lehet közelíteni, és érvényes műalkotásként értékelni őket: „E kevésbé talányos költemény legtalányosabb része a hadnagy első két válasza: két hazugsága. Már az első versszakbeli válaszakor is sejtheti a befogadó, hogy nem mond igazat; tudja, hogy megsebesült, s a vér a mentéjére nem az orrából csöp-pent. A második versszakbeli hazugság még nyilvánvalóbb: majdnem elesik, sebesülten, de egy kőre fogja, amelyben elbotlott. [...] A hadnagy azt hiszi, a szavai által kell elérnie, hogy a honvéd továbbmenjen – azt hiszi, hogy szavaival tanít. Holott cselekvéssel tanít. A honvéd nem azért megy tovább, mert elhiszi a két hazug választ, hanem mert megérti és követi a hadnagy cselekvését, mint példát. Gyulai példázata [...] azt sugallja, hogy aki tanít, nem tanítása tartalmával teszi ezt, hanem magával a tanítással: azzal, hogy teljes egészében megvalósítja, valósággá teszi a tanítás-tanulás modelljét” (28.).

Az Arany János életművével foglalkozó rész négy dolgozatot tartalmaz, ebből három a nemzeti autenticitás és a kultúrakerjesztés problémaköréhez kapcsolódik erősebben. (Kivételnek mondható a szövegblokk első írása, mely a magyar irodalom mágikus-fantasztikus hagyományáról, pontosabban annak hiányáról értekezik Ludovico Ariosto 1516-ban megjelent *Orlando furiosója* és az 1879-ben kiadott *Toldi szerelme* kapcsán.) Az *Arany János és az autenticitás ideálja* című tanulmány amellettt érvel, hogy míg Arany komoly főnntartásai voltak a romantika szubjektív-expresszív eredetiségfogalmának egyénre való irodalmi alkalmazásával szemben, addig a magyar nemzeti közösségre vonatkoztatva már kifejezetten elfogadhatónak találta az autenticitás eszményét. Így történhetett, hogy Arany

még a leginkább alanyinak tekinthető dalköltészet műfaját sem az egyén személyes kifejeződései formájaként használta, hanem az egyéni, személyes érzések „általános emberivé” nemesítésének lehetőségét látta benne. Ugyanakkor a nemzeti eposz műfaját sem pusztán a nemzeti egység bemutatásának műfajaként értékelte, hanem belelátta az „általános emberi” problémák megjelenítésének potenciálját is: „a Buda halála így nemcsak hun őseink életének »törzsi enciklopédiája«, a *Rege a csodaszarvasról* nemcsak nemzeti aranykorunk bemutatása, hanem »tiszán emberi« ügyek színrevitele is: leginkább a hatalomvágyé és a hatalomféltésé” (74.). A sorban következő *A Buda halála politikája* című tanulmány Arany eposzának adja mélyreható elemzését. Az iménti idézet fényében nem meglepő, hogy kezdésként éppen a mű zárt világának hatalomelméleti dilemmáit boncolgatja, méghozzá Niccolò Machiavelli *A fejedelem* (1532) című híres-hírhedt királytükrenek 19. századi recepciótörténetének kontextusában. Később Arany művét az egyik mottóként is fölhasználta krónikaforrásával, Kézai Simon latin nyelvű munkájának társadalomképével veti össze: eszerint Arany műve a középkori krónika „kulturakiterjesztő” átírataként olvasható. A szerző azonban hamar csavar egyet az értelmezésen: a korabeli eposzirói törekvések tükrében a *Buda halálát* inkább a *Gesta Hungarorum* fiktív elődszövegének tekinti, melynek elbeszélője egy írásbeliség előtti világból szól hozzánk, ezáltal a kulturálisan és etnikailag is egységes magyarság múltbéli utópiáját jelenítve meg. A zárlat érvelése szerint a testvérgyilkosság mítikus ősbűnét elbeszélő eposz azonban nem igazán az egykori nemzeti aranykort ábrázolja. Az aranykor képzete Takáts szerint inkább a *Rege a csodaszarvasról* című betéttörténetben fedezhető föl: „Hunor és Magyar konfliktusmentes együttműködése Buda és Etele konfliktusos együttműködését ellenpontozza” (101.). A következő írás is ott kezdődik, ahol a korábbi befejeződött. Arany János verses epikájának versbetéteit elemzi: a *Szent László legendáját* a *Toldi estéjében*, a *Zács Klára nótáját* és az *Andre királyfit* a *Toldi szerelmében*, a *Rege a csodaszarvasról* a *Buda halálában*, illetőleg az apródok énekét a *Szondi két apródjában*. E betéteket írott alkotásként létrehozott, de szóbeli műformaként befogadandó szövegeként értelmezi, kimutatva bennük a komoly-hősi, illetve a víg-komikus elemek szimmetrikus egyensúlyának homéroszi mintáját.

A 19. század című tanulmányblokkban megjelennek abszolút kanonikusnak tekinthető, az irodalmi kánon peremén elhelyezhető, illetőleg kevésbé ismert és elfeledett művek is. Amennyiben az Aranyról szóló blokkban a nemzeti autenticitás és a kulturakiterjesztés fogalmi határozták meg az értelmezéseket, úgy a többi 19. századi irodalmi szöveg kapcsán inkább a tanítás rehabilitálását kezdeményező tézisek nyernek sokrétű igazolást. A szerző például a tanítás-tanulás modelljén keresztül értelmezi Vörösmarty Mihály *A merengőhöz* című költeményét, s annak epikureus bölcséleti háttérét térképezi föl. A *Lúdas Matyi*val kapcsolatban a mű tanító és szórakoztató jellegének termékeny dinamikáját elemzi: „A tanító példázat igyekszik megfékezni, kordában tartani a komédiát; a komédia igyekszik kiszabadulni a példázat keretei közül” (134.). Ugyanígy Arany László és Gyulai Pál verses regényei (*A délibábok hőse*, *Romhányi*) vonatkozásában is központi szerepet játszik a példázatosság kérdése, hiszen a műfaj sajátosságai közé tartozik, hogy ugyan a nevelődési regény cselekményémait működteti, mégsem igazán kedvez az egyértelmű értéknyilatkozatásoknak; szemben *A kőszívű ember fiaival*, mely talán a könnyen fölfejtendő allegorikus jelentésének is köszönheti (egykori népszerűségét: „Baradlayné a haza, Ödön pedig a hazafi allegorikus alakja. A fiúk allegorikus értelemben a hazának engedelmeskednek, akaratauk egybeesik a haza akaratával” (226–227.)). *A kőszívű...-ben* egyébként a kulturakiterjesztés és a nemzeti autenticitás kérdésköre is erőteljesen jelen van, hiszen a nemzetet allegorizáló édesanya, Baradlayné elfogadja két nagyobbik fia rangon aluli házasságát; másfelől mert Jókai elbeszélési és szerkesztői eljárásai – mint azt Takáts meggyőzően bemutatja – erősen kötődnek társas és szóbeli formákhoz. Mindemellert Takáts érvelése szerint *A nemzetgyűléshez* című Petőfi-vers „Az a hon melyet őseink szereztek /

Verítékökkel és szívök vérvél” sorai szintén a kultúrakiterjesztés (igen bravúros) költői megnyilvánulásai: „A betoldás, a »verítékökkel«, a hazát vérrrel megszerző nemesség mellé beemeli a hon tagjai közé egyenrangú félként a pórnépet” (162.).

A használat történeti módszertan megjelenésére is akad példa a kötetben. Különösképpen Tompa Mihály 1860-ban írott emlékdájának elemzése említhető, mely a sárospataki főiskola háromszázados évfordulójára készített alkalmi költemény ceremoniális kontextusát vizsgálva keres magyarázatot a vers visszafogott fogadtatására: „Tompa mintha nem egészen értette volna meg, milyen ünnepségre készíti a művet, [...] nem reagált arra, hogy aktuálpolitikai értelemben az ország és az uralkodó a kiegyezési folyamat küszöbére érkezett” (186.). S talán mondani sem kell, hogy a történeti módszertanról vallott, záró írásban kifejtett nézetek is rendszerint (például Madách Imre *A népalapító* című drámájának elemzésében) visszaköszönnek az elemzésekben, hiszen a műfajelméleti és narratológiai eszköztár mellett a különböző politikai beszédmódok, egykorú politikai diskurzusok teremtenek (elsődleges) kontextus(ok)at a különböző szövegeértelmezések számára: legyen szó a római-latin hagyományú republikanizmus, a nemesi liberalizmus, a kulturális nacionalizmus szótáiról, vagy az 1830-as és 1840-es évek politikai eseményeiről és vitáiról, esetleg a magyarországi protestantizmus századközépi pátensharcairól.

Hozzászólás

Takáts József kötete jelentős fejlemény, okkal várható, hogy rövidesen napjaink irodalomtörténet-írásának nagy hatású, sokat hivatkozott szakmunkái között lesz számon tartva. Érdeme, hogy karakteres szemléleti és módszertani javaslatokat fogalmaz meg az irodalom társadalmi beágyazottságának és praktikusabb funkcióinak elmélyültebb vizsgálatához, továbblépve a néhány évtizede meginduló kultusz kutatások gyakorlatain. Emellett plasztikus létképét adja a 19. század irodalmi kultúrájának, azáltal is, hogy elemzett tárgyát rendszerint a korabeli nemzetépítési törekvések (eszme-, politika- és társadalomtörténeti) kontextusában szemléli. Ráadásul bőséges mennyiségű és mesteri műelemzésekkel illusztrálja észrevételeit, amely által a gyakorlatban is megmérettetnek a Takáts-féle irodalomtörténet teoretikus és metodikai ajánlatai. Talán a tanítás rehabilitálásáról szóló, igen meggyőző gondolatmenete hat a leginkább újszerűen: egyfelől továbbgondolásra vár, hogy a Horatius által megfogalmazott *dulce et utile* ('hasznosat a kellemessel') elv miként maradt jelen a 18. század második felétől is a modernizálódó irodalmi kultúra különböző szegmenseiben és szövegtípusaiban (közköltészet, alkalmi költészet, populáris és esztétikai irodalom), ugyanakkor miként módosult, tolódtak el az arányai, illetőleg íródtak rá egy időben romantikus és szubjektivista, l'art pour l'art módon esztétizáló, esetleg klasszicizáló művészetfilozófiai elképzelések. Mindemellett a didaxis és a példázatoság újraértékelése igen termékenyen hathat a szövegolvasási gyakorlatokra is: Arany János vagy Jókai Mór munkásságának vizsgálatától kezdve a korabeli populáris kultúra tanulmányozásán át a gyerekirodalmi kutatásokig.

A kötetet kifejezetten gondos szerkesztés, akribia és kellően alapos hivatkozásmód jellemzi, így a továbbiakban a csekély jelentőségű szépséghibák lajstromozása helyett három átfogóbb igényű, kiegészítő típusú, esetleg árnyaló jellegű hozzászólást célszerű megejteni. Egyfelől megjegyzendő a tanulmánykötet voltaképpeni koncepciójával kapcsolatban, hogy a borítószöveg sugalmazása ellenére valójában nemigen tekinthető *összegző* jellegűnek, abban az értelemben, hogy átfogó és holisztikus igénnyel foglalkozna a 19. század magyar irodalmával. A tanulmánykötet fölvázolt nagyképe valójában inkább „csak” a 19. századi irodalom nemzeti és klasszicizáló hagyományát, azaz (tágabban értve és kissé lesarkítva:) a Horváth János által nemzeti klasszicizmusnak nevezett irodalom-

szemléleti hagyományt mutatja be. S lényegében alig fordít figyelmet a szubjektívabb és expresszívabb „romantikus” tendenciákra, valamint az esztétizálóbb igényű, az irodalmi modernséget előirányzó írásmódok áramlataira. Takáts József könyve ekképpen remek értelmezési keretet nyújt a *Buda halálához*, a *Toldi*-trilógia első két részéhez, illetőleg Arany verses epikájának jó néhány darabjához, ugyanakkor kevésbé teszi lehetővé a *Bolond Istóknak*, a *Toldi szerelmének* vagy épp az Arany-líra alanyi vonatkozásainak mélyebb megértését. Ahogy Jókai történeti tárgyú, Zsigmond Ferenc által kanonizált regényeit is új megvilágításba helyezheti, azonban kevésbé képes Jókai (vad)romantikusabb műveit, illetőleg az irodalmi modernséghez közelítő alkotásait újszerű perspektívából megközelíteni. Mindez azonban egyáltalán nem kevés: sőt tulajdonképpen hiánypótlónak tekinthető. A 19. századi irodalom klasszicizáló hagyományának e legjobb értelemben vett „leporolása” különösen üdvözlendő fejlemény a század második felének irodalomszemlélete s kiváltképp Gyulai Pál életműve tekintetében, akit a szerző egy helyütt joggal jellemez a század „legnagyobb kanonikus hatást kiváltó” kritikusaként (*A tanítás rehabilitálása*, 14.). S akivel kapcsolatban ennek ellenére napjainkban is makacsul hagyományozódnak azok a voltaképpen 19. századi eredetű, reflektálatlan sztereotípiák, melyek alakját és munkásságát a hivatalos irodalom intézményeinek (vélt) hatalmi arroganciájával és kisserű elvakultságával, esetleg a nép-nemzeti irodalom századvégi fásultságával azonosítják.

Másfelől Takáts József kultúrakiterjesztéssel kapcsolatos koncepciójához kívánczik kommentár. A szerző, noha maga is elismeri, hogy a társadalmi elit integratív gesztusokat is gyakorolt a kultúra fönt tárgyalt nemzetiesítése során, mégis talán kissé túlzottan is arisztokratikus jellegűnek láttatja a folyamatot. A kultúrakiterjesztés programjával kapcsolatban az *Irodalmi nemzetépítés a 19. században* című tanulmány zárata fogalmazza meg a legmarkánsabb állítást: „a nacionalizmus a nemesi elit válasza volt a társadalmi hegemoniájának az elbizonytalanodására. Úgy látom, hogy a kultúrakiterjesztés nemzetiesítő tervére ugyanez érvényes: a nemesi elit (és értelmisége) gyakorlata volt ez társadalmi hegemoniájuk újraserkesztésére” (53.). A szerző e történeti megfigyelését arra alapozza, hogy a 19. században a magyar nemesség a saját történelemképét terjesztette ki a társadalom más rétegeire is az egységes magyar közösségi emlékezet víziójának megvalósítása során. A megállapításait pedig Kölcsey Ferencről, Jókaitól és Arany Lászlótól származó szépirodalmi szövegekkel támasztja alá meggyőző módon. A népi kultúra és a népművészet fölfedezésével kapcsolatban azonban nem annyira az elit és a nép közötti kulturális hatások kölcsönösségét hangsúlyozza, hanem – Hofer Tamás kutatásaira támaszkodva – a nemesi-nemzeti hegemonia kisajátító eljárásait véli fölfedezni. (Érdekes kontrollkísérlet volna, mondjuk, ebből a szempontból szemügyre venni a korabeli néprajzi jellegű gyűjtéseket, például Kriza János balladagyűjteményét és a körülötte kialakult úgynevezett *Vadrózsa-pör* tanulságait, amely végső soron mégiscsak az összehasonlító típusú vizsgálatok szükségességét igazolta az egyoldalú nemzeti megközelítésmód ellenében.) Fölmerül ugyanakkor a kérdés Takáts József éles történeti megvilágításával kapcsolatban, hogy a kultúra nemzeti alapú egységesítésének koncepciója vajon mennyiben képzelhető el *analóg módon* a társadalom jogegyenlősítési folyamatával. Hiszen a jogegyenlősítés valóban leírható *jogkiterjesztésként*, mivel bizonyos értelemben egyirányú, aszimmetrikus folyamatként értelmezhető: a nemesség a korábbi privilégiumait megosztotta az előjogokkal nem rendelkező magyar néppel, még hozzá úgy, hogy eközben nem részesült olyan jogokban, amelyekkel maga korábban nem rendelkezett. Ezzel szemben a kultúra nemzetiesítése inkább a kulturális *csere* vagy *kölcsönhatás* elve szerint működhetett. A nemzetet kulturálisan és jogilag egységesíteni kívánó korabeli elképzelés egy teljes vertikumú, rétegzett társadalomként gondolta el az államalapító ősi magyar nemzetet, ennek nyomán a nemesi jogokkal nem rendelkező magyar népet tulajdonképpen nem *be*, hanem *vissza* kívánta emelni a nemzetbe – ahogy a 19. századi vélelmek szerint *visszama*gyarosításra szorult a Mária Terézia ural-

kodásától fogva lassacskán elnémetesedő arisztokrácia is. A szerző a kultúrakiterjesztés koncepciójának fővázolásakor nem említi azt a közismeretű ténytet, hogy a magyar nemesség magasabb rétegeiben – különösen a nők körében – egyáltalán nem vagy csak igen rosszul beszéltek magyarul, s ez még a felsőházi reformellenzék körében sem volt másképpen a 19. század első évtizedeiben. Pedig ennek tükrében jóval lényegadóbbnak tűnhetnek a kulturális nemzetiesítés kölcsönösségen alapuló, szimmetrikus mozzanatai: amely során a magyar nemesség a parasztságban fedezhette föl a vélelmezett kulturális és etnikai „gyökereit”; a jogfosztott nép pedig lassan-lassan elsajátíthatta a szélesebb értelemben vett uralkodó társadalmi csoportok kultúrtechnikáit. Azaz e folyamatban a művészet eszményi módon elképzelt feladata nem egyszerűen a nemesi identitás jelrendszerének megújítása lehetett, hanem egyfajta közvetítő funkciót töltött volna be, demokratizálva a magyar nyelvű kultúrát, valamint hivatássá téve a művészi mesterséget. Érzékletesen fogalmazza ezt meg Jókai Mór *És mégis mozog a föld* (1872) című regényének – a költőfőhős Jenőy Kálmánt tükröztető – ambivalens figurája, Bálvándy báró a vándorszínészi hivatásról szólva: „Olyan munkát végez, amit mindennap nyomban meg kell fizetni a sorsnak; mert utólagos jutalma nincsen. [...] És mit hirdet? Érzést, költői igazságtételt, nemes szenvedélyeket; megszeretteti a hazai nyelvet a nagyurakkal, megismerteti a hazai történelmet a köznéppel. Ó, az a vándorkomédiás többet tesz egymaga, mint a pap, rektor, bíró, vármegye és a Tudós Társaság együtt”. S ha nyilvánvaló is, hogy a modern nemzeteszme előmozdítói nem épp a kulturálisan, gazdaságilag, társadalmilag hátrányosabb helyzetű falusi tömegek voltak, a Takáts által bemutatott kulturális nemzetiesítés folyamatában nem a magyar nemesség terjeszkedése vagy hegemoniamentési törekvése látszik jellegadóknak. Sokkal inkább a magyar nemzetépítés és társadalmi modernizáció történetének feszültségterhes mozzanata tűnik föl előttünk, mely a Takáts-féle kultúrakiterjesztés koncepciójában nem kap kellő teret: a nemesi és a polgári világkép kulturális és világnézeti értékkonfliktusa. A magyar irodalomban megjelenő konzervatív, nemesi történelemkép és értékvilág „külső” perspektívából nézve inkább egyfajta modernizációkritikus utóvédharcnak látszik a polgárosodással szemben, „belülről” szemlélve pedig valamiféle nemzetföltő, érték- és identitásörző meghasonlásnak tűnik az egyre inkább elanyagiasodó, individualizálódó, külföldi kulturális hatásokat mutató (legalábbis a korban annak érzékelt) posztf feudális társadalomban. Mint ismeretes, ennek az érzületnek ad hangot Gyulai Pál a *Toldi estéjéről* (1854) szóló értelmezésében is: „Toldi kegyet vesz, mert nyers igazmondósága, ősnyers erkölcsi nem illenek Lajos király udvarának csinos szokásaihoz, olaszos fényéhez; mert nem nézheti nyugodtan, hogy a magyart kivetkőztetik ős jelleméből; mert hanyatló a levontekorszak fia, a nyers erő, személyes vitézség képviselője, kire nincs többé szükség. Mindez a monda és kor szelleméből foly, s mélyen gyökerezik érzületünkben, mert legbüszkébb emlékeink a levontekorból valók, s majd mindig meghasonlásban voltunk az újkori polgáriassal, mert a viszonyok kényszerűségénél fogva legdrágább kincseinket fenyegette, ahelyett, hogy összhangzón beléjük olvadt volna”.

Zárásképp a szerző módszertani javaslatával kapcsolatban merül föl néhány kérdés. Mint szó volt róla, a könyv a „modernné olvasás” értelmezői műveleteivel szemben fogalmaz meg ellenajánlatot. Talán ennek köszönhető, hogy már címválasztásával is az általános értelemben vett tárgyának – a 19. század irodalmának – fokozódó idegenségét hangsúlyozza, melyet a jelentől egyre távolabb sodródó jelenségként észlel. (Talán ide kapcsolható a kanonikus és történeti megközelítési módok módszertani különválasztásának ajánlata is, melyet elsősorban az eszmetörténeti és a filozófiai megismerés elkülönítésére használ, de talán nem tévedünk nagyot, ha az irodalomtörténeti praxist az eszmetörténetészével rokonítjuk e tekintetben.) Csakhogy amennyiben elfogadjuk az ismeret- és befogadáselméletek azon közkeletű tételét, miszerint a múltat mindenkoron kénytelenek vagyunk a jelenből vizsgálni, azaz a történetész perspektíváját is szükségképpen meghatározza a tevékeny-

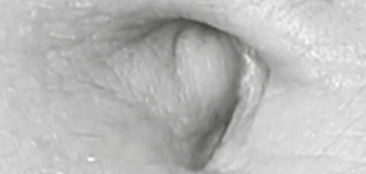
ségének történeti szituációja, akkor nem olyan egyértelmű, hogy miért kellene lemondani az irodalomtörténésznek a szöveg „aktualizálható üzenetéről”, „mai érzelmeiről” és „mai dilemmáiról” – miként a borítószöveg fogalmaz. Ebből a szempontból találóbbnak tűnik a szerző egy korábbi irodalomtörténeti kötetének címe, amely a magyar irodalom történetét *Ismerős idegen terepként* (2007) definiálta. Ez utóbbi címválasztás ugyanis az elmúlt koroktól való távolság mellett a közelség, ismerősség tapasztalatát is hangsúlyozta. Nem volna szerencsés évtizedekre visszanyúló irodalomszemléleti, teoretikus és kritikai vitákat megnyitni ezen a ponton, mégis nehéz belátni, hogy miért zárkózik el a szerző ilyen kategorikusan a mai olvasó befogadói elvárásaitól és értelmezési horizontjától. (Ahogy nem célszerű kizárni az irodalomtörténeti vizsgálatból egy beláthatatlan terjedelmű forrásanyagot sem, pusztán azért, mert nem felel meg a kortárs ízlésvilágnak, modern irodalomszemléleteknek vagy aktuális világnézeti meggyőződéseknak.) A 19. századi szövegek „aktualizálásai” persze bizonyos szinten szükségképpen „történetitlenek”, ám emellett azt is érdemes látni, hogy egy-egy történeti kontextus rekonstrukciója is éppúgy óhatatlanul töredékes marad, sőt olykor spekulatív (hovatovább fikcionalizáló) mozzanatoktól sem mentes. Ráadásul könnyen előfordulhat, hogy bizonyos esetekben épp az elsődleges kontextus gondos rekonstrukciója képes rávilágítani egy-egy szöveg poétikai vagy gondolati újszerűségére, aktualitására, „modernségére”. Azaz a modernné olvasás és a történeti olvasás gyakorlatait nem annyira egymással szembenálló, egymást kioltó megközelítésmódként célszerű fölmutatni, hanem inkább egymást föltételező kölcsönös kritériumként lehetne velük számolni. A történeti olvasat optimális esetben nem „ellenszérum”, inkább – továbbalakítva a szóképet – a modernné olvasás „aktiváló oldataként” gondolható el; hiszen ahogy a történeti rekonstrukció értelemszerűen az aktuális értelmezői helyzet által preformált tevékenység, úgy az „aktualizáló” olvasat eredményei is csak gondos történeti feltételek mellett fogadhatók el. S e megfontolásra talán éppen Takáts tanulmánygyűjteménye lehet ékes példa, amely a legtöbb esetben nem a bravúrosan elemzett szépirodalmi szövegek idegenszerűségét igazolja, sokkal inkább azt mutatja be, hogy a magas színvonalon művelt irodalomtörténet-írás „életre” képes „kelteni” 19. században keletkezett szövegeket is az olvasó számára. S noha talán ezzel nem föltétlenül ért egyet a szerző, e sorok írója szerint ennél érdemibb elismerésben ritkán részesülhet szépirodalmi szövegekkel foglalkozó irodalomtörténeti munka.

AZ ÉN
TESTEM

LOKART 3.0

KORTÁRS
KÉPZŐMŰVÉSZETI
BIENNÁLÉ

06 09
2025 PÉCS 26 → 21 KIÁLLÍTÁS
↓
29
FESZTIVÁL

7
HELYSZÍN

60
KIÁLLÍTÓ

lokart.hu

ZSOLNAY
ÖRKSÉGKEZELŐ
NKFT.

PÉCS

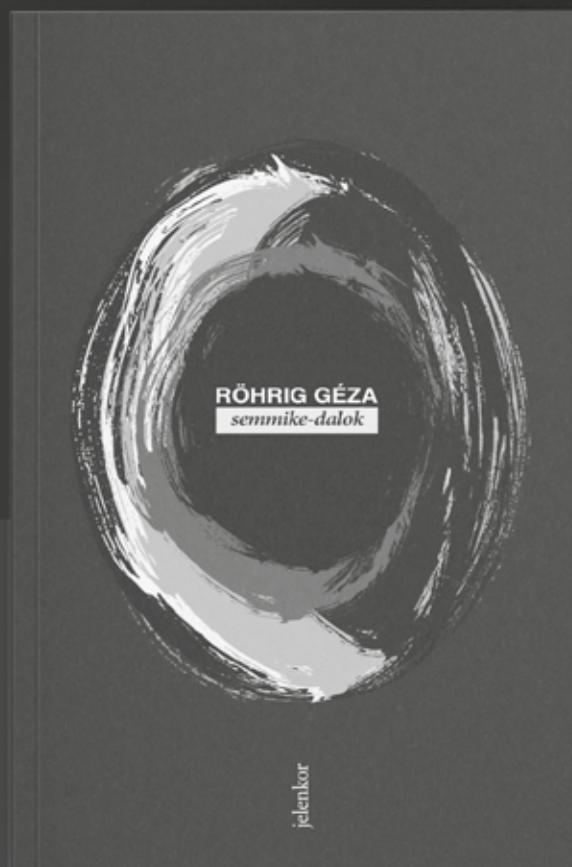
KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS
MINISZTERIUM

PAPPAS[☆]

PÉCSI
GALÉRIÁK

MEGJELENT Röhrig Géza új verseskötete!

*hiába tettél
akármilyen borzalmat
Isten még így is
átlátszik terajtad*

PÉCSI NEMZETI SZÍNHÁZ
ÉVADTERV
2025/2026

PÉCSI
NEMZETI
SZÍNHÁZ
Anno 1895

Fotó: Cseri László

NAGYSZÍNHÁZ

DÉS LÁSZLÓ
GESZTI PÉTER
GRECSÓ KRISZTIÁN

A PÁL UTCAI FIÚK

ERKEL FERENC

BÁNK BÁN

SZENTE VAJK

LEGÉNYBÚCSÚ

PÉCSI BALETT

A NOTRE DAME-I TORONYŐR

WILLIAM SHAKESPEARE

RÓMEÓ ÉS JÚLIA

LÁSZLÓ MIKLÓS

ILLATSZERTÁR

FÉNYES SZABOLCS
ROMHÁNYI JÓZSEF

HAMUPIPŐKE

DAN GORDON

ESŐEMBER

ALDO NICOLAJ

HÁRMAN A PADON

PÉCSI BALETT

MICIMACKÓ

PÉCS „NEKEM: A VÁROS MINDÖRÖKRE”

ŐSBEMUTATÓ

N. SZABÓ SÁNDOR TEREM

SŁAWOMIR MROZEK

EMIGRÁNSOK

KAMMARPASZÍNHÁZ

130
A VÁROS 130. éve
és a KÖZÖNSÉG
SZÍVÉBEN

Váltson Ön is színházberletet!
Bérletárakkal, kedvezményekkel kapcsolatos
további információkat honlapunkon talál.

WWW.PNSZ.HU

Teljes körű nyomdai, reklámpari tervezés és kivitelezés

ÖN MEGÁLMODJA, MI KINYOMTATJUK!

www.nyomdaiotletek.hu

INTERNATIONALE ARCHITEKTUR

BAUHAUSBÜCHER

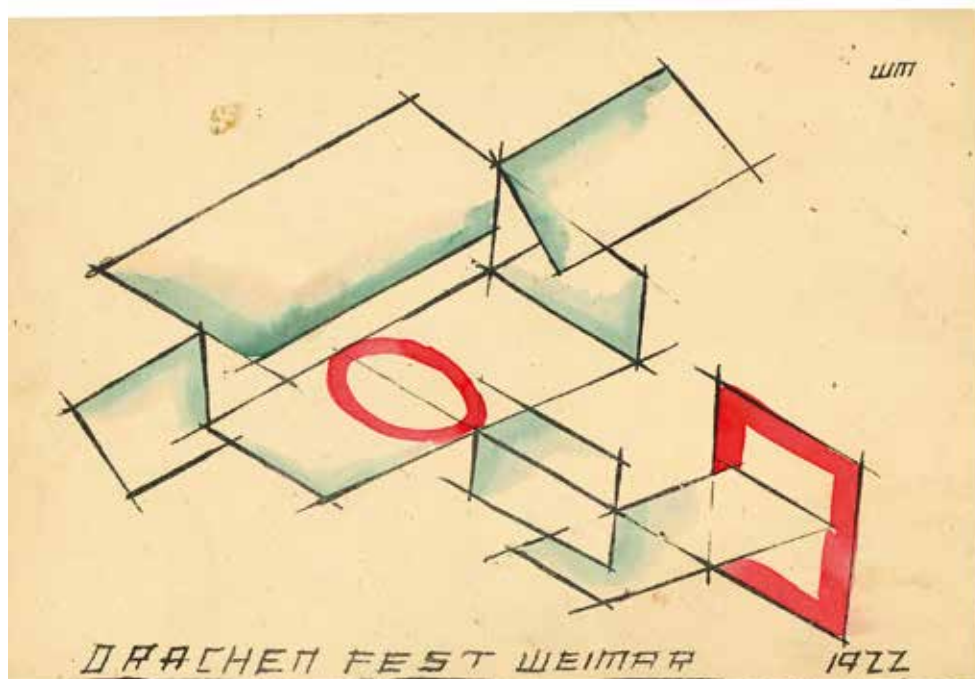
1

(5) Walter Gropius Internationale Architektur című kötetének (Bauhausbücher 1) címlapja, 1925. Terv: Molnár Farkas

Molnár Farkas: Férfi épülettel, 1923–1924. Marinko Sudac Gyűjtemény, Zágráb

Levelezőlap a weimari sárkányünnepre, 1922. Terv: Molnár Farkas. Dr. Lorenz Czell jóvoltából

Itt élet

Szereplők:

Andris
Anya
Apa
Nagymama
Nagypapa
Etelka néni
Mosodás
Dávid
Csutika
Borika
Juli nővér
Horváth Kati
Boldi bácsi
Bárány
Boldizsár Iván

ELSŐ RÉSZ

Első jelenet

ETELKA NÉNI: Itt a kakaód! (*bekapcsolja a rádiót, Kati és a Kerek Perec: Jókedvű nap*)

ANDRIS: A kakaómat mindig megittam. Ültem az asztalnál, és ittam a kakaómat. Megittam, ha esett, ha fújtt. Megittam álmatlan és megittam átaludt éjszakák után.

ANYA: (*A fogasról leveszi a kabátját, öltözik.*)

ETELKA NÉNI: Jó reggelt, doktor úr!

APA: Jó reggelt, Etelka! (*csöng a telefon, felveszi*) Dr. Pálffy! Mondja, Csilla!

ANDRIS: Ittam Kovács Kati, Szécsi Pál, a Kati és a Kerek Perec, az Abba, a Boney M., a Beach Boys és a Bee Gees számait dúdolva a tánczenei koktéltból.

APA: Meg kéne próbálni egy infúziót. A Pálinkás bácsi holnap elmegy, akkor írja. 64 éves férfibeteg hepatitisz gyanúval került osztályunkra. A vizsgálatok alapján a megállapított diagnózis megerősítette a feltételezést. Csókolom a kezét.

ANDRIS: (*előtte a pohár kakaó*) Ittam kortyonként és ittam két slukkra. Ittam, amikor a szovjet csapatok bevonultak Afganisztánba. Én nem voltam meglepődve egyáltalán, hogy ez van

és ez lesz, ők vannak, és ezek lesznek; amíg az oroszok fölöttünk, addig a kommunisták körülöttünk, ez nem változik.

NAGYMAMA: Így marad biszhundert-undcvancig!

ANDRIS: Ittam, amikor Lengyelországban kihirdették a szükségállapotot. Ittam a kakaómat, amikor bemondták, hogy Csernobilban „működési zavarok” léptek fel, amikor Ceaușescu bejelentette a magyar falvak megsemmisítésének programját. Ittam az arab-izraeli konfliktus hírei közepette. Kakaózásomat ez kísérte szakadatlanul, a palesztinok és a zsidók véget érni nem tudó játszmái. Szüntelen összecsapások az olajfák alatt, lankadatlan kakaóivás az akác-fák árnyékában. Ittam a kakaómat, amikor meghalt Brezsnyev, és egész nap szimfonikus zene szólt, ittam, amikor meghalt Andropov, és gyászindulókat sugároztak reggeltől estig, ittam, amikor meghalt Csernyenko, és egész nap Beethoven szólt. Ittam egykedvűen, mert nem felejtettem el egy percre sem, hogy minden mindegy, amíg az orosz csapatok itt vannak, fölöttünk és körülöttünk, Komjáthy György meg bennünk.

APA: Ez lesz bizony, az oroszok fölöttünk, a kommunisták körülöttünk, a bárgyú slágerek pedig bennünk.

A színészek bejönnek a színre, acapella énekelik:

Ha a gond meggyötört, vigasztalt,
vidáman énekelt egy kis dalt,
megszólt, s én rájöttem, hogy minden olyan szép.

Még most is hallom vidám énekét.

Kismadár, ó kismadár,
messze száll, vígan dalol.

Kismadár, ó kismadár,
látlak-e még valahol?

ANDRIS: Ittam a kakaómat akkor is, amikor Gorbacsov bejelentette a peresztrojkát, egy a sok közül, bólintottam szkeptikusan.

APA: Na, zágson, legfeljebb kevesebb vodkát isznak otthon, itthon úgyis örökre fölöttünk, körülöttünk.

ANDRIS: Amikor Pozsgay Imre azt mondta a rádióban, hogy '56 népfelkelés volt, akkor mintha elfelejtettem volna meginni, telefonálgattam, szaladtam jobbra-balra, vittem a hírt, hátha mégsem mindigre szól az örökké. Ittam elégedett lélekkel és zavartan, amikor meghalt Kádár János, mert Kádár gyilkos volt, és behívta az oroszokat.

APA: Egy törődött öregember volt már, egy kiszolgáltatott, roskatag, tüdőtagulással küszködő, fuldokló, beteg ember.

ANYA: Majd jövök.

ANDRIS: Ittam a kakaómat a szülői házban és ittam a balatoni nyaralóban. Ittam keserűen, ittam megrendülten, ittam gyanútlanul, ittam kétségbeesve, tehetetlen dühvel, ittam közönyösen, ittam lelkesen. *(Fúj és leföli, öblöget vele és hörpöli, kaláccsal mártogat, angol keksszel tunkol. Közben:)* A Kossuth, a Petőfi és a Szabad Európa Rádió hullámhosszai lötyköltek a kakaómat, fodrozták, simították tükrét, ülepítették a csésze alján.

ETELKA NÉNI: Kész a kakaód!

Második jelenet

ANDRIS: Misi Masa, te még itt vagy? Azt hittem, már rég elfelejtettél. Lemondtál rólam végleg.

MOSODÁS: Csak várok. És kérek, ne szólíts Misi Masának, Mosodás Mihály vagyok, ahogyan te sem vagy már Andriská.

ANDRIS: Régen mennyit beszélgettünk. Együtt kezdtük a napot, jöttél velem a játszótérre, velem aludtál el este, együtt imádkoztunk: *(együtt mondja Mosodással)* Én Istenem, jó Istenem, lecsukódik már a szemem. De a Tiéd nyitva, Atyám, amíg alszom, vigyázz reám!

MOSODÁS: De később már rám se bagoztál. Nagy mellényed lett, önfejjű és makacs lettél. Fölényesen osztotad az észet. Az italról nem szólv.

ANDRIS: Kifogásoltad az öltözködésem, a kockás zakóimat. A foszlott nyakú ingeimet. Mindenem fogást kerestél.

MOSODÁS: Hát volt min, az biztos.

ANDRIS: De azért sokszor gondoltam rád. Hiányoztál. Hiányzott, hogy elemezz és bírálj. Hogy legyen kivel vitatkoznom.

MOSODÁS: Ismerlek, szép maszk. Figyeltelek, mentél a saját fejed után menthetetlenül. Aztán amikor beverted, sóhajtoztál, jammeroltál, sajnáltad magad.

ANDRIS: Oké, rendben, igazad van. Bocsáss meg!

MOSODÁS: Elcseszed a dolgokat, aztán esedezel.

(Megjelenik Horváth Kati.)

ANDRIS: Kati, te itt?

MOSODÁS: Kati, te itt?

HORVÁTH KATI: A többiek felszívódtak. Csak a szokásos. Én már nem billegek tovább se a Kis Vigadóba, se a Csendesbe. A vége mindig a *Székely himnusz*. A könyökömön jön ki. Általános lerohadás mindenütt. És reggel írom a felvételt a Külkerre. A pontszámok az egekben.

ANDRIS: Te ebben az országban akarsz a külkereskedelmi főiskolára járni? Ezt nem mondod komolyan. Te, aki József Attilát olvasol, Mozar-

tot hallgatsz.

HORVÁTH KATI: Nekem rendes szakma kell, a magam lábára akarok állni minél előbb. A Külker három év, ha minden jól megy, elhelyezkedem, és elköltözöm otthonról.

ANDRIS: De hogy pont a Külkerre!? Kiskosztümös, R-Go-rajongó és Fékon-inges polbeat megszállottak közé. Mindegyikük alá betolt már egy verdát az impexes apjuk.

HORVÁTH KATI: Én nem leszek tarisznyás, az Ibolyában okoskodó bölcsész.

ANDRIS: A szabadság, az ellenélet a lényeg.

HORVÁTH KATI: Lehet itt handabandázni, ábrándozni orvos szülőkkel megtámogatva. Indulok. Elegem van ebből az értelmiségi fölényből!

(Horváth Kati elmegy vagy kimegy, mindegyesetre nincs már ott.)

MOSODÁS: Azt hittem, Horváth Kati észhez térít. Lesz gyereketek, okosabb, mint te. Lehetek megint valakinek a Misi Masája. Kati mindent beleadott, de te nem, nem tágitóttál. A szabadság, a függetlenség, ezt hajtogattad. Micsoda rögeszmék! Fogalmad sincs róluk. Az itt nem élő itt életed rögeszméjének a foglya vagy.

ANDRIS: Na! Mondjad! Ezért van szükségem rád!

Harmadik jelenet

ETELKA NÉNI: Nézze, Juci néni, a Klárka veszi ezeket az elektromos gépeket. Tegnap is hazahozta ezt a turmixgépet. Nem mondhatom neki, hogy ezekkel én nem tudok mit kezdeni, mert tudom, hogy jót akar. De a turmixgéppel nem lesz olyan a massa, mint ha kézzel csinálom.

NAGYMAMA: Igaza van, Etelkám. Ha a fene fenét eszik, akkor sem. Kipróbáltam legutóbb a mélyhűtött nokedlit is.

ETELKA NÉNI: Mirelit nokedli, szűzmáriám! Mirelit szilvás gombóc, szóljon hozzá! Mállik, nyúlik, a közepében meg ott van az a szilva, na, az is milyen?! Semmilyen.

NAGYMAMA: Vízízű, híg a tészta, nincs tartása, illet még a legnehezebb években sem ettünk, nemhogy otthon, sehol.

ETELKA NÉNI: Ezek a nyavalyák a dologtalan nőknek vannak kitalálva, egy kötényt az életükben a derekukra nem kötöttek. Mindent ripszropsz akarnak elintézni, magukkal vannak elfoglalva, a frizurájukkal, a pedikűrösükkel, a kosztümjeikkel, az autóikkal. Ha vásárolnak a piarcon, fogalmuk sincs semmiről. Csak az árat nézik, azt hiszik, a drága a jó. Mert dunsztjuk sincs arról, mi a jó. A legszívesebben éttermekbe járnának, ahol pedig már szintén senkinek sincs fogalma arról, milyen egy rendes rántott hús, egy káposztás cvekedli, egy bableves.

NAGYMAMA: A rántott hús csak akkor rántott hús, ha szaftos, arról nem beszélve, hogy a rántott húsnak kizárólag a csontos karaj a megfelelő, mert a csont, az adja meg az ízét, atól ízes a rántott hús.

ETELKA NÉNI: A rántott húst szétklopfolják, olyan vékonyra verik, mint az itatós. Ráadásul bedobják az olajba, Juci néni, az olajba! Rántott hús olajban. Mintha hal volna a sertés, mintha szardínia a disznó. Olajban csak a hal él meg. Megmelegíjmem a kávéját?

NAGYMAMA: Legyen szíves, Etelkám.

A szereplők bejönnek, és acapella éneklük:

Add ide a kezed, nagyon kérlek.

Add nekem a szíved, ha érted égek.

Tűzben égő szemeiben valami furcsa álmot látok.

Ez a jó, csuda jó, csuda jó, jó, jó jó.

Ha úgy érzed, hogy éget a vágy, ez a tűz.

Éget a vágy ez a láz.

Ha úgy érzed, hogy éget a vágy ez a tűz.

Éget, úgy éget.

Ha úgy érzed, hogy éget a vágy ez a tűz.

Úgy éget, úgy éget.

Ha úgy érzed, hogy éget a vágy ez a tűz,

éget a éget a vágy.

Ha úgy érzed, hogy éget a vágy ez a tűz,

éget a éget a lááááz.

Negyedik jelenet

Gombfoci, Apa és Andris a gombokat állítják fel az asztalra

ANDRIS: Jó estét! Jó szurkolást! *Édesanyám, kedves anyám, csak az a kérés, zöld-fehér mezt, zöld-fehér mezt csináltasson nekem! Hajdú.*

APA: Henni.

ANDRIS: Martos, Bálint, Rab.

APA: Szabó, Kispéter, Rudas.

ANDRIS: Vépi, Ebedli.

APA: Kéri, Lakat.

ANDRIS: Pusztai, Nyilasi, Szabó, Mucha, Magyar.

APA: Budai, Kocsis, Deák, Mészáros, Czibor.

ANDRIS: Martos passzol Bálintnak, a centerhalf felnéz, továbbteszi Ebedlinek. Most egy becsúzás Rudastól. Rudasnál a labda.

APA: Rudasnak a Vasas ellen tört el a

lába. Henni kijött a kapuból, Rudas is ment a labdára, mert Illovszky száguldott a jobb szélén, Rudas elérte, de Henni már vetődött, a tribünön lehetett hallani a recsenést.

ANDRIS: Már Deák előtt a laszti...

APA: Mekkora gól!

ANDRIS: Micsoda bomba.

APA: Deák Bamba a '45-'46-os szezonban 66 gólt rúgott. Senki nem előzte meg azóta sem.

ANDRIS: *(Folytatja a közvetítést.)* Deákra innentől szorosan helyezkedik Bálint, a Báró. *(Középkedéshez állítják fel a gombokat.)*

APA: Bambát aztán elvitte az Újpest. Szétszedték a Fradit a kommunis-ták.

ANDRIS: Középkedés után Nyilasnál, jól fedezi, most lő, góóóóó! Ez illik, illik, illik, ez illik, illik, illik fradista fiának!

ANYA: Középkedés.

ANDRIS: *(Andris középkedéshez állítja fel a gombokat.)* Mucha oldalra teszi, de jön Lakat, becsúszik, előbb a baba, aztán a labda. Szabadrúgás!

APA: Dehogy! Előbb érte el a labdát!

ANDRIS: Tisztán látszott, hogy meglökte Muchát!

ANYA: Alajos, ne makacskodj, én is láttam. Andris jön szabaddal!

APA: A szabály az szabály, a védő előbb ért oda! Meg kell tanulnia!

ANYA: Ne viccelj, néha lehetnél engedékenyebb!

APA: Meg kell tanulnia veszíteni. Összeszorítja a fogát és kezet fog a győztessele.

ANYA: A kudarcra tanítod. Gyerek még.

APA: Éppen ezért. Ha most nem tanulja meg, később sem fogja. De legyen nektek a sajt, te jössz, Andris!

ANDRIS: Nekem nem kell a sajt, tiéd a labda.

APA: Na, látod, ez a beszéd!

ANYA: Javíthatatlan vagy.

ANDRIS: Kispétert szereli Rab.

APA: Kispéter maradt egyedül ebből a csapatból. '49-ben megnyerték a bajnokságot, ezt nem túrhették Rákosiék. Elvitték Czibort is, Kocsist, Budait.

ANDRIS: Csere: *(kicsérél két gombot)* Vépi helyett Viczkó jön be.

APA: A káderek kiosztották egymás közt az élcsapatokat. Az MTK-ból lett Vörös Meteor, az ÁVO-é lett, Péter Gáboré, a Vasas a párté, Kádár volt az elnökük, a Kispest Honvéd lett, a Honvédelmi minisztériumé, Farkas Mihályé. A Fradinak az Élelmiszeripari jutott vigaszágon. ÉDOSZ-ra keresztelték.

ANDRIS: Kéri jól fogja Nyilasit, szögletre tisztáz.

APA: Aztán Kinizsi lett belőlünk, még a zászlónkat is elvették, piros-fehér lett a zöld-fehérből. Viszont az eredeti Fradi-címer három E betűjét nem tudták a szívünkéből kiirtani. Erkölcs, Erő, Egyetértés.

ANDRIS: Pusztai bead, Nyilasi most fejel; gól. 2:1. Ez illik, illik, illik, ez illik, illik, illik fradista fiának!

ANYA: Középkedés.

APA: Mindig jobboldali csapat voltunk.

ANDRIS: *(Középkedés.)* Szabó Ferinél a labda, Lakat meglöki. Szabadrúgás. A szabadot Ebedli rúgja.

APA: Ebedlő! Ezek már link palik. Ebedli majdnem úgy sétál a pályán, mint Albert.

ANDRIS: Kapufa! Ebedlinél a labda. Rálövi negyvenről. Gól! 3:1!!! Ez illik...

APA: Nem! Nincs bent, gólvonal.

ANDRIS: De bent van.

APA: Nincs teljes terjedelmével!

ANYA: Már megint kezdod! Hát ennyi!

APA: Nem kezdem, folytatom. Ha most nem tanulja meg, semmikor.

ANDRIS: Oké, akkor nem gól. Legyen neked a sajt.

APA: Hogy beszélsz te velem?

ANDRIS: Miért, te hogy beszéltél velem?

APA: Én vagyok az apád, amit szabad Jupiternek, azt nem szabad a kisökörnek.

ANYA: Ezt most miért kell?

APA: Ne szólj bele. Ebből lesz a tipikus kettős nevelés.

ANDRIS: Ebből kiszálltam, apa.

APA: Akkor menj, húzd meg magad inkább a szobádban.

ANDRIS: Megyek is!

ANYA: Tessék, most boldog vagy?!

(Etelka néni érkezik a melegített kávéval.)

ETELKA NÉNI: Régen egy rendes háztartásban mindig volt sodrófa, gyúródieszka, húsdaráló és mákdaráló. Ma meg, ajjh, jönnek ezekkel a gépekkel. De egy valamirevaló tojáslevest, egy lebbencset, egy paprikás krumplit semelyik sem tud csinálni, el sem tudják kezdeni. Azt sem tudják, mi a lebbencs. Amikor mi nyáron aratni mentünk, már háromkor keltünk, hogy meglegyen a lebbencs. Szalonnával, krumplival, paprikával, paradicsommal.

NAGYMAMA: A lebbencset én '45 után szerettem meg, amikor nem volt semmink. A lebbencs olcsó volt. A gyerekek sokszor csak zsíros kenyeret ettek, vagy azt sem. Mert zsír sem mindig volt. Akkor meg kicsi vízzel bepermeteztem a kenyeret, cukrot szórtam rá, úgy ették. '45 előtt a férjem még vadászni járt. A spájz mindig tele volt. A krumplik és a répák, a lisztek és a búzadarák, a paradicsomok és a paprikák, a lekvárok és a dzsemek, a cukor és a só, a fűszerek, a savanyúságok, a befőttek szép

rendben sorakoztak a polcokon. A virslik és a szafaládék a hűtőben.

ETELKA NÉNI: Bármit mond, Juci néni, egy kiadós lebbencsnél nincs jobb és laktatóbb.

NAGYMAMA: Istenem, azok a régi vadászatok, fácán mindig, nyúl mindig.

ETELKA NÉNI: Mi nem ettünk sosem vadat, az csak az uraknak jutott.

NAGYMAMA: Én bizony nagyon szeretem a vadat, Etelkám.

ETELKA NÉNI: Ehettem volna én vadat, ha vállalom, hogy igazgató leszek a Weiss-Manfrédban. Akkor már Csepelnek hívták. Odajött a kalapjában a párttitkár a szalag mellé, tudták, milyen jól végzem a munkám, és azt mondta, legyen igazgató. Eszem ágában sincs, mondtam neki mindjárt, én dolgozni szeretek. Nem kellett nekem semmi, csak egy lakás, azt megkaptuk, tudja, az uram révén, aki rendőr lett. Ennyit akartam, meglett, meg azt, hogy a fiam, a Lacika diplomás legyen. Az is meglett, amikor már a Kádár volt.

NAGYMAMA: Ha ebben az országban még rendes diktatúra lenne, akkor minket felakasztanának.

ETELKA NÉNI: Én nem védem a Rákosiékat, megérték a pénzüket, de '56-ban a férjemet úgy megkergette két fegyveres suhanc, hogy ha utoléri, mindjárt fellógatják. Úgyhogy mondhat a Szabad Európa Rádió bármit, én félttem akkor. A Rákosiék túlzásba vitték, de nekem akkor se lövöldözzenek tizenöt éves gyerekek az utcán. Szerencsénk van a Kádárral. Na, az valaki.

NAGYMAMA: Igaza van, Etelkám, nélküle nem lett volna vége az ötvenes éveknél soha, nélküle sok jóra nem számíthatunk, az biztos.

ETELKA NÉNI: Ó aztán nem flancol,

nézze meg, Juci néni, nézze csak meg, ugyanaz az öltöny van rajta évek óta. A krumplis tészta a kedvence. Nem a dollárboltban veszi az amerikai cigarettát, hanem a trafikban a Munkást. Nem felejtette el soha, honnan jött, bemegy a munkások közé. A focimeccsen ott ül a tribünön, mint a melósok, drukkol a Vasasnak. Nézze meg a feleségét, mindig ugyanaz a kiskosztüm, retikül.

NAGYMAMA: A haja olyan semmilyen.

ETELKA NÉNI: A kertjükben csirkét tartanak. A Kádár néha vadászik, ez igaz, de azt is csak muszájból, az oroszok miatt, mert kell, de igazán sakkozni szeret, meg pecázni. Mit gondol, Juci néni, ha ő nem lenne, mi lenne.

Ötödik jelenet

Lakótelepi lakás, ebéd Horváth Katiéknál, rádió szól, nappali.

ANYA: *(Rántotthús-maszka a fején.)* Szia!

Ági néni, Kati anyukája vagyok.

ANDRIS: Kézcsókom, Pálffy András.

ANYA: Mindjárt eszünk. Apának már itt kellene lennie.

HORVÁTH KATI: Istenem, mindig ez van. Harangszóra legyünk kész, aztán ő meg sehol. *(Innentől Kati és Andris kiszólásait a szülők nem hallják, ők maradnak az eredeti szituációban.)* Mit csináljak, ilyenek. Anyámat imádom, szegény, képzelheted, apám mellett.

ANYA: Állandó vasárnapi program, hogy lemosatja az autót.

HORVÁTH KATI: Simán lemoshatná itt a parkolóban, de nem, neki az autósos a mániája.

ANYA: Amióta a piros Lada megvan,

ez a fő műsorszám.

ANDRIS: Apámnál a vasárnap: a templom és a temető.

APA: *(Megjön, ő is rántotthús-maszkkal a fején.)* Végre megint csillog-villog!

ANYA: Mi tartott ennyi ideig?

APA: Hárman voltak előttem.

ANYA: Azt mondtad, időpontra mész.

APA: Unom ezt az állandó csesztetést. Te nem?!

HORVÁTH KATI: Apa, gyere, ki kell nyitni a kempingasztalt, ma bent eszünk, a konyhában nem férnénk el!

APA: Mindig ez van. Még egy villanykörtét sem tudnak becsavarni nélkülem. Mi megy a rádióban?! Megint a komoly. Gondoltam. Na, ebből elég, hátha elcsípem még a Komjáthyt a Petőfin. És te? Kati barátja?

ANDRIS: Tiszteletem, Pálffy András vagyok.

APA: Örülök, Horváth. Kérsz egy sört?

ANDRIS: Megköszönöm.

APA: Ági! Hozz egy sört! Habbal vagy hab nélkül?

ANDRIS: Inkább hab nélkül.

APA: Hallottad!

ANDRIS: Vasárnapra itt mindenki rántott húsnak öltözik, be van panírozva az egész társaság. Apád szisszenti a sört, a szisszenés olyan, mint egy kígyó szisszenése, anyád a konyhában forgatja a húst, de a sercegő olaj anyád keserű életének leve, az susterreg.

HORVÁTH KATI: Neked könnyű a belbudai kakaód fölül ítélkezni.

APA: *(Szól a rádióból a Csókkirály.)* Végre egy kis Hungária!

ANDRIS: Vasárnapi koktél. Ünnepnap. Itt akarok nem-itt-élni, nem lesz egyszerű. A Fenyő anyja anyám betege.

APA: Ez a Fenyő nagyon tud, visszahozta az egész fiatalságot.

ANYA: Vegyetek! Andris, neked is szedhetek?

ANDRIS: Köszönöm szépen!

APA: Húsleves! Rántott hús! A kedvencem! Kovászos uborkával! Ezt nagyon tudod, anya! Hozzál egy sört!

ANYA: Előbb idd meg.

HORVÁTH KATI: Anya, ezt sosem tudod elrontani! A lakótelepeket a Gellért-hegy szoknyája mellől lehet fikázni, mindent lehet, neked aztán mindent.

APA: Na, jól van, elviheted!

ANDRIS: És bele tetszik tenni az egy szem babot?

ANYA: Miféle babot?!

APA: Babot a húslevesbe?

ANDRIS: A nagyanyám ragaszkodik az egy szem babhoz, anélkül szerinte nincs rendes húsleves.

ANYA: Egy szem bab... Én erről még nem hallottam soha életembe.

APA: Micsoda fakszni! Egy szem bab. Nálunk nem babra megy a játék.

HORVÁTH KATI: Ugyan már, ezek részletkérdések. Ki mit szokik meg, ennyi az egész.

ANDRIS: Ez az egész proli vircsaft, mindenestől, te is tudod, mindenki papucsban, lábszag mindenütt.

APA: Egy szem bab... Velőcsont. Na, az igen...

ANDRIS: Tetszett látni a *Szindbád*ot?

APA: Mit? Kapcsold már ki a rádiót, nem hallom, mit mond a gyerek!

ANDRIS: Hát a Krúdy...

HORVÁTH KATI: Hát olvastad...

APA: Krúdyt egyszer olvastam, dögunalom. Nemerét vedd, az igen, a tudományos-fantasztikus, ma az a pláne.

HORVÁTH KATI: Ugyan, apa, Nemeré! Amikor nálunk ebédelsz, bezzeg eszed a rántott húst, de látom a fejedben, fanyalogsz, persze a konyakot is megiszod apámmal. Aztán lelépsz, Pilinszkyt olvasol, megren-

dülten, szemedet törülgetve, szépelegsz!

Egyébként meg bármit mondasz apa, Nemerével nem megyünk semmire. Elolvasod, becsukod, nem történt veled semmi. Nemere parasztvakítás, Tolsztoj magaslati pont. Szilvási lektúr, Goethe örök. Garai Gábor fűzfapoéta, Hölderlin magányos hegycsúcs. Van az irodalom és van a ponyva.

APA: Kislányom, menj el könyvügynöknek inkább, ott agitálj, azzal legalább keresnél valami pénzt is.

HORVÁTH KATI: Fogok is, meglátod, fogok is.

ANYA: (*az Apához*) Most miért mondd ezt? Kati minden nyáron dolgozik. Hol a zöldségesnél, hol meg fagyit árul. Legutóbb a kozmetikában volt...

APA: Na, köszönöm szépen. Zsebpénzből nem élünk meg. Megöszülők, mire nyugdíjba mehetek.

HORVÁTH KATI: Anya fél éve nem jutott el fodrászhoz...

APA: És te, Andris, mi leszel, ha nagy leszel?

ANDRIS: A bölcsészkarra megyek, német-filozófia.

APA: Na, abból sem lesz toronyóra láncsal.

ANDRIS: Meddig kívánsz itt ülni? A házgyárban gyártott házak, a slauggyárban gyártott slaugok, a posztergyárban gyártott poszterek! Mackónadrágygyárban gyártott mackónadrágok! Anyukagyárban gyártott anyukák, apukagyárban gyártott apukák! Magyarország-gyárban gyártott magyarok! Gyártott nyelvvél, gyártott nyállal. Mozdulataink előregyártottak, vacakolásom előregyártott. A Bartók Béla úton már egy gyártott férfi ballag majd, gyártott melabúval, előregyártott savanyú fej-

jel. Te meg itt maradsz szintén gyártottan!

HORVÁTH KATI: *(a szüleinek)* Andris nagyon művelt, lesz belőle valami biztosan.

APA: Hát ez remek volt. Babszem nélkül. Na, igyuk meg ezt a poharat, megyek szunyókálni a pokrócom alá.

ANYA: Kispárna, takaró, takarodó.

APA: Van valami kifogásod?!

ANYA: Dehogy, már megszoktam.

APA: Na, azért!

ANYA: Andris, kérsz egy kávét?

ANDRIS: Nem, köszönöm.

A színészek bent acapella:

Ha legközelebb látlak, már nem figyelek rád,

Nem fordulok utánad, megyek csak tovább.

Ha nem vagy, úgy se jó, ha itt vagy, úgy se jó,

Akkor miért tegyem?

Egyszer már illene rendbe hoznom az életem.

Ha legközelebb látnál, neked se lesz vidám.

Ha rosszabb lesz a vártnál, nem az én hibám.

Fordulj csak másfelé, nézd a házakat
Vagy a kék eget, de sose gondoldj arra,

Hogy én szerettelek.

Hatodik jelenet

NAGYMAMA: Etelkám, '56-ban az én férjem nem kockáztatott, hallgatta a Szabad Európát és várt. Rá sem gyűjtött, mert '45-ben megfogadta, addig nem gyűjt rá, míg az oroszok ki nem mennek. Igaza volt, még az kellett volna, hogy a forradalom leverése után őt is meghurcolják. Ma

mit főz, Etelkám?

ETELKA NÉNI: Azt, amit megbeszélünk, húslevest. Szép húst kaptam, reggel hoztam a piacról.

NAGYMAMA: Istenem... Hogy én mennyi húslevest, töltött káposztát főztem, micsoda aranylós leveseket, micsoda vastag káposztákat.

ETELKA NÉNI: Nekünk '45 előtt nem volt semmink. Utána lett vége a cseleldsornak. A kettőnk fizetéséből mindenre tellett, amire szükségünk volt. Jártunk színházba, bérletet kaptunk az Operettbe.

APA: *(Érkezik a kórházból, leveszi a kabátját, fel a fogásra, a feleségének kiabál.)* A Kocsis bácsit sikerült talpra állítani, pedig nem igazán hittem benne, az első konzíliumon már mindenki tetette.

ETELKA NÉNI: Oda tegye, doktor úr, a sarokba.

APA: Köszönöm, Etelkám. Mire mennek maga nélkül?

ANYA: Ma rengetegen voltak, legalább hatvan beteg. A váróban alig fértek el. Karácsony előtt mindig ez van. A kis Polskiban kellett hagynom a felét, annyi ajándékot hoztak. A Márkus néni, tudod, a Laci, a színész anyja egy akkora pakkot hozott, hogy nem fért el az asztalon.

APA: Nálunk a Rostás nénihez bejött az egész család. Szoptató anyák, nagymamák, cigány legények, voltak vagy harmincan. A folyosón a beteghor-dók elakadtak, mert leterítették a pokrócaikat, és elkezdtek uzsonnázni. A Rostás néni nem vette be a tet-ránt, azért, mert a zöld a cigányoknál még mindig a méreg színe. Aztán a nővérek elkezdtek zsillel lekapar-ni a zöld mázat a tetránról, mire hajlandó volt bevenni. Tegnap a 3-as ágyon a Kovács Eszter befejezte.

ANYA: Pedig milyen fiatal volt...

APA: Nem volt mit csinálni, mindent megpróbáltunk. Először azt hittük, hogy sima pancreatitis van, de akkor már valami azt súgta nekem, hogy van ott még valami más is. Adtuk neki az antibiotikumot, nem csillapodtak a fájdalmai. A laborja nem stimmelt, a süllyedése katasztrofális volt, az eritrocita értékek szintén lent, a hemoglobinja is, végül kiderült, hogy karcinómája van. A Lovász Laci kinyitotta, belenézett, visszavarrta.

APA: Meningitis, melanóma, karcinóma, metastasis, trombocita, tenzió, malignus.

ANDRIS: Orvosi szavak, latin szavak.

Mindig a betegségeket jelentő szavak:

ANYA: Meniscus, malignus tumor, ödéma, embólia, ulcus, cirózis, hipertónia, parkinson, demencia, extraszisztolé, szklerózis multiplex, trombózis.

APA: Exitus.

ANDRIS: Negatív leletek, pozitív leletek!

ANYA: Hematóma, diaré. Antineuralgica, B-12, Cavinton, Enteroseptol, Sevenaletta, Tetrán, Coderit, Valeriana, Eunoctin, Panangin, Nospa, Insulin.

ANDRIS: *(kiabál, mint egy szpíker)* Jobb szélen elhúz Sevenaletta, a szögletzászlónál csejt csinál, bead, Enteroseptol fejel, kapufa, a kipattanó labdát Valeriana szerzi meg, passzol Eunoctinnak, ő Pananginhoz továbbít, aki beemeli a tizenhatos közepére, Tetrán félfordulatból bevágja. Góóóó!

ANYA: Amiről az ember már nem dönthet, ott az utolsó szó az Istené.

APA: Nem tudom, én ilyenkor nem találok az Istent. Nincs hová fellebezniem.

ANYA: Ha valamiért, hát ezért jobb a körzet. Szakmailag sehol nincs a

kórházhoz képest, de nincs benne ez a bénító tétlenség, a kétségbeesett bénultság, hogy mindent megtettél, mindent elkövettél és nincs tovább.

APA: Igen, ezt nem lehet megszokni, a fiatal halált.

ANYA: Ezért nem mentem gyerekorvosnak. Itt, a körzetben az, hogy ennyien ragaszkodnak hozzám, semmivel nem összehasonlítható.

APA: Te, ha meghal valaki, zokogsz a telefonban. Temetésekre jársz. Mindezt hagyjád, de ráadásul a betegeid összes privát válságát, a válásaikat, a gyereknevelési problémáikat, az anyósukkal, az apósukkal folytatott csatározásaikat a nyakadba veszed. Pedig tudhatnád, ismered a régi mondást: család ellen nincs orvosság. Én lelki hasfájásokkal, hisztériákkal nem foglalkozom, azzal nem megyünk semmire. A saját lelki életét mindenki intézze el magában, ez nem tartozik rám. Azt nem tudom gyógyítani. Jönnek mostanában ezekkel a szomatikus ügyekkel, elhiszem, hogy az életben sok minden okoz fejfájást, de azzal az orvostudománynak nincs dolga. A fejfájásokat nem tudja elmulasztani.

ANYA: Neked, Alikám, az arcizmod sem rándul sosem.

APA: Amikor belépek a kórházba, a ruhatárba akasztom a magánéletem, felveszem a fehér köpenyt, és a nyakamba akasztom a fonendoszkópot. Amikor anyám meghalt, akkor sem volt kérdéses, hogy reggel levizitelek. A betegek nem tartoznak az én bajaik, és az ő bajaik sem tartoznak rám. A cirózisuk igen, de hogy miért isznak, bánatukban vagy örömmükben, az nem.

ANYA: Alikám, te remek diagnosztá vagy, de hiányzik belőled az együttérzés.

(Szemüket a tévére függesztik.)

APA: Ennek a Varga Józsefnek sem mérséklődik a gyomorfekélye, úgy látom, fél éve ugyanolyan horpadt az arca.

ANYA: Hát még az Ipperé, a múltkor láttam, előbb-utóbb kilyukad a gyomra.

APA: A Kudlik meg csak kerekedik, nem lennék meglepve, ha ebből kinézne egy cukorbaj.

ANYA: A Kudlikot ne bántsod, épp jó bőrben van, a Balezky is egészen helyrejött, nem tudom, mi lehetett nála, de annyira anémiás, hogy jól meg kellett világítani, hogy egyáltalán látsszon.

APA: Rezes orrban azért vannak még versenyzők. A Sinkovitséra a vörösbőr rá van írva.

NAGYMAMA: Na, na, na...

ANYA: A Bessenyei jól bírja, de ő sem tejet iszik reggelire.

NAGYMAMA: A Sinkovits, az egy igazi magyar ember. Láttam vele *Az ember tragédiáját* a Nemzetiben.

ETELKA NÉNI: Mi meg az operában a *Bánk bánt*, Simándyval, az a másik igazi magyar ember! A *Hazám, hazám* alatt nem győztem törölgetni a könnyeimet. A Ferencsik vezényelt.

NAGYMAMA: Állítólag buzeráns, mint az Antal Imre, de ránézésre egy úriember, mint akit a skatulyából húztak ki.

ETELKA NÉNI: Szegény, el sem tudom hinni, szörnyű lehet neki, micsoda istenverése egy ilyen hajlam, szinte betegség.

ANYA: Az Antal Imre... a szilveszteri műsorban, nem lehetett könnyű dolga a sminkeseknek.

APA: Igen, az orra már akkora, mint egy tülök, szederjes, mint egy nagy szeder, hiába, a konyakok megteszik a hatásukat.

NAGYMAMA: Klárikám, emlékszel, még a Hofira is szereztél jegyet, pedig arra lehetetlen, valamelyik beteged, valami színházi ember intézkedett.

ETELKA NÉNI: Amikor a Kádárt utánozza, nahát... A Kádár ezt is engedte, az ötvenes években egy viccért elvitték az embert, a Hofi meg a színpadon azt csinál, amit akar.

APA: A Kádáron látszik a napi negyven cigaretta, egyre roszaktagabb, egyértelmű, hogy tüdőtagulás felé megy a történet.

ANYA: Nem kérdés.

NAGYMAMA: Jártunk a SZÚR-ra, a színészek-újságírók majálisára. A Koós, az Aradszky, a Szécsi Pál a pálya közepén felállított pódiumon énekelt.

ETELKA NÉNI: A Szécsit egyszer láttam a Nagykörúton, a Domjánnal sétáltak, micsoda pár voltak. Azon a szép cigány gyereken garbó volt, a Domjánon, az is cigány volt, szép cigány lány, dzsörzé kosztüm, mindkettőn napszemüveg, biztos azért, mert nem akarták, hogy felismerjék őket együtt.

NAGYMAMA: Szegény Szécsi, öngyilkos lett a Domján miatt, olyan összevissza szerelem volt az övék, olyan se-veled-se-nélküled. Amikor a Domján sokadszorra éppen azt találta ki, hogy nem kell neki a Szécsi, nem tud vele élni, sokat is ivott az a boldogtalan, akkor a Szécsi már nem bírta tovább, ezért lett öngyilkos.

ETELKA: Utána meg a Domjánt úgy furdalta a lelkiismeret, hogy magára nyitotta a gázt, de még előtte gyógy-szereket is bevett.

megveszem a tököt a Lehelen, kizárolag oda járok, van egy zöldségeselem, hibátlan. Tehát megveszem a tököt, már le van gyalulva, friss, ropogós, sosem száradt, sosem fás, sosem szötyedt, mindig kiváló a gyalult tök a Rózsikánál.

EGY LAKÓ: *(hang kintről)* Halkabban!

BÁRÁNY: Húzódjál vissza! Van a zacskóban kapor, de én még veszek mellé egy csokorral.

EGY LAKÓ: *(hang kintről)* Kuss legyen már!

BÁRÁNY: Pofa be! Otthon nem mosom át a tökömet, ki sem kell csavarnom.

EGY LAKÓ: *(hang kintről)* Itt lakók laknak!

BÁRÁNY: Álljál már le! Ahogy kapom, úgy tökéletes, benne hagyok minden ízt, hozzá sem nyúlok. A kezemben kicsit meglazítom, így vetem a szalonnaszíron megfonnyasztott hagymára. Nyáron dobok bele egy fél paradicsomot, ilyenkor csak két fél paprikát. Mindezek előtt azonban a száraz lábásban egész borsot, és bevalom neked a titkot, egy egész szegfűszeget pirítok minden nélkül, hagyom, hogy kicsit pattogjon. Utána jön a szalonna, aztán a hagyma, utána a paprika, erre a tök. Kicsit keverem, lefedem. Közben sörözök. Beleszagolok, fakanállal dédelgetem, terelgetem, forgatom gyengéden. Fél óra alatt kész van, vizet nem teszek alá, a tök levét ereszt, abban fő meg, a víz tilos. Vizet csak a krumpli alá szabad, keveset, a bab, a karalábé, a lencse, a hüvelyesek alá többet, de a töknél bűn a víz.

(kiszól) Hát megjöttünk, Csutikám, ő a barátom, akiről beszéltem neked tegnap, felmentem hozzá reggel egy kávéra, aztán ott ragadtam, végigdumáltuk a napot, észre se vettük,

milyen gyorsan elment. De most már itt vagyunk.

CSUTIKA: *(Bejön, valójában már egy ideje bent van.)* Gondoltam, hogy valamilyen sántikálsz, sejtettem, hogy a kertek alatt jársz, amikor elindultál, bármiben lefogadtam volna, hogy nem jutsz messzire. Ilyen vagy, javíthatatlan. Ezek szerint a csekkeket nem fizetted be, a patyolatban sem voltál, nem is vásároltál. Barikám, Barikám, ismerlek, mint a rossz pénzt, eltűnsz, de szerencsére nem veszel el. Egészségünkre! Mindig ilyen volt, csavargott egész életében, nem bír a fenekén megülni, be van sózva folyton, jön-megy, mint a villamos. Kérsz egy kávé? Na és miről csevegettetek egész nap?

BÁRÁNY: Mindenről, Csutikám, mindenről, politikáról, meg az életről, képzeld, kiderült, hogy a barátom, bármennyire szemtelenül fiatal, tudja, ki az Őze, a Latinovits. A Paál Isti is tudja, képzeld, mintha csak régen nem találkoztunk volna, olyan volt.

CSUTIKA: Egészségünkre!

BÁRÁNY: Te, van még a tegnapi tökből? Mert már beigértem, nem maradhatok szégyenben.

ANDRIS: Mielőtt nekilátnánk, én meglátogatnám a mellékhelyiséget, mert mindjárt magam alá hugyozok.

BÁRÁNY: Várjál, az nem olyan egyszerű, a budi kint van a folyosó végén, én adom a kulcsot, a középső a miénk. *(Nagy karikán lógó kulcsot ad Andrisnak.)* Ne haragudj, kicsit sokat ittam, összevissza beszéltem. Még alig ismerjük egymást, remélem, nem haragszol.

ANDRIS: Hát akkor innen néz Bárány, ezen a lyukon át, ebből a százéves, düledező házból, innen indul, és ide érkezik. Hát akkor most innen nézek végre én, látom, ahonnan ő néz. In-

nen néznek. Kettejüknek ennyire futotta. Én az ónémet találóból veszem elő a konyakospoharat, ők a redőnyös konyhaszekrényből a mustáros-poharat. Bárány felsötétlő politikai indulata a csalódott ember fájdalma. Bárányt becsapták, azzal áltatták, hogy az övék, a munkásoké, a proliké a szocialista és magyar hatalom.

BÁRÁNY: Hát nem lett a miénk...

ANDRIS: Ők a cserben hagyottak, mi a kitagadottak. Elámították őket, elnémitottak minket. Őket kihasználták, minket kifosztottak. Tőlük a hitüket vették el, tőlünk a kúriát. Nekik semmijük nincs, nekünk van. Autónk, balatoni házunk, zsúrkocsink. Jókai-összesünk, szekreterünk. Más-honnan nézünk, ugyanazt látjuk, békaperspektívánk mégis kétféle, az egyik egy budai konyha asztalán álló, kakaós bögre fülén keresztül nyílik, a másik egy pesti bérház kulcsos budijának az ajtaján fúrt lyukon át. Bárány kell nekem, kell ez a barátság. Úgy kellek magamnak itt, ezen a budin, kívül a gangon, mint aki végigcsinálta ezt a szocializmusnak becézett, a birodalom provinciájában zajló, több felvonásos, a királydrámák, a görög tragédiák, a shakespeare-i vérengzések elemeit sem nélkülöző históriát.

MOSODÁS: Amit elmulasztottál, az az erőfeszítés, hogy megkísérelj onnan látni, ahonnan ők. Mi látszik egy lakótelep harmadik emeletéről, egy frissen kiutalt lakás tulajdonosának muskátlis ablakából, egy kalauz vékony erkélyéről, egy nyugdíjas pártmunkás befőttesüveggel zsúfolt erkélyéről, egy szerszámlakatos alagsorából, egy HÉV ablakából. Sorolhatnám.

Milyen kilátás nyílik arra a világra, amit te egy belbudai, tágas lakás

erkélyéről néztél. Mögötted két és fél szoba, a postaládában a *Magyar Nemzet*, az asztalon az *Élet és Irodalom* és az *Ország-Világ* című hetilap, az ágy alatt papucs.

De hogy jobban érts, erősebb esz-
közökhöz nyúlok: mit lát egy elpusztított család túlélője, a nemzetéből kitagadott, jogaitól megfosztott, nincstelenné lefokozott férfi avagy nő, miután hazaérkezik abból a táborból, ahol valamely véletlen folytán nem semmisítették meg. De a gyereket elégették, a feleségét avagy a férjét megölték. A szeme láttára. Áll a Keleti pályaudvaron, mit lát, mi van ebben a nézésben. Látja azt a kávéházat a Rákóczi úton, amely előtt, megannyi sorstársával együtt, csendőrok hajtották végig, látja annak a kávéháznak a teraszát, a kávéjukat kevergető, az újságjuktól felpillantó vendégeket. Innen kell továbblépnie, innen kell látnia, innen kell elindulnia. Ezt a nézőpontot nem tudta felvenni.

Aki magyar, velünk tart, ezt a forradalom napjaiban skandált jelszót egy életre megjegyezted, apád bízta rád, az ő elbeszéléséből maradt meg a mondat. Harminckét évnek kellett eltelnie, hogy a pesti utcán ismét felharsanjon. 1988. március 15-én a tüntető tömeg, amelyben te is ott voltál, vette a szájára, remegtek a pesti utcák házfalai, ablakai. Tapsoltál és kiabáltad, aki magyar, velünk tart, lobognak a zászlók. Párások a tekintetek. Az autók lassítanak, megáll a forgalom. A Keravill, az Ofotért, a Közért, a 13. számú Ügyvédi Munkaközösség, a Dél-Pesti Vendéglátóipari Vállalat, az SZTK, az Aranypók, a Patyolat, az önkiszolgáló elé fehér és barna és szürke munkaköpenyben kiállnak a kíván-

csiskodó dolgozók. Vajon az, aki nem tartott veletek, az nem volt magyar? Aki visszahúzódott, bátortalan volt, kapaszkodott az íróasztalába, aggódott a családjáért, féltette a telkét, az autóját, az útlevét, a beutalóját, az nem volt magyar? Az ő szemükkel láttál-e, a Közért, a Kera-vill, az Aranypók előtt álltál-e, néztél-e onnan valaha?

Újpesti cigányok, basszátok az anyátok, folytatom példának okáért ezzel, egykor kedvenc Fradi-táborod kedvenc rigmusával. Ezt nem értetted, hogy az újpestiek is fradisták, és a fradisták is újpestiek, egy az otthon, közös az anyátok, amikor egymás anyját szidjátok, a sajátotokét szidjátok, otthonosak a hajviseletek, otthonosak az otthonok. Olvasnál nyakra-főre mindent, a regényekből azonban éppen a lényegét nem tanultad meg, azt, hogy nem egy főszereplő van.

Óvodás vagy, jeled is van: a hiányjel.

A színészek bejönnek, és acapella éneklük:

Most kéne abbahagyni,

elfutni, elrohanni.

Érzem, hogy holnap már többé nem lehet.

Most kéne összeveszni.

Erőnket összeszedni.

S kimondani azt, hogy – Ég veled!

Most kéne visszakozni.

Nem várni, nem habozni.

És menni, menni a józan ész után.

Egy másik útra lépni.

Egyszer sem visszanezni.

A búcsú még ma nem fájna tán.

Boldog vége ennek úgysem lesz.

Nálam százszor jobbat érdemelsz.

Most kéne abbahagyni...

Nyolcadik jelenet

ANYA: Csak lébecolsz.

APA: Folyton jammerolsz!

ANYA: A világfájdalomból nem lehet megélni!

ANDRIS: Ez a mániájuk.

MOSODÁS: Te a kívülben lettél volna otthon. Mindenholnan eljönni, ott hagyni, kívül kerülni. Mert kívül tágasabb. Igen, belül mindig szűkösebb, ám a belülben védve vagy, belül biztonságosabb. Ki tudja, miért nem ezt választottad, ezt a belült, a keresztény közép belüljét.

ETELKA NÉNI: *(letesz egy bögre kakaót)*
Kész a kakaó! *(kimegy)*

MOSODÁS: Ez a tikett a frankó: a kakaó. Az vezet, minden és mindenki csak utána van. Te kakaót iszol a konyhában. Lehetett volna másképp. Például meg sem nyikkansz, éltanuló vagy, tánciskolába jársz, zsúrokba. Jókait olvasol, Tóth Árpádot. A gimnáziumi évek alatt célratörően készülsz az orvosi pályára, apád győz, anyád győz. Lehetett volna másképp?

ANDRIS: Kizárt dolog. Semmiképp és semmikor. Ha arra gondolsz, mi lett volna, ha például húsz-harminc vagy ötven évvel ezelőtt születek, a válaszom akkor is egyértelmű: nem.

APA: Semmi teteje bölcsészkedni, a magyart és a történelmet otthon kell tanulni, az otthoni könyvtárból, amit nem ellenőrizhetnek ezek. Mert amit számonkérnek, a tananyag az övék, ezeké, a meghamisított irodalom és a meghamisított történelem az övék, azt akarják hallani, és aki nem ezt mondja, azt elnémítják, tönkreteszik, annak vége. Az orvos mindig orvos, nincs kecmec, a vakbélgyulladás az vakbélgyulladás, a diagnózist nem lehet cenzúrázni. Ki kell tartani, őriz-

ni kell az igazi történelmet, az igazi irodalmat, várni kell, és olyan hivatást választani, ami rendszerfüggetlen. Te belgyógyászként remek pályát futnál.

ANDRIS: Oké, oké, oké, oké. Abban az esetben, valóban nem tudom, mit csináltam volna, ha megfenyegetnek, ha megzsarolnak, bármivel: apámmal, anyámmal. Azzal, hogy nem mehetek egyetemre. Ha kitalálják, hogy szerveznek. De maradtam, nem mentem el, nem léptem le, itt rendezkedtem be, fel sem merült, hogy megpattanok. Nem disszidáltam. A barátaim ez irányú tervezése mindig hidegen hagyott. Ők nem győzték törni a fejüket, hogyan oldhatnak kerekét, nyaranta utaztak Bécsbe és Amszterdamba, Rómába és Párizsba, mintegy gyakorolták, hogy nincsenek itthon, és valóban, minden visszatértük alkalmával fitymálták a söröket, a cigarettákat, a melegszendvicseket, a borokat, és egyre eltökéltebben hajtogatták: innen el kell menni. Nem, nem kellett. A sör ugyan savanyú volt, a cigaretta, (*Etelka néni visszajön, nézi a kakaós csészét*) Hajnóczyval szólva, csak ebben az ősi területeitől megfosztott országban neveztetett cigarettának, a melegszendvicsből kibuggyant az avas gulyáskrém, a bor mart, mint a sósav, mindez azonban nem csábított semerre.

ETELKA NÉNI: Megmelegíjjem? (*Nem kap választ, kimegy.*)

ANDRIS: Viszont ellenálltam; ellenálltam, nehogy szervezzenek.

Így aztán, ahogyan apám mondaná, vettem a kalapomat; kívül tágasabb. Ezért fogott el minden áldott reggel a gimnáziumba menet a rettenetes, hogy ennek sosem lesz vége, mindig ez az osztály, mindig fizika-

óra, mindig hátsó pad, mindig a Pentelei Attilák és mindig a Mónus Edinák, mindig az osztályfőnöki órák; ezek itt engem szerveznek; ezért ültem minden délután a Feneketlen-tó partján borospalackokkal a hasonlóképpen a szervezés elől menekülővel.

MOSODÁS: Csak azt vétetted szem elől, hogy ők is te vagy, ők is ti vagytok.

Azt állították, hogy nincs közös alap, voltaképp a különbség a közös, a határvonalak, az elválasztó árkok közösek, amelyeknek az egyik oldalán vagyunk mi, a másikon ők. Mi szenvedtünk, minket aláztak meg, mi éltük túl, mi küzdöttünk, mi nem hagytuk magunkat, mi maradtunk, mi nem adtuk fel. A mi sebeink véreznek a Don mentén, Erdélyben és a Felvidéken. A mi könyveink a könyvek, az ország a mi hazánk. Holott parasztok, munkások, értelmiségiek, papok, vallásosak és ateisták, baloldaliak és jobboldaliak, rendszerkritikusok és rendszertagadók, ellenállók és ellenzékiek, néptáncosok és filmklubosok, lapítók és lapítottak, igazgatók és igazgatottak, reformerek és vonalások, zsidók és katolikusok, Fradi-drukkerek és Dózsa-szurkolók, melósok és tanárok, bebörtönöztek és bebörtönözök, árulók és elárultak, megtűrték és betiltottak, Deák-hívők és Görgey-hívők és Kossuth-hívők, gépkocsi-kiutalásra és telefonvonalra várók, totózók és lottózók, albérlők és főbérlők, hősök és árulók, besúgók és besúgottak vettek körül. Az ő cicanadrágjaik és tréningruháik, az öltönyeik és a kötényeik, a barna és a makkos cipőik, a könyveik, a puncstortáik, a nyaralásaik és a karácsonyaik, a szatyraik és a kosaraik, a húsvétjaik és a télapóünnepségeik, az

örömeik és a családásaik, az eszméik és a rögeszméik, a söreik, a szörpjek, a léggömbjeik, a virslijeik, a nyugati és a keleti autóik, a részegségük és a józanságuk, a bérleteik és a munkakönyveik, a születésük és a haláluk, a börtöneik és az üdülőik színes és fakó csendélete vett körül. Az övéket helyettesítsd be a tiétekre, a tiédre. Velük voltál a zsúfolt villamosokon, a napolajos nyarakon, az augusztusi M7-esen őszbe tartó autók féklámpájának piros kigyójában, a téli áruházak előtt tekergő, latyakos sorokban, a tavaszi locsolkodások kölnisüveget csörgető reklámszatyrában. Velük a felvonulásokon, a katonaságnál, az SZTK-folyosókon, a horgásztégeken, a közértben, a telkeken, az iskolában, a futballmeccseken, a preszszókban, a taggyűléseken, a kórusokban, a szavalóversenyeken, a tribünökön, a koncerteken, az éjszakai ügyeleten, a rendőrautókban, az elvonókon, az elmeosztályon, a parlamentben. Együtt várakoztatok Hegyeshalomnál, együtt vettétek a reggeli *Népsportot* a Blahán, együtt néztétek *A tavasz tizenhét pillanatát*, együtt hallgattátok a kívánságműsört 2-től 5-ig, együtt vásároltátok az első színes tévét, a dollárboltban a videomagnót, együtt ettétek a finomfőzeléket a menzán, együtt énekeltétek a *Himnuszt* szilveszterkor. Ha kívül voltál, akkor is belül voltál, az a kívül ennek a belülnek a kívülje volt.

ANDRIS: Sokat segítettél. Ad absurdum nincs kívül sehol, a kívülnek nincs helye, minden belül van, belül van a kívül is.

Bejön az összes színész, a később Dávidot játszó színész a jazzorgonához ül, elkezdi játszani a Nehéz a boldogságtól búcsút venni című Apostol-számot.

Nehéz a boldogságtól búcsút venni. Lehet, hogy én meg sem teszem, ha majd a másik kevésbé jó lesz, lehet, hogy rád emlékezem.

Nehéz a boldogságtól búcsút venni, én nem is magamtól teszem.

Te hoztál tűzbe, te hagytál vízbe, éntőlem nem függ semmi sem.

Mostanában annyi mindent mondanak terád.

Vigasztal a sok kedves barát.

Nem tudják, hogy mi újság van nálam.

Nem tudják, hogy bármi történt, semmit meg nem bántam...

Mintha egy preszszóban, Apa táncol Anyával, Bárány Csutikával, Andris Horváth Katival, a többiek csak ülnek és szomorúan néznek maguk elé, a szám végeztével megszólal a Nagymama.

NAGYMAMA: Etelkám, egyet ne felejtse el, az egy szem babot. A húsleves a babszem híján nem is húsleves, nem lényeges húsleves, hamis húsleves. Kicsi titok, de ez a titka a levesnek. Az egy szem bab.

Sötét, vége az első résznek.

MÁSODIK RÉSZ

Kilencedik jelenet

DÁVID: Hegel! Hegel!

ANDRIS: Dávid! Dáviddal tizenkét éves koromban találkoztam először. A menzaként is működő Bukarest étteremben, a Bartók Béla út és a Lágymányosi utca sarkán. Az osztálytársaimmal és a környékbeli iskolákból itt ebédelőkkel ültünk az álnépművészeti terítőkkal fedett álnépművészeti asztaloknál, a szív

alakúra esztergált hátlapú, álnépművészeti székeken a románok fővárosáról elnevezett vendéglőben.

MOSODÁS: Hogyan fordulhatott elő, hogy a trianoni házi oltár és emlékmű, a félárbocra eresztett, kifakult országzászló, a történelmi Magyarországot mintázó kisplasztika tövén olvasható felirat, *Nem, nem, soha!* árnyékában, abban a lakásban, ahol a könyvtárban az erdélyi polcokon Aportól Nyirőn át a kalotaszegi hímezések albumáig és a mázas kerámiakészítés kézikönyvéig minden megtalálható volt, ahol a falakat Erdélyből hozott köcsögök, a díványokat Erdélyből hozott párnák díszítették, miért nem ütközött akadályba, hogy a Bukarestben étkezz, a románok fővárosáról elnevezett vendéglőbe járj? Erre nincs magyarázat.

DÁVID: (*Térdig érő, biztosítótűkkel teleaggatott, viseltes bőrkabátot hord. A kezében egy fekete kötésű könyv.*) Hegel (*a könyvére mutat*), Hegel. (*Kinyitja a könyvet, beleolvas, felkapja a fejét, körbetekint.*)

ANDRIS: Nem tudtam, mi az, hogy Hegel, nem tudtam, hogy főnév, né tán ige, jelző esetleg. A Hegel varázsszó volt, ugyanúgy, mint a többi megjegyezhetetlen szó, szájátva néztem a produkciót. Tizenkét éves volt. Ő Dávid, mindig ilyen, mondták a levesüket kanalazó osztálytársai. Aztán eltűnt. A gimnáziumban találkoztam vele legközelebb.

DÁVID: Iszonyatosan lefáradtam, teljesen kész vagyok, Platónt olvasok, Wilamowitz-Moellendorff kommentárjait olvasom, Kerényi Platón-tanulmányát olvasom, csöngetnek, és ott a gázóra-leolvasó, be akar jönni a lakásba. Beethoven hegedűversenyét hallgatom Furtwänglerrel és Menuhinna, a főtéma közepén csön-

getnek, az ajtóban ott áll a postás, érted, közvetlenül szemben, érzem a savanyú, a rossz cigaretta bűzét, anyámnak hozott valami csomagot, valami arab küldeményt, teljesen kész lettem, megragadtam a gallérját, kidobtam. Rembrandt késői önarcképeit tanulmányozom, csöngetnek, a küszöbön áll a villanyóra-leolvasó, ez rettenetes. Jön a postás, jön a gázóra- és a villanyóra-leolvasó, hiába vagyok magántanuló, egy perc nyugtom sincs, iszonyú az egész. Anyám nem kegyelmez, nem kímél, nem szól a postásnak, a gázóra-leolvasónak, a villanyóra-leolvasónak, hogy nem jöhetnek. Nem szögezi le, nem köti ki, hogy csak akkor jöjjenek, ha ő otthon van. Kikészít teljesen. Elképesztő, kibírhatatlan. Hiába szabadulok meg tőlük, a Platón-olvasást már nem tudom folytatni, a Beethoven-hallgatást már nem tudom folytatni, a Rembrandt-tanulmányozást nem tudom tovább folytatni. A végső összeomlás fenyeget. El kell rohannom, pálinkát kell innom, de nem egyet és nem kettőt, egy fél litert, hogy magamhoz térjek.

NAGYMAMA: Dávidka! Szeretem őt, de az biztos, hogy eggyel kevesebb vagy eggyel több kereke van, nehéz eldönteni.

DÁVID: Nagymamáddal beszéltem, hiszen – bár megbeszéltük – te nem voltál otthon. Komolyan mondom, már arra sem hivatkozatsz, hogy te költő, esztéta vagy, hiszen nem vagy semmi, semmivel sem vagy jobb vagy több a legutolsó selyemfiúnál. (*elhagyja a helyiséget*)

ANDRIS: Félttem tőle, vonzott. Pinceszag. Borosta, pattanások. Még a kötőszavait sem értettem. Letaglózott. Összebarátkoztunk. Verseket írt, ógörögül tanult, latinul tanult, a szo-

bájában zsúfolt könyvespolc, egy matrac. Írógép. Klee-metszetek. Ragaszkodott hozzám, és én megbabonázva követtem bármerre, ahova hívott. Homéroszt, Rimbaud-t idézett. Az antikváriumokból könyvet lopott. Az anyja *Az Ezeregyéjszákát* fordította, az apja a *Koránt*. Állandó készültségben tartott. Pszichiáterhez járt, folyamatos rosszullétre, letörtségre panaszkodott, álmatlanságra...

A színészek bejönnek, és acapella énekelik:

She's crazy like a fool
Wild about Daddy Cool
She's crazy like a fool
Wild about Daddy Cool
I'm crazy like a fool
Wild about Daddy Cool
Daddy, Daddy Cool
Daddy, Daddy Cool
Daddy, Daddy Cool
Daddy, Daddy Cool

Tizedik jelenet

APA: *(az óráját nézegeti)* Fél nyolcra ígérte, most meg egész van.

ANYA: Te szoktad mondogatni nekem, hogy ne izgassam magam. Most én mondom neked. Elég rég ismered Boldit, meccsen van, egy meccset sem hagy ki. Inkább elkésik a miséről, a bridzsről, vártunk rá mi is eleget, hogy elinduljunk kirándulni, mindenki várt türelmesen, mert tudtuk, Boldi meccsen van...

APA: Boldi nélkül nem mentünk sehova.

ANDRIS: Annyi mindent köszönhetek neki. Képes volt megnyugtatni benneteket.

APA: Hát persze, hogy idegesek voltunk. Hiszen három tárgyból majdnem megbuktál.

ANYA: Éjszakánként elbitangoltál, azt sem tudtuk, mikor jössz haza.

ANDRIS: Csak a Dáviddal voltam.

ANYA: Persze, csak Dáviddal voltál.

Azt hittem, megőrülök, egy idő után már pontosan úgy ejtetted a szavakat, mint Dávid, emlékszem, menyire idegesített téged is...

NAGYMAMA: Andrisra nagyon hat Dávidka, ez tény, de nem igaz, hogy rossz útra vezet.

ANYA: Tény, Boldi megnyugtattott, mondogatta, Klárikám, ne félj, rossz pénz nem vész el, lesz belőle jó pénz, ne félj, ezt mondogatta.

(Boldi bácsi megjön.)

BOLDI BÁCSI: Csókolom, Etelkám, kézcsók, Jucikám, csinosak vagyunk, Alikám, meginnék egy whiskyt, ne keresgélj, jó lesz bármilyen pohárban, Klárikám, dobj ide egy hamutartót, azt ott, ne szaladgálj. Megette a fene az egészet, végig csak egy csapat volt a pályán, aztán mégis az nyert, amelyik nem. Ettől a szaros Diós-gyórtól kikapni, megáll az eszem.

APA: Ez már rég nem az az Újpest, ami volt, de hát a Fradi sem az, mi meg kikaptunk a Zalaegerszegtől. Szégyen. De én már így maradok, örök fradistának.

BOLDI BÁCSI: Amikor a BM vette át az Újpestet, lett belőlünk rendőrcsapat, de ettől még én is megmaradtam újpestinek. Nehéz volt, de mit tehettem volna.

APA: Van egy meglepetésem, Boldi, ezt nézd! *(Betes egy kazettát a magnóba.)*

BOLDI: Horthy...

APA ÉS BOLDI BÁCSI: *(énekelnek)*

Maroknyi székely porlik, mint a szikla,
Népek harcának zajló tengerén.

Fejünk az ár, jaj, százszor elborítja,
Ne hagyd elveszni Erdélyt, Istenünk!

APA: Amikor Horthy bejött Komáromba, én is ott voltam, az anyám-

mal álltunk a hídon, virág volt nálunk. Horthy rám nézett, tisztelgett, és elegáns lépésekben továbbmentelt a lován. Virágszőnyeg borította a hidat.

NAGYMAMA: Istenem, Kárpátalján ugyanez volt. A lányok koszorúval a fejükön, fehér ruhában, a fiúk atillában, a városok vezetői díszmagyarban.

APA: Viszont a *Székely himnusz*t két körüti zsidó slágerhandlé szerezte, Csanády György és Mihalik Kálmán.

ANYA: Kohn és Grün.

BOLDI BÁCSI: Bizony, a Hősök terén, ahol a hangszórókban sorra mondták be a visszatért városok nevét, mindenki ott állt és éljenzett, zsidók és magyarok. Aztán lett, ami lett. De azt tudjuk, hogy az egész Trianon miattuk volt. A Tanácsköztársaság miatt, ami egy komplett zsidó virscaft volt. A nyugatiak nem Horthytól félték, és nem a Monarchiától, hanem a bolsevikoktól, a bolsevikok pedig egytől-egyig zsidók voltak. Kun Béla, Corvin Ottó, Szamuely. Ők akasztgatták végig a magyar vidéket. A nyúlzájú, svindler Károlyi, oldalán az Andrássy Katinkával hantírozott a földek fölött, az úgynevezett földjei fölött, amik akkor már rég nem voltak a saját földjei, mert elkártyázta az összeset, jelzalog volt mindenén, ideszúrt egy karót meg odaszúrt egy karót, a parasztoknak meg nem kellett kétszer mondani, dörzsölték mohón a tenyerüket. Akkor látszott, baj lesz. A zsidó kommunisták persze megneszelték, hogy most jött el az idejük, ugrásra készen álltak, ismerték Károlyit, tudták, milyen egy jellemtelen, gyenge alak, percek kérdése volt, hogy beülnek az Astoriába, beülnek mindenhová,

ahova csak lehet, és szétverik a történelmi Magyarország iskoláit, osztályait, egyházait, katonaságát. A komplett mezőgazdaságot. Az ipart, a bankokat. A paraszt meg olyan, ha hagyják, fosztogat, viszi, amit ér, a prolik nemkülönben.

APA: A Tanácsköztársaság rettenetes volt, nincs miről beszélni ez ügyben. A mai demokratikus ellenzék tagjai, a kis Rajk, Hamburger Miska, Petri és a többiek, von Haus aus, kommunista gyerekek, nem szépiíthetünk ezen sem.

BOLDI BÁCSI: A kis Rajk apját ugyan kivégezték, de ugyanazok végezték ki, akik közé ő is tartozott, ha nem vele végeznek, akkor ő végez másokkal.

APA: Nagyrészt zsidó gyerekek, a szüleik az életüket az orosz megszállásnak köszönhetik, ezért egy életre hátlásak maradnak nekik. Érthető. Ők a Kádár-rendszerben sem lettek kismimizettek, élen jártak a rendszer kiszolgálásában, pozícióik megintgathatatlanok. A gyerekeik lázongása az Aczél György védnökségét élvező mutatvány. Aki szintén zsidó.

ANYA: Appel Gyurka.

APA: Utazhatnak New Yorktól Nebraiskáig, kockázat nélkül élhetnek rendszerellenes kicsapongásaiknak.

BOLDI BÁCSI: Ellentétben a rendszerrel ténylegesen szemben állókkal, akiknek valóban van veszténivalójuk.

APA: De Kádár okosabb, mint Rákosi, nem akar további mártírokat, viszont mi politikai szerepet nem vihetünk, mert a lakosság keresztény és magyar derékhada tehetetlenségre ítéltetett, egyetlen feladatunk, hogy rendes életünkkel képviseljük dafke azt, amit ezek még képviselni hagynak nekünk.

BOLDI BÁCSI: Járjunk templomba, olvassuk a *Magyar Nemzetet*, ne felejtjük a magyar *Hiszkegyet*, őrizzük a lángot, míg el nem jön a mi időnk.

ANYA: Zsidó van benne.

BOLDI BÁCSI: Klárikám, add ide, majd én megkeverem. Alikám, meginnék egy konyakot.

ANYA: Észak, dél, kelet, nyugat

NAGYMAMA: Klári, Boldi, Ali, Mama.

APA: A Szabad Európa százszor bemondhatja a nevüket, az oroszokat nem ezek a zsidó gyerekek fogják térdre kényszeríteni.

BOLDI BÁCSI: Ahogy mondd, Alikám, színjáték az egész.

APA: Macska–egér műsor a Nyugatnak.

DÁVID: (*Apa, Anya, Boldi bácsi és Nagymama bridzsezni kezdenek.*) A magyar középosztállyal nincs dolgom. (*Etelka néni palacsintát hoz Dávidnak, nézi, ahogy eszik.*) A polgárosodás motorjával, a zsidósággal szemben frusztrált, irigykedő, gyanakvó, gyűlölködő bagázs. A modern kultúrateremtéssel szemben a keresztény álságosságokba balzsamozott pogányság. Középosztálynak mondja magát, miközben elfásult feudális gyökéretű dzsentrik gyülekezete, ingyenélő hivatalnokoké, úgynevezett úriembereké és úriasszonyoké, méltóságos, nagyságos és tekintetes nímándoké, kurzusideológiától átítattott elméjű tanároké és professzoroké.

ANYA: Egy káró.

DÁVID: Wagnerről, Thomas Mannról lövésük sincs, Klee, Malevics ördögfüst nekik, Meyerholdról nem tudják, hogy eszik vagy isszák, Bartókot ugatják, József Attilát leprolizzák, Lukácsot lezsidózzák...

APA: Egy pikk.

DÁVID: ...nekik Prohászka Ottokár a filozófus, ez a nemzetvédő fajpap.

NAGYMAMA: Két treff.

BOLDI: Passz.

DÁVID: Vajda Lajosról nem hallottak, az Európai Iskoláról fogalmuk sincs.

ANYA: Két kőr.

DÁVID: Kulturális horizontjukon Erkel álromantikus történelmi tablói, Benczúr mázolványai, Szabolcska Mihály, Fadrusz népies, csöpögő idilljei, Surányi, Nyirő és további heccmesterek és szélmalomhuszárok értékelhetetlen közleményei.

APA: Két pikk.

DÁVID: Jávor Pál hetyke bajsza és az operettek hagymázás marhaságai.

NAGYMAMA: Négy kőr.

DÁVID: Magyarország végzete ők, tisztelet a kivételnek, Márainak mindekelőtt, aki egyedül levonta a konzekvenciáit ennek az immunbetegségnek, amit keresztény középosztálynak neveznek eufemisztikusan.

BOLDI: Passz.

DÁVID: Ki nem állhatom ezt az egész keresztényközép-főzeléket. A Horthy-műsor kártékony politikai giccs, Feszty-körképestől, Herczeg Ferencstől. Kiütést kapok ettől a hamis tudattól, attól, hogy ezek a keresztény közepek meg vannak győződve róla, hogy ha a föld Isten kalapja, Magyarország a bokréta rajta. Provinciálisnak és hazugnak és önsajnálónak tartom minden gesztusukat.

ANYA: Így még senkit nem láttam enni. Mintha otthon éhezették volna, Etelka néni palacsintáiból egy ültében megeszik két tucatot, anélkül, hogy megrágná őket.

NAGYMAMA: Szegény Dávid, tényleg folyton éhes.

APA: Dávid egy izgága zsidó srác, be van sózva reggeltől estig. Állandóan izzadságszaga van, egy napig kell szellőztetni utána. De a kórházban a nővérek imádták, József Attilát sza-

valt, dupla párizsit kapott vacsorára, külön teát, mindenkit levett a lábáról, olyan volt, mint egy gyerek.

Dávid! Még mindig nem hoztad vissza a Joyce-ot, amit egy hétre kértél kölcsön!!!

Tizenegyedik jelenet

NAGYMAMA: Etelkám, azt az egy szem babot ne felejtse el. Kicsi titok, de ez a titka a levesnek. Az egy szem bab. A húsleves a babszem híján nem is húsleves.

ETELKA NÉNI: Juci néni, ez az egy szem bab a maga mániája. Kíváncsi lennék, ha valaki elé odatennék a maga levesét, benne az egy szem babbal, és az én levesemet bab nélkül, meg tudná-e mondani, melyik a babos, melyik a bab nélküli. Biztos, hogy nem. Mindig ezzel nyúz engem, ezzel a babbal, néha már nincs is kedvem húsleveset főzni. Csinálja maga a húslevesét úgy, ahogy magának tetszik.

NAGYMAMA: Etelkám, nem értem, maga miért ellenkezik, miért csinál keleti kérdést az egy szem babból. Nem szólok én bele semmibe. A konyhában már a maga ízlése diktál. Nem szólok bele, mikor, mit, hogyan főz, Etelkám. Nem szólok bele a paprikás krumplijába, pedig nekem zsíros. Nem szólok bele a káposztás tésztájába, pedig mindig túlborsozza. Nem kifogásolom a palacsintáját, pedig a tésztája mindig vékonyabb a kelleténél. A székelykáposztáját sem kritizálom, pedig édesebb, mint szeretem. Sorolhatnám. De a húslevesben ragaszkodom az egy szem babhoz. Ennyihez talán még jogom van, ennyi még jár nekem, ez az egy szem nyomorúságos bab.

ETELKA NÉNI: Juci néni, hagyjon már engem az egy szem babbal, ne székelykedjen. Mit flancol az egy szem babbal, mit úrinősködik? Mit játssza itt nekem a nagyságos asszonyt? Ha ennyire nem tetszik magának, amit csinálok, én el is mehetek. Csak a doktornő miatt nem megyek, miatta maradtam eddig is. Tudja, hány helyen becsülnek meg engem, szeretik a székelykáposztámat...

NAGYMAMA: Ebből elég, Etelka, tudja maga, milyen háztartást vezettem, amíg nem kellett felköltöznünk Pestre?! Annak maga a közelébe se jöhetne. Maga nálam legfeljebb cseléd lehetett volna. Abban a háztartásban nem volt pardon, mindenki azt csinálta, amit mondtam. Pontosan úgy! És itt a saját lányom lakásán már nem lehet egy szavam se?! Csak maga dirigálhat, minden csak úgy történhet, ahogy maga kitalálta?! Azért se szóltam eddig, hogy nem használja a damasztot, mindig csak azokat a vacak papírszalvétákat. Mélytányérba adja fel a mákos tésztát. Kanállal a pörköltet. Vizespohárban a bort. Összemossa a színeset a fehérrel. Se vége, se hossza...

ETELKA NÉNI: Ha maga mindent ennyire tud, akkor tessék, mosson, főzzön, takarítson, cipekedjen a pírcon, ültessen virágokat, tegye fel a függönyt, mossa le az ablakokat, törölgessen, szidolozzon, porolja ki a szőnyegeket, vasalja az ágyruhát és a párnahéjat, keljen ötkor! Megyek, aztán csak hajkurássza az egy szem babját.

ANDRIS: Rátarti vagy, nagymama! Hálátlan, gögös és beképzelt, korlátolt a gondolkodásod, társadalmi osztályod rögeszmes és kispolgári és hideg! Hideg! Hideg!

DÁVID: Csókolom!

Tizenkettedik jelenet

Házibuli Horváth Katinál.

ANDRIS: Vannak már? Úgy látom, mi vagyunk az elsők.

HORVÁTH KATI: *(rúzsos, szempillát fest)*
Nem mondtad, hogy Dávid is jön.

ANDRIS: Dáviddal nem tudtunk elválni, Schopenhauerről és Wagnerről beszélt, Nietzschéről, elindultunk a Feneketlen-tó körül, de tudod, milyen, nem tudja abbahagyni, úgy beszél, hogy megszűnik az idő, eltűnik a tér, gyalog jöttünk, mondtam neki, hogy lesz nálad ez a buli, de mire kimondtam, már itt voltunk.

HORVÁTH KATI: Nem állítom, hogy örülök, de most már mindegy. *(Táncolni kezd Andrissal.)*

DÁVID: Megmondtam, előre tudtam, Andris, hogy Horváth Kati val nincs dolgod. Nézz körül! Micsoda lakás, mindig ezek az óriásposztterek a falon, mindenhol ezekben a lakótelepi lakásokban folyvást az óriásposztterek. Padlószőnyeg és PVC, koloniál mindenütt. És a könyvek! Szilvási, Berkesi, Moldova. Jó esetben Fejes. Lányok és fiúk évkönyve, a vászonkötéses világirodalom-sorozat kilóra. Búvár zsebkönyvek. Úgynevezett fotelágyak. Bútorsorok mindenütt! Nézzük csak, hátha akad egy minibár a tévé-oltár alatt!

HORVÁTH KATI: Tudtam, hogy ez lesz, megérkezik, és mielőtt elkezdődne bármi, a kedvemem tönkrete-szi, lefáraszt, az idegeimre megy. És mi lesz itt még, ha megjönnek a többiek, és megiszik két pohárral. Dávid nem bírja a szeszt, miközben azzal kérkedik, hogy ő bírja a legjobban. Mindenből vetélkedőt csinál, és minden versenyszámban magát hirdeti ki győztesnek!

DÁVID: Amúgy sincs itt semmi keresnivalóm, fecsegetek, riszáljátok magatokat, fennhéjázatok, szaporítsátok a szót, gyarapítsátok a semmit, merengjétek a rossz boraitok fölött, szálljon a fejetekbe a dicsőség az ipari szeszektől, járvátok csak a valakik táncát a senkiháziak álarcosbálján, mulassatok jól! *(eltűnik)*

Acapella éneklük:

Nézd, milyen szép az éjjel,
Ránk köszönt csillagfényvel,
A Hold mily fényesen ragyog
És én oly boldog vagyok.
Jöjj, ne félj, senki se lát,
Bújj hozzám, ölelj át!
Két fénylő szemed látom,
Oly szép ez, mint egy álom...
Jöjj, semmitől se félj,
Ha majd elmúlik az éj,
Én itt maradok veled,
Nyújtssd hát a két kezéd...

MOSODÁS: A jelenlevők megkönynyebbültek, hajnalig tomboltak. Te vodkamámorosan elájultál, Horváth Kati mellett ébredtél késő délelőtt.

HORVÁTH KATI: *(ágyban)* Na, kis híján sikerült tönkretenni a bulit. Ha mindent ennyire tudnék előre, lottóötösöm lenne. Dávid nélkül meg sem tudsz mozdulni. Már úgy beszélsz, mint ő, az ő szavait használod, a gesztusaid ugyanolyanok, mint az övéi, valósággal bele vagy szeretve Dávidba, ha köztem és közte kellene választanod, őt választanád. Nem veszed észre, hogy Dávid csak monologizál, ehhez a monológhoz keresi a hallgatóságot, te meg csak iszod a szavait, a tátott szádon át önti beléd Dávid a nagy okosságait.

ANDRIS: Dávidot te nem érted. Dávid nélkül engem sem értesz, Nietzsche nélkül és Dosztojevszkij nélkül nem

értesz. Pontosan tudod, hogy ebben az országban nem lehet élni, aki ebben az országban kilép az utcára, villamosra száll, bemegy a postára, a közértbe, beül egy orvosi rendelőbe, strandol a Balatonnál, az rabszolga, az önkéntesen hajtja igába a fejét, a kisszerű, a szabadsággal szemben szövethetzett pártállam kollaborán-sa. És ne mondd, hogy nem szeretlek, mert ha nem szeretnélek, nem beszélnek hozzád úgy, ahogyan beszélek. Tudom, nem tehetsz róla, de te is be vagy hajtogatva a sablonba. De olvastad József Attilát, olvastad Thomas Mannt, Rimbaud-t, nem sorolom. Hallgattunk Bartókot eleget. A kultúra a kizárólagos otthonunk, ha csak egy jottányit engedünk ebből, végünk, mi is mehetünk a postára, a közértbe, a strandra, nézhetjük a tévét, olvashatjuk az újságokat.

HORVÁTH KATI: Aki József Attilát olvas, Bartókot hallgat, annak is be kell mennie a közértbe, a postára sőtöbbit, mert vásárolni kell és fel kell adni a számlákat. Könnyű neked az Eszék utcából osztani az észet. Könnyű Dávidnak, semmi közöttök az élethez. Hol éltek ti?

MOSODÁS: Az Eszék utcában.

HORVÁTH KATI: Lila ködben.

MOSODÁS: Az Eszék utcában.

HORVÁTH KATI: Az Eszék utcában, százötven négyzetméteren...

MOSODÁS: *(miközben Horváth Kati beszél)* Horváth Kati mindent beleadott, de te nem, nem tágtóttál. A szabadság, a függetlenség, ezt hajtogattad. Micsoda rögeszmék! Fogalmad sincs róluk. Az itt nem élő itt életed rögeszméjének a foglya vagy.

HORVÁTH KATI: ...mert az anyád vásárol, az apád megy a postára, Etelka néni főz, mos, takarít, beágyaz helyetted, megcsinálja a kaka-

ódat, és semmi kétségem, hogy tíz év múlva ugyanígy lesz, te pedig Dáviddal rovod a köreidet, lamentáltok és átkozódtok, míg a lamentálás és az átkozódás költségeit mások állják. Maradsz Dávid famulusa, mert ő, szemben veled, nemcsak lamentálni és átkozódni fog, hanem csillapíthatatlan energiáival majd megírja a hexameteireit, a regényét, a mit tudom én mit, szerez magának mindig csajokat, pályára áll, te pedig koszlathatsz a nyomában, élethosz-szigan.

ANDRIS: Nem így lesz. Ha együtt élhetnénk, minden másképp lenne. Szeretlek, Kati, ha kitartasz melletttem, én is megírom a regényem, megmutatom ezeknek, hogy az élet máshol van, ehhez gyűjtöm az erőt, ehhez kell erőt adnod neked is, nem hagyhatsz cserben. Nem akarok az Eszék utcában megszáradni, semmi kedvem egy életen át a Jókai-összes, a Mikszáth-összes, a Hóman-Szekfű-összes, Horthy emlékiratai, Erdély és a Felvidék történetének rettentő kötetei, a családi címer, többkötetnyi Biblia súlya alatt penészedni, a gyerekszobámban meg Platónt és Wittgensteint olvasni. Hallgatni, ahogyan a szüleim és a további keresztény közepek a bridzspartin licitálnak, a kifosztott ország sorsa fölött jammerolnak, rög- és téveszméik labirintusában keringenek.

HORVÁTH KATI: Nekem jövőre dolgoznom kell, nekünk nincsenek tartalékaink, az apám meg is mondta, érettségi után nem tart el, és én nem is akarok tovább az ő pénzéből élni. Igen, Andris, nekem el kell helyezkednem, akármit gondolsz, munkahelyet kell keresnem, pénzt kell keresnem, és keresni fogok és találni fogok. Én is szeretlek, de alkoholtól

és könyvekből nem lehet építkezni, kamasz vagy, végletesen és menthetlenül gyerek.

Tizenharmadik jelenet

ANYA: (*már Andris nyakán*) Képzeld, felhívott a Borika, tudod, aki már ősszel megígérte, hogy amint lehet, elintézi, hogy a Boldizsár Iván szerkesztőségében dolgozhass. Azt mondta, a jövő héten kezdhetsz náluk. Borika régi betegem, nagyon szeretem, szegény állandóan a vérnyomásával küszködik. Felhív, menjek, csináljak valamit. Mindig kimegyek hozzá, miközben már az én vérnyomásom is az egekben, hiszen nem tudok mást tenni, mint megmérnem, valóban magas, megiszom nála egy kávé, irtó finom a Borika kávéja, mondom neki, szedje a vérnyomás-csökkentőt és a vízhajtót, és ne idegeskedjen. Megígéri?

BORIKA: Megígérem.

ANYA: Beszedi?

BORIKA: Beszedem.

ANYA: Aztán nem változik semmi. De ettől függetlenül nagyon helyes úri-asszony a Borika, jó dolgod lesz ott.

ANDRIS: Na, éppen a Boldizsár Ivánhoz!

ANYA: A *New Hungarian Quarterly* főszerkesztője! Aczél György jó pajtása!

ANDRIS: Múltkor is láttam a tévében, ott ült valami Hazafias Népfrentrendezvényen, a szokásos fehér lepedővel letakart asztal mögött, ott bóbiskolt pont úgy, ahogyan ezek szokásosan bóbiskolnak, ezeréves káderek, vén trottyok, Kádár hűségesei. Ezekkel semmi dolgom.

ANYA: Andris, lehet, hogy ezekkel nincs dolgod, de neked senkivel nincs dolgod, ellébecolod az élete-

det, mindenre nemet mondasz. Még kisfiú voltál, és már nem akartál fodrászhoz jönni, a fülednél fogva húztalak, miközben te azt mondogattad, battyameg, battyameg. Mondtam, hogy tanulj meg autót vezetni, nem akartál. Reggel vittelek teniszezni, abbahagytad. Mit akarsz tulajdonképpen? Lehetél volna újságíró az üzemi lapnál, az sem kellett.

ANDRIS: Persze, az üzemi lap, hogy majd abba írok! Nem lett volna abban sem köszönet, semmi más, mint hogy reggelente magam bújok bele a kék és olajfoltos köpenyembe, miután a kakaómat sebbel-lobbal felhörpintem. Legkésőbb fél hétkor! Pont ez hiányzott volna!

MOSODÁS: Ne áltasd magad! Eszed ágában sem volt megégetni a szádat a forró kakaóval. Nem tudom, mi volt az eszed ágában. Szeretted volna lenni, mint Petri, a föld alatt, a sárga föld alatt, vagy Hajnóczy, a bunkerborozókban, délelőtt, aztán delíriumosan bámulni a fehér papírt, míg meg nem érkezel a hón óhajtott Perzsiába...

ANYA: Van egyáltalán elképzelésed arról, mit szeretnél csinálni?

ANDRIS: Itt élünk, egy ilyen félelmetes, megfélemlítő és nevetséges világban, ebbe mindenkinek külön-külön bele kell törődnie, és hány százezer és hány millió ember beletörődött már ebbe ebben a legnevetesegebb és legfélelmetesebb hazában. Mert ebben az országban csak a hazugság visz előre bármit. Ebben az országban az igazságnak csak vádemelés, elítéltetés és megcsúfolás lehet a következménye. Ennek az országnak az egész népe a hazugságba menekült.

ANYA: Remekül hangzik, csak ebből nem élünk meg. Mit gondolsz, ami-

kor engem '56 miatt nem vettek fel az egyetemre, jókedvemben laktam egy fűtetlen albérleti szobában? Őszesen egy szimplát tudtam meginni az Éva presszóban, órákig ültem mellette, mert ott meleg volt, de készültem a felvételire, és mellette dolgoztam laborasszisztensként. Azt hiszed, hogy az fáklyásmenet volt, ingyenebéd, villásreggeli?

ANDRIS: Rendben, ha muszáj, elmegegyek a Boldizsárhoz.

ANYA: Majd jövök. (Ne búsulj, rózsám...)

ANDRIS: Valóban jobb, mint egy bányában, végül is a Hamburger Miska is benzinkutas lett filozófus léte.

BORIKA: *(már bent)* Ma jön az új fiú, az Ambruska... Andriska, a doktornő fia. Imádom a Klárikát, az egy olyan rendes orvos, ha hívom, mindig jön, tudod a magas vérnyomásom miatt. Ma éjjel is majdnem kihívtam, mert fél kettőkor, hajnalban arra ébredtem, valami nincs rendben, biztos magas a vérnyomásom, megmértem, és tényleg magas volt, de még milyen magas. 180 per 120. Aztán inkább olvastam egy kis Agatha Christie-t, attól nyugszom meg a leginkább, a gyilkosságok valahogy megnyugtatók, megnyugtatók, hogy van rosszabb, mint a magas vérnyomás. Le is ment 150 per 90-re, erre el tudtam aludni. Le kell tennem.

ANDRIS: Kezétcsókolom, Pálffy András vagyok.

BORIKA: Szervusz! Nagyon vártunk. Én vagyok a Bori néni, a titkárnő, a mindenés. Én főzöm a kávé a szerkesztőségnek, felvarrom a gombját a főnöknek, ha leszakad, olyan öreg, özönvíz előtti öltönyökben jár, hogy nem győzöm varrni a gombjait. Én intézem a telefonokat, én tisztázom le a cikkeket, a postára viszem a levele-

ket, én főzöm a kávé, de ezt már mondtam, na, gyere beljebb, mit állsz ott olyan megszeppenten. Nézz körül! Jó dolgod lesz, anyád mondta, hogy a felvételire készülsz, itt lesz időd olvasni, hallom, filozófiára és németre akarsz jelentkezni, ez tetszeni fog a főnöknek. A leveleket azonnal kell kézbesíteni. Tízre legyél bent, délig összegyűlnek a levelek, berakod a táskádba, aztán mehetsz. Anál az asztalnál berendezkedhetsz.

(Boldizsár jön. Aktatáska...)

BOLDIZSÁR: Jó napot. Bori, jöjjön be.

BORIKA: Jövök. Andris, szólok, ha jöhetsz.

BOLDIZSÁR: Bori, hívja fel nekem a Köpeczit!

BORIKA: Igen, főnök, azonnal! Andris, jöhetsz!

ANDRIS: Tiszteletem, Pálffy András vagyok.

BOLDIZSÁR: Boldizsár. Üdvözlöm. Hallottam a Borikától magáról.

BORIKA: *(tárcsáz)* Szekeresné, Borika vagyok a Boldizsár titkárságáról, Boldizsár elvtárs a Köpeczi elvtársal szeretne beszélni.

BOLDIZSÁR: *(Andrisnak)* Egyetemre készül, ugye? Magyar-német szakra?

BORIKA: *(a telefonba)* Érttem.

ANDRIS: Nem, nem, német-filozófiára.

BOLDIZSÁR: Az komoly dolog, nálunk, amikor nincs dolga, tanulhat, olvashat.

BORIKA: *(Boldizsárnak)* Főnök, a Köpeczi elvtárs éppen tárgyal.

BOLDIZSÁR: Akkor hívja később! A kultúrpolitika szürke eminenciása.

(a szobájából) Bori, hívja fel nekem az Aczélt!

BORIKA: Igen, főnök, azonnal.

BOLDIZSÁR: Munkára, fiatalember!

BORIKA: *(tárcsáz)* Boldizsár Iván titkárságáról vagyok, Szekeresné, Bo-

rika. Boldizsár elvtárs az Aczél elvtárssal szeretne beszélni! Tartom! Főnök, az Aczél elvtárs van a vonalban, kapcsolom!

BOLDIZSÁR: Halló! Parlons nous en personne, d'accord, George.

ANDRIS: A kora délelőtti órákban teljesen egyedül voltam, én értem be elsőnek. A postaládából a hónom alá nyaláboltam a leveleket, felcaplattam az emeletre, beléptem a szerkesztőségbe, asztalról asztalra néztem a fordításokat, versek korrektúráit, prózarészletek széljegyzeteit. Mentem előre, egészen Boldizsár üres szobájáig. A lepecsételt szektorban voltam, államtitkok közelében. (*egyre izgatottabb*) Boldizsár asztalán kutattam. Dossziékat nyitogattam, aztán – még merészebben – borítékokat. Az egyik ez állt, „Aczél, 56”. Vaskos iratcsomó bukkant elő, a forradalom harmincadik évfordulójára, a *L'Humanité*-nek szánt, Aczél Györggyel készült interjú leirata. „Kedves Iván, nem véletlenül fordulok hozzád ebben a rendkívül fontos helyzetben” – így kezdődött a levél. Boldizsár az interjút széljegyzetekkel látta el, bizonyos pontokon óvatosságra intette, másutt nyíltságra sarkallta barátját és elvtársát, Aczél Györgyöt. Az önkényuralom, a Rajk-temetés, a szocialista vívmányok megőrzéséért fellépő Kádár-kormány útvesztőiben la-
vírozott Aczél és Boldizsár. Diplomáciai rafinériával egyensúlyoztak, de a széljegyzetek látni engedték: mindketten tisztában vannak azzal, hogy a felkelést nem a fasiszta és az imperialista elemek cselszövése mozgatta, nem a Szabad Európa Rádió ármánya, hanem munkások és kamaszok harcoltak a pesti utcákon a szovjet megszállókkal szemben. Tisztában vannak vele, tehát hazudnak. De '56-

ról hallgatni kell, '56 tabu, '56-on múlik a rendszer sorsa, és '56 fölött ezek rendelkeznek. A Boldizsárok és az Aczélok.

BOLDIZSÁR: (*Jön, ugyanaz az aktatáska.*) Jó napot!

BORIKA: Jó napot, főnök.

BOLDIZSÁR: Bori, küldje be hozzám a fiút!

BORIKA: Igen, Iván, küldöm! Andris, menj be a főszerkesztő úrhoz, beszélni szeretne veled!

ANDRIS: Tisztelem, főszerkesztő úr!

BOLDIZSÁR: Szervusz, fiam. Hallom, nem sikerült a felvételid a német-filozófiára. Szóltak az egyetemről, kértem, értesítsenek. Ennyi pont az ELTE-re nem elég, de elintéztam, hogy a nyíregyházi tanárképzőre felvegyenek magyar–német szakra.

ANDRIS: Köszönöm szépen!

BOLDIZSÁR: Egy régi barátom segített. Szeptembertől ott kezdhetsz, és ha jók az eredményeid, egy év után átjelentkezhetsz Pestre.

ANDRIS: Köszönöm szépen, főszerkesztő úr.

BOLDIZSÁR: Sok sikert, viszlát!

BORIKA: Hát, Andriskám, akkor vigyázz magadra, aztán ne felejs el minket! Hiányozni fogsz, kivel megyek majd a postára?! Na de most előtted a nyár, Balaton, lányok, élvezd ki a vakációt!

A színészek bejönnek, és acapella éneklük:

Elmegyünk, egy szép nap innen el-
megyünk,

S velünk jön a szerelem
engedd, hogy így legyen.

Életünk megszépíti egy fénysugár.
Elkísér az indián nyár.

ANDRIS: A behívó rajtaütésszerűen ért. Ma hétfő van, csütörtökön el-
visznek.

A homályos Kispilseni sörözőben korszót kértem, és rövidet. Az ablakhoz ültem, a szemben lévő jelmezkölcsönző kirakatát bámultam, ittam a sört, a sejteim jólesően zsibongani kezdtek.

MOSODÁS: Egyedül voltál a kocsmában, a pultnál a Csonti csapos mosogatott, a poharakra és korsókra folyatta a vizet, hallgattad a halk csörömpölést, a csobogást.

ANDRIS: A jelmezkölcsönzőből egy lány lépett a járdára. Horváth Kati jutott eszembe, majd Dávid. Ebben a sorrendben kéne nekifognom, gondoltam. Horváth Katit megbékíteni, Dávidot előkeríteni. Viszont kapkodni nem akartam. Úgy jártam el, ahogyan Hésziodosz könyvében a perzsák. Minden józanul meghozott döntésük után berúgtak, majd részegen újra megvitatták, és csak akkor cselekedtek, ha részegen ugyanarra jutottak, mint józan ésszel. Kértem még egy kört. Igaz, nekem nehezebb a dolgom, mert egyedül vagyok perzsa, nincs mellettem egyetlen másik perzsa sem, akivel józan és részeg tanácskozásunk eredményét összehavethetném. Nekem egyszerre kell lennem több perzsának. A többi perzsa ugyanis távol van, ez a bökkenő. Nincsenek itt, rájuk nem számíthatok. Dávid kizárva, ő a legkevésbé perzsa, Horváth Katira sem apellálhatok, szintén nem perzsa. Mindketten perzsaellenesek. Dávid és Horváth Kati nem állhatják a perzsákat, igaz, hogy egymást sem. Horváth Kati azt hiszi, Dávid perzsa, Dávid szentül meg van győződve róla, hogy Horváth Kati sem nem perzsa, sem nem nem-perzsa, pusztán értelmezhetetlen és bosszantó ismeretlen, úgynevezett zavaró tényező az életemben. *(a Mosodásnak)* Te sem

támogattál, semmiféle perzsa nyomásnak nem engedél.

MOSODÁS: Némán követtem az eseményeket, a harmadik kört meg sem vártam. Visszavonultam, magamba zárkóztam.

ANDRIS: Én pedig megittam az újabb korsó sört és vodkát. Hamarosan részeg perzsákként, na jó, két perzsákként ültem az ablak melletti párkányra könyökölve, annak a döntésnek a teljes bizonyosságában, hogy szükségem van még egy körre.

Tizennegyedik jelenet

ANDRIS: Katona leszek, tizenegy hónapra bezárnak.

MOSODÁS: Nem hitted el, hogy ez veled megtörténhet. Biztos voltál benne, az orvos szüleid ezt is elintézik.

ANDRIS: Nem létezik, hogy be kelljen vonulnom!

ANYA: Meglátod, nem tart olyan sokáig az egész, a Mihály Feri megígérte, hogy a kiképzés után, az csak egy hónap, felhoz Pestre. A Petőfi lakatnyába, az meg itt van a Budaörsi úton...

ANDRIS: Nem hiszem el, hogy ez velem megtörténhet!

ANYA: A Feri unokatestvére ismeri a Biszkut, már dolgoznak az ügyön.

NAGYMAMA: Jól fog állni rajtad az egyenruha, olyan fess leszel, mint az Erzsók fia negyvenben, amikor bevontunk Erdélybe.

APA: Nem egy nagy dolog, más is kibírta, te is ki fogod bírni. Nem tartjuk megengedhetőnek, hogy visszaéljünk a szakmánkkal, a hivatásunkkal!

ETELKA NÉNI: Meglátod, ott majd megerősödsz, igazi férfi válik belőled. Aki nem katonaviselt, az férfiember nem lehet.

APA: Nézz magadba, fiam! Na jó, ne tollászkodjunk tovább, lassan indulhatunk.

ANDRIS: Akikre máskor kárörömmel legyintettem, a napi robotosokra, jószerivel mindenkire, aki reggel nyolctól délután négyig gyártja és viszi ennek az országnak a szennyét, most bármelyikükkel cserélnék.

APA: Nézz magadba, fiam! Eddig azt csináltad, amit az úri kedved diktált!

MOSODÁS: Igen, eddig védve voltál, kiváltáztott életedben minden a rendelkezésedre állt. Kiszálltál az autóból, anyádék elbúcsúztak, ott toporogtál a Keleti pályaudvaron bűnbánó, viszontagságos fejjel, ismeretlen arcok között. Ezúttal nem te válogatod meg a társaságodat. Bénító harag és keserűség tombolt benned.

ANDRIS: Közönséges személyvonattal szállítottak bennünket. Magunk mögött hagytuk a Bartók Béla utat. A vasúti híd rázkódott, eddig csak alulról hallottam, amint mentem Horváth Katihoz. A híd alatt mindig kívántam valamit. Hogy bocsásson meg Horváth Kati, menjenek ki az oroszok, vegyenek fel az egyetemre.

MOSODÁS: Jó. Jó. Jó. Megérkeztél a marcali laktanyába, ez eddig korrekt. De nem beszéltél senkivel, nem beszélt hozzád senki? Órák teltek el, és semmi, semmi?

ANDRIS: Nincsenek történeteim, a legkevésbé sem tudok tréfás, de megrendítően tanulságos történeteket elmondani. Azok ott maradtak a körletekben, az emeletes ágyak szivacsában, a gazzal vert gyakorlótereken, a teherautók platóján. Az olajos ágyúcsövekben, az orosz gép-pisztolyok tölténytárában.

MOSODÁS: Lefényképeztek. Katona-könyved lett, benne a kimenőruhában készült portré.

ANDRIS: A körlet horkolt, szuszogott, rázkódott. Magában beszélt. Fingtak és nyögtek az újoncok. Nyikorogtak az emeletes ágyak vasszerelvényei.

HANGBEJÁTSZÁS: *(velőtrázó ordítás)*
Jó reggelt, elvtársak, ébresztő föl!

ANDRIS: A lámpák felgyulladtak. Öt percet adtak a fogmosásra és a szarásra. A véce hideg volt, kék. Ötöt adtak az öltözésre.

KATONA: Reggeli tornára felkészülni!

ANDRIS: Surranót, gyakorlónadrágot, atlétát kellett felvenni.

KATONA: Sorakozó, elvtársak, egyes raj, kettes, hármas. Sorakozó!

ANDRIS: Húsz perc menetelés egy helyben, bal-jobb-bal.

KATONA: Irány a sportpálya, lépés, indulj!

ANDRIS: Öt kör, aztán vissza a körletekbe.

KATONA: Reggelihez felkészülni!

ANDRIS: Az épület előtt megint helyben járás.

KATONA: Szakasz, állj! Egy, kettő! Vigyázz! Irány az étkezde, lépés, indulj! Bal-bal-bal-jobb-bal.

ANDRIS: Szürke, téglalap alakú épületek, az útvonalak mellett transzparensek. Az imperialista ellenségről, a szocialista hazáról, a diadalmas Varsói Szerződésről, a szovjet-magyar barátságról.

MOSODÁS: Mindennap rádöbentél, hol vagy. És írtad a leveleket vége-láthatatlanul, könnyező és könnyörgő leveleket írtál, fogadkoztál, hogy megváltozol. Szüleidet, ahogyan eddig még sosem, drága szüleidnek nevezted. Horváth Katit, mint még sosem, becézted, egyetlenednek hívtad, szerelmes tanúsítványokkal árasztottad el.

ANDRIS: Közelgett az egyhetes hadgyakorlat, kitelepülés, tábori körülmények, éleslövészet.

KATONA: Ez itt a könyvtár, elvtársak.
ANDRIS: Képtelen állítás volt. Könyvek is vannak itt.
MOSODÁS: A könyvtár vasárnap zárva volt, bús tekinteted sem akadt volna meg rajta, ha észre nem veszed, hogy hátsó ajtaja csak lazán illeszkedik a keretre, azaz nincs zárva.
ANDRIS: Felmentem a bejárathoz tapadó három lépcsőfokon, és meglöktem az ajtót. Az előtér üres volt. Bentről hangokat hallottam, továbbmentem, és benyitottam. Nem voltak sokan, tízen talán. Sorban álltak. Egy pálinkásüveg járt előre-hátra, kézről kézre. Nem láttam, mi történik elöl, megkerültem a sort. A könyvespolcok között, a földön egy lány feküdt, szoknyája a nyakában. Fölötte egy katona ütemesen mozgott, a nadrágja letolva, nagy, zsíros fenéke pucéran világított. A lány feje oldalt bicsaklott, szeme üres volt, karjai szétvetve. Az arcán félbemaradt mosoly, szétkenődött smink, bárgyú, félig öntudatlan, révült tekintet. A gyakorlóruhás befejezte, felállt, gatyába rázta magát, a farkát visszagyúrte, derékszíját meghúzta, a mögötte állók felé fordult, vigyorgott, hüvelykujját felfelé mutatta. Nem tudom, mennyi ideig tartott, nem tudom, mennyi ideig voltam ott. Na, mire vársz, van még hely, szóltak ki a sorból. Addig álltam ott, amíg a következő katona kigombolta a sliccét. Akkor elindultam a Búvár zsebkönyvek és Csehov művei között kifelé. Homlokomat a könyvtár falának támasztottam, és kiokádtam mindent.
MOSODÁS: Úgy teszel, mintha itt szakadt volna el a cérna, mintha elbírhatatlan teher miatt adtad volna be a kulcsot, és szóltál anyádnak, segítsen. Ennél jóval prózaibb volt a helyzet.

Jött a hadgyakorlat. És, nem utolszólag, jött a nyár, az érdekeid vezettek.
ANYA: (*jön, énekel*) Ne búsulj rózsám, mert az egy garast sem ér, ha minden kötél szakad, bejuttatlak a Honvéd kórházba, szólok a Kertész Marinak, (*tovább énekel*) lesz még szőlő, lesz még lágy kenyér.
ANDRIS: Két hónapig bent tudnak tartani, két hónappal a marcali szolgálat megrövidíthető.

A színészek bejönnek, és ezt a dalt éneklük acapella:

Úgy szeretném meghálálni,
Két kezemmel megszolgálni,
Azt, hogy felnevelt, dédelgetett, erőfelett
Légy ezentúl mindig boldog,
Míg én élek, nincs több gondod,
Én vigyázok rád már ezután.

Tizenötödik jelenet

ANYA: Nézd, vettem egy csikos fürdőköpenyt, egy csikos papucsot és egy kockás pizsamát.
ANDRIS: Életemben nem hittem volna, hogy ennyire örülni fogok egy fürdőköpenynek, papucsnak, kockás pizsamának.
ANYA: Pedig hányszor mondtam, hogy az ágyban is rendesen kell öltözködni, nem csak úgy gatyában beledőlni.
ANDRIS: Vasárnap délután apám Zsigulijával, anyámmal, a pizsamával, a papuccsal és a fürdőköpennyel bementünk a Honvéd Kórházba. Apám bekapcsolta a rádiót.
MOSODÁS: (*énekel*) No, Miss, óh, nem, nem, angolórára jöttem, meg kell tanulnom még néhány segédigét.
ANDRIS: Apám elhozott minket, de tovább nem merészkedett, ez nem

az ő kórháza volt, nem az ő felségterülete, hanem anyámé, az ő egykori kórháza.

ANYA: Meglátod, itt jó dolgod lesz. Kertész Mari majd szépen felállítja a diagnózist: mondjuk gyomorfekély, az különösebb következmények nélkül diagnosztizálható. Három hónapig biztos kezekben leszel.

MOSODÁS: Jellemző, megint mindent a feneked alá tettek. Megint megkaptad a kakaódat.

ANDRIS: Mert járt is, ennyivel igazán tartoztak.

MOSODÁS: Tartoztak, tartoztak... Senki nem tartozott neked semmivel, nem történt más, mint hogy a hosszúra nyúlt képedet, az önsajnáló, mártír szótlanságodat minden hazautazásod alkalmával anyád szíve nem bírta tovább. Egy merő vád voltál, önző érzelmi zsarnok.

JULI NŐVÉR: Szia, Juli vagyok, gyere, ebben a kórteremben lesz az ágyad. Ott a szekrény, pakold le mindened.

ANYA: Majd én.

JULI NŐVÉR: Mindjárt ebédosztás, addig megismerkedhetsz a többiekkel. (*Andris pizsamát vesz, új fürdőköpenyt, lábát papucsba dugja.*)

ANYA: (*benéz*) Na, szia, megyek, beszéltem a többiekkel, kávé is kaptam a nővérszobában, hát, nem mondom, odáig vannak érted, ilyen snájdig honvédot rég láttak. Majd jövök.

MOSODÁS: Helyben vagyunk. Ez aztán igazán rád volt szabva, rád igazítva. Lehatárolt zónában, ahol nem tettek fel kérdéseket, nem vártak válaszokat. Nem kellett Horváth Kati-val kínlódnod, magyarázkodnod neki, hogy már megint eltűntél és ittál. Nem kellett Dávid filippikáit hallgatnod, hogy Hegel helyett könnyű nőknél veszejtjed el magad.

Szépeleghetél és andaloghattál kedvedre.

ANDRIS: Nem vitatkozom. Este vetett ágyba feküdtem, vasalt lepedőre heveredtem és ropegős párnára tettem a fejem, paplannal takaróztam. Csöpögő katéterek, kacsák, kórlapok, leletek... Sehol sem éreztem még ennyire szabadnak magam.

MOSODÁS: Na, ez jó. Szabadság. Kacagnom kell, hahotáznom. Az orvosok úgy adtak kézről kézre, mint előzékeny rokonok, nagynénik, nagybácsik. És te ezt hívod szabadságnak, mondhatom...

JULI NŐVÉR: (*kacéran*) A nagyvizit kimondta a verdiktet, ezeket az állomásokat kell végiglátogatnia, kedves Andris honvéd. Labor, EKG, sztomatológia. Az utolsó az akadályverseny legizgalmasabb állomása, belenéznek majd a gyomrodba, leeresztenek egy szondát, hogy megtekinthessék nevezetes ulcusodat. Ha mindezzel végzel, és túlélted, vendégem vagy egy kávéra a büfében.

ANDRIS: Kezelési lapommal végiglátogattam a kijelölt állomásokat.

JULI NŐVÉR: Na, hogyan vetted az akadályokat, megérdemled a kávé? ANDRIS: Minden klappolt. Csak a gyomortükrözés van még hátra, azt áttették holnapra.

JULI NŐVÉR: Akkor is megelőlegezem azt a feketét, szívjunk el hozzá egy cigarettát. Képzeld, van most egy ilyen pletyka... A Farkas doktornő és a Faházi adjunktus, nem tudom, mennyi igaz belőle, de azt suttojják, délután, aki hamarabb végez, megvárja a másikat a sarkon. A múltkor meg mi történik. Mondom a beteghordó fiúnak, a hármas kórteremből vigye a hármaskát, a Pinta bácsit a mütöbe, ő már megy is, tolja a beteget, az utolsó pillanatban de-

rült ki, már majdnem a kés alatt volt szegény, hogy Pinta bácsi előző este meghalt, a helyére nyomban volt delikvens, akinek sima epeköve volt, azt kellett volna kihajtani belőle, aztán kis híján megoperálták vastagbéllal.

ANDRIS: Nietzsche azt mondja, a betegség a szellem velejárója. Aki bizonyos magasságokba merészkedik, az belebetegszik. De így van ez Thomas Mann *Doktor Faustus*ában is, Leverkühn, a zeneszerző az ördöggel köt paktumot, hogy megírja fő művét, aztán gonorrhéas lesz, szifiliszes, persze, mindennek megvan az ára, a művészeté feltétlen. Lásd ugyanígy a *Tonio Kröger*ben az egészség és a betegség ellentétét, vagy...

JULI NŐVÉR: Ha lesz időm, majd elolvasom ezeket, de hogy a Farkas doktornő és a Faházi doktor, nem megy ki a fejemből, a Faházi ráadásul nős, nem mintha ez számítana nálam...

ANDRIS: Váratlanul fehér köpenyt és nadrágot és inget kaptam, úgynevezett laborsegédi státuszba emeltek.

MOSODÁS: Ezt is anyád intézte. Már megint megkaptad a kakaódat.

ANDRIS: Ebben az ancúgban aztán szinte az orvosokkal egyenrangú magabiztossággal hoztam-vittem a kémcsöveket, a laborleleteket.

JULI NŐVÉR: Úgy áll rajtad minden, mintha beleszületettél volna.

ANYA: (*újra bejön*) Szia, Andris, hoztam neked mindenféle nyalánkságot, de jól nézel ki, mint egy igazi orvos, látod, mondtuk neked, hogy menj az orvosira, rád van írva, hogy ez neked való. De várj, most beugrom a Marihoz, iszom egy kávé, végre megint dumálhatok velük, mint régen.

ANDRIS: Aztán a legnagyobb meglepetésemre a vizitnél anyám fehér kö-

penyben, a főorvost övező sleppben megjelent a kórteremben. Felszabadultan, önfeledten és lelkesen közlekedett, ismét tűzközelben; körzeti orvosi életéből kimenőt kapott néhai életébe. Úgy tündökölt, sugárzott és világitott, akárha a mesében, amikor a bőkezű aranyhalacska felkínálja a három kívánságot. Megadatott neki az aranyhalacska, anyámat visszavarázsolta osztályos orvosá.

ANYA: Otthon? Semmi különös. Apád jár a kórházába, délután lemegy a szokásos ásványvízért a közértbe, aztán a postára a számlákat feladni. Etelka néni jól van, most kicsit csalódott, hogy letetted a fegyvert, nagyanyád kétlelkű, örül is, meg nem is. Ja, és hívott Horváth Kati, hogy mi van, miért nem keresed. Ennyit igazán megtehetnél, ne feledd el, milyen hűségesen kitartott.

ANDRIS: Oké, majd hívom, de itt rengeteg a dolgom, még olvasni sincs időm...

ANYA: Na, akkor szia, még visszánézek az Udvarhelyi Gusztihoz, félbehagyott valami rém mulatságos sztorit, nem hagyhatom annyiban.

MOSODÁS: Ez volt az első pillanat, amikor kényelmetlenül érezted magad a kórházban. Anyád behozta a külvilágot, pontosabban a világot, amitől meg is szabadultál, meg nem is. És még valami. Rácsodálkozhatnál volna arra, amit apád és anyád szajkózott, hogy az orvoslásban az események politikailag értelmezhetetlenek; jobb és bal oldali tüdőgyulladás van, de nincs osztályidegen tüdőgyulladás és nincs kommunista tüdőgyulladás. A lakosság voltaképpen a betegségeiben szabad, a betegségei kívül esnek a rendszeren. A nátha nem válogat, az infarktus nem válogat, az agyvérzést, a húgy-

hólyaggyulladás, a rákot, a gyomorfekélyt a szocializmus állása nem befolyásolja, bárkire lecsap. A gyógyításban nincs katolikus vagy ateista terápia, nincsenek világnézeti frontok, diagnózis van, operáció van, gyógyszeres kezelés van.

JULI NŐVÉR: (*kacagva, incselkedve*)

Holnap a vérellátóban vagyok ügyeletes, mondtam már? Ott ülök éjszaka magányosan, tévézek és kekszet majszolok, ha kedved van, jöhetnél tévézni és kekszet majszolni velem, legalább nem unatkoznék. Na? Először egyenesen, aztán balra, aztán megint balra, végül jobbra.

MOSODÁS: Úgyis tudom, mit fogsz mondani.

ANDRIS: Este hét után, a vacsorát követően, kisurrantam a kórteremből. Macskaléptekkel haladtam, a nővér-szoba félig nyitott ajtaja előtt felgyorsítottam. Juli nővér eligazítását igyekeztem követni: először menjek egyenesen, aztán balra, megint balra, végül jobbra. Lehet, hogy rosszul emlékeztem, nem tudom, az ügyeleti szobát nem leltem. Tejúvegbetétes ajtók között tapogattam, hiába.

JULI NŐVÉR: Mit csinálsz?

ANDRIS: Úgy érzem magam, mint Kafka *A kastély*ban.

JULI NŐVÉR: Ugyan már, ne fáraszsz, akár Kafka vagy, akár nem, gyere be!

ANDRIS: A nyolcórás film ment, amikor beértem, a *Derrick* szirénázó szignálját láttam, Horst Tappert Szabó Ottó magyar hangján jelentkezett be, mellette hű samesza és segítője, a Gálvölgyi János hangján beszélő Harry bördzsekiben. A helyiségben hűtőszekrények búgtak, bennük vérral teli edények, néha feldübörögtek, bent a kémcsövek összekoccantak, jegesen csilingeltek. A falon Soltész Rezső- és Demis Roussos-poszterek, a radiáto-

rok gőzerővel mentek. Tarhonyaszáritó hőség volt, mondaná anyám.

Leültem Juli nővér mellé az ágyra. Figyeltük, amint Derrick egy bankfiókban csekket vált be éppen, hamarosan sisapkás rabló ront be, fegyverrel a kezében a bevételt követeli, aztán egy zsákba gyömöszöli, majd az útját álló kuncsaftot pisztolyának agyával leteríti, kereket old, a gülüszemű felügyelő a nyomába ered, de hiába, az álarcos taxiba vágja magát, egy erdőben köt ki, a zsákmányon a taxissal osztozik, míg Derrickért hű famulusa, Harry az elmaradhatatlan BMW-vel megérkezik. Amikor a snájdig Harry azt kérdezte: *Gruberné, maga mikor látta utoljára Schmidt urat*, forró hévvel vágódtam Juli nővér ölébe. Hogy a vágyaim diktálta tempót fékezem, időnként a képernyőre sandítottam, az egyre inkább sarokba szoruló rabló alibijén eltöprengtem.

Amikor a bankrabló tettestársával, a taxissal végzett, kis híján én is végeztem Juli nővérral, de még időben észbe kaptam, azzal hűtöttem magam, hogy spekulálni kezdtem, ki lehet a taxis magyar hangja. Juli nővér fokozódó örömeinek a kihallgatások alatt doromboló nyöszörgéssel, a sodróbb jelenetek során éles sikkánásokkal adott hangot, mígnem azon a ponton, amikor Derrick bebizonyította gyanúsítottja bűnösségét, *maga volt az, Schmidt úr, maga rabolta ki a bankot aznap éjjel*, mondta Szabó Ottó éltes baritonján, elérte a magas C-t, teste megfeszült, végül hálásan kiengedett.

MOSODÁS: De mi legyen Horváth Kati tival?

(*Horváth Kati érkezik.*)

ANDRIS: Se banán, se pilóta keksz, se rántott hús?

HORVÁTH KATI: Nem igazán értem, miért kellett eltelnie ennyi időnek, hogy felhívj.

ANDRIS: *(Belecsúsztatja kezét a kezébe.)*

Ne haragudj, tudod, itt annyi mindent bíztak rám, laboros vagyok, postás vagyok, beteghordó vagyok, egy szóval minden, mire vége a napnak, szinte kipurcanok.

MOSODÁS: Rád jellemző módon igyekezted őt sűrűtően a kertbe navigálni, nehogy Juli nővérrel összefusson. Biztosítani szeretted volna a terepet Horváth Kati zavaró berepülésétől. Horváth Katit tartalékolni szándékoztad azokra a napokra, amelyek egyelőre beláthatatlan messzeségben rémlettek fel.

JULI NŐVÉR: Juli vagyok.

HORVÁTH KATI: Kati vagyok.

MOSODÁS: Aztán egy padra telepedtetek Horváth Kattival.

ANDRIS: Na és mi volt kint mostanában?

HORVÁTH KATI: Bulikból bulikba tengtünk-lengtünk, de mindenhol ugyanaz a vége, mindenki berúg, végtelenül lefáradtunk mindig. Aztán reggel sulis tanulás... Te meg itt vesztegelsz, aztán ki tudja, még meddig akarsz vesztegelni máshol is.

ANDRIS: Szeretlek, bízom benned, csak te is bízz bennem még egy kicsit.

HORVÁTH KATI: Ugyan már, ne álltassuk magunkat, ezt együtt hogyan képzeled? Én járok, mondjuk, az Impexbe, te meg majd hol itt, hol ott vesztegelsz, pultoknál, pinceklubokban, a könyveid fölött, Dávid mellett... Én várok rád, éjszaka jössz, ha egyáltalán jössz, nem tudok majd miattad aludni, másnap halál-fáradtan mehetek dolgozni. Önámítás az egész.

ANDRIS: Nem vesztegelsz, értsd meg, sokszor mondtam már, én mindig

anyagot gyűjtök, tapasztalatot, hogy aztán megcsináljam, amit csak én tudok.

HORVÁTH KATI: Én a saját lábamra akarok állni, annyi pénzt keresni, amiből önállóan tudom megvenni a kenyeret és a vaját.

ANDRIS: Ezek kicsinyes célok, kispolgári álmok.

HORVÁTH KATI: Andris, tudnod kell, döntöttem. Találtam munkát, de nem itthon. Németországban bébiszittereket keresnek Kelet-Európából, a magyarok előnyben. Egy évre elmegyek.

ANDRIS: De hiszen szeretlek...

HORVÁTH KATI: Szeretlek én is, de most már nemcsak időre, hanem távolságra is szükségem van. Elegem van a lerobbanásokból, a nekibuzdulásokból, a depressziókból, a vesztegelésből. Elegem van az eltűnéseidből, a jeleneteidből, abból, hogy hol a hősszerelmes, hol az éjszaka császára, hol a tragikus kudarcra ítélt mártír szerepében tetszelegsz részegen.

ANDRIS: Kati, nélküled én elveszek, elsüllyedek, végem van. Meghalok.

HORVÁTH KATI: Folyton magadat sajnálsz, ezzel vagy elfoglalva. Amikor kérsz, akkor is követelőzől, sőt, zsarolsz egyenesen. Ragaszkodsz hozzám, de csak olyan vagyok neked, mint egy kikötő, ahová ideig-óráig lehorgonyozol. Vigasztalásra, gyámolításra szoruló, döntésképtelen kamasz vagy, Andris. Ez nem baj, mindenki másként érik. Szeretlek, de annyit kísérleteztünk már. Mindig ugyanoda futunk ki, ahonnan nincs tovább. Végre legyél őszinte! Próbáld meg. Rá kell lépned egy útra, és ebben én már nem tudok többet segíteni neked.

ANDRIS: Igazad van, Kati, teljesen iga-

zad, majd meglátjuk, addig is: maradjunk barátok.

HORVÁTH KATI: Látod, mondtam én, akkor ennyi volt. Hát, szia...

ANDRIS: A távolság olyan, mint a szél, a kis tüzeket kioltja, a nagyokat fellobbantja. Vigyázz magadra!

A színészek bejönnek, acapella éneklik:

Athéni szél és spártai eső,
Ülünk a tűznél én meg az idő.
Az éneklés éve lassan elmúlnak.
A nagyra nőtt lelkek a pincékbe bújnak.

Európa kiadó, Európa kiadó,
Európa kiadó, Európa kiadó...
Megréműlök a hangomtól.
El fogok tűnni a rock and rollból.
Olyan már, mint egy menekült tábor.
Mindenki itt van, aki nem elég bátor.
Európa kiadó, Európa kiadó,
Európa kiadó, Európa kiadó...

Tizenhatodik jelenet

APA: Jó napot kívánok! A Kisgazda Párt gyűlésére jöttünk, merre menjünk? (*Belépnék. Körülnéz.*) Jaj, Istenem... Ennyi roskatag öregembert együtt utoljára a hármaskörteremben láttam. Vagy az elfekvőben.

BOLDI BÁCSI: Kedves barátaim, azért vagyunk itt, mert eljött az óra, nem hittük volna, hogy életünkben bekövetkezik, mégis itt van. A legrégebbi antikommunista párt újjászerveződhet. Hiszünk a magyar feltámadásban, hisszük, hogy negyven év kommunista diktatúrája és a szovjet megszállás után a gondviselés, a magyarok istene minket bízott meg a feladattal, hogy talpra állítsuk ezt az országot. Csak mi tudjuk elérni, hogy a kismimizett parasztságot, a nemzet aranytartalékát ősi jussához, földhöz

juttassuk. A mi küldetésünk, hogy a kommunisták által szétvert, néhai magántulajdonok visszakerülhessenek egykori tulajdonosaik birtokába. Hogy a Szent Korona-tan alapján újraegyesítsük a tizenötmillió magyarországot. Ha a nemzetközi helyzet úgy hozza, nem riadunk vissza az elszakított területek visszaszerzésétől sem. Mert mi nem felejtettük a magyar imádságot: Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában, hiszek Magyarországot feltámadásában! Az oktatásban visszahelyezzük méltó szerepébe a vallást, az egyházakat támogatjuk iskoláik visszaszerzésében. A magyar hadsereget meg kell tisztítani a régi rezsim tisztjeitől, és ismét ütőképes és honvédő haderőt kell szerveznünk... (*Ezt már csak a háttérből halljuk.*)

APA: Ezekkel a jelszavakkal dobálózni 1989-ben, nevetséges. Mintha '38-ban lennénk.

ANYA: Úgy csinálsz, mintha Boldival nem együtt énekeltétek volna a *Székelly himnusz*t.

APA: Igen, de akkor még úriemberek próbálták ezt az országot megmenteni, gyarapítani. Egy Teleki, egy Bethlen, egy Klebelsberg. Kállay. Bajcsyról nem beszélve! Itt csak ágáló, kiszolgált, harmadrendű vén szivarokat látok. Hol vannak ezek azokhoz képest. Már ne haragudj, ennél többre nem futotta? Boldi ezek között tündököl, nem nagy kunszt, mondhatom. Arról nem beszélve, hogy már legalább fél órája mondja.

ANYA: Alikám, hagyd már abba, az ég szerelmére, Boldi a barátunk, neked is a legjobb barátod, ő ilyen, ebben hisz, nem fog megváltozni. Úgy kell elfogadni, ahogy van. Azért, mert te képes voltál kibújni a bőrdöböl és elvetni minden addigi meggyőződésedet, mástól ezt nem lehet elvárni.

APA: Nem dobtam el a meggyőződésemet, de nem bírom a parvenü törtetőket, a műveletlen alakokat, egy néhai kor karikatúráit.

A nívótlan vircsaftot. Na, hála istennek befejezte...

(Boldi bácsi lejön a színpadról.)

BOLDI BÁCSI: Szevasztok, jó, hogy eljöttetek.

ANYA: Remek voltál, Boldikám, nagyszerű voltál.

BOLDI BÁCSI: Remélem, ez még csak a kezdet. A fiatalok hiányoznak. Ezek a munka becsületében megöregedett parasztok vidékről jöttek, meg néhány pesti, ők a párt egykori ifjúsági szervezetében voltak tagok.

APA: Azért ennyi szklerotikus, szélütött öregembert egy kupacban rég láttam.

BOLDI BÁCSI: Valahol el kell kezdeni, sokat kell még dolgoznunk. Ennek a mai napnak én sem kerítek nagy feneket. Inkább bemelegítés volt az egész.

APA: Nézd, Boldi, lehet itt a Szent Koronáról ábrázolni, területi revíziót emlegetni, mindez illúzió, káprázat. Te is tudod jól, én örülnék a legjobban, ha Erdély ismét a miénk lenne, ez a hajó azonban már rég elment.

BOLDI BÁCSI: Azt sosem lehet tudni, ki gondolta volna, hogy lebontják a falat, a két Németország egyesül? Ki gondolta volna, hogy Ceaușescu tmezdöntik? Hogy az oroszok kivonulnak? Senki.

APA: Ez igaz, de a románok sosem mondanak le Erdélyről, a tótok sem a Felvidékről. Te is láttad a Teleki-féle nemzetiségi térképet. A régi Magyarország területének nemzetiségi arányait: hatvan százalék a javukra.

BOLDI BÁCSI: De még mindig vannak színmagyar területek, a Székelyföld például az.

APA: Ne beszélj számárságokat! Ha csak nem tankokkal akarod elfoglalni Kolozsvárt vagy Pozsonyt, semmi esélyünk. Remélem, annyi eszed azért van, hogy ez háborút jelent, amiben minket senki nem támogatna. Épp ellenkezőleg. És békés diplomáciai környezetben sem reális, hogy a románokkal majd szépen megegyezünk.

ANYA: Ettől még fontos a kisebbségi kérdés, azt képviselni kell.

APA: Igen, de fölöslegesen fűteni a hangulatot, ez kontraproduktív, másrészt a szavazók többsége nem lesz vevő erre. Megváltozott a világ.

BOLDI BÁCSI: Ali, te átálltál a kommunistákhoz?

APA: Nem álltam át, de te is tudod, hogy a németbarátság elemi hiba volt, a revizionista politika eleve kudarcra volt ítéelve. A mostani kormány is jobb, legalább szakszerű, benne van a Pozsgay, aki pluszban mindent megtesz a kisebbségért.

ANYA: Ami igaz, az igaz, Németh Miklós nekem nagyon szimpatikus és a Horn is jó politikus...

BOLDI BÁCSI: Klári, már ne haragudj, most akkor azt akarjuk, hogy a kommunisták menjenek a francba, vagy azt akarjuk, hogy maradjanak?

ANYA: Ezek már rég nem azok a kommunisták, akik minket meghurcoltak.

APA: Nekem elegendő van az ásatag történelmi pártokból, a liberálisok is a kommunista, zsidó családok utódai. Az újak közül nekem a fiatal srácok szimpatikusak, egyedül ezekben a fiatal demokratákban bízom, tapasztalatlanok még, de tehetségesek, okosak.

BOLDI BÁCSI: Alikám, hagyomány nélkül sem ebben, sem más országban nem lehet sikeresen politizálni. A

mi pártunk mögött állt az ország '45-ben, és magunk mögé állítjuk ismét.

APA: '45-ben az egész család a kisgazdákra szavazott.

ANYA: A miénk is.

APA: A Horthy kormányainak mindenkori ellenzéke voltak. Most meg jöttök itt a Szent Koronával, a keresztény középosztállyal, a kárpótlási csomaggal. Mit gondolsz, hogy fog kinézni ez az ország, ha mindenki mindent visszakup? Óvodák, nevelőintézetek, iskolák, körúti bérházak, patikák. Gyárak, birtokok. Szerinted, akik ezekre jogosultak, úgymond, mit fognak kezdeni ezekkel? És mit kezdtek majd, példának okáért, Varga Imrével, aki a Horthy-hadseregben repülőpilóta volt, aztán a legjobb szobrokat csinálta Kádár alatt? Még a Leninjei is állták a sarat, nem beszélve a vérmezei Tanácsköztársaság-szoborról. Nos, vele mi lesz? Vazallus volt? Áruló egyenesen? Társutas? Alkalmazott vagy egy vagány szuverén művész? Hm?

BOLDI BÁCSI: A kommunisták jogtiprásának áldozatait kárpótolni kell, különben nem lesz itt magyar demokrácia.

APA: És az egyházi birtokok, az arisztokraták több ezer holdja? Na, a kárpótlással mire mentek velük?

BOLDI BÁCSI: Azt még át kell gondolni, még messze vagyunk a törvénytervezettől.

APA: Mégis kinnél akarjátok kezdeni, hol húzzátok meg a felelősség határait? Mit kezdtek Nagy Imrével, aki lesöpörte a padlásokat, aztán a forradalom miniszterelnöke lett? Vagy nem húztok határt? De akkor itt mindenkinek felelni kell. Ad absurdum, aki itt élt, kollaboráns volt.

BOLDI BÁCSI: Akik elrendelték a sortüzeket, az akasztásokat, bíróság elé

kell állítani.

APA: És mi volt az akasztások és a sortüzek után? Az akasztásokat elrendelő Kádár korszaka, amelynek ilyen-olyan szinten, jobban vagy szerényebben gyarapodva, mi is haszonélvezői voltunk. Itt éltünk mindannyian.

BOLDI BÁCSI: Ha jól emlékszem, te azért nem lehettél főorvos, mert nem léptél be a pártba...

APA: Az nálam elvi kérdés volt, más meg másképp döntött, nem feltétlen párthűségből vagy karriervágyból, hanem mert azt gondolta, ha ő nincs ott, ahol tehet valamit ezért az országért, jönnek a nímándok, a lötyögős tokájú káderek.

BOLDI BÁCSI: Akkor szerinted mit kellene csinálni?

APA: Békét kötni, mint ezek a fiatal srácok javasolják a Francót követő Spanyolország példáját hozva.

BOLDI BÁCSI: Erkölcsi megújulás nélkül nincs politikai megújulás.

APA: Kiegyezés nélkül nem lesz itt béke soha. Tetszik, nem tetszik, az utolsó kiemelkedő korszakunk a kiegyezést követően jött el. Deák volt a legnagyobb, Kossuth önfejű fantasztá volt. Görgey nemzetben gondolkodó, realista politikus.

BOLDI BÁCSI: Ali, szerintem hagyjuk abba. Meddő ez az egész vita. Én nem egyezem ki a kommunistákkal, te kiegyeznél velük. Ennyi az egész. Zárjuk le.

ANYA: Pénteken...

APA: Pénteken, remélem, jössz bridzsezni.

BOLDI BÁCSI: Természetesen.

ANYA: Okvetlen számítunk rád!

Tizenhetedik jelenet

ANDRIS: Na, mit szólsz? Látod mi van az asztalon?

MOSODÁS: Ha nem tévedek, egy LSD-bélyeg.

ANDRIS: Felezzünk?

MOSODÁS: Annyit megígérhetek, hogy nem hagylak magadra. Sosem tettem, most sem foglak.

A szereplők bejönnek, és acapella éneklük:

Picture yourself in a boat on a river
With tangerine trees and marmalade
skies

Somebody calls you, you answer
quite slowly

A girl with kaleidoscope eyes
Cellophane flowers of yellow and
green

Towering over your head
Look for the girl with the sun in her
eyes

And she's gone
Lucy in the sky with diamonds
Lucy in the sky with diamonds

ANDRIS: Akkor ezzel megvolnánk. Induljunk, mielőtt elkezdd zsgorodni a szoba. Nézd, a szekrények már, akár a *Macbeth*ben az erdő, elindultak ellenünk.

MOSODÁS: Éjfél van. 1990. október 25-e. Emlékszel, nappal tele voltak az utcák. Csoportokba verődtek a járókelők. Közösen vették a levegőt. A hidakat eltorlaszoló taxisofőrökkel beszélgettek, vittek nekik teát, szendvicset. Sosem láttunk még ilyet, a vilamosok, a buszok leálltak. Az autók nem közlekednek. Mostanra mindenki felszívódott. Kong a város az ürességtől.

ANDRIS: Éppen ellenkezőleg, most népesült be igazán. Figyeld csak a vadkerteket, néger szolgák hordják az

ananászt és a gint. Szökőkutak törnek fel mindenhol. És ott, nézd, nézd csak, abban a kirakatban fogadás van. Libériás inasok hordják tálcán a pezsgőt! Te jó ég, a pamlagokon vastag aranyakkal díszített nők heverésznek, előttük féltérden férfiak bókolkolnak. Tisztára ezeregyéjszaka az egész!

MOSODÁS: Látom, úton vagy már!

ANDRIS: Vezess, Vergilius!

MOSODÁS: Azért ne essünk túlzásokba!

ANDRIS: A Kálvin téri templom tornya úgy olvadozik, mint egy csokoládéfagylalt, az órájának a mutatója már lecsöpögött. Nézd, a hatalmas kétszárnyú kapuja a Ráday utca felé száll. Az úttest ezüsttel leöntve.

MOSODÁS: Micsoda némaság! Sosem volt még ilyen Budapest!

ANDRIS: Nem, nem! Nem hallod?! Valakik közelednek a Múzeum utcából, a Kossuth-klub felől, meg mögölünk, a Bródy Sándor felől.

BOLDI BÁCSI: Micsoda meglepetés! Andris!

ANDRIS: Tiszteletem, Boldi bácsi! A zebrán apámék közelednek, látod?!

APA: Sziasztok! Boldi, ezt megbeszél-tétek?

ANYA: Andriskám! Megint ez a kocás zakó van rajtad! Úgy nézel ki, mint egy cirkuszgizagató!

ANDRIS: Kati!? Hazajöttél Németországból?

HORVÁTH KATI: Naná, olvastam, mi történik itthon, ezt nem hagyhatom ki!

ANDRIS: Dávid, hogyhogy...?

DÁVID: Ez rendkívüli helyzet, éppen befejeztem egy szonettet. Elképesztő lett! Megmutatom!

ANDRIS: Hoppá, Bárány kacsázik felénk! A kezében ott himbálja a nejlonzatyrát, csörömpölnek benne az üvegek!

BÁRÁNY: Min csodálkozol, nem gondolod, hogy a forradalom alatt a konyhában növeszttem a seggem a tökfőzelék fölött!

ANDRIS: Etelka néni, nagymama!

ETELKA NÉNI: Elhoztam a Juci nénit, éppen kész lettünk a húslevessel!

NAGYMAMA: Képzeljétek, Etelka végre beletette az egy szem babot!

ANDRIS: Atyavilág, Juli nővér, mit keresel itt?

JULI NŐVÉR: Kiszöktem. Hoztak valami rendeletet a katonaságnál. A kórházból senki se ki, se be. Nem bírtam tovább.

BOLDI BÁCSI: Aki magyar, velünk tart! Éljenek a székelyek! Előre a japán–magyar közös határig! Éljen Székely Mihály! Éljen a székelykaposzta! Szumátra, Jáva, Celebesz, magyar volt és magyar lesz! Magyarország nem volt, hanem lesz! Vissza régi jussát! Egységben az erő! Magyar katonát magyar lóra! Ide ved led régi kardunk!

ETELKA NÉNI: Mondtam én, ha Kádárnak vége, itt nekünk befellegzett.

APA: Láttátok a belügyminisztert? Majdnem kiesett a parlament ablakán.

ANYA: Az egyik betegem kosárban viszi a Marx téri blokádhoz a rántott húst, a krumplilevest és a rétest.

BÁRÁNY: Forradalom! Az kell ide! A mocskos kommunistákkal nem lehet másképp! Ott vannak mindenhol. A színházigazgatók ugyanazok, a rádióban ugyanazok, a tévében

dettó. A portások, a házmesterek. Csak akkor születtek nagy dolgok, ha bátrak voltak, akik mertek, s ha százszor tudtak bátrak lenni, százszor bátrak és viharvertek.

HORVÁTH KATI: Andris, nem vagyok meglepve, már nem csak az alkohol van napirenden. Veled aztán boldoguljon az, akinek két anyja van.

APA: Andris, gyere csak ide, hadd hallgassalak meg. Kapkodod a levegőt. Mutasd a májad! *(Megtapogatja.)* Tapintható.

DÁVID: Vesztések és győztesek közt, aki hangos, az is néma.

ANDRIS: Két ember jön, mintha éppen felénk. Egy férfi és egy nő, karnyújtásnyi közelségben vannak! Guten Abend, wo kann man hier Taxi kriegen? Ezt kérdezik. Halljátok?!

KATI: Fordítom: hol lehet itt taxit kapni?S

ANDRIS: Hol is kezdjük?

ANYA: Ezerkilencszáznyolcvankilencben.

BÁRÁNY: Mohácsnál!

BOLDI BÁCSI: Trianonnál!

APA: '56-nál.

NAGYMAMA: A kormányzó úrnál!

ETELKA NÉNI: Kádárnál.

DÁVID: Horatiusnál.

ANDRIS: Sehhol. Nirgendwo. Sehhol nincs taxi.

MOSODÁS: Andris, sehhol senki, látod már? Csak ez a két osztrák vagy német. Húzzák tovább a bőröndjeiket. Sehová.

Megjelent a *Jelenkor* folyóirat 2025. júniusi számának mellékleteként.